सुनिलस्मृति गाउँपालिका

प्रथम पञ्चवर्षीय योजना

(आ.व २०७६/७७-२०८०/८१)

सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय
सुलिचौर, रोल्पा
५ नं.प्रदेश

सुनिलस्मृति गाउँपालिका, रोल्पा जिल्ला

प्रथम पञ्चवर्षीय आवधिक गाउँविकास योजना

(आ.व २०७६/७७-२०८०/८१)

सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको २५ वर्षे अर्थात बि सं २१०० सम्मको दूरदृष्टि (Vision)

वाक्यांशमाः "समृद्ध, सुखी, समतामूलक सामाजिक सद्भाव सहितको नवीनतम् प्रविधि र सुशासनयुक्त सुन्दर सुनिलस्मृति गाउँपालिका"

लयमाः सामाजिक सद्भाव सहितको संमृद्ध र सुन्दर बस्तीको चाहना, सुशासन सहितको प्रविधिमैत्री सुनिलस्मृति हाम्रो सपना ।

सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको आ व २०७६।७७ देखि आ व २०८०।८१ सालसम्म अर्थात ५ वर्षको लक्ष (Goal)

गाउँपालिका र यस अन्तर्गतका निकायहरूबाट प्रवाह गरिने सेवाको गुणस्तर बृद्धिगर्दै आधुनिक प्रविधियुक्त पूर्वाधारहरूको विकाससहित स्थानीय उत्पादनमा व्यवसायिक संस्कारको विकासगर्दै थप रोजगारीको सृजनागरी गाउँपालिकाबासीको आर्थिक अवस्था उल्लेख्य रूपमा सुधार गर्ने ।

गन्तव्यतर्फ अगाडि बढ्ने सोच अर्थात मिशन

गुणस्तरयुक्त पूर्वाधारहरूद्वारा जनताको जीवनस्तरलाई सहज र सरल बनाउंदै, उद्यमशिलताको विकासद्वारा आफ्नै ठाउँमा आफ्नै सक्रियतामा केही गरौं भन्ने भावना जगाउंदै, गाउँपालिका र यस अन्तर्गत रहेका सबै निकायहरूमा सेवा प्रदायकको भावना जगाउंदै सम्पूर्ण प्रयास आर्थिक सम्बृद्धिमा केन्द्रित गर्ने ।

विषयगत शीर्षकका लक्षहरूः

१. आर्थिक विकासः
उत्पादन, उत्पादकत्व र बजारसितको सम्बन्ध विस्तार र विविधिकरण गरी प्रभावकारी र उल्लेखनीय गतिमा गरिवी न्यूनीकरण गर्ने ।

२. सामाजिक विकासः
सामाजिक संघसंस्थाका पूर्वाधारहरूको उल्लेख्य सुधारगरी सेवा प्रवाहको प्रभावकारीता, गुणस्तर र पहुंचमा सुधारगर्दै सामाजिक न्यायसहितको विकास गर्ने ।

३. पूर्वाधार विकासः
भएका पूर्वाधारहरूको स्तरोन्नति र आवश्यकतामा आधारित नयाँ पूर्वाधारहरूको विकासगरी सबै बस्तीलाई अत्याधुनिक पूर्वाधारयुक्त बनाउंदै गाउँपालिकाबासीको जीवनयापन सहज र सुरक्षित बनाउने ।

४. वातावरण र विपदः
वन, वातावरण, प्राकृतिक स्रोत तथा उपलव्ध खनिज पदार्थको संरक्षण र दीगो उपयोग गर्दै जलवायु परिवर्तनले ल्याएका चुनौतीहरू र सम्भाव्य विपदका जोखिमहरू सहन गर्नसक्ने स्तरको जीवनयापन विकास गर्ने ।

५. संस्थागत विकास र सेवा प्रवाहः
गाउँपालिकालाई सशक्त स्थानीय सरकारका रूपमा स्थापित गर्दै पालिकाबाट गरिने सेवा प्रवाहलाई जनताले प्रत्यक्ष अनुभूति गर्नसक्ने स्तरमा छिटो, छरितो, पारदर्शी, सबैको सहज पहुंच हुन सक्ने र जिम्मेवार ढंगको वनाउने ।

आवधिक योजनाले निश्चित गरेको नारा

मूलनाराः

सामाजिक सद्भाव सहितको संमृद्ध र सुन्दर बस्तीको चाहना,
सुशासन सहितको प्रविधिमैत्री सुनिलस्मृति हाम्रो सपना ।

माथि उल्लेखित नारा यो आवधिक योजनाको भिजन, समग्र लक्ष, विषयगत शीर्षकका लक्ष र उद्देश्यहरूका आधारमा तयार गरिएको हो । विकास र संमृद्धिको नारा एउटा मात्र हुनुपर्छ भन्ने छैन । यो नारा एउटा उद्दाहरण मात्र हो । गाउँपालिकाले विषय प्रसंगसंग मिल्ने र आफ्नो विकासको मुख्य गन्तव्यलाई सहयोग पुग्ने खालका अरु धेरै नाराहरू निर्धारण गर्न र प्रयोग गर्न सक्तछ ।

गाउँपालिकाले निश्चित गरेका केही आचारसंहिता

१. जुन काम वा सहभागिताले आफ्नो गाउँपालिकालाई प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपमा फाईदा पुग्दछ, त्यस्ता काममा मात्र समय दिने ।

२. भ्रष्टाचारका सम्बन्धमा व्यक्तिगत र संस्थागत दुबै पक्षमा सुन्य सहनशीलताको नीति अपनाउंदै भ्रष्टाचार आफू पनि नगर्ने र अरुलाइ पनि गर्न नदिने भन्ने राष्ट्रिय प्रतिबद्धता साकार पार्ने ।

३. खर्चगर्दा १००=५०० को नीति लिने अर्थात गाउँपालिकाको १०० रुपिया खर्चगर्दा ५०० रुपिया वराबरको प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष फाइदा हुनु पर्‍यो । फाइदा भनेको नगदमा मात्र नभै सन्तुष्टिमा पनि हुन सक्तछ।

४. जनतालाई अधिकार प्राप्त र पिरामिडमा सबैभन्दा माथि रहेका हुन्छन् भन्ने मान्यताका साथ सोही अनुरुपको आचार व्यवहार गर्ने ।

५. विकास तथा सेवा प्रवाहको काम गर्दा र कामको जस वा अपजस लिंदा “म” को ठाउँमा “हामी” भन्ने संस्कारको विकास र अभ्यास गर्ने ।

६. सुशासनको अभ्यास संस्थामा मात्र हैन व्यक्तिगत स्तर देखि नै गर्ने ।

७. निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको समय २ वर्ष बितिसकेको यथार्थ मनन् गर्ने र बांकी समय सबैभन्दा उत्तम कामका लागि खर्च गर्ने ।

आवधिक योजनाको जम्मा आँकलित बजेट

रु लाखमा							
आ व	१ आर्थिक	२ सामाजिक	३ पूर्वाधार	४ वातावरण	५ संस्थागत	जम्मा	प्रतिशत
२०७६।७७	२,४३०	३,१३६	४,१०९	१,९४९	५४७	१२,१७१	१५.०
२०७७।७८	३,५५८	२,२८९	७,१६५	२,०३०	८०१	१५,८४३	१९.५
२०७८।७९	३,१३६	२,५६०	५,९९२	१,७८९	६१८	१४,०९५	१७.४
२०७९।८०	३,६६२	३,५२२	७,६७२	२,१५६	९५६	१७,९६८	२२.१
२०८०।८१	३,९४६	४,५६७	९,०७६	२,६०४	८८४	२१,०७७	२६.०
जम्मा	**१६,७३२**	**१६,०७४**	**३४,०१४**	**१०,५२८**	**३,८०६**	**८१,१५४**	१००
प्रतिशत	**२०.६**	**१९.८**	**४१.९**	**१३.०**	**४.७**	**१००**	

यो पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमाको सिलसिलामा स्रोतको आँकलन सम्बन्धमा भएको छलफलबाट आगामी पाँचवर्षका लागि ७ अरव ११ करोड स्रोतको आँकलनगरी ७ अरब २३ करोडको कार्यक्रम र बजेट तर्जुमा गरिएको थियो । यो थोरै मात्र घाटाको योजना थियो । उक्त कार्यक्रम र बजेट वडास्तरका गोष्ठिहरूमा छलफलमा लाँदा राखिएका कार्यक्रमहरूलाई यथावत अनुमोदन गर्दै विभिन्न शीर्षकमा १ अरवभन्दा बढीका कार्यक्रम थप गर्नुपर्ने प्रस्ताव आयो । त्यसपछि गाउँपालिका स्तरमा २०७६आषाढमा भएको गोष्ठिमा पनि अझै कार्यक्रमहरू थपगर्ने सुझाव आयो । त्यसैले वडाभेला तथा पालिका गोष्ठिका सुझावहरूलाई समावेसगर्दा हाल ८ अरब ११ करोडको योजना तर्जुमा भएको छ र यो आँकलन गरिएको स्रोत भन्दा १ अरवले घाटाको योजना भएकोछ । अतः यस योजनाका केही बिषेशताहरू यसप्रकार रहेका छन्:

- आर्थिक विकासलाई यस योजनाले प्रमुख गन्तव्यको रूपमा लिएको छ । बजेटका हिसावले पनि आर्थिक विकास दोश्रो स्थानमा अर्थात २०.६ प्रतिशत देखिएकोछ । आर्थिक विकासकालागि भौतिक पूर्वाधार र सामाजिक क्षेत्रको विकासले समेत महत्वपूर्ण सहजीकरण गर्दछ भन्ने गाउँ पालिकाको ठहर रहेकोछ।

- सबै विषय शीर्षकहरूमा संतुलित योजना निर्माण गर्ने प्रयास स्वरुप भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि ४१.९ र सामाजिक विकासका लागि १९.८ प्रतिशत बजेट हुन आएको छ । भौतिक पूर्वाधारमा प्रमुख कार्यक्रमका रूपमा मोटरबाटो, भवन तथा पुल रहेकाछन् भने सामाजिक विकासमा शिक्षा, स्वास्थ्य तथा पिउनेपानीका पूर्वाधारहरू समेत परेका छन् ।

- बजेटका दृष्टिकोणले संस्थागत विकास र सेवा प्रवाह सबैभन्दा सानो देखिएको छ तर यथार्थमा त्यसो गर्न खोजिएको हैन किनभने संस्थागत विकासका सबै भौतिक पक्षहरू कि त पूर्वाधारमा कि त सामाजिक विकासमा परेका छन् । यस शीर्षकमा राखिएको बजेट संस्थागत विकास र सेवा प्रवाहको मानवीय क्षमता विकासकालागि मात्र हो । त्यसैले समग्र बजेटको ४.७ प्रतिशतले यस शीर्षकको विकासलाई अगाडि बढाउन पर्याप्त हुन्छ भन्ने मान्यता राखिएको छ ।

यो पञ्चवर्षीय योजनाले निश्चित गरेका पालिकाका गौरवका योजनाहरू

क्रसं	योजना	अनुमानित लागत (लाख)
१	स्नातकतह सम्मको कलेज	४००
२	२५ सैंयाको अस्पताल	१००
३	सुरक्षित खानेपानी - सबै मुहानको परीक्षण र शुद्धिकरण	५००
४	लुङग्रीखोला जलबिद्युत आयोजना	१,०००
५	अरेशखोला जलासययूक्त जलबिद्युत आयोजना	५,०००
६	लिस्ने बोटानिकल पार्क	५००
७	खुङग्री तथा गजुलकोट दरवार संरक्षण	२००
८	सुनिलमार्ग मोटरबाटो पिच	३,०००
९	घोडागाउँ, रुन्टीगढी, दाङ जोड्ने मोटरबाटो पिच	५,०००
१०	अरेशबाट प्यूठान जोड्ने मोटरबाटो पिच	५,०००
११	सुलिचौर बसपार्क व्यवस्थापन	२००
१२	सुलिचौरमा पालिकास्तरीय खेल मैदान व्यवस्थापन	३००
१३	स्थानीय एफ एम स्थापना, व्यवस्थापन र संचालन	१०
१४	फुस वा खरको छाना रुपान्तरण	५००
	जम्मा	**२१,७१०**

हाल नेपालले २२ भन्दा बढी योजनालाई राष्ट्रिय गौरवका योजना भनेर तोके जस्तै यस गाउँपालिकाले पनि माथि उल्लेखित १४ वटा योजनालाई पालिकाका गौरवका योजनाहरू भनी तोकेकोछ । यी योजनाहरूले, जुनसुकै वडामा भए पनि, सिंगो गाउँपालिकालाई प्रतिनिधित्व गर्दछन् । पालिकाले गौरवका आयोजना भनी तोके पछि त्यस्ता आयोजनाहरू सम्पन्न गर्नु समस्त गाउँपालिका परिवारको दायित्व हुन्छ । यी गौरवका आयोजनाहरूको मात्र लागत अनुमान २ अरव १७ करोड हुन आएकोछ जुन गाउँपालिकामा पाँचवर्षमा आउँने नियमित विकास अनुदानको लगभग ७० प्रतिशत हो । त्यसैले यस गाउँपालिकाले यो योजना अवधि भित्रमा गौरवका आयोजना भनी माथि सुचिकृत गरिएका योजनाहरू मात्र सम्पन्न गऱ्यो भने पनि यो योजनाले अनुमान गरेको परिमाणात्मक उपलब्धिको नजिक पुग्न सकिन्छ ।

शुभकामना

नेपालको संबिधान २०७२ अनुसार देशमा तीनतहको सरकारको स्थापना भई सबै तहले संविधानको आशय र मर्म अनुरूप आ-आफ्ना जिम्मेवारी सम्हाल्दै आएको अवस्था छ । देशले लामो अस्थिरता पछि राजनैतिक स्थिरता प्राप्त गर्न सकेको महशुस् भएको छ । सबै तह र तप्कामा राजनैतिक खिचातानी र छिनाझम्टि समाप्त भएको छ । त्यसैले राष्ट्रियस्तरमा सुखी नेपाली, संमृद्ध नेपालको नारा सशक्त रूपमा अगाडि बढेको छ । यो समय नेपाल र नेपालीका लागि आर्थिक संमृद्धिमा फड्को मार्ने सुनौलो अवसर हो । यसका लागि स्थानीय सरकारको सबैभन्दा महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । स्थानीय गाउँ बस्तीमा संबृद्धि आउँन सकेन भने राष्ट्रिय स्तरको संमृद्धिको सपना नारामा मात्रै सीमित हुन जान्छ ।

यस पृष्टभूमिमा सुनिलस्मृति गाउँपालिकाले आफ्नो पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमा गर्ने प्रयास गरेको पाउँदा ज्यादै खुशी लागेको छ । यस आवधिक योजनाले गाउँपालिकाको विकास प्रयासलाई निर्दिष्ट गन्तव्यतर्फ केन्द्रीत गर्न र आफूसंग भएको र अन्य संघसंस्थाहरूबाट प्राप्त हुनसक्ने स्रोत र साधनको समुचित प्रयोग गर्न सहयोग गर्नेछ भन्ने विश्वास लिएको छु । म रोल्पा जिल्लाको निर्वाचित जनप्रतिनिधि र हाल नेपाल सरकारको संघीय मन्त्रीको हैसियतले यस आवधिक योजनाले पहिचान गरेका योजनाहरू सम्पन्न गर्नका लागि आश्यक पर्ने थप साधन र श्रोत जुटाउन आफ्नो तर्फबाट हरसभ्मव प्रयास गर्ने छु ।

रोल्पा जिल्लाको पूर्वी प्रवेशद्वारको रूपमा रहेको यस सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको दीर्घकालिन विकासको लागि यो पञ्चवर्षीय योजनाले दरिलो आधार प्रदान गर्नुको साथै यस गाउँपालिकाको योजनाबद्ध विकासको पहिलो खुड्किलो बन्नेछ भन्ने मलाई विश्वास छ । आगामी वर्षका वार्षिक योजनाहरू यसै आवधिक योजनाले पहिचान गरेका आवश्यकता र निर्दिष्ट गरेका प्राथमिकताका आधारमा तर्जुमा गर्दै पञ्चवर्षीय योजनाले निर्धारण गरेका लक्ष तथा उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न गाउँपालिका परिवारलाई सफलता मिलोस् भन्ने सदासयता व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

अन्त्यमा, यस गाउँपालिकाको योजनाबद्ध विकास प्रयासले सुशासन सहितको दिगो आर्थिक विकासको पूर्वि रोल्पामा नमूना प्रदर्शन गर्ने छ भन्ने बिश्वास लिएको छु । यो योजना तर्जुमा गर्ने काममा संलग्न हुनुहुने गाउँपालिकाका निर्वाचित पदाधिकारीहरू सहित सबै विज्ञ तथा सहजकर्ताहरूलाई हार्दिक बधाई तथा शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

धन्यवाद

.....
बर्षमान पुन
मन्त्री,
उर्जा, जलश्रोत तथा सिंचाई मन्त्रालय
नेपाल सरकार

शुभकामना

नेपालको संबिधान २०७२ ले व्यवस्था गरे अनुसार देशमा संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारको गठन भई सबै तहले संविधानको आशय अनुरूप आ-आफ्ना जिम्मेवारी सम्हाल्दै आएको लगभग दुई वर्ष हुन थालेको छ । यो अवधिमा विशेषगरी प्रदेश र स्थानीय तहहरूले शुन्यको अवस्थाबाट सुरुगरी हालसम्ममा आ-आफ्ना जिम्मेवारी सुचारु रूपले सम्हाल्नका लागि आवश्यक भौतिक तथा नीतिगत पूर्वाधारहरू तयार गरेको अवस्था छ । त्यसैले राष्ट्रियस्तरमा सुखी नेपाली, संमृद्ध नेपालको नारा सशक्त रूपमा अगाडि बढेको सन्दर्भमा स्थानीय सरकारहरू पनि आर्थिक संमृद्धिमा फड्को मार्ने खालका विकास र निर्माणका योजना तर्जुमा गर्दै अगाडि बढ्नुपर्ने सुअवसर आएको छ । यसका लागि स्थानीय सरकारको सबैभन्दा महत्वपूर्ण भूमिका रहने यथार्थ सबैलाई स्पष्ट नै छ । स्थानीय गाउँ बस्तीमा संबृद्धि आउँन सकेन भने राष्ट्रिय र प्रदेश स्तरको संबृद्धिको सपना नारामा मात्रै सीमित हुन जानेछ ।

यस पृष्टभूमिमा सुनिलस्मृति गाउँपालिकाले आफ्नो पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमा गर्ने प्रयास गरेको पाउँदा ज्यादै खुशि लागेको छ । यस आवधिक योजनाले गाउँपालिकालाई स्रोत र साधनको समुचित प्रयोग गर्दै निर्दिष्ट गन्तव्यतर्फ अगाडि बढ्न सहयोग गर्नेछ भन्ने विश्वास लिएको छु । म रोल्पा जिल्लाको निर्वाचित जनप्रतिनिधि र हाल प्रदेश नं ५ सरकारको मन्त्रीको हैसियतले यस आवधिक योजनाले पहिचान गरेका योजनाहरू सम्पन्न गर्नका लागि आश्यक पर्ने थप साधन र श्रोत जुटाउन आफ्नो तर्फबाट हरसम्भव प्रयास गर्ने छु ।

हाम्रो प्रदेशले पनि आवधिक पञ्चवर्षीय योजनाको मस्यौदा तयार गरेको कुरा यहाँहरूलाई विधितै छ । यस गाउँपालिकाको पञ्चबर्षीय योजना तर्जुमागर्ने सिलसिलामा प्रदेशको पञ्चबर्षीय योजनाको आधार पत्र समेत हेर्नुभयो होला भन्ने मैले विश्वास लिएको छु । रोल्पा जिल्लाको पूर्वी प्रबेशद्वारको रूपमा रहेको यस सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको दीर्घकालिन विकासको लागि यो पञ्चवर्षीय योजनाले योजनाबद्ध विकासको पहिलो खुड्किलोको रूपमा काम गर्नेछ भन्ने मलाई विश्वास छ । आगामी वर्षका वार्षिक योजनाहरू यसै आवधिक योजनाले पहिचान गरेका आवश्यकता र निर्दिष्ट गरेका प्राथमिकताका आधारमा तर्जुमा गर्दै पञ्चवर्षीय योजनाले निर्धारण गरेका लक्ष तथा उद्देश्यहरू प्राप्तगर्न गाउँपालिका परिवारलाई सफलता मिलोस् भन्ने सदासयता व्यक्तगर्न चाहन्छु ।

अन्त्यमा, यस गाउँपालिकाको योजनाबद्ध विकास प्रयासले सुशासन सहितको दिगो आर्थिक विकासको पूर्वी रोल्पामा नमूना प्रदर्शन गर्नेछ भन्ने बिश्वास लिएको छु । यो योजना तर्जुमागर्ने काममा संलग्न हुनुहुने गाउँपालिकाका निर्वाचित पदाधिकारीहरू सहित सबै विज्ञ तथा सहजकर्ताहरूलाई हार्दिक बधाई तथा शुभकामना व्यक्त गर्दछु । धन्यवाद

.....
कुल प्रसाद के सी
मन्त्री,
आन्तरिक मामिला तथा कानून
प्रदेश - ५, नेपाल सरकार

दुई शब्द

नेपालको संविधान २०७२ ले गरेको व्यवस्था अनुसार गठन भएको सुनिलस्मृति गाउँपालिका रोल्पा जिल्लाका १० वटा स्थानीयतहहरू मध्येको एक हो । यस गाउँपालिकाको केन्द्र तुलनात्मक रूपमा सुविधायुक्त सुलिचौर बजारमा रहेको कारणले स्थानीय सरकारको रूपमा गाउँपालिका स्थापना गर्न खासै कठिनाई भएन । स्थानीय सरकारको संरचना, कामगर्ने प्रकृया, कर्मचारीको व्यवस्थापन, आदि चाहना गरेजस्तो नहुँदा पनि गाउँपालिका कार्यालय र वडा कार्यालयहरूलाई समयमा नै संचालनमा ल्याउन सकिएको अवस्था छ । केन्द्र सरकारबाट स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ र अरु केही ऐन कानूनका नमूनाहरू प्राप्त भएपछि यस गाउँपालिकाका गतिविधिहरू अझै सशक्त रूपमा अगाडि बढाउन सकेको यथार्थ सबैलाई जानकारी भएकै विषय हो । विगत दुईवर्षको अनुभव र संघ तथा प्रदेशबाट हालसम्ममा प्राप्त ऐन, कानून, नीति र निर्देशनहरूबाट स्थानीय स्तरको विकास निर्माणका सबै चरणहरूमा स्थानीय सरकार जिम्मेवार छ भन्नेकुरा स्पष्ट हुँदै आएको अवस्था छ । यसै सन्दर्भमा यस गाउँपालिकाले पञ्चवर्षीय आवधिक योजना निर्माण गरी सबै सचेत जनसमुदाय सामु पुऱ्याउने प्रयास गरेको छ । यस प्रकारको योजनाले गाउँपालिकाको वार्षिक योजनालाई निर्दिष्ट दिशाबोध गर्ने र स्रोत, साधन र गाउँपालिका परिवारले निश्चित गरेको गन्तव्यको बारेमा जनतालाई सुसुचित गर्नेछ भन्ने विश्वास गरिएको छ ।

यो पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमाकोलागि यसै जिल्लाका विज्ञहरूद्वारा संचालित ईनोभेटिभ डेभेलोपमेन्ट कन्सल्ट (Innovative Development Consult), सुलिचौर, रोल्पालाई परामर्शदाता संस्थाको रूपमा छनौटगरी नियुक्तगर्न पाउंदा गाउँपालिका परिवारलाई खुसी लाग्नु स्वभाविकै हो । यस संस्थाले योजना तर्जुमाका सबै प्रक्रिया तथा चरणहरू पूरागरी यस गाउँपालिकाको पञ्चवर्षीय आवधिक योजना तयार पार्ने काम सम्पन्न गरेको छ । परामर्शदाता संस्थाले यो योजना निर्माण गर्ने क्रममा विषय विज्ञहरू परिचालन गरी विभिन्न चरणबद्ध छलफलहरूको आयोजना गरेको छ । विज्ञ परामर्शदाताहरूले यस गाउँपालिका भित्रका सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, भौगोलिक, शैक्षिक र प्राकृतिक पक्षहरू उजागर गरी प्राथमिकताका आधारमा आगामी पाँच बर्षमा गर्नुपर्ने विकासका कामहरू यस योजनामा समावेस गर्ने प्रयास गरेको छ भन्ने कुरामा गाउँपालिका परिवारले विश्वास लिएकोछ ।

दीर्घकालिन सोच सहितको यो प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाले तय गरेका लक्षहरू पूरा गर्नका लागि संघीय सरकार, प्रदेश सरकार, नागरिक समाज, नीजि क्षेत्र तथा अन्य विकास साझेदारहरूको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । त्यसैले सामाजिक न्याय सहितको सुशासनको जगमा तिव्र गतिमा आर्थिक बृद्धि गर्दै सुनिलस्मृति गाउँपालिकालाई समृद्ध र सुखी बनाउन सबैको सक्रिय सहयोगको अपेक्षा गर्दछौं । प्रस्तुत पञ्चवर्षीय योजना तयारगर्ने क्रममा छलफलहरूमा भाग लिई आ-आफ्ना धारण राख्ने, योजनाका प्राथमिकता तोक्ने तथा योजना तर्जुमा प्रकृयाको जानकारी राख्ने सम्पूर्ण जनप्रतिनिधिहरू, गाउँबासी, जानिफकार, विज्ञ व्यक्तित्वहरू, सरकारी कार्यालय प्रमुख तथा सम्बन्धित कर्मचारीहरू, विभिन्न संघसंस्थाका प्रतिनिधिहरू र परामर्शदाता संस्थाका विज्ञहरू प्रति गाउँपालिका कार्यालय हार्दिक आभार तथा धन्यवाद ज्ञापन गर्दछ।

.....	.....	.....
लेखनाथ न्यौपाने	**बाग्मती क्षेत्रिनी**	**गुणेन्द्र घर्ति मगर**
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	**उपाध्यक्ष**	**अध्यक्ष**

पञ्चवर्षीय योजना दस्तावेजको बारेमा,

सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको विकासलाई एउटा निर्दिष्ट गन्तव्यतर्फ अगाडि बढाउने उद्देश्यकासाथ आवधिक पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमा गर्ने भन्ने गाउँकार्यपालिकाले निर्णय गरेको सन्दर्भमा सबै प्रकृया पूरागरी ईनोभेटिभ डेभेलोपमेन्ट कन्सल्ट, सुलिचौर, रोल्पा उक्त आवधिक पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमा गर्ने परामर्शदाता संस्थाका रूपमा छनौट भयो । तत्पश्चात यो संस्था र सुनिलस्मृति गाउँपालिका बीच भएको सम्झौता बमोजिम निश्चित प्रक्रिया र चरणहरू पूरा गरी यो आवधिक योजनाको दस्तावेज तयार गरिएको छ ।

गाउँपालिकाको कार्यालयले प्रदान गरेको लिखित कार्य विवरण पत्र, लिखित सम्झौता र प्रकृयागत मौखिक समझदारीहरूका आधारमा यो आवधिक योजना तर्जुमा गरिएको हो । यस संस्थाद्वारा परिचालित विज्ञहरूले गाउँपालिकामा उपलब्ध भएका विभिन्न दस्तावेजहरूको अध्ययन एवम् विश्लेषण गरेका छन् । गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण, बिगत आर्थिक वर्षको कार्ययोजना, गाउँपालिकाको ऐन कानूनको संगालो र अन्य उपलब्ध दस्तादेजहरू यस गाउँपालिकाको सामाजिक, आर्थिक, भौगोलिक, जनसंख्या, पूर्वाधारहरू, प्राकृतिक श्रोत र उपभोगको अवस्थाको जानकारी प्राप्त गर्न सहयोगी सिद्ध भएका छन् । यिनै जानकारी र आधिकारिक प्रतिनिधिहरूसंग भएको चरणबद्ध छलफलहरूका आधारमा गाउँपालिकाको समग्र अवस्था बिश्लेषण गरी पञ्चबर्षीय आवधिक योजनाको खाका तयार गरिएको हो ।

गाउँपालिका केन्द्रमा आयोजना गरिएको पहिलो योजना तर्जुमा गोष्ठिमा यस संस्थाका विज्ञहरूको सहजीकरणमा गाउँपालिकाका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, वडा अध्यक्षहरू, केही वडा सदस्यहरू र क्षेत्रगत तथा बिषयगत कर्मचारीहरू माझ आवधिक योजनाको आवश्यकता, कसरी बनाउने ? के कस्ता प्रक्रिया तथा चरणहरू अपनाउंने ? र यसको प्रयोजन के हुन्छ ? भन्ने विषयमा छलफल गरिएको थियो । तत् पश्चात त्यसै गोष्ठिमा गाउँपालिकाका सबै सदस्यहरू र विषयगत समितिहरूको अगुवाईमा पञ्चवर्षीय योजनाको भिजन, समग्र लक्ष, विषयगत लक्ष तथा सबै विषयगत शीर्षकका आगामी पाँचवर्षका योजना र बजेटको आँकलन गरियो ।

सम्बन्धित वडाहरूको अनुकुल समयमा यस संस्थाका विज्ञहरूले सबै वडा केन्द्रहरूको स्थलगत भ्रमण गरी वडा अध्यक्षको उपस्थितिमा सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको वडास्तरीय भेला बोलाई वडाको आर्थिक, सामाजिक, पूर्वाधार, वन, वाताबरण तथा विपत र संस्थागत विकास शीर्षकहरूमा गाउँपालिकाको विषयगत समितिले तयार गरेको प्रस्तावित योजना र बजेटको खाका प्रस्तुत गरिएको थियो । प्रस्तुत कार्यक्रम र बजेटउपर लामो छलफलपछि कार्यक्रम तथा बजेटलाई थपघटका सुझाव सहित सबै वडा भेलाहरूबाट अनुमोदन गरिएको थियो ।

यो आवधिक योजना एघार परिच्छेदमा विभाजित गरिएको छ । पहिलो र दोश्रोमा परिचय, तेस्रोमा आवधिक योजनाको मार्गचित्र, चौथो देखि आठौसम्म विषयगत शीर्षक अन्तर्गत पाँचवर्षका विकास योजना र मोटामोटी बजेट प्रस्तुत गरिएको छ । परिच्छेद नौमा सबै विषयगत शीर्षकहरूको वार्षिक रूपमा एकीकृत गरिएको योजना र बजेट उल्लेख भएको छ । परिच्छेद दशमा आवधिक योजनाको आधार तथ्यांक सहितको समग्र नतिजा तालिका प्रस्तुत गरिएको छ । यो तालिकामा अनुगमन तथा मूल्यांकनकालागि सबै लक्ष तथा उद्देश्यहरूका सूचकहरू दिएको छ जसका आधारमा गाउँपालिकाले प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्यांकनको योजना बनाई कार्यान्वयन गर्न सक्दछ भन्ने विश्वास लिईएको छ । अन्त्यमा परिच्छेद एघारमा

अनुगमन तथा मूल्यांकनका केही सैद्धान्तिक पक्षहरू उल्लेख गर्दै प्रभावकारी अनुगमनको खाका प्रस्तुत गरिएको छ । सबै परिच्छेदका अन्त्यमा केही बक्सहरू राखिएकाछन् । त्यस्ता बक्सहरूमा यो योजना तर्जुमाको प्रक्रियामा संलग्न विज्ञहरूका टिप्पणी र सुझावहरू राखिएका छन् । यस्ता टिप्पणी तथा सुझावहरू गाउँपालिकालाई उपयोगी लागेमा यथास्थानमा राख्न सकियो, अन्यथा हटाउंदा पनि यो योजना दस्तावेजलाई कुनै फरक पर्दैन ।

यो आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा योगदान दिने व्यक्तिहरूः

डा नानी राम सुबेदी - सामाजशास्त्री, स्वतन्त्र परामर्शदाता, काठमाण्डौं
श्री सोभिता परियार - वातावरण विज्ञ, स्वतन्त्र परामर्शदाता, काठमाण्डौ
श्री काशिराज पौडेल - सिभिल ईन्जिनियरिङ, स्वतन्त्र परामर्शदाता, प्यूठान
श्री खगेन्द्र कुमार बिष्ट - सिभिल ईन्जिनियरिङ, स्वतन्त्र परामर्शदाता, रोल्पा
श्री द्रोण प्रसाद कोईराला - नेपाली भाषा, स्वतन्त्र परामर्शदाता, काठमाण्डौं

डा नानी राम सुबेदीले यो आवधिक योजना कसरी निर्माण गर्ने भन्ने सन्दर्भमा अभिमुखीकरण तथा संकलित जानकारीहरूका आधारमा योजनाको दस्तावेज तयार गर्ने कामको अगुवाई गर्नुभयो । त्यसैगरी श्री सोभिता परियारले पहिलो र दोश्रो योजना तर्जुमा गोष्ठिमा सह-सहजीकरणको भूमिका खेल्नुभयो र श्री काशिराज पौडेलका साथमा वडास्तरीय गोष्ठिहरूको अगुवाई तथा छलफलहरूलाई सहजीकरण गरी प्रस्तावित योजनाको खाकालाई वडाहरूबाट अनुमोदन गराउनका लागि महत्वपूर्ण योगदान गर्नु भयो । त्यसैगरी श्री द्रोण प्रसाद कोईरालाले पञ्चवर्षीय योजना दस्तावेजको भाषा सम्पादन गरिदिनु भयो । यसरी विज्ञ टोलिका सबै सदस्यहरूको आ-आफ्ना विज्ञता र अनुभव अनुसारको योगदानबाट यो आवधिक योजना दस्तावेज तयार गरिएको हो ।

अन्त्यमा ईनोभेटिभ डेभेलोपमेन्ट कन्सल्ट, सुलिचौर, रोल्पालाई पञ्चवर्षीय आवधिक योजना जस्तो महत्वपूर्ण दस्तावेज तयार गर्ने कामको जिम्मा दिनुभएकोमा म यो संस्थाको कार्यकारी निर्देशकको हैसियतले सुनिलस्मृति गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री गुणेन्द्र घर्ति मगर, उपाध्यक्ष श्री बागमती क्षेत्रिनी, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत श्री लेखनाथ न्यौपाने, सबै वडा अध्यक्षहरू तथा समस्त गाउँपालिका परिवार प्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहन्छु । त्यसैगरी यस कामकालागि समय दिनुहुने डा नानी राम सुबेदी लगायत सबै विज्ञ मित्रहरूमा हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु । धन्यवाद ।

.....
श्री खगेन्द्र कुमार बिष्ट
कार्यकारी निर्देशक
ईनोभेटिभ डेभेलोपमेन्ट कन्सल्ट, सुलिचौर, रोल्पा

विषय सूची

संकेत नं	बिषय वस्तु	पेज
१	परिचयः पृष्ठभूमि, औचित्य, नीतिगत ब्यवस्था, प्रक्रिया र सीमाहरू	१
२	बस्तुस्थिति विश्लेषणः सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको समग्र अवस्था	८
३	आवधिक योजनाको मार्ग-चित्र	१८
३.१	आवधिक योजनाको लक्ष तथा उद्देश्यहरू	१९
३.२	स्रोतको आँकलन	२६
३.३	परिमाणात्मक लक्षहरू	२९
४	विषयगत योजना र बजेट - आर्थिक विकास	३२
५	विषयगत योजना र बजेट - सामाजिक विकास	५३
६	विषयगत योजना र बजेट - पूर्वाधार विकास	७३
७	विषयगत योजना र बजेट - वातावरण तथा विपद	९१
८	विषयगत योजना र बजेट - संस्थागत विकास र सेवा प्रवाह	१०५
९	एकीकृत वार्षिक योजना र बजेट वर्ष	११६
९.१	एकीकृत वार्षिक योजना र बजेट वर्ष - १ (आ व २०७६।७७)	११६
९.२	एकीकृत वार्षिक योजना र बजेट वर्ष - २ (आ व २०७७।७८)	१२९
९.३	एकीकृत वार्षिक योजना र बजेट वर्ष - ३ (आ व २०७८।७९)	१४१
९.४	एकीकृत वार्षिक योजना र बजेट वर्ष - ४ (आ व २०७९।८०)	१५०
९.५	एकीकृत वार्षिक योजना र बजेट वर्ष - ५ (आ व २०८०।८१)	१५९
१०	आवधिक योजनाको समग्र नतिजा तालिका	१६९
११	अनुगमन तथा मूल्यांकन	१७६
	परिशिष्ट १: गाउँपालिकाका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूको नामावली	१८२

परिच्छेद १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपाली जनताको लामो संघर्ष र वलिदानबाट प्राप्त नेपालको संविधान २०७२ ले लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको माध्यमबाट दीगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धि हासिल गर्न मार्ग प्रशस्त गरेको छ। विकेन्द्रिकृत शासन प्रणालीका माध्यमबाट राष्ट्रिय संकल्प र जनताका आकांक्षा पूरागर्ने सोच अनुरूप वर्तमान व्यवस्थाले स्थानीय सरकारलाई स्थानीय स्तरको विकासको लागि स्रोत, साधन र अधिकार सम्पन्न बनाएको छ। हालको व्यवस्था अनुसार स्थानीय सरकार आफ्नो क्षेत्रको विकास तथा निर्माणका लागि योजना तर्जुमा गर्न, आवश्यक बजेट आँकलन गर्न, योजना कार्यान्वयन गर्न र अनुगमन गर्न स्वायत्त छ। विकास तथा निर्माणको कामलाई अझै सुचारु रूपमा अगाडि बढाउन आवश्यक परेको खण्डमा केन्द्र तथा प्रदेशसंग नबाझिनेगरी नीति, नियम तथा ऐन समेत वनाउन सक्तछ।

यसरी स्थापना भएको गाउँपालिकाले जनताको सबैभन्दा नजिकको सरकारको रूपमा स्थापित भै जनताले सुशासनको अनुभूति गर्नेगरी विकास, निर्माण र सेवाप्रवाहको काम गर्नेछ भन्ने संवैधानिक परिकल्पना रहेको पाइन्छ। सोही परिकल्पनालाई साकार पार्नका लागि नेपाल सरकारले स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ लगायत अरु धेरै नीति नियमहरू जारी गरी स्थानीय सरकारको कामलाई थप व्यवस्थित, छिटो छरितो र पारदर्शी बनाउनका लागि सहजीकरण गरेको छ। यस्ता व्यवस्था र राज्यको परिकल्पना अनुसार गाउँपालिकाको आफ्नो जिम्मेवारीलाई सरल र प्रभावकारी रूपले पूरा गर्नका लागि आफ्नो क्षेत्रको वार्षिक योजना र बजेट तर्जुमा गर्नु एउटा प्रमुख काम रहेको छ। यस्ता बार्षिक योजनाहरूलाई पारदर्शी, दीर्घकालीन सोचबाट निर्देशित र प्राथमिकतामा आधारित बनाउनका लागि निर्वाचनबाट आएका जनप्रतिनिधिहरूको पूर्ण अवधिका लागि एउटा आवधिक पञ्चवर्षीय योजना बनाउनुपर्ने आवश्यकता थियो। स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले पनि स्थानीय तहको भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा पूर्वाधार लगायतका क्षेत्रको यथार्थ अवस्थालाई विश्लेषण गरी वस्तुपरक ढंगले पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ।

यस गाउँपालिकाले त्यस्तो योजना वनाउने सोच बनाउँदा बनाउँदै २०७४।७५ व्यतित भैसक्यो र २०७५।७६ पनि व्यतित हुने अवस्थामा पुगेको छ। समयमा नै बनाउने सोच हुँदाहुदै पनि विविध कारणहरूले गर्दा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको पूर्ण कार्यकाल अर्थात आ व २०७४।७५ देखि २०७८।७९ सम्मका लागि आवधिक पञ्चबर्षीय योजना निर्माणगर्न सम्भव भएन। ढिलै भएपनि निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको कार्यकालको तेस्रोवर्ष अर्थात आ व २०७५।७६ देखि लागु हुने गरी यो पञ्चवर्षीय आवधिक योजना निर्माण गर्ने प्रयास भएको छ।

आवधिक योजना तर्जुमाका लागि गाउँपालिकाको गाउँपार्श्व चित्र (वस्तुगत विवरण) पहिलो आवश्यकता हो। उक्त बस्तुगत विवरणले ल्याएका तथ्य र तथ्याङ्कको विश्लेषण गरी सहभागितात्मक ढंगले गाउँपालिकाले आवधिक पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने हुन्छ। आवधिक योजना निर्माण गर्दा सहभागितामूलक प्रक्रिया अपनाउनु पर्ने र नतिजामूलक ढंगले योजनाहरूको छनौट र प्राथमिकीकरण गर्नुपर्ने आवश्यकता हुन्छ। त्यसैगरी केन्द्र तथा प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष, उद्देश्य र समय सीमा

समेतको ख्याल गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका साथै सुशासन, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकुलन, विपद व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयहरूलाई समेत ध्यान दिनु पर्ने हुन्छ । यसरी निर्माण गरिएको आवधिक योजना वस्तुनिष्ट हुन सक्तछ भन्ने कुरा राज्यले परिकल्पना गरेको छ । सोही अनुरुप नै यो आवधिक योजना निर्माण गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

१.२ गाउँपालिकाको आवधिक योजनाको औचित्य

राष्ट्रिय योजना आयोगले हालै प्रकाशित गरेको पन्ध्रौं पञ्चवर्षीय योजनाको आधारपत्र अनुसार नेपालले पनि २५ बर्षे "समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली" को दीर्घकालीन सोच सहितको आ व २०७६।७७ देखि २०८०।८१ सम्मको पन्ध्रौं पञ्चवर्षीय योजना बनाउँदै छ । यस योजनाले नेपालमा सर्वसुलभ आधुनिक पूर्वाधारको निर्माण, मानव पुँजीको निर्माण तथा उपयोग, उच्च र दीगो उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि र निरपेक्ष गरिवीको अन्त्य गर्दै बि सं २१०० सम्ममा प्रतिव्यक्ति कुल राष्ट्रिय आय १२,१०० अमेरिकी डलर पुऱ्याउने लक्ष लिएको छ ।

दशकौं लामो राजनीतिक अस्थिरता तथा अरु विविध कारणहरूले विगतमा समान अवस्थामा रहेका राष्ट्रहरूका तुलनामा नेपाली समाज धेरै पछाडि परेकाले आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा छोटो अवधिमै फड्को मार्दै अगाडि बढ्नुपर्ने अवस्था छ । यसै परिप्रेक्षमा तयार गरिएको पञ्चबर्षीय योजना यस्तो दस्तावेज हो जसले गाउँपालिकाको समग्र विकास प्रयासलाई एउटा निश्चित दिशातर्फ डोऱ्याउंदछ । गाउँपालिका क्षेत्रको समग्र वस्तुस्थितिलाई विश्लेषणगरी तर्जुमा गरेको यस योजनाले वार्षिक योजनाको छनौट तथा प्राथमिकीकरण गर्न सजिलो, पारदर्शी र दवाव रहित बनाउँन सहयोग गर्दछ ।

राष्ट्रियस्तरमा छ दशक लामो नेपालको योजनाबद्ध विकासको अवधिमा नौ वटा पञ्चवर्षीय र पाँच वटा त्रिवर्षीय आवधिक योजना कार्यान्वयनमा आएका छन् । सोही अनुरुप स्थानीय स्तरमा पनि योजनाबद्ध विकासको प्रयास नभएको हैन । विगतका जिल्ला विकास समिति र कतिपय गाउँविकास समितिले पनि पञ्चवर्षीय योजना बनाएका थिए । तर नेपालमा संघीय संरचनाको कार्यान्वयन पहिलो पटक भएको र स्थानीय तहको संरचना आफैमा नयाँ भएकोले यस गाउँपालिकाको योजनाबद्ध विकासको यो पहिलो र ऐतिहासिक प्रयास मान्नु पर्दछ ।

सुनिलस्मृति गाउँपालिका रोल्पा जिल्लाका अरु गाउँपालिकाहरूभन्दा तुलनात्मक रूपमा सुगम क्षेत्रमा रहेको र विकास र पहुंचका दृष्टिले अव्वल अवस्थामा पर्दछ । यद्यपि, स्थानीय आवश्यकता र जनआकांक्षा पूरागर्नका लागि केन्द्र तथा प्रादेशिक सरकारबाट आउँने नियमित विकास अनुदान र आफ्नो आम्दानी मात्र पर्याप्त हुँदैन । बस्तुपरक ढंगले तर्जुमा गरेको पञ्चवर्षीय योजना छ भने आफ्नो नियमित स्रोत बाहेक प्रदेश, केन्द्र, बैदेशिक संघसंस्था र निजीक्षेत्रबाट आशा गरिएका योजनाहरू माग गर्न र आफ्नो मागलाई पुष्टिगर्न समेत यस दस्तावेजले एउटा बलियो आधार प्रदान गर्दछ ।

नेपाल सरकारले गाउँमा कामगर्ने स्वदेशी तथा बिदेशी गैरसरकारी निकायहरूलाई एकद्वार प्रणालीमा ल्याउने भन्ने नीति लिएको छ र यो आजको आवश्यकता पनि हो । त्यस्ता संस्थाहरूका लागि गाउँपालिकाले आधिकारिक रूपमा तोकेको प्राथमिकतामा कामगर्ने वातावरण मिलाउनु गाउँपालिकाको

दायित्व हुन्छ। त्यसैले पञ्चवर्षीय योजनाले पाँच वर्षका लागि तोकेका कार्यक्रम र प्राथमिकतामा योगदान पुग्ने गरी काम गर्नु सबै विकास साझेदारहरूको दायित्व हुने यथार्थ स्थापित गर्दछ।

समग्रमा गाउँपालिकाको आवधिक योजना भनेको गाउँपालिकाको आगामी पाँचवर्षको विकासको मार्ग चित्र हो। यसले विकासका प्राथमिकता, मोटामोटी रूपमा आँकलित बजेट तथा आम्दानीका सम्भाव्य स्रोतहरू समेतको आँकलन गरेको हुन्छ। यस प्रकारको लामो समयको योजनाबाट हरेक वर्ष वार्षिक योजना तर्जुमा गर्ने समयमा के गर्ने ? कहाँ गर्ने ? जस्ता विवादका विषयहरू न्यूनीकरण हुँदै जानेछन् भन्ने अपेक्षा पनि रहन्छ। आवधिक योजनाले जनप्रतिनिधिहरू माथि हरेक वर्ष वार्षिक योजना तर्जुमा गर्ने समयमा आउंने अनावश्यक दवावलाई कम गर्न पनि सहयोग गर्दछ किनभने वार्षिक योजनाको छनौट र बजेट विभाजन आवधिक योजनाको आधारमा गरिन्छ जसलेगर्दा वार्षिक योजना प्रकृया पारदर्शी, व्यवस्थित र छिटो छरितो हुन जान्छ।

आवधिक योजना तर्जुमा र सफल कार्यान्वयन गर्नु भनेको सुशासनको एउटा आधार स्तम्भ खडा गर्नु वा भएकै आधारलाई बलियो बनाउनु पनि हो। आवधिक योजनाले आफ्नै गाउँपालिकाका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरूलाई पनि जे मनमा लाग्यो त्यही गर्नबाट केही हदसम्म रोक्ने काम गर्दछ। त्यस्तै उपलब्ध सीमित श्रोत र साधनको अधिकतम सदुपयोग गर्ने गरी बार्षिक कार्यक्रमहरूलाई क्रमबद्ध र चरणबद्ध योजनाको ढांचामा ढाल्न सहयोग गर्दछ। अन्त्यतः गाउँपालिकाको स्रोत संकलन र प्राप्त स्रोतको खर्चलाई व्यवस्थित र पारदर्शी बनाउन सहयोग पुग्दछ। यसरी पारदर्शी भएर स्रोतको सदुपयोग गर्नु भनेको शासन प्रणालीलाई सुशासनतर्फ अगाडि बढाउनु हो।

१.३ उद्देश्य

गाउँपालिका क्षेत्रको समग्र विकासको लामो समयको भिजन, निर्धारित अवधिको लक्ष्य तथा विषयगत उद्देश्यहरू निर्धारण गरी निश्चित अवधि भित्र तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्नका लागि आवश्यक रणनीति तथा कार्यनीतिहरू पहिचान गरी परिभाषित गर्ने मार्गचित्र सहितको दस्तावेज नै आवधिक योजना हो। यस्तो दस्तावेजले निश्चित अवधिका लागि विकास र निर्माणको सन्दर्भमा गाउँपालिकालाई आफूले चाहेको गन्तव्यतर्फ डोऱ्याउने काम गर्दछ। गाउँपालिका र वडा कार्यालयहरूका साथै स्थानीय स्तरमा कार्यरत सरकारी, गैरसरकारी, सहकारी, समुदायमा आधारित संस्था तथा निजी क्षेत्रलाई समेत विकासको एउटै मुलधारमा ल्याई गाउँपालिकाकाको नेतृत्वमा योजनाबद्ध र एकीकृत विकास प्रक्रियालाई मार्गदर्शन गर्नसक्ने खालको दस्तावेज निर्माण गर्नु आवधिक गाउँविकास योजना तर्जुमाको मुख्य उद्देश्य हो। समग्र उद्देश्यहरू बुंदागत रूपमा यस प्रकार राखिएकाछन्:

(१) गाउँपालिका क्षेत्रको विकास तथा परिवर्तनको दीर्घकालीन सोच, प्राथमिकता, पाँचवर्षको लक्ष र विषयगत शीर्षकका उद्देश्यहरू निर्धारण गर्ने।

(२) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका र बाहिरबाट आउँन सम्भव देखिएका श्रोतको अवस्था विश्लेषण गरी सहभागितात्मक छलफलका आधारमा पाँच वर्षका प्रमुख कार्यक्रमहरूको खाका तयार गर्ने।

(३) गाउँपालिकाको विकास प्रयासबाट आशा गरिएका उपलब्धिहरू प्राप्त गर्नका लागि आवश्यक पर्ने रणनीति तथा कार्यनीतिहरू निश्चित गर्ने।

(४) गाउँपालिका क्षेत्रको एकीकृत, नतिजामूलक र योजनाबद्ध विकासकालागि सबै साझेदारहरूलाई एकैथलोमा ल्याई साझा उत्तरदायित्व सिर्जना गर्न सहयोग गर्ने खालको दस्तावेज निर्माण गर्ने ।

(५) आगामी पाँच वर्षसम्म गरिने काम र नीति सम्बन्धी संयुक्त छलफलको माध्यमबाट सबै तहका सरकार तथा प्रशासन संयन्त्रमा कामगर्ने जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरूको साझा उत्तरदायित्वको भावना बढाउने ।

(६) गाउँपालिकाको विकास प्रयासहरूको प्रक्रिया तथा नतिजाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको खाका तथा जिम्मेवारीको (के कामको अनुगमन कसले र कहिले गर्ने) निश्चित गर्ने ।

१.४ आवधिक योजना सम्बन्धी कानूनी तथा नीतिगत ब्यवस्थाः

सर्वप्रथम नेपालको संविधान २०७२ स्थानीय सरकारको योजनावद्ध विकासको प्रेरणाको स्रोत हो । यसै संविधानको भावनालाई थप प्रष्ट्याउंनका लागि जारी गरिएको स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले किन र कसरी योजनावद्ध विकास अगाडि बढाउने भन्ने विषय थप स्पष्ट पारेको छ । नेपालमा संघीय पद्धतिको पहिलो पटक कार्यान्वयन भएको हुंदा यस्ता कानूनी व्यवस्थाहरू अझै पनि पूरा भएका छैनन् । कतिपय नीतिहरू वन्दै जाने र व्यवस्थित हुँदै जाने क्रममा छन् ।

गाउँपालिकाले आफ्नो आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा नेपालको संविधान, यस अन्तर्गतका मौलिक हक, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त र राज्यले अख्तियार गरेका विकास नीतिहरूसँग प्रतिकुल नहुने गरी निर्माण गर्नु पर्दछ । त्यसैगरी संविधान तथा अन्य कानूनहरूले तोकेका स्थानीय तहको अधिकारहरू, संघीय एवं प्रदेशस्तरीय कानून तथा स्थानीय सरकार आफैले बनाएका कानून र नीतिसँग पनि यस्तो योजना बाझिनु हुँदैन । राज्यको नीति एकातिर र गाउँपालिकाको योजना अर्कैतिर हुन सक्तैन । यसका साथै आवधिक योजना बनाउँदा राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरू, जस्तै - सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकुलन, विपद् व्यवस्थापन, लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयहरूलाई समेत ध्यान दिनु पर्ने हुन्छ । यिनै नीतिगत व्यवस्था अनुसार गाउँपालिकाले आवधिक योजना बनाउँदा ध्यान दिनु पर्ने पक्षहरूलाई बुंदागत रूपमा यस प्रकार राखिएका छन्:

(१) **अधिकतम् सहभागितामा निर्माण गर्नेः** गाउँपालिकाले आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा स्थानीय बुद्धिजीवी, विषयविज्ञ, समाजका अनुभवी व्यक्तित्वहरू, पेशाविद्, सीमान्तकृत तथा लोपोन्मुख समुदाय, महिला, बालबालिका, दलित, युवा, अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक लगायतका सरोकारवालाहरूको अधिकतम सहभागिता गराउनु पर्ने हुन्छ ।

(२) **बनाउने मात्र नभएर कार्यान्वयन गर्ने मनसायले बनाउनेः** गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमागर्दा मध्यम तथा दीर्घकालीन प्रकृतिका आयोजनाहरूको सूची, प्राथमिकता, कार्यान्वयन गरिने वर्ष र सम्भाव्य स्रोतको समेत पहिचान गरी आवधिक योजनाले निर्दिष्ट गरेका प्राथमिकताका आधारमा बार्षिक योजना बनाउने परिपाटीलाई सुनिश्चित गर्नुपर्ने हुन्छ ।

(३) **विश्वसनीय आधार सहितको योजना वनाउनेः** आवधिक योजनामा आँकलन गरिएको स्रोत र साधनको पूर्वानुमान केन्द्र, प्रदेश, तथा अन्य संघसंस्थाहरूबाट प्राप्त हुन सक्ने स्रोतको अपेक्षा हो भने त्यस्ता आयोजनाहरूको विश्वसनीय आधार खुलाउनु पर्ने हुन्छ ।

(४) **पहिलेनै चलिरहेका योजना राखिरहनु नपर्नेः** केन्द्र वा प्रदेश सरकारले गाउँपालिका क्षेत्रभित्र धेरैवर्षमा सम्पन्न हुनेगरी विशेष योजनाका लागि अनुदान प्रदान गरी कार्यान्वयन प्रक्रिया निर्धारण गरिसकेका आयोजनाहरू सोही प्रक्रिया बमोजिम कार्यान्वयन हुँदै जान्छन् । त्यस्ता आयोजनाहरूमा गाउँपालिकाले गर्नुपर्ने समन्वय र सहजीकरणको काम मात्र आवधिक योजनामा राख्नु पर्ने हुन्छ ।

(५) **सबै खालका योजनाको समन्वय र अनुगमन गाउँपालिकाले गर्ने सोच राख्नेः** जुनसुकै स्तरको सरकारको लगानीमा स्थानीयस्तरमा कार्यान्वयन गरिएका विकास आयोजनाहरूको आवश्यक समन्वय तथा अनुगमनको काम स्थानीय सरकारको हुने हुदा यो पक्ष र जिम्मेवारीलाई आवधिक योजनाले पथ प्रदर्शन गर्न सक्नु पर्दछ ।

(६) **सवै सरोकारवालाहरूलाई एउटै धारमा ल्याउन मार्गप्रशस्त गर्नेः** गैरसरकारी संस्था, उपभोक्ता समिति, सहकारी संस्था र अरु सामाजिक संघसंस्थाहरुले स्थानीय सरकारसँगको समन्वयमा रही कार्य गर्नुपर्ने र आफ्नो वार्षिक योजना, कार्यक्रम तथा बजेट स्थानीय सरकारको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा समावेश गराउनु पर्ने एवं स्थानीय तहले तोकेको संयुक्त अनुगमन तथा प्रगति प्रतिवेदन प्रणाली अपनाउनु पर्ने कानूनी व्यवस्थालाई आवधिक योजनाले थप प्रष्ट पार्नुपर्ने हुन्छ ।

(७) **दरिलो स्थानीय सरकारको जिम्मेवारी झल्काउनेः** कुनै पनि स्थानीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाले नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिएर स्थानीय तहसँगको समन्वयमा आफ्ना आयोजनाहरू संचालन गर्नुपर्ने कुरालाई आवधिक योजनाले थप जोड दिनुपर्ने हुन्छ ।

यस सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा संवैधानिक व्यवस्था तथा स्थानीय सरकार संचालन सम्बन्धी कानूनहरूका अतिरिक्त देहायअनुसार कानूनी तथा नीतिगत दस्तावेजहरूलाई पनि कानूनी आधारका रूपमा लिइएको छ :

- दीगो विकासका लक्ष्यहरू (सन २०१५-२०३०)
- राष्ट्रिय योजना आयोगबाट प्रकाशित पन्ध्रैं पञ्चवर्षीय योजनाको आधार पत्र
- प्रदेश नं ५ को योजना आयोगबाट प्रकाशित प्रथम आवधिक योजनाको आधार पत्र
- प्रदेश नं ५ बाट प्रकाशित आ व २०७५।०७६ को नीति तथा कार्यक्रम
- गाउँपालिका आफैंले बनाएका विषयगत ऐन तथा नीतिहरू
- नेपाल पक्ष भएका विकास योजनासंग सम्बन्धराख्ने सन्धी सम्झौताहरू

१.५ आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रिया

यस सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको विस्तृत स्वरुपको आवधिक योजना गाउँ कार्यपालिकाबाट तयार गरी गराई गाउँपालिका सभाबाट स्वीकृत गरी लागु गर्ने गाउँपालिका कार्यकारी परिषदको सोच र निर्णय बमोजिम देहायबमोजिमको विधि तथा प्रक्रिया अनुसार यो आवधिक योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

आवधिक योजना तर्जुमा कार्यविधि तयारी तथा स्वीकृतिः स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा २४ को व्यवस्था तथा सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७४ अनुसार गाउँपालिकाको आ व २०७६।७७ देखि २०८०।८१ सम्म अर्थात पाँच वर्षे आवधिक योजना तर्जुमा गर्ने भन्ने गाउँपालिकाको निर्णय अनुसार विधायक समिति मार्फत स्वीकृत कार्यविधि बमोजिम विषय विज्ञसहितको परामर्शदाता संस्थाको सहयोगमा यो काम गर्ने गरी गाउँ कार्यपालिकाले कार्यविवरण पत्र तयार गरी परामर्शदाता संस्था छनौटको कानूनी प्रक्रिया थालनी गरे देखि यो आवधिक योजना निर्माण प्रक्रियाको सुरुभएको मानिन्छ ।

योजना तयारी कार्याशाला गोष्ठीः यस गाउँपालिकाको विस्तृत स्वरुपको आवधिक योजना तर्जुमा सम्बन्धी अभिमुखीकरण गोष्ठि २०७६ साल बैशाख १८ देखि २० गतेसम्म गाउँपालिकाको आयोजना र ईनोभेटिभ डेभेलोपमेन्ट कन्सल्टको सहजीकरणमा गाउँपालिका केन्द्र सुलिचौरमा आयोजना गरिएको थियो । यो कार्यशालामा विषयगत विज्ञहरूको सहजीकरणमा दीर्घकालीन सोच, गाउँविकासको आगामी २५ वर्षको दूरदृष्टि, पाँचवर्षको लक्ष्य, विषयगत उद्देश्यहरू, रणनीतिहरू, प्राथमिकता, संभावना तथा समस्या विश्लेषण तयार गरिएको थियो ।

वस्तुस्थिति विश्लेषणः आवधिक योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठि आयोजना गर्नुभन्दा अगाडि यस गाउँपालिकाले गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र अर्थात वस्तुगत विवरण तयार पारेको थियो । उक्त वस्तुगत विवरणमा गाउँपालिकाको भौगोलिक तथा भौतिक अवस्थिति, जनसांखिक, आर्थिक, सामाजिक, पूर्वाधार विकास, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन र संस्थागत विकास तथा सुशासनको अवस्था सहितको विषयगत वस्तुस्थिति विवरण समावेश गरिएको छ । उक्त विवरणमा उल्लेखित तथ्य र तथ्यांकलाई आवधिक योजना निर्माणको आधार तथ्यांकको रूपमा उपयोग गरिएको छ । यसै वस्तुगत विवरण तथा छलफलहरूबाट आएका जानकारीहरूका आधारमा गाउँपालिकाको विषयगत वस्तुस्थिति विश्लेषण गरिएको छ ।

वडास्तरीय छलफलः २०७६ साल जेष्ठ महिनामा यस गाउँपालिकाको आठवटै वडाहरूमा ईनोभेटिभ डेभेलोपमेन्ट कन्सल्टले परिचालन गरेका विषय विज्ञहरूको सहजीकरणमा एक दिवसीय वडास्तरीय परामर्श गोष्ठि सम्पन्न भएका थिए । उक्त परामर्श गोष्ठिहरूमा वडा समितिका पदाधिकारी, विषयगत शाखा/उपशाखाका प्रमुख वा प्रतिनिधि, राजनीतिक दलका प्रतिनिधि, दलित, महिला, अपांगता भएका व्यक्ति, वालवालिका तथा जेष्ट नागरिकहरूको प्रयाप्त सहभागिता रहेको थियो । यी गोष्ठिहरूमा गाउँपालिकाको पहिलो गोष्ठिबाट तयार गएिको आगामी पाँचवर्षको प्रस्तावित कार्यक्रम तथा बजेट उपर छलफल गरी आवश्यक सुझाब सहित अनुमोदन गर्ने निश्कर्ष आएको थियो । वडास्तरीय परामर्श गोष्ठिहरूका निश्कर्ष तथा सुझावहरू यस दस्तावेजको बिभिन्न प्रसंगमा समावेश गरिएकोछ ।

योजना दस्तावेज मस्यौदा तयारीः आवधिक योजना तयारी कार्यशाला, वडागत परामर्श कार्यक्रम र बस्तुगत विवरणका आधारमा योजना दस्तावेजको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार गरियो । योजना दस्तावेजलाई मुख्य रूपमा परिचय, योजनाको अवधारणा तथा प्रारुप, एकीकृत वार्षिक योजना र समग्र नतिजा तालिका सहित एघार परिच्छेदमा विभाजन गरिएको छ । स्थानीय तहका अधिकार क्षेत्रका सवै विषयहरू र प्राविधिक

पक्षहरूलाई तार्किक र वस्तुनिष्ट रूपमा प्रस्तुत गरी अन्य योजनाविद् तथा विषयविज्ञहरूको समेत सुझाव लिई यो आवधिक योजना दस्तावेज लेखन तथा मस्यौदा तयारी गर्ने कार्य सम्पन्न गरियो ।

दोश्रो कार्यशाला गोष्ठी तथा अन्तिम दस्तावेज तयारीः गाउँपालिकाको सोच, वडास्तरीय कार्यशाला गोष्टिहरू तथा विषयविज्ञको सुझावका आधारमा तयार गरेको योजनाको दस्तावेजका वारेमा पुन छलफलगरी अन्तिम रूप दिनका लागि गाउँपालिकाले छनौट गरी आमन्त्रण गरेका स्थानीय तहका सरोकारवालाहरूको सहभागितामा २०७६ आषाढ २१ र २२ गते दोश्रो कार्यशाला गोष्ठीको आयोजना गरियो । उक्त गोष्ठिमा मस्यौदा दस्तावेजको सारसंक्षेप प्रस्तुती, छलफल तथा अन्तिम पुनरावलोकनका लागि सुझावहरू संकलन गरियो । यो कार्यशाला गोष्ठि आयोजना गर्नुभन्दा कम्तीमा १० दिन अगावै दस्तावेजको प्रारम्भिक मसौदाको प्रिन्टेड प्रति तथा कम्प्यूटर सफ्ट कपि गाउँपालिका अध्यक्ष तथा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलाई उपलव्ध गाराईएको थियो ।

यो कार्यशालाबाट प्राप्त सुझाब तथा पृष्टपोषणलाई समावेशगरी सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको पाँचवर्षे आवधिक योजना दस्तावेजको अन्तिम मस्यौदा तयार गरिएको हो । यो अन्तिम मस्यौदालाई गाउँपालिकाले आफ्नो कानूनी तथा प्रशासनिक प्रक्रिया पूरा गरी २०७६ साल आषाढ २३ गतेको गाउँसभाबाट स्वीकृत भए बमोजिम आ व २०७६।७७ को सुरुदेखि नै कार्यान्वयनमा ल्याउँने भन्ने गाउँपालिका कार्यकारी परिषदको सोच रहेको छ । यो योजना सुनिलस्मृति गाउँपालिको प्रथम पञ्चवर्षीय आवधिक योजनाको हुनेछ ।

१.६ सीमाहरू

यस गाउँपाललिकाको आवधिक योजना तर्जुमा प्रकृयालाई सकेसम्म बस्तुनिष्ट, व्यवहारिक र सर्बसाधारणले पढ्न र बुझ्न सक्ने दस्तावेजको रूपमा तयार गर्ने भन्ने यस गाउँपालिकाको सोच र सोही अनुसार गर्ने परामर्शदाता संस्था ईनोभेटिभ डेभेलोपभेन्ट कन्सल्टको प्रयास हुँदा हुँदै पनि केही सीमाहरू रहन गएका छन् । त्यस्ता सीमाहरू छोटकरीमा यस प्रकार छन्:

(१) आवधिक योजना तर्जुमा गर्ने सिलसिलामा गाउँपालिकाले उपलव्ध गराएको वस्तुगत विवरणमा उल्लेखित तथ्याङ्कहरूलाई नै बढी भन्दा बढी प्रयोग गरिएको छ । यो विवरणको विश्वसनीयता आफैंमा एउटा सीमा हुन सक्तछ ।

(२) समय, भौगोलिक विकटता र स्रोतको सीमिततले गर्दा योजना निर्माण गर्ने विज्ञ समूहका सबै सदस्यहरूले सबै वडाहरूको स्थलगत भ्रमण गर्न नसकेको अवस्था रहेको छ ।

(३) समयको पावन्दी र स्रोतको सीमिततालाई ध्यानमा राखी आवधिक योजना अभिमुखीकरण तथा योजना तर्जुमा गोष्ठिमा उत्साहजनक सहभागिता गराउने प्रयास भएको थियो । तर कसैलाई सबै सरोकारवालाहरूको बृहद सहभागिता हुन नसकेको भन्ने लागेमा यसलाई सीमाको रूपमा लिनुपर्ने हुन्छ ।

(४) स्थानीय जनताको अपेक्षा, भौगोलिक बिकटता र सीमित साधन र स्रोत भएको गाउँपालिका भएका कारणले आवधिक योजनामा धेरै भन्दा धेरै प्रदेश सरकार, केन्द्र सरकार निजी क्षेत्रको लगानीको आशामा योजना र बजेट राखिएको छ । त्यसैले पनि यो आवधिक योजनाको बजेट बढी महत्वाकांक्षी देखिन गएको छ ।

परिच्छेद २: बस्तुस्थिति विश्लेषण

२.१ गाउँपालिकाको परिचय

सुनिलस्मृति पूर्वी रोल्पाको प्रबेशद्वारको रूपमा रहेको र पहाडी विशेषता बोकेको गाउँपालिका हो । यो गाउँपालिकाको केन्द्र सुलिचौर भालुवाङ-लिवाङ सडकको ८२ किमी अर्थात रोल्पा जिल्लाको सदरमुकाम लिवाङ पुग्नभन्दा २८ किमी पहिले नै पर्दछ । तीनचोसे आकारको नक्शाको आकृतिमा रहेको यो गाँउपालिका मध्य पहाडी क्षेत्रमा अवस्थित छ । दशवर्षे द्वन्दकालमा सहादत प्राप्त गरेका श्री किमबहादुर थापा (सुनिल) को नामबाट यस गाउँपालिकाको नामाकरण गरिएको पाइन्छ । २०७३ सालमा गाउँपालिका गठन हुनुभन्दा पहिलेका छवटा गाविसहरू र थप एउटा वडा - घोडागाउं, खुङ्ग्रीकोट, मिझिङ, अरेस, तेबाङ, गजुल र फगाम गाविसको वाड नं १ - मिलाएर यो गाउँपालिका गठन गरिएको पाइन्छ ।

यस गाउँपालिकामा ५,६५७ परिवार र जम्मा २८,२१३ जनसंख्या छ । यसमा जनजाति (विषेशगरी मगर जाति) ३४.५, दलित १७.९, खसमूलका बाहुन, क्षेत्री, ठकुरी ४०.१ र अन्य ७.५ प्रतिशत बसोवास गर्दछन् । औशत परिवारको आकार ४.९९ जना, जनसंख्या बृद्धि १.३६ प्रतिशत र जनघनत्व १८०.२२ प्रति वर्ग किमि रहेको छ । यस गाँउपालिकाको क्षेत्रफल १५६.५५ वर्ग किमी छ जस मध्ये ४९.४ प्रतिशत कृषियोग्य जमिन, ३८.७६ प्रतिशत वन जङ्गल, ११.४१ झाडी तथा घाँसेमैदान र ०.३४ प्रतिशत खोलाको बगर, खुल्ला क्षेत्र र बस्तीले ढाकेको छ ।

२.१.१ भौगोलिक अवस्थिति

समुद्री सतहको ६६० मीटरदेखि २,९६० मीटरसम्मको उचाईमा रहेको सुनिलस्मृति गाउँपालिका भौगोगिक अवस्थितिका हिसाबले २८ डिग्री १० मिनेट ३१ सेकेण्ड देखि २८ डिग्री २२ मिनेट ४० सेकेण्ड उत्तरी अक्षांश र ८२ डिग्री ३६ मिनेट ५७ सेकेण्डदेखि ८२ डिग्री ४८ मिनेट ०३ सेकेण्ड पूर्वी देशान्तरमा फैलिएको छ । यो गाउँपालिका रोल्पा जिल्लाको सदरमुकाम लिबाङदेखि करिब २९ किमीको दूरीमा पूर्वी भागमा रहेको छ । यस गाउँपालिकाको पूर्वमा सुनछहरी र लुंग्री गाउँपालिका रहेका छन् भने पश्चिममा रोल्पा नगरपालिका र रुन्टीगढी गाउँपालिकाले छोएको छ । यसैगरी सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको उत्तरमा सुनछहरी गाउँपालिका र रोल्पा नगरपालिका रहेका छन् भने दक्षिणमा प्यूठान जिल्लासँग सीमाना जोडिएको छ । यस गाउँपालिकाको कूल क्षेत्रफल १५६.५५ वर्ग किमी रहेको छ ।

उच्च पहाडी जिल्लाको वर्गमा रहेको यो गाउँपालिका धरातलीय स्वरूपका हिसावले अधिकांश भूभाग पहाड, भिरालो र चट्टानी क्षेत्र रहेको छ । अग्ला र भिराला पहाडी श्रृंखलाले बनेको यस गाउँपालिकामा भीरपाखा तथा वसोवास योग्य क्षेत्रसहितको विविधतायुक्त धरातलीय अवस्थिति रहेको छ । अधिकांश क्षेत्रमा भिरालो जमिन रहेको यस क्षेत्रमा समथर भूभाग धेरै नभए पनि खुंग्रीका केही भाग, घोडागाउँको तल्लो भाग र मिझिङको केही क्षेत्र समथर रहेका छन् । पूर्वी रोल्पाको नाकामा रहेको सुलिचौर यस गाउँपालिकाको केन्द्र हो । यस गाउँपालिकासँग जोडिएका लुङग्री, सुनछहरी र थबाङ गाउँपालिका बासिन्दाहरूलाई समेत लक्षित गरी सुलिचौर बजारले सेवा तथा उपभोग्य वस्तुहरूको थोक तथा खुद्रा व्यापार गर्दै आएको छ । भविष्यमा यो बजार पूर्वी रोल्पाको एउटा महत्वपूर्ण व्यापारिक नाकाको रूपमा विकसित हुने प्रचुर संभावना रहेको छ ।

२.१.२ ऐतिहासिक चिनारी तथा नामाकरण

नवगठित सुनिलस्मृति गाउँपालिका ऐतिहासिक, प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक दृष्टिले महत्वपूर्ण क्षेत्र हो । नेपाल सरकारको राज्य पुनःसंरचना अनुसार साविकका घोडागाउँ, खुंग्री, मिझिङ, गजुल, तेबाङ, अरेश र फगाम गाविसको वडा नं १ लाई समायोजन गरी वि.स. २०७३ सालमा यो गाउँपालिका सुवर्णावती गाउँपालिकाको नाममा स्थापना भएको थियो । तर स्थानीय सरकारको निर्वाचन पश्चात निर्वाचित तत्कालीन सुवर्णावती गाउँपालिकाको दोस्रो गाउँसभाले 'सुवर्णावती' शब्दको ऐतिहासिकता एवं सान्दर्भिकता नभएको निश्कर्ष निकाल्दै विगत १० वर्षे जनयुद्धको समयमा देश र जनताको मुक्तिको लागि लड्दालड्दै सहादत प्राप्त गर्ने यसै गाउँपालिका गजुलका महान् शहीद श्री किमबहादुर थापा (सुनिल) को संझना एवं सम्मानमा 'सुनिलस्मृति गाउँपालिका' नाम राख्ने ऐतिहासिक निर्णय गऱ्यो । शहीद सुनिलले राष्ट्रको लागि गरेको त्याग र वीरतापूर्ण बलिदानको उच्च योगदान स्वरुप यस गाउँपालिकाको नामाकरण गरिएको हो ।

२.१.३ नदीनाला तथा पानीका स्रोत

जलवायुका दृष्टिले सुनिलस्मृति गाउँपालिका विविधतायुक्त छ । यस गाउँपालिकामा पहाडी प्रदेशको जलवायुदेखि विस्तारै उत्तरी भागको मध्य पहाडी जलवायुसम्म पाइन्छ। यस गाउँपालिकामा ठूला नदीहरू छैनन् तर स-साना पानीका स्रोतहरू भने प्रशस्तै छन् । सुनछहरी झर्नाहुंदै बगेर आएको लुङग्री खोला यस गाउँपालिकाको प्रमुख पानीको स्रोत हो । यो खोला रोल्पा जिल्लाको फगाम फेंदीबाट सुरु भएर झण्डै १३ वटा साना ठूला खोला मिल्दै विस्तारित भएर यस गाउँपालिकातर्फ आएको छ। यो खोला शुद्ध र प्राकृतिक पानीको अनुपम भण्डार हो । त्यस्तै घोडागाउँतर्फबाट आएको माडी खोला अर्को प्रमुख स्रोत हो । लुङग्री खोलामा सुन र माडी खोलामा चाँदी पाइन्छ भन्ने जन विश्वास रहेको छ । त्यसैले यस गाउँपालिकालाई सुन र चाँदीको संगम भन्दा अत्युक्ति नहोला ।

२.१.४ ऐतिहासिक स्थलहरू

सुनिलस्मृति गाउँपालिकामा धार्मिक, ऐतिहासिक र पर्यटकीय हिसाबले महत्व राख्ने अनेकौं स्थानहरू छन् । जतिबेला नेपाल एउटा बाइसे र चौबिसे राज्य थियो, त्यतिबेलाको सेन ठकुरी राजाले राज्य गरेको ऐतिहासिक स्थल खुङग्री कोट र गजुल कोट हालसम्म संरक्षित नै रहेका छन् । यसका अतिरिक्त घोडागाउँको रातोमाटो, तेबाङको अग्ला लिस्ने धुरी जस्ता ऐतिहासिक स्थानहरू आदि आफ्नै विशेषतासहित यस गाउँपालिकामा अवस्थित छन् । त्यस्तै यस गाउँपालिकाको खुङग्रीमा शिव पञ्चायन, त्रिपुरेश्वरी, गजुलमा पाटेश्वरी जस्ता मन्दिरहरू प्रमुख रूपमा रहेका छन् । सुलिचौरभन्दा माथि र सातदोबाटोभन्दा तल बीचको मिझिङ क्षेत्र भालुवाङ - लिवाङ राजमार्गमा पर्ने प्राकृतिक सुन्दरताले भरिपूर्ण साल र सल्ला प्रजातिको वनस्पतिको संगमस्थल (करिव १,१०० मि) भएकोले कालान्तरमा पर्यटकीय होटल, होमस्टे, तथा अन्य पर्यटकीय पूर्वाधारहरू निर्माण गर्नका लागि ज्यादै उपयुक्त स्थान रहेको छ ।

२.१.५ प्राकृतिक सम्पदा

गाउँपालिकाको कूल क्षेत्रको ३८.७६ प्रतिशत वनक्षेत्रले ढाकेको छ । यस्तै ११.४१ प्रतिशत झाडी तथा घाँसेमैदान रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा जैविक विविधताका हिसाबले गर्मी ठाउँमा हुने साल, सिसौ, खयर, चिउरी देखि चिसो हावापानीमा पाइने सल्लो, ओखर, गुराँस, सुन्तला, नास्पाती आदि वनस्पतिहरू पाइन्छ । जंगल क्षेत्रमा पाइने प्रमुख जडिबुटीहरूमा टिमुर, दालचिनी, पाँचऔले, तिते आदि रहेका छन् । पहाडको माथिल्लो भागको अधिकांश स्थानमा वन तथा खर्कहरू रहेका छन् । यस गाउँपालिकाको पूर्वमा देखिने रमणीय हिमाली श्रृखलाहरूले यहाँको सुन्दरता बढाएको छ । खनिजका रूपमा लुङग्री तथा माडी खोला किनाराका बालुवा केलाएर सुन तथा चाँदी समेत पाइने जनविश्वास रहेको छ । त्यस्तै यस गाउँपालिकाका विभिन्न ठाउँहरूमा तामा, सिसा, कोईला, चुनढुङ्गा तथा फलाम खानी रहेको संकेतहरू प्रशस्तै छन् ।

२.१.६ स्थानीय चाडपर्व तथा संस्कृति

ऐतिहासिक महत्वका साथै साँस्कृतिक विशेषता बोकेको यस गाउँपालिकामा खस सभ्यता तथा हिन्दू सँस्कृतिको अनुपम संगम रहेको छ । क्षेत्री, मगर, ब्राम्हण, दलित जातिको मिश्रित बसोवास रहेको यस गाउँपालिकामा मुख्य बोलीचालीको भाषा नेपाली रहेको छ । धार्मिक रूपमा हिन्दू धर्मालम्बीहरूको उच्च बाहुल्यता रहेको छ । यस गाउँपालिकामा मनाइले प्रमुख चाडपर्वहरूमा कृष्णाष्टमी, तीज, जनैपूर्णिमा, दशैं, तिहार, माघे संक्रान्ति, चैते दशैं आदि रहेका छन् । धार्मिक तथा भाषिक रूपमा एकरुपता रहेको यो गाउँपालिकामा चाडपर्वका समयमा गरिने विभिन्न क्रियाकलापहरूले यहाँको सामाजिक र साँस्कृतिक उत्कृष्टता झल्काउने गर्दछन् । परम्परागत रूपमा पुरुषहरूको दौरा, सुरूवाल, कोट, कमिज र महिलाको गुन्यू चोली र पटुकी यस भेगको भेषभुषा हो तर पछिल्लो चरणमा महिलाहरूले कुर्था सुरुवाललाई प्राथमिकता दिएको पाइन्छ भने पुरुषहरूले सर्ट पाईन्ट लगाउने गर्दछन् ।

२.१.७ मूख्य पेशा

यस गाउँपालिकाबासीको मुख्य पेशा कृषि तथा पशुपालन रहेको छ । कूल जनसंख्याको ८८.५ प्रतिशत कृषि पेशामा आबद्ध रहेको पाईन्छ । कृषि पेशालाई बढी उत्पादनमुखी बनाउने क्रममा यस गाउँपालिकामा ४३ वटा सिंचाइ कुलाहरूबाट २,७६५.४ हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुगेको देखिन्छ । यस्तो सुबिधाबाट ३,०१२ परिवार लाभान्वित रहेका छन् । यति हुँदाहुदै पनि आफ्नै उत्पादनबाट वर्षभरी खानपुग्ने परिवार १४.९ प्रतिशत मात्र छन् ।

सबै किसानहरूले पशुपालन र कृषिलाई एउटै सिक्काको दुई पाटाका रूपमा ग्रहण गरेको पाइन्छ । यस गाउँ पालिकाको सबै वडाहरूमा बाखा, गाई र भैंसीपालनको प्रचुर सम्भावना छ भनिन्छ । बाखापालन व्यवसायलाई ब्यवस्थित र व्यबसायिक बनाउन केही प्रयास भएको देखिन्छ । गाई भैसीहरूको व्यबस्थित तथा व्यबसायिक रूपमा पालन गर्ने काम पनि सुरु भएको देखिन्छ । प्राप्त जानकारी अनुसार हाल सम्म २ गाइ-भैंसी पालन र १५ वटा बाखा पालन व्यवसायिक फर्म संचालनमा आएका छन् ।

२.८ वस्तुस्थिति विश्लेषण

प्राचिन कालमा नेपाल आर्थिक हिसावले तुलनात्मक रूपमा गतिशील मुलुक थियो भन्नेकुरा ईतिहासमा पाईन्छ । जस्तै नेपालको राडीपाखी तत्कालिन मगध राज्यसम्म निर्यात हुने गरेको कुरा कौटिल्यले आफ्नो अर्थशास्त्रमा उल्लेख गरेका छन् । त्यस्तै लिच्छविकालमा नेपाली बस्तुको निर्यात तिब्वतसम्म हुने गरेको र मल्लकालमा नेपालको कला र प्रविधि उत्कृष्ट रहेका प्रमाणहरू पाइन्छन् । तर बि सं १९०३ मा भएको कोतपर्ब पछि १०४ वर्षको राणा शासन, २००७ सालमा प्रजातन्त्र प्राप्ती पछिको एक दशक लामो संक्रमणकाल, २०१७ देखि लगभग ३० वर्ष लामो पञ्चायतीकाल, २०४६ सालको राजनीतिक परिवर्तनले ल्याएको खुला परिवेशबाट शान्तिको सासफेर्न नपाउँदै २०५१ पछिको एकदशक लामो द्वन्द, २०६२।६३ को जनआन्दोलनबाट भएको ऐतिहासिक परिवर्तनले ल्याएको प्रणालीलाई संस्थागत गर्नका लागि लागेको एकदशक लामो संक्रमणकाल हुँदै २०७२।७३ को आम निर्वाचन पछि तिनै तहका सरकारहरूको गठनबाट नेपालले राजनीतिक स्थिरता प्राप्त गरेको छ ।

यी सबै कालखण्डहरूमा विकास, प्रगति र उन्नतिका प्रयासहरू नभएका हैनन् । तर प्राय सबै कालखण्डमा केन्द्रीकृत शासन प्रणाली, राज्यकोषको दुरुपयोग र नागरिक प्रति उत्तरदायी शासन प्रणालीको अभावका कारणले जनताको आशा र अपेक्षा अनुरूपको विकास हुन सकेन । उल्टै नेपालको परापूर्वकालमा भएको साख पनि गुम्दै गयो । २० वर्ष अगाडिसम्म खाद्यान्न निर्यात गर्ने मुलुक आज आएर बिदेशबाट आयातगरी बाँच्नुपर्ने अवस्थामा आयो । नेपालीका दैनिक चुला चौकामा प्रयोग हुने तरकारी समेत भारतबाट निर्यात गर्नुपर्ने अवस्था भयो । हामी कतिसम्म परनिर्भर भएछौं भन्नेकुरा २०७२ श्रावण-मंसिरमा भारतले गरेको नाकाबन्दीको अनुभव सबैमा छदैछ ।

खासगरी २०७२ सालको आमनिर्वाचन पछि नेपाली सामाजले मुलरूपमा राजनीतिक स्थिरता र जनकेन्द्रित संघीय शासन प्रणाली प्राप्त गरीसकेकाले वर्तमान सरकारले सबै तहका सरकारहरूलाई आर्थिक समृद्धिमा लाग्न आवहान गरेको छ । नेपाली समाज माथिका विविध शासन प्रणाली र अस्थिरताका कारणले छिमेकीहरूका तुलनामा धेरै पछाडि परिसकेको छ । अझै पनि चिन्तन, मनन् र छलफलमा नै समय विताउने हो भने अरु पछाडि परिनेकुरा निश्चित छ । त्यसैले अव कुरा हैन काम चाहिएको छ र अरुले १० वर्षमा गर्ने विकास र निर्माण एकै वर्षमा गर्नुपर्ने अवस्था आएकोछ । यस प्रकारको राष्ट्रिय परिवेशमा सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमा गर्ने सिलसिलामा यस गाउँपालिकाको बस्तुस्थिति विश्लेषण गरिएकोछ ।

माथि उल्लेखित पृष्टभूमिमा सुनिलस्मृति गाउँपालिकालाई हेर्दा यस गाउँपालिकाका ८८ प्रतिशत जनता परम्परागत कृषि पेशामा आवद्ध रहेको पाईयो । यसैगरी यस गाउँपालिकाका लगभग १२ प्रतिशत परिवार गैरकृषि पेशामा आवद्ध रहेका छन् । यस्ता गैरकृषि पेशा अर्न्तगत सवैभन्दा धेरै व्यक्तिहरू सानातिना व्यापारमा आवद्ध छन् । यसबाहेक नोकरी, वैदेशिक रोजगारी, दैनिक ज्यालादारी, घरेलु उद्योग लगायतका गैरकृषि पेशा यहाँका वासिन्दाहरूको जीवन निर्वाहको आधार बनेको छ । स्थापित तथ्य र तथ्यांकको आधारमा यस गाउँपालिकाको आर्थिक विकास मुख्यतया कृषि तथा पशुपालनमा आधारित देखिन्छ । कृषिको व्यवसायीकरण, तरकारी खेती, फलफूलतर्फ ओखर, नास्पाती, सुन्तला, कागती तथा स्याउ, नगदेवालीहरूमा अलैंची, अदुवा, बेसार, कोसेवालीतर्फ सिमी र वनपैदावरमा जडीबुटी संकलन तथा

प्रशोधन आदि लाई आर्थिक उन्नतिको प्रमुख आधारका रूपमा लिन सकिन्छ । त्यसैगरी व्यवसायिक पशुपालन जस्तै भैंसी, गाई, बाख्रा पालनको प्रचुर सम्भावना रहेको छ । संम्भावनाका प्रचुर क्षेत्रहरू विद्यमान भएपनि कठिन भौगोलिक अवस्था, सीमित सडकको पहुँच, पूर्वाधारको कमी, आवश्यक व्यवसायिक ज्ञान तथा सूचनाको अभाव, बजारसम्मको पहुँचमा कठीनाई जस्ता समस्याहरूले गर्दा घरेलुउद्योग, व्यापार र व्यवसायको सृजना र विकासका गतिविधिहरू अगाडि बढ्न सकेका छैनन् ।

गाँउवासीको प्रमुख पेशा कृषि भएतापनि अधिकांश कृषकहरू परम्परागत सीप र शैलीमा आधारित हुनुका कारण उत्पादनमा खासै सुधार हुन सकेको छैन । परम्परागत खेती प्रणाली दिनानुदिन घाटाको पेशा बन्दै गएको छ । त्यसैले आवधिक योजना तर्जुमाको पहिलो खुडकिलोको रूपमा २०७६ बैसाख १८ देखि २० गतेसम्म सुलिचौर, रोल्पामा आयोजना भएको सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गोष्ठिको सिलसिलामा १८ गते भएको छलफलका आधारमा विषयगत रूपमा तयार पारिएको सवल पक्ष, सुधार गर्नुपर्ने पक्ष, अवसर र चुनौतीहरू अर्थात सोट एनालाइसिस्को सारसंक्षेप यस प्रकार रहेकोछ:

१ आर्थिक विकास

सवल पक्ष	सुधारगर्नुपर्ने पक्ष	अवसर	चुनौती
▪ खेतीयोग्य जमिन, चरिचरन र प्राकृतिक स्रोतमा धनी ▪ तामा, फलाम र सिसा उद्योगको सम्भावना ▪ रोल्पाको पूर्वी प्रवेशद्वारको रूपमा सुलिचौर बजार ▪ कृषि र पशुपालनका लागि उपयुक्त हावापानी	▪ दक्ष प्राविधिक र पर्याप्त लगानीको अभाव ▪ उद्योगहरूको सम्भाव्यता अध्ययन हुन नसकेको ▪ प्राकृतिक स्रोतको उचित संरक्षण नभएको ▪ उत्पादनमा व्यवसायिकता आउँन नसकेको	▪ उत्पादनलाई बजारीकरणगर्न सकिने ▪ राष्ट्रिय राजमार्गले छोएको ▪ उद्योग व्यवसायमा बैकिङ सुविधाको उपयोग गर्न सकिने ▪ पर्यटनको विकास गर्न सकिने पर्याप्त संभावना	▪ लगानीका लागि झन्झटिलो प्रकृया ▪ लगानीको सुरक्षामा विश्वास दिलाउन समय लाग्ने ▪ सामाजिक विभेद र कुरीति हटाउन लामो समय लाग्ने

२ सामाजिक विकास

सवल पक्ष	सुधारगर्नपर्ने पक्ष	अवसर	चुनौती
▪ विद्यालय संख्या पर्याप्त ▪ सबै बच्चा विद्यालयमा ▪ छात्र र छात्रामा भेदभाव छैन ▪ आधारभूत स्वास्थ्य सुविधा भएको ▪ लक्षितवर्गको कार्यक्रम पर्याप्त ▪ पानीको पर्याप्त स्रोत भएको	▪ शिक्षा र स्वास्थ्यको गुणस्तर कमजोर ▪ शिक्षा र स्वास्थ्यमा गुणस्तरीय जनशक्ति नपाउँने ▪ सुरक्षित पिउनेपानीको व्यवस्था गर्न नसकेको ▪ सामाजिक कुरीतिहरू केही हदसम्म कायमै रहेको	▪ समतामूलक समाज निर्माणको आकांक्षा भएको ▪ आवासीय र प्राविधिक विद्यालयहरू स्थापना गर्न सकिने ▪ बढ्दो चेतनालाई सकारात्मक काममा लगाउन सकिने	▪ सरकारी सेवामा अविश्वास बढ्नु ▪ आवश्यकताको अनुपातमा लगानी जुटाउन कठिन ▪ जनतामा परनिर्भता बढ्दै गएको ▪ नोकरी प्रतिको आकर्षण यथावत

३ पूर्वाधार विकास

सवल पक्ष	सुधारगर्नुपर्ने पक्ष	अवसर	चुनौती
▪ राष्ट्रिय राजमार्गले बीचभागबाट चिरेको ▪ सबै वडाकेन्द्रलाई जोड्ने कच्ची सडक बनेको ▪ आधिकांश बस्तीमा बिजुलि बत्तिको सुविधा भएको ▪ अधिकांश वडामा वडा भवनहरू भएको	▪ अधिकांश कच्ची सडकहरू उचित डिजाईन र वातावरणीय पक्षको बिचार नगरी बनाईएको ▪ विकास निर्माणको खर्चमा पर्याप्त पारदर्शीता नभएको ▪ स्थानीय तहको अनुगमन र मूल्यांकन फितलो	▪ जल तथा हावाबाट थप विद्युत उत्पादन गर्न सकिने ▪ भौतिक विकासका लागि आफ्नै गापामा गिट्टि, बालुवा, ढुङ्गा पर्याप्त भएको ▪ राष्ट्रिय राजमार्गबाट फाईदा लिन सकिने	▪ आवश्यकताका आधारमा स्रोत जुटाउन कठिन ▪ समाजमा बैचारिक विविधता कायमै रहेको ▪ कर्मचारी र जनप्रतिनिधिहरूमा जवाफदेहीताको धारणा ल्याउन कठीन

४ वातावरण तथा विपद

सवल पक्ष	सुधारगर्नुपर्ने पक्ष	अवसर	चुनौती
▪ वनजंगल, पानीका स्रोत र उव्जाउयोग्य जमिन पर्याप्त भएको ▪ भूवनौट त्यति कमजोर नभएको ▪ सुन, तामा, सिसा फलाम जस्ता बहमुल्य खनिज भएको संकेत ▪ न्यानो र चिसो दुवै खालको हावापानी भएको ▪ पर्यटक आकर्षण गर्न सक्ने धार्मिकस्थलहरू, दरवारहरू, तथा किल्लाहरू भएको	▪ जथाभावि डोजर प्रयोगगरी बाटो खन्दा बाढी, पहिरो, नदीकटान र वन विनास बढेको ▪ वनक्षेत्र धेरै छन् तर अधिकांस नाङ्गा पहाडका रूपमा रहेका छन् ▪ विपद जोखिम न्यूनीकरण र विपद पछिको उद्धार र सहयोगको खासै व्यवस्था नभएको ▪ वन तथा सार्वजनिक जग्गाको अक्रिमण बढेको	▪ भविष्यमा कुनै न कुनै खानीको विकास गर्न सकिने ▪ पानीका स्रोतहरूको बहुप्रयोग गर्न र फाईदा लिन सकिने ▪ कृषि वनमा आधारित उद्योग धन्दाको विकासगर्न सकेमा बजारको कमी नहुने ▪ चिउरी, टिमुर, दालचिनी तथा काउलो जस्ता मूल्यवान वनस्पतिबाट आयआर्जन गर्न सकिने	▪ जलवायु परिवर्तनले ल्याएका नकारात्मक असर सहन गर्न सक्ने क्षमता विकास गर्न कठीन ▪ वातावरणीय पक्षमा जनचेतना बढाउन ज्यादै कठिन ▪ परम्परागत उपभोगको संस्कारबाट संरक्षणको संस्कारमा फर्कन गाह्रो

५ संस्थागत विकास र सेवा प्रवाह

सवल पक्ष	सुधारगर्नुपर्ने पक्ष	अवसर	चुनौती
▪ पालिकाको नियमित बैठक बस्दछ र जनप्रतिनिधिहरूले पालिकाको काममा पर्याप्त समय दिएका छन् ▪ सूचना प्रवाहमा डिजिटल प्रविधिको प्रयोग गर्ने केही मात्रामा थालनी भएको ▪ विषयगत समिति तथा अन्य संरचनाहरू यथा स्थानमा कायम भएको ▪ गापा तथा वडामा कार्यालय स्थापना तथा नागरिक वडापत्र राख्ने काम भएको	▪ भौतिक पूर्वाधार अझै पनि पर्याप्त नभएको ▪ कर्मचारी व्यवस्थापन सन्तोषजनक रूपमा हुन नसकेको ▪ जनतालाई सुसूचित गर्ने पक्षमा गापा तथा वडाहरू कमजोर नै देखिएका ▪ सुशासन बिशेषगरी पारदर्शीता कमजोर रहेको ▪ द्वन्द क्षेत्र हुँदाहुदै पनि मेलमिलापकेन्द्रहरू स्थापना हुन नसकेको	▪ रोल्पा प्रवेशको पूर्वीद्वारको रूपमा विकास गर्न सकिने ▪ धेरै आगन्तुकहरूलाई भित्र्याउन सकिने ▪ जिल्लाको ठूलो बजारको रूपमा विकास गर्न सकिने ▪ पूर्वी रोल्पाको सम्पर्क गापाको रूपमा स्थापित हुन सकिने	▪ भौगोलिक विकटता भएकोले पूर्वाधार विकासका लागि ठूलो स्रोतको व्यवस्था गर्नुपर्ने ▪ जिल्लाको प्रवेशद्वार हुदा समय व्यवस्थापन गर्न कठीन ▪ संघ तथा प्रदेशबाट अझै पनि नीतिगत स्पष्टता आउन नसक्नु

गाउँपालिकामा भएको गोष्ठीबाट तयार गरिएको माथि उल्लेखित बस्तुस्थिति विश्लेषणबाट आएका बुंदाहरूको विश्वसनीयता बढाउँनका लागि वडास्तरीय गोष्ठिहरूमा पनि यी बुंदाहरू प्रस्तुत गरिएको थियो । समग्रमा यस गाउँपालिकाको आठवटै वडा कार्यालयहरूमा भएका छलफलमा सवल पक्ष, अवसरहरू र चुनौतीमा सबैको सहमति रहेको तर कमजोर पक्षहहरू अझै धेरै छन् भन्ने कुरा आएको थियो । अन्ततः माथि प्रस्तुत वस्तुस्थिति विश्लेषणलाई वडाबासीले अपनत्व ग्रहण गरेका छन् ।

वडास्तरमा भएका गोष्ठिहरूबाट कृषि, गैरकृषि, उद्योग, बैक, सहकारी र वित्तीय क्षेत्रका बिभिन्न समस्याहरू र अवसरहरू पत्ता लागेका छन् । यस गाउँपालिकामा धेरै अवसरहरू देखिन्छन् तर हालसम्म उपयोग गर्न नसकिएको यथार्थ छ । बिशेष गरी आर्थिक विकासका लागि जनतामा रहेको परम्परागत जीबिकामुखी सोंच, पूर्वाधारहरूको अभाव, स्थानीय क्षमता र सम्भावनाका आधारमा आर्थिक विकासका योजना बनाउन नसक्नु प्रमुख बाधाहरू देखिएका छन् । बिद्यमान अवसरहरूको यथोचित प्रयोग र उपयोग गर्न सकिएको खण्डमा विभिन्न क्षेत्रमा रोजगारी सृजना हुने, जनताको आर्थिक अवस्थामा सुधारल्याउन सकिने र जनताको जीवनस्तर उकास्न सकिने भन्ने सबैको भनाई रहेको पाईयो ।

आवश्यकताको आधारमा जनस्तरबाट विभिन्न पूर्वाधारहरू विशेषगरी मोटरबाटो निर्माण तथा विद्यालय भवन निर्माणको माग ब्यापक रूपमा आएको छ । यी पूर्वाधारहरू निर्माण गर्दा प्रचलित मापदण्डहरूको पालना गरिनु आवश्यक हुन्छ तर हालसम्म निर्माण भएका अधिकांश पूर्वाधारहरूमा निर्माण मापदण्डको पूर्ण रूपमा पालना भएको पाँइदैन । जस्तै भवन निर्माण गर्दा सरकारी मापदण्ड अनुसार मान्यता प्राप्त दक्ष डकर्मी र सिकर्मीको प्रयोगको साथै भूकम्प प्रतिरोधी प्रकारको संचना निर्माण गर्नु आवश्यकता छ तर व्यवहारमा त्यस्तो देखिदैन । गोर्खा केन्द्रित २०७२ सालको भूकम्पले सबैभन्दा पहिला विद्यालयका भवनहरू ध्वस्त भएको यथार्थ सबैले सुनेको र पढेकै हुनुपर्दछ । यदि त्यो भूकम्प विद्यालय खुलेको दिन गएको भए वालबच्चाहरूको के हालत हुन्थ्यो भन्ने कुरा कल्पना पनि गर्न सकिंदैन । त्यस्ता विपद कहाँ र कहिले आउंदछन् भन्न सकिने अवस्था हुंदैन । त्यसैले भौतिक पूर्वाधरहरू अति आवश्यक हो तर सुरक्षित छैनन् भने विकासको नाममा अभिशाप हुनजान्छन् ।

वन, वाताबरण तथा विपद ब्यस्थापनका सम्बन्धमा सरकारी स्तरबाट केही कार्यक्रमहरू संचालन गरिएका भए पनि यस गाउँपालिकामा पूर्वतयारीका ठोस कामहरू हुन सकेका छैनन् । गाउँपालिकाले हालसम्म संचालन गरेका विकास र निर्माणका कार्यक्रमहरू हेर्दा वातावरण र विपदलाई अन्तरसम्बन्धित विधाको रूपमा हेरिएको पनि पाँइदैन । बुल्डोजरद्वारा मोटर बाटो निर्माण यस गाउँपालिको मात्र नभएर नेपालका सबै पहाडी जिल्लाहरूको ठूलो वातावरणीय समश्याको रूपमा आएको छ । कतिपय जिल्लाहरूले यसलाई बुल्डोनर आतंक नै भनेका छन् । कतिपय जिल्लाहरूले यस प्रकारले मोटरबाटो खन्ने काम बन्द नै गरेका छन् । तर यस गाउँपालिकामा विगतमा मात्र नभएर आउँदा वर्षहरूमा पनि बुल्डोजरद्वारा नयाँ ट्र्याक खोल्ने मोटरबाटोहरूका योजनाहरू आएकाछन् । यस प्रकारको मोटरबाटो निर्माणबाट हुने वनजंगलको विनास त छंदैछ, त्यसमाथि पहाडमा फालिएको माटो वर्षातको पानीले बगाउंदै बाढीको रूप लिने र तल्लो भेगमा भएका खेतीयोग्य जमिन समेत बगाएर लैजाने क्रम बढेको छ ।

त्यसैले आगामी दिनमा यस्ता प्रकारका मोटरबाटो निर्माण तथा अन्य विकास निर्माणका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन गर्दा वातावरणीय क्षतिको अग्रिम आँकलन गर्नुपर्ने हुन्छ । प्रत्यक्ष क्षति मात्र नभएर त्यस्ता विकास निर्माण पश्चात आउँन सक्ने सम्भाव्य विपद जस्तै बाढी, पहिरो, पानीको मुहान सुक्ने, सिंचाई कुलाका बांध बगाउने, आदिको व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यक्रमहरू समेतको साथसाथै आँकलन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

२.९ वडास्तरका गोष्ठीहरूबाट आएका जानकारीको सारंश

वडास्तरीय गोष्ठीहरूमा केही विषयगत क्षेत्रका योजनाको प्राथमिकीकरणको प्रयास भएको थियो । यो अभ्यास पञ्चवर्षीय योजनाका सबै कार्यक्रमको पूर्ण प्राथमिकीकरण नभएर वडाबासीहरूको चाहना र प्राथमिकता थाहापाउँने उद्देश्यले गरिएको छोटो अभ्यास थियो । उक्त अभ्यासबाट आएको जानकारीलाई सारसंक्षेपका रूपमा तलको टेबलमा प्रस्तुत गरिएको छः

२.९.१ योजना प्राथमिकीकरण

क्रसं	कार्यक्रम	वडा नम्बर								जम्मा	प्राथमिकता क्रम
		१	२	३	४	५	६	७	८		
दिईएका १० वटा शीर्षकहरू मध्ये पहिलो प्राथमिकतालाई १० र यसैगरी सबैभन्दा कम १ नम्बर दिईएको थियो											
१	खानेपानी	१०	१०	१०	१०	१०	९	९	३	**७१**	**१**
२	स्वास्थ्य	६	८	९	९	९	८	७	७	**६३**	**२**
३	शिक्षा	८	७	७	८	८	४	८	१०	**५०**	**३**
४	मोटरबाटो	५	१	५	७	७	१०	६	५	**४६**	**४**
५	सिंचाइ	९	९	८	६	६	७	१०	८	**६३**	**२**
६	कृषि	७	४	६	४	५	६	३	९	**४४**	**५**
७	विद्युत	१	६	२	१	४	२	१	६	**२३**	**७**
८	संचार	४	२	३	३	३	१	२	४	**२२**	**८**
९	जडिबुटी	२	३	१	२	२	३	५	१	**१९**	**९**
१०	पर्यटन	३	५	४	५	१	५	४	२	**२९**	**६**

पहिलो प्राथमिकता खानेपानीः माथिको टेवलबाट स्पष्ट छ कि खानेपानी पहिलो प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र हो । खानेपानीले जम्मा ८० अंकमा ७१ ल्याएको छ । यो अंकले ८९ प्रतिशत जनताले खानेपानीलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखेकाछन् भन्ने बुझाउँदछ । यस गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरणले ८१ प्रतिशत जनता पाईपबाट ल्याइएको पानी पिउँछन् र बाँकि १९ प्रतिशतकालागि मात्र खानेपानीको समस्या छ भन्ने बताएको छ । यी दुईवटा तथ्यांक एक आपसमा मेल खाँदैनन् । यद्यपि सबैभन्दा पछि जनतासंग प्रत्यक्ष छलफलगरी गरिएको माथिको स्तरीकरणलाई नै बढी विश्वसनीय मान्नुपर्ने हुन्छ ।

दोस्रो प्राथमिकता स्वास्थ्य र सिंचाईः स्वास्थ्य र सिंचाईले ६३ अंकको वरावरी महत्व पाएर दोश्रो प्राथमिकता क्रममा आएछन् । यी दुबै शीर्षकले ८० मा ६३ अंक ल्याउनु भनेको ७९ प्रतिशत जनता स्वास्थ्य र सिंचाईलाई दोश्रो प्राथमिकता क्रममा राख्न चाहन्छन् भन्ने जनाउंदछ । बस्तुस्थिति विश्लेषणका अरु जानकारीलाई हेर्दा जनताले सिंचाई भन्नासाथ परम्परागत कुलो र स्वास्थ्य भन्नसाथ स्वास्थ्य चौकीका भवनलाई लिएको आभाश हुन्छ ।

छैठौ प्राथमिकता पर्यटनः गाउँपालिका स्तरमा भएका छलफलहरूमा पर्यटनलाई आर्थिक विकासको एउटा बलियो आधारका रूपमा लिएको भएपनि वडास्तरका जनताले पर्यटनलाई त्यस रूपमा बुझेको पाईदैन । माथि उल्लेखित प्राथमिकीकरणमा पर्यटनले २९ अंक प्राप्तगरी छैठौ स्थान पाएको छ । यसको अर्थ ३६ प्रतिशत जनताले मात्र पर्यटनलाई विकासको एउटा पक्ष हो भन्ने रूपमा लिएका छन् ।

२.९.२ सबैवडाबाट आएका साझा धारणाहरू

पानीको स्रोत पर्याप्त छः यो सबै वडाहरूको साझा धारणा हो । सबै गाउँबस्तीहरूमा पानीको स्रोत पर्याप्त हुंदाहुंदै पनि खानेपानी तथा सिंचाई जस्ता सुविधा प्राप्त हुन सकेका छैनन् भन्ने वडावासीहरूको धारणा रहेको पाईन्छ । यो छोटो अभ्यासले आउँदो योजनाले पानीको सदुपयोग गर्ने खालका कार्यक्रमहरू ल्याउनु पर्दछ भन्ने सन्देश दिन्छ । जलवायु परिवर्तनको नकारात्मक असरको रूपमा पानीका स्रोतहरु क्रमश सुक्तै गएकाछन् भन्ने सजगता सबैमा ल्याउन आवश्यक छ । त्यसैगरी पानीको सदुपयोग खानेपानी

र सिंचाईमा मात्र नभएर अरु धेरै क्षेत्रमा गर्न सकिन्छ भन्ने बुझाई पनि आवश्यक हुन्छ । जस्तै जल विद्युत, ताल पोखरी निर्माणगरी पर्यटकीय आकर्षण बढाउन, खानेपानी उद्योग, आदि ।

वनजंगल प्रशस्त भएकोः सबै वडामा वनजंगल पर्याप्त भएको जानकारीले यो गाउँपालिका प्राकृतिक स्रोतमा सम्पन्न छ भन्ने जनाउंदछ । सुलिचौर, खुङग्री, घोडागाउं जस्ता तल्लो क्षेत्रमा मूल्यवान सालको जंगल छ भने वडा नं ७ को जंगलमा अल्लो, भाङ्गो, दालचिनी, चिराइतो, तिते, रिठा, सतुवा, ढुङ्गीजरा, कुरिलो, चुल्ठे, आदि जडिबुटी रहेको र आय आर्जनका लागि यस्ता जडिबुटीहरूको खेतीको समेत संभावना रहेको छ । वनजंगल यस्तो प्राकृतिक स्रोत हो जसका आधारमा अरु धेरै विषय क्षेत्रको विकास गर्न सकिन्छ । जलवायु विज्ञान अनुसार एकजना मानिसले निकालेको कार्वन ग्रहणगर्न र उसलाई आवश्यकपर्ने अक्सीजन दिनका लागि ९ वटा स्वस्थ्य रुख चाहिन्छ भनिन्छ । कृषि योग्य जमिनको उर्वराशक्ति जोगाउन, पशुपालनगर्न, प्रांङगारिक मल वनाउंन र समग्र पानीका स्रोत संरक्षणगर्न वनजंगलले महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ । यस्तो बहुमूल्य स्रोत यस गाउँपालिकाको सबै वडामा पर्याप्त मात्रामा हुनु सवल पक्ष हो ।

खनिज तथा खानीको सम्भावनाः यस गाउँपालिकाका विभिन्न स्थानमा खनिज पदार्थका संकेतहरू देखिएको हुंदा कालान्तरमा गाउँपालिकामा फलाम, तामा, सिसा, चुनढुङ्गा, रातोमाटोको गेरु, कोइला, घर छाउने स्लेट ढुङ्गा, सुन तथा चाँदी जस्ता खनिज मध्ये कुनै खानीको विकास हुन सक्दछ भन्ने सवै वडाको धारणा रहेको पाईन्छ । यस्ता सम्भावनाहरू मध्ये कुनै एक वा दुई खनिजको उत्खनन् र खानीका रूपमा विकास गर्न सकेमा एउटा वडा, गाउँपालिका वा जिल्लाको भन्दा पनि राष्ट्रकै लागि महत्वपूर्ण उपलव्धी हुन सक्दछ । यसका लागि वडाबासी र गाउँपालिकाले यो धारणा उजागर गर्न सान्दर्भिक छ । यद्यपि यसका लागि ठूलो अध्ययन, अनुसन्धान र लगानी जुटाउनुपर्ने यथार्थ पनि आफ्नै ठाउँमा छ । त्यसैले गाउँपालिकाले यस्ता सम्भावनाहरूका बारेमा यस्ता योजना दस्तावेजमार्फत माथिल्लो निकायको ध्यान आकर्षण गर्दै कुनै एउटा मात्र खानीको विकास गर्न सकियो भने गाउँबासीको आर्थिक अवस्थाले ठूलै फड्कोमार्न सक्ने सम्भावना हुन्छ ।

कृषि व्यवसायीकरणको सम्भावनाः सबै वडाहरूमा कृषि उत्पादनको लागि पर्याप्त मात्रामा कृषियोग्य जमिन भएको जानकारी सवल पक्षको रूपमा आएको छ । यो यस्तो गाउँपालिका हो जहाँ गर्मी ठाउँमा हुने उत्पादन र जाडो ठाउँमा हुने उत्पादन एकै साथ गर्न सकिन्छ । जस्तै घोडागाउं, खुङग्री, सुलिचौरको वरपर गर्मी ठाउँमा हुने उत्पादनहरू आँप, लिची, मेवा, आदि हुन सक्दछ भने माथिल्लो मिझिङ, गजुल, लिस्ने आदि क्षेत्रमा जाडो ठाउँमा हुने सुन्तला, कागती, निबुवा, आदि उत्पादन गर्न सकिन्छ । जमिनको अत्यधिक खण्डीकरण, उत्पादक जनशक्तिको विदेश पलायन तथा जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक असरहरू कृषि क्षेत्रका समश्याहरू हुन । यद्यपि भएका स्रोतलाई एकीकृत, प्रशिक्षित र प्रभावकारी सहयोग सहितका कार्यक्रमहरू दिन सकेमा यस गाउँपालिकाका धेरै ठाउँमा उत्पादन पकेट क्षेत्रहरू निश्चितगरी धेरैवटा कृषि फसलहरूको व्यवसायिक उत्पादन गर्न सकिने कुरामा वडाबासीहरू विश्वस्त देखिन्छन् ।

बजारीकरणको सुविधाः यो गाउँपालिका प्यूठानको भिग्री बजार र रोल्पाको सदरमुकाम लिवाङको बीचमा रहेको छ । यी दुवै बजारलाई भालुवाङ लिवाङ राजमार्गले यो गाउँपालिकाको क्षेत्रहुंदै जोडेको छ । राजमार्गदेखि दायाँ बायाँका गाउँबस्तीहरूमा जान आउँनका लागि मोटरबाटाहरू पनि बनेका छन् । हाल लिवाङ र सुलिचौर बजारको तरकारी मात्र हेर्‍योभने ९० प्रतिशतभन्दा बढी तराई क्षेत्रबाट आएको पाईन्छ । त्यस्तै अरु दैनिक उपभोगका अधिकांश बस्तुहरू तलबाटै आएका हुन् । यस गाउँपालिका वडा नं २ को

मासको दाल र लिस्ने क्षेत्रको सिमी केही यहाँका प्रख्यात स्थानीय उत्पादनहरू हुन् । तर उत्पादन परिमाण ज्यादै थोरै छ । त्यसैले यस गाउँपालिकाको कुनै पनि वडामा व्यवसायिक रूपमा फलफूल, तरकारी तथा अन्न उत्पादन गर्नसकेमा बजारको कुनै समस्या हुँदैन भन्ने वडा बासीहरूको ठहर रहेको छ । आर्थिक विकासको दृष्टिकोणबाट हेर्दा यो धेरै बलियो अवस्था हो र यो अवसर रोल्पा जिल्लाका थोरै गाउँपालिकाहरूलाई मात्र प्राप्त छ ।

पर्यटनको विकास गर्नसकिने सम्भावनाः यस गाउँपालिकामा केही दरवारहरू, किल्लाहरू, गुफाहरू, लिस्ने जस्तो बिशेष प्रकारको भौगोलिक क्षेत्र, घोडागाउंको रातोमाटे पहाड तथा प्रशिद्ध मठमन्दिरहरू रहेका छन् । यी क्षेत्रहरूको संरक्षण र सम्बर्द्धनगरी पर्यटकीय आकर्षण केन्द्रहरू बनाउन सकिन्छ । यसको साथसाथै आफ्नै ठाउँका प्राकृतिक स्रोत प्रयोगगरी केवलकार, भ्यूटावर, फनपार्क, जलक्रीडा स्थल, आदि बनाउँन सकिने सम्भावनाहरू पनि छन् । पर्यटकीय सेवा र सुविधा सहितका होमस्टे, होटल, रिसोर्ट आदि वनाउंन सकिने प्रशस्त सम्भाव्य क्षेत्रहरु छन् । खनिज तथा खानी अध्ययन र अन्वेषणको पनि सम्भावना रहेको छ । पर्यटकीय विकासबाट हुने अप्रत्यक्ष फाईदाहरूमा सर्वसाधारणमा त्यति धेरै जानकारी नभएपनि वडाका शिक्षित समुदायले यसको राम्रो भविष्य देखेका छन् ।

माथि उल्लेखित साझा धारणहरू सबै सवल र सम्भावना वोकेका जानकारीमा आधारित छन् । यस बाहेक दुर्वल अर्थात सुधार गर्नुपर्ने र चुनौतीहरू पनि नभएका हैनन् । विगत लामो समयदेखिको विकास प्रयास हुंदाहुंदै पनि समाजमा अनेक समस्या र चुनौतिहरू विद्यमान छन् । यो यस गाउँपालिकाको मात्र नभएर सबैठाउंको यथार्थ हो । त्यस्ता सबै धारणाहरूलाई यस दस्तावेजको विभिन्न प्रसंगमा समेट्ने प्रयास गरिएको छ । पञ्चवर्षीय योजना आफैंमा एउटा सम्भावनाहरूलाई उजागर गर्दौ सुख र समृद्धिका सपना समेटिएको दस्तावेज हो । समाजमा विद्यमान समस्याहरू क्रमश समाधान गर्नकालागि उपलब्ध अवसरहरूको सदुपयोगगर्दै संमृद्धिको बाटोमा अगाडि बढ्न यस दस्तावेजले एउटा मार्गचित्र प्रस्तुतगर्ने प्रयास गरेको छ । यस क्रममा वडास्तरीय गोष्ठीहरूबाट आएका विचारहरूलाई बढी महत्वकासाथ यथास्थानमा राख्ने प्रयास भएको छ ।

सर्वसाधारणको परम्परागत बुझाई अनुसार विकास भनेको मोटरबाटो, सिंचाई कुलो, खानेपानी योजना, भवन तथा पुल हुन् । कृषि, पशुपालन, पर्यटन, संचार आदि क्षेत्रलाई विकासका शीर्षकका रूपमा बुझाई आएकै छैन । प्रस्तुत पञ्चबर्षीय योजनाले अगाडि सार्न लागेको विकास भौतिक पूर्वाधार मात्र हैन भन्ने भावना जगाउन पनि वडास्तरीय छलफल तथा अभ्यास सहयोगी सिद्ध भएको मानिएको छ । वडास्तरीय गोष्ठीको सबैभन्दा महत्वपूर्ण पक्ष भनेको यस पञ्चबर्षीय योजनाको मस्यौदालाई वडावासीले अपनत्व लिएका छन् ।

परिच्छेद ३: आवधिक योजनाको मार्ग-चित्र

आवधिक योजनाको निर्माण गर्नु भनेको विकास र सम्बृद्धिकोलागि एउटा गन्तव्यको रेखा कोर्नु हो । टाढाको गन्तव्यमा पुग्नका लागि धेरै चरण र खुड्किलाहरू पारगर्नु पर्ने हुन्छ । त्यसैले आवधिक योजनालाई विकासको एउटा मार्गचित्र अर्थात रोडम्यापको रूपमा लिन सकिन्छ । दूरदृष्टि अर्थात भिजनले अन्तिम गन्तव्य जनाउँदछ भने त्यसतर्फ अगाडि बढ्नका लागि लक्ष तथा उद्देश्यहरू खुड्किलाका रूपमा निर्धारण गरिएका हुन्छन् । यसै सिद्धान्त अनुसार यस सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको पाँचवर्षको विकास र सम्बृद्धिको मार्गचित्र निर्माण गर्ने प्रयास भएको छ ।

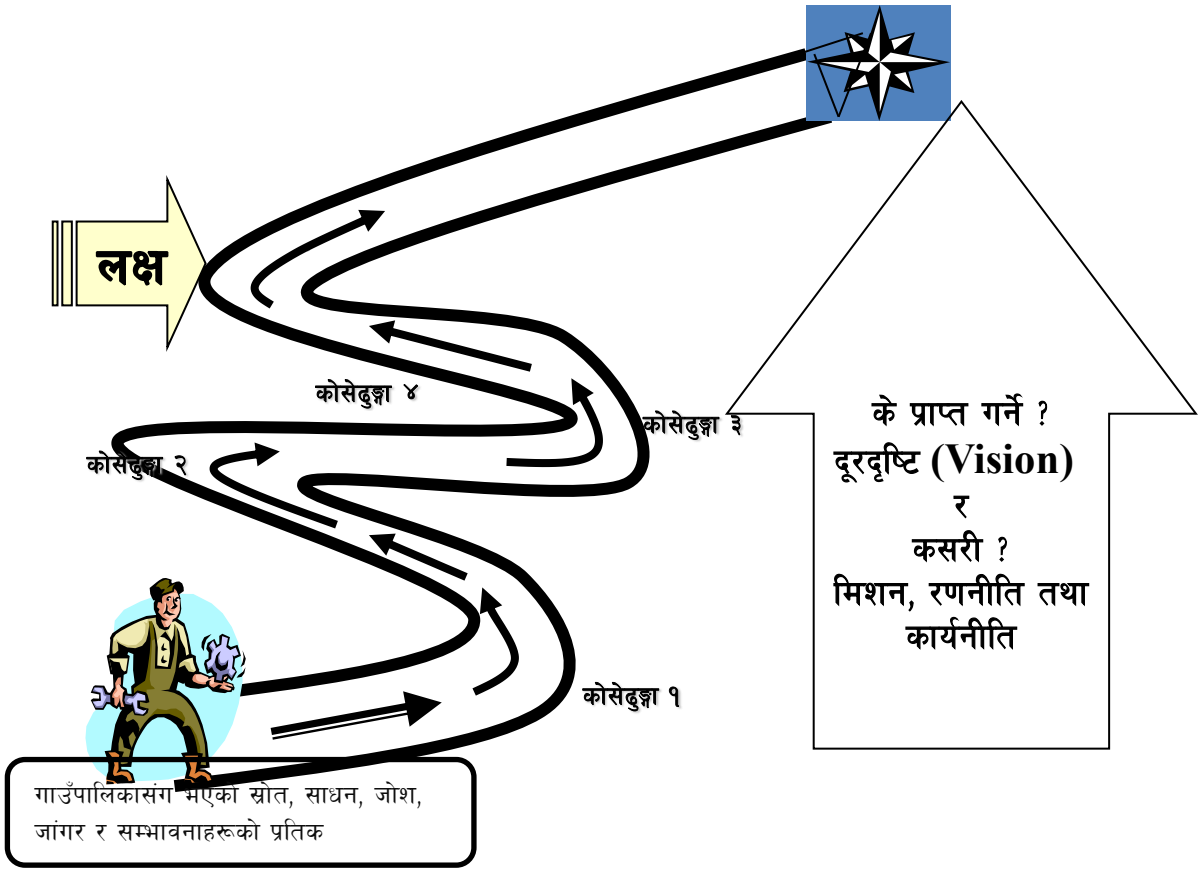

यस योजनाको दूरदृष्टिले अन्तिम गन्तव्य कता हो र खास के देख्न खोजेको हो भन्ने जनाउँदछ जुन योजना अवधि भन्दा निकै परको समयमा मात्र नजिक पुग्न सकिने हुन्छ । यो २५ वर्षको अवधि मानिएको छ । त्यसैगरी योजनाको अवधि पाँचवर्षमा प्राप्त गर्न सकिने समग्र लक्ष र विषयगत शीर्षकका लक्षहरू निर्धारण गरिएका छन् जसलाई यो दस्तावेजले गन्तव्यतर्फ चढ्ने खुड्किलाको रूपमा ग्रहण गरेको छ । त्यसैगरी हरेक वर्षमा सम्पन्न गर्न सकिने खालका अनुमानित बजेट सहितका योजनाहरू निर्धारण गरिएका छन् जसलाई यो मार्गचित्रमा कोसेढुङ्गाको रूपमा लिईएको छ । अनुगमन तथा मूल्यांकनलाई निर्धारित कोशेढुङ्गामा पुगियो कि पुगिएन भनेर समीक्षा गर्ने साधनको रूपमा लिइएको छ । त्यस्तै प्रत्येक विषयगत शीर्षकका लागि केही रणनीति तथा कार्यनीतिहरू तय गरिएकाछन् जसले समग्र मार्गचित्रमा अगाडि बढ्ने नीतिगत र मनोगत मार्ग प्रशस्त गर्दछन् ।

३.१ आवधिक योजनाको समग्र लक्ष तथा उद्देश्यहरू

नेपालको संविधानले शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, आवास, खाद्य सुरक्षा, सामाजिक सुरक्षा, सांस्कृतिक तथा पर्यावरणीय अधिकारलाई जनताको मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको छ । समाजका महिला, दलित, अपांग लगायतका पछाडि परेका वर्ग तथा समुदायलाई स्थानीय सरकारको नेतृत्वमा हुने विकासको मूलप्रवाहमा सहभागी गराउदै जनताको सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने हक प्रत्याभूत गर्न यस गाउँपालिकाको दीर्घकालिन सोच केन्द्रित रहेको छ ।

सुनिलस्मृति बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिक र भौगोलिक विविधता भएको गाउँपालिका हो । यिनै बिशेषताहरूलाई मध्यनजरमा राखी विकास प्रयासमा विविधता ल्याउने मार्गचित्र तयार गरिएको छ । हाम्रा छिमेकमा भएका ठूला बजार र क्रयशक्ति भएका जनसंख्याबाट फाईदा लिने गरी हाम्रा उत्पादन, सेवा तथा बजारीकरणलाई प्रतिस्पर्धात्मक वनाउने सोच लिईएको छ । विकास सम्बन्धी पालिकाको नीतिहरू लोक कल्याणकारी राज्यको अवधारणामा आधारित रहने छन् । सबैलाई समान अवसर, समान अधिकार, समान सुरक्षा र समान सम्मानको प्रत्याभूति गर्ने लक्ष निर्धारण गरिएको छ । यस प्रकारको समृद्धि प्रयासमा निजी र सहकारीक्षेत्रको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यस पञ्बर्षीय योजनाको लगानीको न्यूनता पूरा गर्न सार्वजनिक निजी साझेदारी र सहकारीहरू संगको सहकार्यलाई प्रोत्साहित गर्ने रणनीति तय गरिएको छ ।

समग्रमा यस पञ्चवर्षीय योजनाले जनताको समृद्धि र सुखको आधार तयार गर्ने छ । समृद्धिका लागि सामाजिक तथा भौतिक पूर्वाधारहरूको विकासमा ठूलो लगानी गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । पालिकाका गौरवका आयोजनाहरु यस योजना अवधि भित्रमा सम्पन्न गर्न र गुणस्तरयुक्त पूर्वाधार निर्माण गरी उत्पादन र उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्नमा पालिकाको प्रमुख भूमिका रहने छ । यो योजना यस गाउँपालिका बासीको सुखको आधारशिला तयारगर्ने पहिलो पञ्चवर्षीय योजना हुनेछ ।

सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको २५ वर्षको दूरदृष्टि अर्थात Vision:

"समृद्ध, सुखी, समतामूलक सामाजिक सद्भाव सहितको नवीनतम् प्रविधि र सुशासनयुक्त सुन्दर सुनिलस्मृति गाउँपालिका"

दूरदृष्टि अर्थात भिजनको व्याख्याः सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको समग्र भिजन सुख र सम्वृद्धि हो । हालको अवस्थामा आधाभन्दा बढी घर परिवार राष्ट्रले निर्धारण गरेको गरिवीको रेखामुनि छन् । उचित पौष्टिक आहाराको मापदण्ड अनुसार खान पाएका छैनन्, परिवारका सदस्यहरूलाई पाल्न मुश्किलको अवस्था छ । विद्यालयजाने उमेरका वालवालिकाहरू कुपोषित छन् । यी सबै गरिवी र आम्दानीको स्रोतको कमी भएका कारणले हो । राम्रो कमाई गरी परिवारको आवश्यकता पूरागर्ने अभिलाषा बोकेर युवाहरु विदेशी भूमिमा पसिना बगाउन बाध्य छन् । त्यसैले सुनिलस्मृति गाउँपालिका आफ्ना जनताको जीवनस्तर यस्तो अवस्थाबाट माथि उठेको देख्न चाहन्छ ।

सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको ५ वर्षको लक्ष (Goal):

गाउँपालिका र यस अन्तर्गतका निकाहरूबाट प्रवाह गरिने सेवाको गुणस्तर वृद्धि गर्दै आधुनिक प्रविधियुक्त पूर्वाधारहरूको विकास सहित स्थानीय उत्पादनमा व्यवसायिक संस्कारको विकास गर्दै थप रोजगारीको सृजनागरी गाउँपालिकाबासीको आर्थिक अवस्था उल्लेख्य रूपमा सुधार गर्ने ।

लक्षको थप व्याख्याः

सेवाको गुणस्तर वृद्धिः यस गाउँपालिकाले प्रदानगर्ने सेवा र सुविधाको गुणस्तर जनताले प्रत्यक्ष अनुभूति गर्नसक्ने स्तरमा वृद्धि गर्ने भन्ने लक्ष हो । सेवा र सुविधा भन्नाले गाउँपालिकाले विभिन्न शाखाहरू मार्फत प्रदान गर्ने कृषि, पशुपालन, शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, सिंचाई, आदिसंग सम्बन्धित काम पर्दछन् । जस्तै कृषिमा परम्परागत निर्वाहको लागि गरिने खेती प्रणालीबाट माथिउठी, भरपर्दो यान्त्रिकीकरण, उन्नत बिऊ, प्रविधि तथा मलको प्रयोग र नमूना ल्पटहरूको प्रदर्शन सहित सम्भव भएका ठाउँहरूमा चक्लाबन्दी प्रणाली अपनाउँदै कृषिमा शिक्षित युवा समेत आकर्षित हुंनसक्नेगरी आधुनिकीकरण गर्ने खालको सेवा र सुविधा जनाउंदछ ।

आधुनिक प्रविधियुक्त पूर्वाधारः यो वाक्याँशले पूर्वाधारको विकास गर्दा आधुनिक प्रविधिहरूको प्रयोग गरी कम खर्चिलो तर टिकाउ हुनेगरी निर्माण गर्ने भन्ने जनाउँदछ । परम्परागत र कमजोर गुणस्तरका पूर्वाधारहरूले विपद निम्त्याउने पक्षमा समेत सचेत भै आधुनिक प्रविधिले सुरक्षा पक्ष निश्चित गरेका पूर्वाधारको विकास गर्ने प्रतिबद्धता समेत जनाउँदछ ।

उत्पादनमा व्यवसायिक संस्कारः यस गाउँपालिकका अधिकांश जनता परम्परागत निर्वाहमूखी उत्पादनमा आधारित खेतीपाती र व्यवसायमा व्यस्त छन् तर निर्वाहमूखी उत्पादनले आर्थिक संबृद्धि आउँन सकेन र जीवनयापन माथि उठेन । त्यसैले निर्वाहमुखी संस्कारबाट विस्तारै व्यवसायिक संस्कारमा रुपान्तरण गर्नका लागि सहयोग गर्ने भन्ने यो वाक्यांशको आशय हो ।

रोजगारीको सृजनाः निर्वाहमूखी कृषि तथा पशुपालनमा लागेका कृषक अर्धबेरोजगार हुन्छन् भनिन्छ । तर तिनै कृषकले कृषि र पशुपालनलाई व्यवसायीकरण गर्न सकेमा आफू पूर्ण रोजगार हुनुको साथै अरुका लागि पनि थप रोजगारीको सृजना गर्न सक्तछन् र यो आवश्यक छ भन्ने आशय हो । यसका साथै निजीक्षेत्रको लगानीमा गाउँपालिकामा उद्योग, व्यवसाय र पर्यटनसंग सम्बन्धित पूर्वाधारहरूको विकास हुन सकेमा गाउँमा थप रोजगारीको सृजना हुन सक्तछ भन्ने सोच रहेको छ ।

गन्तव्य तर्फ अगाडि बढ्ने सोच अर्थात मिशन

गुणस्तरयुक्त पूर्वाधारहरूद्वारा जनताको जीवनस्तरलाई सहज र सरल बनाउदै, उद्यमशीलताको विकासद्वारा आफ्नै ठाउँमा आफ्नै सक्रियतामा केही गरौं भन्ने भावना जगाउँदै, गाउँपालिका र यस अन्तर्गत रहेका सबै निकायहरूमा सेवा प्रदायकको भावना जगाउँदै सम्पूर्ण प्रयास आर्थिक सम्बृद्धिमा केन्द्रित गर्ने ।

मिशनको थप व्याख्याः

गुणस्तरयुक्त पूर्वाधारहरूद्वारा जनताको जीवनस्तरलाई सहज र सरल बनाउदैः पूर्वाधारमा सर्बप्रथम मोटरबाटो पर्दछ । गाउँपालिकाका धेरै ठाउँसम्म जाने मोटरबाटाहरू खनिएकाछन् तर अधिकांश गुणस्तरयुक्त छैनन् । यस्ता बाटाहरूबाट जनताले खासै सुविधा पाउन सकेका छैनन् । त्यस्ता बाटाहरूलाई स्तरोन्नति गरी जनताको जीवनयापन सकेसम्म बढी सहज र सरल बनाउदै गन्तव्यतर्फ अगाडि बढ्नुपर्छ भन्ने गाउँपालिकाको सोच रहेकोछ । त्यसैगरी गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयहरूका पक्की भवन छैनन् । कामचलाउ रूपमा कार्यालयहरू संचालन भएको अवस्था छ । विद्यालयहरूका भवन छन् तर गुणस्तरका छैनन् । अधिकांश विद्यालयमा वालबालिकाहरूले धुले कोठामा अध्ययन गर्नुपर्ने बाध्यता रहेको छ । धेरै ठाउँमा आजको युगमा झोलुङ्गे पुल समेत नभएको अवस्था छ । त्यसैले यी सबै पूर्वाधारहरूको गुणस्तरयुक्त ढंगले सुधार र निर्माण गरी अगाडि बढ्ने प्रतिबद्धता रहेको बुझ्नु पर्दछ ।

उद्यमशीलताको विकासद्वारा आफ्नै ठाउँमा आफ्नै सक्रियतामा केही गरौं भन्ने भवना जगाउँदैः अधिकांश कृषकहरू निर्वाहका लागि गरिने खेती र पशुपालनमा लागेका छन् । यस्ता अनुत्पादक पेशाले जनतालाई गरिवीको खाडलतर्फ धकेल्दै गरेको अवस्था छ । अधिकांश कृषक परम्परागत पेशाबाट दिक्क भएर बिदेश पलायन हुने क्रम बढेको छ । यस्तो अवस्थामा आफ्नै ठाउंमा पनि केही गर्न सकिन्छ भन्ने भावना विकास गरी कृषिमा आधारित र बिदेश पलायन हुनलागेका जनसमुदायलाई उद्योगधन्दातर्फ आकर्षित गर्ने गाउँपालिकाको सोच रहेको बुझ्नु पर्दछ ।

सेवा प्रदायकको भावना जगाउँदैः नेपाली समाजको परम्परागत मान्यता जनता भनेका समस्या बोकेर समाधान माग्न आउंने व्यक्तिहरूको जमात हो र सरकारी तथा गैरसरकारी संघसंस्थाहरू भनेका दिने जमात हुन् र अन्ततः यिनीहरू जनताका भाग्य निर्माता हुन् भन्ने हो । यो मानसिकताबाट जनता र राज्य दुवै पक्ष बाहिर आउँन आवश्यक छ । जनता भनेका सर्वोपरी हुन् र जनताको सेवा र सुविधाका लागि व्यवस्था गरिएका निकायहरू भनेका जनतालाई सेवा दिनका लागि राखिएका सेवा प्रदायक हुन् भन्ने भावना जगाउने आशय हो ।

सम्पूर्ण प्रयास आर्थिक सम्बृद्धिमा केन्द्रित गर्नेः विकासको क्रममा गाउँपालिकाले सबै विषयगत क्षेत्र अन्तर्गतका कामहरू गर्न सक्तछ तर सबै कामको अन्तिम लक्ष भनेको आर्थिक सम्बृद्धि नै हो भन्ने बुझ्नु आवश्यक छ । उदाहरणका लागि गाउँपालिकाले बनाउने सडक वा पुलबाट जनताले प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा आर्थिक लाभ लिन्छन् भन्ने सोचका साथ कामगर्ने प्रतिवद्धता हो ।

विषयगत शीर्षकका लक्षहरू

आर्थिक विकास	सामाजिक विकास	पूर्वाधार विकास	वातावरण तथा विपद	संस्थागत विकास तथा सेवा प्रवाह
उत्पादन, उत्पादकत्व र बजारसितको सम्बन्ध विस्तार र बिविधीकरणगरी प्रभावकारी र उल्लेखनीय गतिमा गरिबी न्यूनीकरण गर्ने ।	सामाजिक संघसंस्थाका पूर्वाधारहरूको उल्लेख्य सुधारगरी सेवा प्रवाहको प्रभावकारीता, गुणस्तर र पहुंचमा सुधारगर्दै सामाजिक न्यायसहितको विकास गर्ने ।	भएका पूर्वाधारहरूको स्तरोन्नती र आवश्यकतामा आधारित नयाँ पूर्वाधारहरूको विकासगरी सबै बस्तीलाई अत्याधुनिक पूर्वाधारयुक्त बनाउँदै गाउँपालिकावासीको जीवनयापन सहज र सुरक्षित बनाउने ।	वन, वातावरण, प्राकृतिक स्रोत तथा उपलव्ध खनिज पदार्थको संरक्षण र दीगो उपयोगगर्दै जलवायु परिवर्तनले ल्याएका चुनौतीहरू र सम्भाव्य विपदका जोखिमहरू सहन गर्नसक्ने स्तरको जीवनयापन विकास गर्ने ।	गाउँपालिकालाई सशक्त स्थानीय सरकारका रूपमा स्थापित गर्दै पालिकाबाट गरिने सेवा प्रवाहलाई जनताले प्रत्यक्ष अनुभूति गर्न सक्ने स्तरमा छिटो, छरितो, पारदर्शी, सबैको सहज पहुंच हुन सक्ने र जिम्मेवार ढंगको वनाउने ।

आर्थिक विकासः कृषि तथा पशुपालनलाई समग्र सम्बृद्धिको साधनको रूपमा लिइएकोले एक-दुईजना कृषक व्यवसायी हुँदैमा यो लक्ष पूरा भएको मान्न सकिंदैन । यो लक्ष प्राप्तिका लागि यस गाउँपालिकाका आधाभन्दा बढी कृषक निर्वाहमुखी खेती तथा पशुपालनबाट माथि उठी व्यवसायिक उत्पादनमा लागेको अवस्था आउँन आवश्यक छ ।

सामाजिक विकासः यस शीर्षकको लक्षले सेवाको उपलव्धता र गुणस्तरलाई जोड दिएको छ । विद्यमान संरचनाहरूलाई हेर्दा शिक्षा तथा स्वास्थ्यको उपलव्धतामा भन्दा पनि गुणस्तरमा सुधार हुन आवश्यक देखिन्छ । उदाहरणका लागि नयाँ विद्यालय वा स्वास्थ्यचौकी खोल्ने हैन भएका संस्थामा सेवाको गुणस्तर सुधारगर्ने र त्यस्तो सुधार क्षणिक नभएर निरन्तर हुन सकोस् भन्ने लक्ष हो ।

पूर्वाधार विकासः पूर्वाधार विकासमा मुख्य चासोको विषय मोटरबाटो र विद्यालयका भवन रहेका छन् । वर्तमान अवस्थालाई हेर्दा धेरैभन्दा धेरै मोटरबाटोहरू बनिसकेकाछन् । यो योजना अवधिमा नयाँ बाटाहरू खन्नुभन्दा पनि भएका बाटाहरूको स्तरोन्नति गर्ने र सेवा सुचारु गर्ने लक्ष लिएको छ । त्यसैगरी अन्य पूर्वाधारहरूमा पनि स्तरोन्नति र निर्माणलाई सन्तुलनमा ल्याउने लक्ष राखेको छ ।

वातावरण तथा विपदः वातावरणतर्फ संरक्षण र दीगो उपयोगको लक्ष लिएको छ । वातावरणको संरक्षण तथा संबर्द्धनले वातावरण अनुकूलनता वनाउन सहयोग गर्दछ भन्ने मान्यता रहेको छ । विपदतर्फ कुनै पनि विपदबाट आउन सक्ने जोखिमहरूलाई सामना गर्नसक्ने क्षमताको विकास गर्ने लक्ष छ ।

संस्थागत विकास र सेवा प्रवाहः स्थानीय सरकारको संरचना पहिलो पटक कार्यान्वयन भएको र यो पहिलो आवधिक योजना भएकाले यस योजनाको अवधिमा गाउँपालिकाले आफ्नै संस्थागत विकासलाई जोड दिइएको छ । यसका साथै सुशासनलाई मध्यनजरमा राखी अरु संघसंस्थाबाट गरिने सेवा प्रवाहलाई समेत प्रभावकारी बनाउने लक्ष लिएको छ ।

विषयगत शीर्षकका उद्देश्यहरू

आर्थिक विकास	सामाजिक विकास	पूर्वाधार	वातावरण तथा विपद	संस्थागत विकास तथा सेवा प्रवाह
(१) कृषिक्षेत्रमा सम्भाव्य उत्पादनका पकेटक्षेत्रहरू पहिचान गरी कृषिफसल उत्पादनमा आधुनिकीरणसहितको व्यवसायीकरणको माध्यमबाट उत्पादकत्व र उत्पादन परिमाण बृद्धि भएको हुनेछ । (२) पशुपालनमा नश्लसुधार सहितको व्यवसायीकरणगरी उत्पादकत्व, परिमाण र गुणस्तरमा सुधार भएको हुनेछ । (३) कृषि-वनतर्फ सम्भाव्य उद्योगको पहिचान, व्यवसायको विकास र थप आम्दानी तथा रोजगारीको सृजना भएको हुनेछ । (४) परम्परागत सिंचाई प्रणालीलाई सुधारगर्दै सिंचाईका वैकल्पिक उपायहरूको पहिचान र परीक्षणगर्दै सिंचाई सुविधाको विस्तार भएको हुनेछ । (५) पर्यटकीय स्थलहरूको पहिचान, पूर्वाधारहरूको विकास र होमस्टेको विकास भई आगन्तुकहरुको संख्या बृद्धि भएको हुनेछ । (६) स्थानीय बैक तथा वित्तीय संस्था र सहकारीको सुधार गर्दै वित्तीय सेवा र सुविधाको विस्तार भएको हुनेछ ।	(१) विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधारको सुधार गर्दै सार्वजनिक विद्यालय शिक्षामा पहुँच र गुणस्तर बृद्धि भएको हुनेछ । (२) स्वास्थ्य सेवा तथा सुविधाको उपलब्धता, पहुँच र गुणस्तरमा वृद्धि भएको हुनेछ । (३) खानेपानी तथा सरसफाई सेवा सुविधाको उपलब्धता र गुणस्तरमा वृद्धि भएको हुनेछ । (४) विपन्न तथा लक्षित वर्ग, जेष्ठ नागरिक, एकल महिला तथा दलितको आधारभूत सेवा तथा सुविधाको पहुँचमा वृद्धि भएको हुनेछ । (५) सु-संस्कृत, सिर्जनशील र व्यवसायिक युवाशक्तिको विकास भएको हुनेछ । (६) स्थानीय कला, संस्कृति र सम्पदाको संरक्षण तथा विकास भएको हुनेछ ।	(१) भएका सडकहरूलाई कम्तीमा ग्राभेलस्तरमा स्तरोन्नति गरी गाउँपालिकाका सबै वडाकेन्द्रहरूसम्म बर्षैभरी यातायात सुचारु भएको हुनेछ। (२) गाउँपालिका र वडा कार्यालयहरूका भवनहरूको निर्माण, स्तरोन्नति र सुधारगरी गाउँपालिका अन्तर्गतका सबै कार्यालयहरू व्यवस्थित र सुरक्षित भएको हुनेछ । (३) आवश्यक ठाउँहहरूमा सिढीबाटो तथा तटबन्धहरू निर्माणगरी पैदल यात्रा सुन्दर, सुखदायक र सुरक्षित भएको प्रत्याभूती हुनेछ ।	(१) सामुदायिक वन कार्यक्रम मार्फत वन श्रोतको संरक्षण सम्बर्द्धन तथा वैज्ञानिक व्यवस्थापन र संचितीमा वृद्धि भएको हुनेछ । (२) जलाधार संरक्षण तथा भूमिको एकीकृत तथा व्यवस्थित उपयोगमा बृद्धि भएको हुनेछ । (३) गाउँको सुन्दरता तथा पर्यावरणीय स्वच्छता र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन क्षमतामा बृद्धि भएको हुनेछ । (४) विपद् जोखिमको सामना गर्ने क्षमताको बृद्धि तथा क्षति न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।	(१) गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयहरूको संस्थागत क्षमता, मानव संशाधन र कार्य दक्षतामा बृद्धि भएको हुनेछ । (२) स्थानीय कानून, नीति तर्जुमा चुस्त दुरुस्त र कार्यान्वयनमा अभिबृद्धि भएको हुनेछ । (३) गाउँपालिकाको आन्तरिक तथा वाह्य श्रोत परिचालनमा बृद्धि भएको हुनेछ । (४) योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन नतिजामूलक र प्रभावकारी भएको हुनेछ ।

विषयगत शीर्षकका रणनीतिहरू

आर्थिक विकास	सामाजिक विकास	भैतिक पूर्वाधार	वातावरण तथा विपद	संस्थागत विकास र सेवाप्रवाह
(१) विगतको कार्यक्रम छनौट र बजेट विनियोजन प्रथामा सुधार ल्याई उत्पादन पकेट क्षेत्रमाआधारित लगानी गर्ने र निरन्तर सहयोगसहितको प्रभावकारी अनुगमन र समीक्षा गर्ने नीति अवलम्वन गर्ने । (२) कृषि क्षेत्रमा आधुनिकीकरण गरी शिक्षित र युवा आकर्षित गर्ने खालको व्यवसायिक कृषि प्रणालीको विकास गर्ने नीति लिने । (३) कृषि उत्पादन, फलफूल खेती तथा पशुपालनलाई सुधार गरी परम्परागत निर्वाहमूखी अभ्यासबाट कृषकहरूलाई क्रमश व्यवसायिकतातर्फ रूपान्तरण गर्ने नीति लिने । (४) समय सापेक्ष, दीगो हुनसक्ने र कृषकलाई थप बोझ नहुने खालको यान्त्रिकीकरणको विकास र अभ्यासका लागि कृषकलाई समूहगत रूपमा सहयोग गर्ने नीति लिने ।	(१) सामुदायिक विद्यालयका शिक्षकलाई कुनै पनि राजनितिक दलको कार्यकर्ताको रूपमा काम गर्नबाट निरुत्साहित गर्ने । (२) विकासको लागि आएको बजेटबाट तलव खाने गरी स्थानीय स्रोतबाट शिक्षक भर्ना गर्ने विगतको परिपाटीलाई निरुत्साहित गर्ने । (३) सामुदायिक विद्यालयको गुणस्तर माथि उठाउने र निजी विद्यालयहरूको आर्थिक अराजकता नियन्त्रण गर्ने नीति अवलम्बन गर्ने । (४) विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारमा सुधारगरी कक्षा कोठालाई सुविधा सम्पन्न घर जस्तो बनाउने ।	(१) विद्यमान नियम कानूनको परिधिभित्र रही गाउँपालिकाको निर्माणका काममा ठेकेदारद्वारा भन्दा सम्भव भएसम्म उपभोक्ता समूह परिचालन गर्ने नीति अवलम्वन गर्ने । (२) गाउँपालिकाबाट गरिने १० लाख भन्दा बढी खर्च भएका कुनै पनि निर्माणका कामको सार्वजनिक सुनुवाईकालागि तयार र उदार रहँने । (३) अधुरो संस्कारलाई परित्याग गर्दै दीर्घकालीन, सुरक्षित र प्रत्यक्ष लाभ हुने खालका पूर्वाधारहरूको निर्माण र स्तरोन्नति गर्ने नीतिलिने ।	(१) वन तथा वातावरणको विकासका लागि आएका र आउने विभिन्न दातृसंस्थाले लगानी गरेका आयोजनाहरूलाई गाउँपालिकाको नीति तथा प्राथमिकतामा ल्याउने नीति अवलम्वन गर्ने । (२) कुनै पनि आयोजना छनौट गर्नुभन्दा पहिले नै त्यसले वातावरणलाई के कति क्षति पुऱ्याउछ भन्ने वारेमा राम्रो छलफल, बहस र अध्ययन गरेर मात्र योजना स्वीकृत गर्ने नीति लिने । (३) 'हरियो वन सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको धन' लाई यस गाउँपालिकाले वन तथा वातावरणको मूल नारा बनाउने ।	(१) विगतको बजेट भागबण्डाको संस्कारलाई निरुत्साहित गर्दै भागबण्डा र प्राथमिकतामा सन्तुलन ल्याउने नीति लिने । (२) सम्बृद्ध नेपालको सन्दर्भमा काम गर्ने तरिका विकसित प्रविधिको अत्याधिक प्रयोगगरी व्यापक सुधार र प्रभावकारिता ल्याउने । (३) पालिकामा पैसा (बजेट) आउँछ भन्दैमा जसले जे दिए पनि लिने संस्कारबाट मुक्त हुदै बाहिरबाट थोपरिएको कार्यक्रमले कालान्तरमा ठूलो मूल्य चुकाउनु पर्ने पक्षमा सुरुदेखि नै सचेत हुने ।

विषयगत शीर्षकका कार्यनीतिहरू

आर्थिक विकास	सामाजिक विकास	पूर्वाधार विकास	वातावरण तथा विपद	संस्थागत विकास तथा सेवा प्रवाह
(१) कृषि विकासका लागि सरोकार राख्ने सबै निकायहरूको बीचमा समन्वय कायम गरी उन्नत प्रविधि र उपकरणहरू उत्पादन ब्लक मार्फत हस्तान्तरण गरिनेछ । (२) ल्वकका आधारमा फलफूल बगैंचा तथा उत्पादनहरूमा एउटा क्षेत्रका धेरै कृषकले व्यवसायिक उत्पादनमा सहभागी हुनसक्ने गरी कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ । (३) भैंसी, बाखा, बंगुर, कुखुरा र माहुरी पालनलाई व्यावसायीकरण गर्न प्राथमिकता दिई कार्यक्रम संचालन र लगानी गरिनेछ। (४) उत्पादनको परिमाणलाई हेरी बजारको उपलब्धतालाई सहकारी मार्फत थप बिस्तार, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउँदै लगिने छ । (५) कृषि, पशुपालन तथा पर्यटन क्षेत्रमा भएको लगानी र खर्चलाई भन्दा त्यसबाट प्राप्त नतिजा वा प्रतिफललाई उपलब्धिको रूपमा गणना गर्नेगरी कार्यक्रम संचालन गरिने छ।	(१) विद्यालयको सुधार र निर्माणको लागि विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षकहरुलाई नै जिम्मेवार बनाइने छ। (२) शिक्षा र स्वास्थ्य क्षेत्रमा प्रभावकारी रूपमा काम गर्ने र लामो समयसम्म गाउँपालिकामा सेवागर्ने व्यक्तिहरूलाई वार्षिक रूपमा पुरस्कारको व्यवस्था गरिने छ (३) विद्यालय तथा स्वास्थ्य चौकीहरूको भवन निर्माण गर्दा सम्बन्धित व्यवस्थापन समितिहरूलाई नै बढी जिम्मेवार बनाइने छ ।	(१) कुनै पनि निर्माणको काम ठेकेदारबाट वा उपभोक्ता समूह मध्ये जोसुकैबाट गरिएको भएपनि त्यस्ता कामबाट हुनसक्ने चुहावटलाई गाउँपालिकाले शून्य सहनशीलताको नीति लिनेछ । (२) नयाँ निर्माणलाई भन्दा भएका पूर्वाधारहरूको स्तरोन्नति गरी व्यवहारिक र प्रत्यक्ष रूपमा जनताले सेवा र सुविधा पाउँने खालका पूर्वाधारहरूलाई प्राथमिकतामा राखिने छ (३) सडक, भवन, र अन्य निर्माण सम्बन्धी कामगर्दा सम्भाव्यता अध्ययन, वातावरणीय प्रभाव अध्ययन, बिस्तृत लागत डिजाइन, लगानी तथा प्रतिफलको बिश्लेषण र निर्माण आचार संहिता अनिवार्य रूपमा पालना गर्ने व्यवस्था गरी निर्माण कार्यहरू सबल, दीगो र सुरक्षित बनाउने ।	(१) वातावरण संरक्षणका लागि अधिकतम स्थानीय स्रोत र साधनमा आधारित, कम खर्चिलो, प्रविधि जस्तै वायो इन्जिनियरिङ्ग अनुसरण गरिनेछ । (२) वातावरण र विपदका लागि अलग्गै कार्यक्रम तथा बजेट राख्नुभन्दा सबै बिषय शीर्षक अन्तर्गतका योजनाहरू संचालन गर्दा यो बिषयमा पनि उचित ध्यान दिईने छ। (३) वन तथा वातावरण सरकारले जोगाउने भन्ने धारणाबाट जनतालाई बाहिर ल्याउनका लागि हरेक कार्यक्रममा वन तथा वातावरण पक्षलाई समावेस गर्ने । (४) सबै सार्वजनिक विद्यालयहरुमा कम्तीमा महिनामा एक पटक वन तथा वातावरणसंग सम्बन्धित शैक्षिक कार्यक्रम राख्ने र त्यस क्षेत्रका जनप्रतिनिधिहरूले समेत भाग लिने । (५) गाउँपालिका र वडाहरुमा हरेक बर्ष व्यक्ति वा संघ संस्थालाई दिने गरी वातावरण संरक्षण पुरस्कारको स्थापना गर्ने ।	(१) गाउँपालिकामा बेरुजु आउँने अवस्था सिर्जना नहुने गरी कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछन् । कतैबाट सैद्धान्तिक बेरुजु आएमा जसका कारणले बेरुजु आएको छ उसैलाई जिम्मेवार वनाई यथाशीघ्र फर्छ्यौटको कदम चालिने छ । (२) गाउँपालिका कार्यालय तथा वडा कार्यालयहरूले गर्ने काममा कुनै पनि खालको ढिला सुस्ती हुन नपाउने व्यवस्था गरिने छ । (३) कुनै व्यक्तिका कारणले जनताले दुखसास्ती र क्षति भोग्नुपरेमा त्यस्तो व्यक्तिबाट पीडकलाई क्षतिपूर्ति भराउने व्यवस्था सहितको नियम बनाउने ।

यसरी कार्यनीति, रणनीति, उद्देश्यहरू र बिषयगत शीर्षकका लक्षहरूको सिधा सम्बन्ध समग्र लक्षसंग हुन्छ । सबै लक्ष तथा उद्देश्यहरू क्रमागत रूपमा पूरा हुँदै गएमा समग्र लक्ष प्राप्त गर्न सकिन्छ । भिजन प्राप्त गर्न सकिने अवस्था हुँदैन तर समग्र लक्ष प्राप्त भएको स्थान वा अवस्थाबाट हेर्दा भिजन नजिक देखिन्छ भन्ने मान्यता रहेको छ ।

३.२ स्रोतको आँकलन

कुनै पनि संघसंस्थाको पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमा गर्दा स्रोतको उपलब्धता र आँकलन अनिवार्य हुन्छ । त्यसै अनुरुप यस गाउँपालिकामा पनि सम्भाव्य स्रोत र साधनका आधारमा लक्ष तथा उद्देश्यहरू निश्चित गरी पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमा प्रकृया अगाडि बढाउँने भन्ने सबै जनप्रतिनिधि तथा विज्ञ समूहको सहमती अनुसार स्रोत आँकलनको छलफल गरियो । रोल्पा जिल्लाको मध्यम स्तरमा पर्ने सुनिलस्मृति गाउँपालिकामा स्थानीय स्रोत र साधन न्यून रहेको पाईयो । यो योजना तर्जुमा गर्ने क्रममा स्थानीय जनप्रतिनिधिहरूले लगभग दुई आर्थिक बर्षको अनुभव गरिसकेका छन् । बितेका दुई बर्षको अनुभवको आधारमा आगामी पाँचवर्षका लागि स्रोतको आँकलन गर्दा केन्द्र सरकार र प्रदेश सरकारको अनुदान नै यस गाउँपालिकाको मुख्य स्रोत रहेको देखिन्छ ।

यस गाउँपाललिकामा रुपान्तरण, हुरेक, रुडास, नेपाल रेडक्रस तथा युनिसेफ जस्ता स्वदेशी तथा विदेशी गैर सरकारी संस्थाहरुले केही वडाहरूमा स-साना आयोजनाहरू संचालन गरिरहेको देखिन्छ । यी संस्थाका आयोजनाहरू बिशेषगरी वन, वातावरण, गरिबी न्यूनीकरण, पोषण तथा सरसफाईसंग सम्बन्धित देखिन्छन् । त्यस्ता संस्थाहरूले आगामि वर्षहरूमा पनि त्यही स्तरमा कार्यक्रम र बजेटलाई निरन्तरता दिने सम्भावना रहेको भनिन्छ । नव आगन्तुक संघ संस्थाहरूको सम्भाव्यताका दृष्टिकोणले भविस्यका लागि आँकलन गर्दा युएन अन्तर्गतका केही संस्थाहरू आउँन सक्ने सम्भावना रहेको कुरामा सबै जनप्रतिनिधिहरू विश्वस्त हुनुहुन्छ । यस्ता संघ संस्थाहरू आएमा भवन, पक्की पुल र स्वास्थ्य केन्द्रका पूर्वाधार तथा उपकरण जुटाउन सहयोग गर्न अनुरोध गर्ने भन्ने गाउँपालिकाको ठम्म्याई रहेको छ । त्यसैगरी नेपालमा कार्यरत अन्य दात्रृ संस्था तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरूलाई यस क्षेत्रमा आउँनका लागि अनुरोध गर्ने र आउँने भएमा गाउँपालिकाले निश्चित गरेका कार्यक्रम र प्राथमिकतामा काम गर्न अनुरोध गर्ने भन्ने सबैको सहमति रहेको छ । त्यसै अनुरूप स्रोतको आँकलन गरिएको छ ।

यस गाउँपालिकाको सबै वडाहरूमा सडक यातायातको पहुँच छ भनिन्छ तर यो भन्न वा लेख्नका लागि मात्र छ । सडकको अवस्था ज्यादै नाजुक छ र यातायातका साधनहरू सहज र सरल रूपमा चल्न सक्ने अवस्था छैन । यो अवस्था तत्काल सुधार हुन्छ भन्न सकिने अवस्था पनि छैन । त्यसैले बजार तथा उद्योगको विकास गरी केही बर्ष भित्रैमा गाउँपालिकाको करको दायरा फराकिलो पार्ने अवस्था पनि देखिदैन । गाउँपालिकाको समग्र दूरदृष्टि तथा लक्ष आर्थिक सम्बृद्धिमा केन्द्रित रहेको छ । यसको तात्पर्य आर्थिक उन्नति गरी गाउँवासीको जीवनस्तर उकास्नु नै यस गाउँपालिकाको यो पञ्चबर्षीय योजनाको लक्ष हो । यस लक्षतर्फ अगाडि बढ्नका लागि साधनको रूपमा कृषि, पशुपालन र पर्यटनलाई लिएको छ । कृषि तथा पशुपालनलाई व्यवसायीकरण गरी आर्थिक उन्नति गर्ने सम्भावा रहेको सबैको ठहर छ तर यसबाट गाउँपालिकाको संस्थागत आम्दानीको स्रोत तत्कालै बढ्ने सम्भावना भने ज्यादै कम छ ।

कृषि, पशुपालन, वनपैदावार तथा खनिजहरूसंग सम्बन्धित उद्योग व्यवसायको विकास गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ तर आगामी पाँचबर्षको अवधिमा सम्भाव्यता अध्ययन र पूर्वाधारको विकास मात्र सम्भावना रहेको छ । त्यस्ता उद्योगहरू संचालन भएर गाउँपालिकाको स्रोत बृद्धि हुनका लागि कम्तिमा पनि अर्को दश वर्षको अवधि लाग्ने देखिन्छ । त्यसैगरी पर्यटन विकास अर्को सम्भावनाको क्षेत्र हो तर गाउँपालिकाको पर्यटकीय महत्वका स्थानहरूमा सडक यातायातको राम्रो विकास नभै पर्यटनबाट ठोस उपलब्धि हुन सक्ने अवस्था छैन । यो योजनाको अवधिमा सडक सुधारको साथै पर्यटन विकासका लागि

आवश्यक अरु पूर्वाधारहरूको विकास गर्न सकियो भने अर्को दश पन्ध्रवर्षको अवधिमा पर्यटनको विकासले स्थानीय स्रोतमा योगदान गर्ने सम्भावना देखिन्छ । त्यसैले यो पञ्चवर्षीय योजनाको स्रोतको आँकलन गर्दा यिनै वास्तविकता र विगत दुईवर्षको यथार्थ अनुभवलाई आधार मानिएको छ ।

स्वाभावैले जनताका आकांक्षाहरू असीमित हुन्छन् र स्रोत सीमित हुन्छ । जुनसुकै स्तरमा योजना वनाउने भन्नासाथ यो पनि राखौं त्यो पनि राखौ भन्ने वातावरण बनिहाल्दछ । त्यसैले पञ्चवर्षीय योजनाको प्रमुख गन्तव्यको रूपमा दूरदृष्टि तथा योजनाको अन्त्यसम्ममा प्राप्त गर्ने भनी निर्धारण गरिएका लक्ष तथा उद्देश्यहरू निश्चित भैसकेपछि गाउँपालिकामा हुन सक्ने र बाहिरबाट आउँन सक्ने स्रोतको आँकलन गरिएको थियो । यो योजना तर्जुमा गोष्ठीमा उपस्थित गाउँपालिकाका आधिकारिक प्रतिनिधिहरूको संयुक्त छलफल एवम् वहसबाट आँकलन गरिएको आ व २०७६।७७ देखि आ व २०८०।८१ सम्मको स्रोत तलको टेवलमा उल्लेख गरिएको छ ।

सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको आम्दानीका स्रोतहरू

सिनं	आम्दानीका स्रोत	अनुमानित (रु लखमा)					जम्मा
		आ व ०७६।७७	आ व ०७७।७८	आ व ०७८।७९	आ व ०७९।८०	आ व ०८०।८१	
	गा पा को कोषमा आउँन सक्ने स्रोत						
१	केन्द्रीय अनुदान	२,५००	३,०००	३,५००	४,०००	५,०००	१८,००००
२	प्रादेशिक अनुदान	२००	३००	४००	५००	६००	२,०००
३	गा पा को आन्तरिक स्रोत	५०	६०	७०	८०	९०	३५०
४	अन्य स्रोत						
	गा पा को जम्मा स्रोत	१००	१२५	१५०	१७५	२००	७५०
	गा पा को पहलमा सशर्त आयोजनाको रूपमा आउन सम्भाव्य स्रोत						
४	केन्द्रीय आयोजना	१,०००	२,०००	३,०००	४,०००	५,०००	१५,०००
५	प्रादेशिक आयोजना	१,०००	२,०००	३,०००	४,०००	५,०००	१५,०००
६	संघंसस्थाहरु (एनजिओ, आईएनजिओ, युएन, आदि)	१,०००	१,२००	१,४००	१,६००	१,८००	७,०००
७	निजी क्षेत्र	१,०००	२,०००	३,०००	४,०००	५,०००	१५,०००
८	अन्य	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	**४,०००**	**७,२००**	**१०,४००**	**१३,६००**	**१६,८००**	**५२,०००**
	कुल जम्मा	**६,६५०**	**१०,३८५**	**१४,१२०**	**१७,८५५**	**२२,०९०**	**७१,१००**

आवधिक योजना वनाउने प्रयास गर्दागर्दै आ व २०७४।७५ समाप्त भै सकेको र आ व २०७५।७६ पनि चालु अवस्थामा रहेको छ । त्यसैले आ व २०७६।७७ देखि आ व २०८०।८१ सम्म अर्थात पाँचबर्षको स्रोतको आँकलन यी दुई बर्षको यथार्थताको आधारमा गरिएको छ ।

माथि उल्लेखित स्रोत नै यस गाउँपालिकाको पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमाको आधार हो भन्ने कुरा सबै पार्षदहरूले मनन् गरी योजनाको कार्यक्रम, प्राथमिकता र मोटामोटी बजेट आँकलनको अभ्यास गरिएको हो । यस क्रममा योजना निर्माण पाँचवटा बिषयगत शीर्षकमा तत् सम्बन्धित विषयगत समितिहरूको

अगुवाईमा हुने हुँदा प्रत्येक विषयगत समितिका लागि योजना निर्माणको सीमाको रूपमा बजेट सिलिङ निर्धारण गर्न अपरिहार्य हुन्छ । त्यसैले सबै पार्षदहरू बीचको छलफलबाट माथि उल्लेखित सम्भाव्य स्रोतलाई १०० मानी त्यसबाट कुन विषयगत समिति अन्तर्गतका विकास योजनामा कुन आर्थिक बर्षमा मोटामोटी कति प्रतिशतका हिसावले स्रोत छुट्ट्याउने भन्ने अभ्यास गर्दा छलफलबाट आएको निश्कर्ष तलको टेबलमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क्रसं	बिषयगत समिति	आ व ०७६।७७	आ व ०७७।७८	आ व ०७८।७९	आ व ०७९।८०	आ व ०८०।८१
	गाउँपालिकाको कोषमा आउन सम्भाव्य स्रोत					
१	आर्थिक विकास	२५	२५	२५	२५	२५
२	सामाजिक विकास	२५	२५	२५	२५	२५
३	पूर्वाधार	३५	३५	३५	३५	३५
४	वातावरण तथा विपद	१०	१०	१०	१०	१०
५	संस्थागत विकास र सेवा प्रवाह	५	५	५	५	५
	जम्मा प्रतिशत	**१००**	**१००**	**१००**	**१००**	**१००**

माथि उल्लेखित प्रतिशतका आधारमा कार्यक्रम तथा अनुमानित बजेट आँकलन गर्नको लागि सिलिङ तयार गरी योजना तर्जुमाको काम अगाडि बढाईएको हो । यो मोटामोटी आँकलन हो । यसबाट गाउँपालिकाको प्राथमिकता पनि देखिन्छ । पहिलो आर्थिक वर्षमा गाउँपालिकाको आफ्नै पूर्वाधार राम्ररी बनी नसकेको, कर्मचारीहरूको पदपूर्ति हुन नसकेको र विषयगत शाखाका कर्मचारीहरू पर्याप्त नभएको कारणले धेरैजसो स्रोत पूर्वाधारमा नै खर्च भएको देखिन्छ । भौगोलिक विकटताको कारणले भौतिक पूर्वाधारको माग अझै पनि सबैभन्दा माथि रहेको कुरा पनि सबैले समीक्षा गरेको हो । यसो हुदाहुंदै पनि आगामी वर्षदेखि सबै विषयगत क्षेत्रहरू उत्तिकै महत्वपूर्ण भएकाले समानुपातिक रूपमा स्रोतको परिचालन गर्नुपर्ने कुरामा गाउँपालिका सचेत भएको देखिन्छ ।

पञ्चवर्षीय योजना भनेको योजनाहरूको बैंक पनि हो किनभने यस योजना दस्तावेजमा प्राथमिकता क्रममा परेका सबै योजनाहरू भनेकै वर्षमा कार्यान्वयन नहुन पनि सक्दछन् । जव स्रोत प्राप्त हुन्छ, तव योजनाहरू क्रमश वार्षिक योजामा पर्दछन् र कार्यान्वयनमा जान्छन् । त्यसैले, यस गाउँपालिकामा आउँन सक्ने अन्य संघ संस्थाहरूको आँकलन गर्दा केही संघसंस्थाहरूले पूर्वाधार, वातावरण तथा विपदका पूर्वतयारीका क्षेत्रमा थप लगानी गर्न सक्ने सम्भावना देखिएकाले यिनीहरूको सम्भाव्य लगानीलाई त्यसै क्षेत्रमा केन्द्रित गर्नेगरी योजना निर्माण गरिएको छ । यी आँकलन गरिएकाभन्दा अरु सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाहरू आएमा पनि यस गाउँपालिकाले पहिचान गरेका कार्यक्रम र तोकेका प्राथमिकतामा लगानी गर्न उत्प्रेरित गर्ने समेत योजनामा उल्लेख गर्ने भन्ने गाउँपालिकाको ठहर रहेको छ ।

३.३ परिमाणात्मक लक्षहरू

यस पञ्चवर्षीय योजनामा समावेस भएका अधिकांश योजनाहरू सफलतापूर्वक कार्यान्वयन हुन सकेमा निम्न अनुसारका परिमाणात्मक उपलब्धि हासिल हुनसक्ने अनुमान गरिएको छः

(१) आर्थिक विकास

- **कृषिः** व्यवसायिक कृषकको संख्या ८०० भै खाद्यान्न तथा तरकारीमा यो गाउँपालिका पूर्ण रूपमा आत्मनिर्भर हुन सक्दछ । यस गाउँपालिकाको छिमेकी बजारहरू जस्तै लिवाङ र भिङग्रीमा यस गाउँपालिकामा उत्पादित तरकारी, आलु, फलफूल तथा दलहन जान सक्तछन् ।
- **पशुपालनः** व्यवसायिक रूपमा पशुपालन गर्ने कृषकको संख्या कम्तीमा पनि ४०० भै दुध तथा दुग्धपदार्थ र मासुको उत्पादनमा यो गाउँपालिका आत्मनिर्भर हुन सक्तछ । यस गाउँपालिकाका धेरै बस्तीहरूले दुध तथा दुग्धपदार्थहरू, लोकल तथा बोईलर कुखुरा, बंगुर तथा खसीबोका छिमेकी र राष्ट्रिय बजारमा निर्यात गर्न सक्तछन् ।
- **सिंचाईः** यस गाउँपालिकाले सम्भाव्य सिंचाईका सबै उपायहरू अपनाएको अवस्था हुने छ । परम्परागत सिंचाई कुलाहरूको पूर्ण सदुपयोग गर्नुको साथै सिंचाईका नयाँ उपायहरू जस्तै थोपा सिंचाई, बर्षातको पानी संकलनबाट गरिने सिंचाई, लिफ्ट सिंचाई समेत प्रयोग र परीक्षण गरेको अवस्था हुनेछ ।
- **पर्यटनः** यस गाउँपालिकामा कम्तीमा पनि पाँचवटा पर्यटकीय आकर्षणहरूका पूर्वाधारहरू निर्माण हुनेछन् जसले प्रतिवर्ष दशहजार स्वदेशी र एकहजार विदेशी पर्यटक आउँने सम्भावना हुनेछ । विभिन्न बस्तीमा होटल, रिसोर्ट र होमस्टेको विकास भै यो संख्यालाई खान र बस्नको पर्याप्त व्यवस्था भएको अवस्था हुनेछ ।
- **उद्योगः** ठूला उद्योगको विकासको सन्दर्भमा यस गाउँपालिकामा सांकेतिक रूपमा देखिएका विभिन्न खनिज पदार्थ मध्ये दुईवटा सम्मको सम्भाव्यता अध्ययन भएको हुनेछ । त्यसैगरी स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित मध्यम स्तरका कम्तीमा दश उद्योगहरू स्थापना र संचालन भै २०० जना सम्मलाई रोजगारी दिन सकेको अवस्था हुनेछ ।

(२) सामाजिक विकास

- **शिक्षाः** भौतिक पक्षमा अधिकांश ९० प्रतिशत सार्वजनिक विद्यालयहरूमा सुरक्षित पक्की भवन, शतप्रतिशत विद्यालयहरूमा पर्याप्त शौचालय र शुद्ध खानेपानीको व्यवस्था हुनेछ । धुले कोठामा गरिने पठनपाठन अवस्थाको पूर्णतया अन्त्य भएको हुनेछ । त्यस्तै मानवीय पक्षमा शिक्षकको पेशागत क्षमता, कार्यकौशलता र नियमिततामा सुधार भै विद्यार्थीहरूको पठनपाठन अनुशासित, मर्यादित र गुणस्तरीय हुनेछ ।
- **स्वास्थ्यः** भौतिक पक्षमा सबै स्वास्थ्य चौकीमा पर्याप्त पक्की र सुरक्षित भवन, शौचालय तथा शुद्ध खानेपानीको व्यवस्था हुनेछ । मानवीय पक्षमा दक्ष जनशक्तिको उपलब्धता, नियमितता, प्रभावकारी गुणस्तरयक्त सेवा सुचारु भएको हुनेछ । गाउँपालिकामा २५ सैयाको एउटा र २० सैयाको अर्को अस्पताल स्थापना भै दुईटा अस्पताल संचालनमा आएका हुँनेछन् ।
- **खानेपानीः** ९० प्रतिशत जनताले सुरक्षित र पाईपबाट ल्याएको खानेपानी प्रयोग गर्न सक्षम हुनेछन् । गाउँपालिका भित्रका सबै पानीका मुहानहरू निरीक्षण, परीक्षण र उपचार गरी स्वच्छ खानेपानीको आपूर्ति सुनिश्चितता भएको हुनेछ ।

- **लक्षित वर्गः** गाउँपालिकाले उपलब्ध गराउने सेवा र सुविधामा कुनै पनि वर्गको हामीलाई उपेक्षा गरियो भन्ने गुनासो रहने छैन । विकासका काममा महिलाहरूको सहभागिता र सक्रियता बढेको हुनेछ । दलित, अपांग र जेष्ठ नागरिकहरूले आफू पालिकाबाट सम्मानित भएको अनभूति गरेको अवस्था हुनेछ ।
- **कला र संस्कृतिः** स्थानीय वाजा संरक्षण र विकास भएको हुनेछ । बर्षमा एक पटक कला तथा संस्कृति झल्काउने महोत्सव आयोजना गर्ने वातावरण तयार भएको हुनेछ । साथै यस क्षेत्रको कला तथा संस्कृति झल्काउने कम्तीमा एउटा प्रकाशन भएको हुनेछ ।
- **खेलकुदः** विद्यालय स्तरीय, वडास्तरीय र गाउँपालिकास्तरीय खेलकुद प्रतियोगिताले नियमितता पाएको हुनेछ । भलिबल अथवा क्रिकेटमा कम्तीमा पनि जिल्लास्तरका ५ र राष्ट्रियस्तरका २ खेलाडीहरू तयार भएको अवस्था हुनेछ ।

(३) भौतिक पूर्वाधार विकास

- **मोटरबाटोः** यस गाउँपालिकामा हाल भएका २५० किमि जति कच्ची मोटरबाटाहरू मध्ये ५० प्रतिशत पिच हुनेछ र बाँकि ५० प्रतिशत बाह्रै महिना मोटर चल्न सक्ने स्तरको स्तरोन्नति भएको हुनेछ । नयाँ निर्माणतर्फ प्राथमिकताको आधारमा बढीमा ४१ किमि नयाँ बाटाहरू बनाई कम्तीमा ६ महिना मोटर चल्ने अवस्थामा भएका हुनेछन् ।
- **भवनः** यस गाउँपालिका र सबै वडा कार्यालयहरूका आवश्यक शौचालय तथा पानीको आपूर्ति सहितका पर्याप्त कोठा भएका पक्की भवन हुनेछन् । यसकोसाथै सबै वडामा कम्तीमा एक-एक वटा सामुदायिक भवनहरू बनी प्रयोगमा आएको अवस्था हुनेछ ।
- **पुलः** यस गाउँपालिकाको झोलुङगे पुलको आवश्यकता शत प्रतिशत पूरा भएको र मोटर हिड्ने पक्की पुलको आवश्यकताको ५० प्रतिशत पूरा भएको हुनेछ ।
- **अन्यः** सुलिचौरको बसपार्क आधुनिक सुविधा सहितको पक्की बनी संचालनमा आउँनेछ । यसैगरी गाउँपालिकास्तरीय खेल मैदान, एक वडा एक खेल मैदान, क्याम्पस भवन, कतिपय स्थानमा सुधारिएको पैदल मार्ग, केवलकार तथा तटीय फनपार्क जस्ता कार्यक्रमहरूले निश्चित आकार लिएको अवस्था हुनेछ ।

(४) वातावरण तथा विपद

- **वनः** यस गाउँपालिका भित्रका सबै सार्वजनिक वन जंगलहरू सामुदायिक वनमा परिणत भएको हुने छ । सबै सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरू सशक्त, पारदर्शी र पालिकाको योजना कार्यान्वयनको क्रममा लगानी सहितको साझेदारी गर्न सक्षम भएको अवस्था हुनेछ । यसैगरी बृक्षारोपणको क्षेत्र बढ्न गई हालको ३८ प्रतिशत वन क्षेत्र बढेर ४३ प्रतिशत पुग्ने छ । रुद्रक्ष, दालचिनी, काउलो, टिमुर र चिउरी जस्ता बहुउपयोगी वनस्पतिहरूको कम्तीमा पनि ८ वटा ब्लक स्थापना भएको हुनेछ । गैर काष्ठ वन पैदावारमा आधारित कम्तीमा २ वटा उद्योग स्थापना भएको हुनेछ ।
- **वातावरणः** वातावरण संरक्षणलाई पालिकाबासीले जीवनको अभिन्न अंगका रूपमा ग्रहण गरेको अवस्था हुनेछ । व्यक्तिगत तथा सार्वजनिक शौचालय, व्यक्तिगत सरसफाई, टोल बस्तीको सरसफाई र सार्वजनिक संघसंस्था तथा विद्यालय क्षेत्रको सरसफाई स्वस्फुर्तरूपमा स्थानीय नेतृत्वमा संचालन हुने अवस्था सृजना भएको हुनेछ । यस गाउँपालिकाका शतप्रतिसत घरहरू फुसको छाना रहित हुनेछन् । सवै गोठहरू सुधारिएको गोठमा परिणत भएका हुनेछन् ।

- **विपदः** गाउँपालिकामा एउटा केन्द्रीय विपद व्यवस्थापन कोष र कार्यदल कृयाशील हुनेछ । यसैगरी सबै वडामा विपद व्यवस्थापन कोष र प्रशिक्षित कार्यदलहरू हनेछन् । सबै वडा र पालिकाको जोड्दा यस्तो विपद व्यवस्थापन कोषमा कम्तीमा पनि ९ करोड रुपैया मौजाद भएको हुनेछ। यस गाउँपालिका भरिमा कम्तीमा १० वटा सुचीकृत हेलिप्याडहरू हुनेछन् ।

(५) **संस्थागत विकास र सेवा प्रवाह**

- **व्यक्तिगत क्षमता विकासः** संघीयता पहिलो पटक कार्यान्वयन भएको, निर्वाचित जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरू प्राय नयाँ पुस्ताका भएका र गाउँपालिकाले स्थानीय सरकारको रूपमा पहिलो पटक कार्यभार सम्हालेको हुँदा यो पञ्चवर्षीय योजना अवधिमा व्यक्तिगत क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू यथेष्ट मात्रामा संचालन भै पालिकाका सबै जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरू आफ्नो दायित्व वहन गर्न आवश्यक ज्ञान र सीपले सुसज्जित भएको अवस्था हुनेछ ।
- **संस्थागत क्षमता विकासः** गाउँपालिका कार्यालय, यस अन्तर्गतका शाखा, उप-शाखा तथा बिषयगत एकाईहरू पूर्णरूपमा स्रोत र साधन सहित स्थापित भै सुचारु रूपले कृयाशील भएको अवस्था हुनेछ । त्यस्तै गाउँपालिका तथा वडाहरूका काम मध्ये ५० प्रतिशतसम्म आधुनिक प्रविधिको माध्यमबाट गर्ने संस्कारको विकास भएको अवस्था हुनेछ ।
- **सुशासनः** नागरिक सन्तुष्टि मापनलाई सस्थागतगर्दै यो योजना तर्जुमाको क्रममा आँकलन गरिएको सुशासनको १,५७३ अंक बढेर २,००० नाघेको अवस्था हुनेछ । पालिका र वडाका सबै काममा सुशासनसंग सम्बन्धित कुनै पनि जनगुनासो सन्नुपर्ने अवस्था रहने छैन ।

समग्रमा,

- **रोजगारी सृजनाः** कृषि तथा पशुपालनमा व्यवसायीकरण, उद्योग घन्दाको विकास र बिस्तार तथा पर्यटनसंग सम्बन्धित सेवा क्षेत्रको विकासबाट यो पञ्बर्षीय योजनाको अन्त्यसम्ममा यस गाउँपालिकामा १,०० पूर्ण र १,५०० आंशिक गरी २,५०० जनाका लागि मर्यादित रोजगारीको सृजना हुने सम्भावना रहेकोछ ।
- **गरिबी न्यूनीकरणः** यस गाउँपालिकामा हाल तुलनात्मक रूपमा ६४.४ प्रतिशत जनता अति गरिव छन् । निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनी रहेको जनसंख्या राष्ट्रियस्तरमा १८.७ रहेको छ । माथि उल्लेखित ६४.४ प्रतिशत निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनीको तथ्यांक हैन । यो तुलनात्मक गरिवीको तथ्यांक हो । यसै स्थानीय तथ्यांकको आधारमा यो पञ्चबर्षीय योजनाको अन्त्यसम्ममा यो संख्या ६४.४ बाट घटेर ३४ प्रतिशतमा आउँने छ ।
- **बैदेशिक रोजगारीः** हाल यस गाउँपालिकाका २० देखि ३५ वर्ष उमेर समूहका युवाहरू मध्ये ५० प्रतिशत रोजगारीका लागि स्वदेशकै ठूला शहरमा वा विदेश जाने गरेको तथ्यांक छ । यस योजनाको अन्त्यसम्ममा यो संख्या घटेर ३० प्रतिशतमा आउंने छ ।
- **प्रतिव्यक्ति सरदर आम्दानीः** यस गाउँपालिकाको हालको प्रतिव्यक्ति सरदर आम्दानी ३६३ अमेरिकी डलर रहेकोछ (राष्ट्रिय औसत १,०४७ र प्रदेशको औसत ९५० अमेरिकी डलर छ) । यस योजनाको अन्त्यसम्ममा यो आम्दानी बढेर ७०० डलर पुग्नेछ ।

परिच्छेद ४: विषयगत योजना - आर्थिक विकास

नेपालमा लामोसमय देखिको राजनैतिक अस्थिरताका कारणले देशको समग्र आर्थिक विकास धेरै पछाडि परेको र सर्वसाधारण जनता गरिबीको खाडलतर्फ धकेलिंदै गएको यथार्थ सबैका सामु छर्लङ्ग छ। विगतको द्वन्दकालमा पनि बजेट आएकै थियो, खर्च पनि भयो तर जनता झन-झन गरिव हुँदैगए । कतिपय जनताहरू गाउँमा बस्न र परिवार पाल्न नसक्ने अवस्था भएर देशभित्रकै शहरी क्षेत्रमा पलायन हुने र कामको खोजिमा बिदेश पलायन हुने क्रम बढेर गयो । सुनिलस्मृति गाउँपालिकामा गरिएको विपन्नता स्तरीकरण अनुसार कूल घरपरिवारको ६४.४ प्रतिशत परिवार अति गरिव भएको पाईन्छ । त्यस्तै गरिव १९.९, मध्यम १४.४ र तुलनात्मक रूपमा सम्पन्न परिवार २.३ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैले हालसम्म भएको लगानी र विकास प्रयासले के काम गऱ्यो ? कसका लागि काम गऱ्यो ? र के प्रगति भयो ? यस्ता प्रश्नहरूका उत्तर भेट्टाउन मुश्किल छ ।

वर्तमान अवस्थामा केही हदसम्मको राजनीतिक स्थिरता कायम हुन सकेकोले आजको मुख्य आवश्यकता आर्थिक विकास नै हो भन्ने केन्द्र सरकारको ठम्म्याई रहेको देखिन्छ । वर्तमान सरकार गठन हुनासाथ राष्ट्रिय स्तरमा 'सम्बृद्ध नेपालको' नारा अगाडि सारेको अवस्थाछ । देशमा आएको राजनैतिक स्थिरताको फाईदा उठाउंदै आर्थिक उन्नतिमा फड्को मार्न सक्नु नै वर्तमान सरकारको प्राथमिकता र आवश्यकता हो भनिन्छ । यस प्रकारको राष्ट्रिय परिवेशमा तर्जुमा हुन लागेको सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको आवधिक योजनामा आर्थिक विकासको क्षेत्र सबैभन्दा बढी महत्वपूर्ण मानिएको छ ।

राष्ट्रिय स्तरको सरदर प्रतिव्यक्ति आम्दानी १,०४७ अमेरिकी डलर रहेको सन्दर्भमा रोल्पा जिल्लाको प्रतिव्यक्ति आम्दानी ६४३ अमेरिकी डलर अर्थात रु ७०,००० रहेको छ । सुनिलस्मृति गाउँपालिका पनि यसै सेरोफेरोमा पर्दछ भनिएको छ । तथ्याङ्क अनुसार यस गाउँपालिकामा आर्थिक उन्नतिका लागि काम गर्न सक्ने जनसंख्या ४८.७ प्रतिशत छन् । यो जमातलाई परिचालन गरी गाउँ-बस्तीका परिवारहरूले प्रत्यक्ष रूपमा आम्दानी बढाउन सक्ने अवस्था नआएसम्म सम्बृद्धि प्राप्त भएको मान्न सकिंदैन । उनीहरूका लागि सबैभन्दा नजिकको सरकार भनेको गाउँपालिका हो । स्थानीय गाउँपालिकाले आर्थिक विकासमा फड्को मार्नसक्ने नीति तथा कार्यक्रम ल्याउन सक्यो भने मात्र संबृद्धिको राष्ट्रिय संकल्प साकार हुने सम्भावना देखिन्छ । यसै पृष्टभूमिलाई आत्मसातगरी यो पञ्चबर्षीय आवधिक योजना तर्जुमाका लागि भएका गाउँपालिकास्तरीय तथा वार्डस्तरीय गोष्ठीहरूबाट आएका बिचार र जानकारीहरू तथा बिषयगत विज्ञहरूको स्थलगत अवलोकनबाट आएको जानकारीका आधारमा सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको कृषि, सिंचाई, उद्योग, वाणिज्य, पर्यटन, सहकारी र वित्तीय क्षेत्रका संभावना तथा अवसरहरूको यस प्रकार विश्लेषण गरिएको छ:

४.१ कृषि

सुनिलस्मृति गाउँपालिकाका अधिकांश बासिन्दाहरू (८८.५ प्रतिशत) को आम्दानीको मुख्यस्रोत पशुपालन सहितको कृषि रहेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकामा हालसम्मको कृषि प्रणालीलाई हेर्दा लगभग शतप्रतिशत किसानले निर्वाहमुखी खेतीको अभ्यास गरिरहेका छन् । समग्र खाद्यान्न उत्पादन र खाद्यान्न आपूर्तिको अवस्थालाई हेर्ने हो भने यस गाउँपालिकामा कूल परिवारमध्ये आफ्नो खेतबारीको उत्पादनबाट तीन महिनाभन्दा कम खान पुग्ने परिवार ३६.३, छ महिना खान पुग्ने परिवार २४.७, नौ महिना खान पुग्ने

परिवार १७.८, बाह्रै महिना खान पुग्ने परिवार १४.९ र खान पुगेर बेच विखन गर्ने परिवार ६.३ प्रतिशत रहेको छ । यसका आधारमा विश्लेषणगर्दा यस गाउँपालिकामा खाद्यान्न आपूर्तिको अभावको अवस्था देखिन्छ । यो अवस्थालाई परिवर्तन गरी उत्पादनमूलक कृषि प्रणालीको विकासको सम्भावनालाई स्थानीय तहवाटै उजागर गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

आम्दानीका अन्य स्रोतहरूमध्ये वैदेशिक रोजगारीबाट हुने आय दोस्रो स्थानमा रहेको र मासिक तलब वा ज्यालाबाट हुने आम्दानी तेस्रो स्थानमा छ । यस गाउँपालिकाको सबैभन्दा राम्रो पक्ष भनेको ९८.१ प्रतिशत जनताको जग्गा जमिनको स्वामित्व र कम गुणस्तरको भए पनि आफ्नै घर छ । केही परिवार व्यापार व्यवसायमा संलग्न छन् तर समग्रमा यो संख्या ज्यादै न्यून रहेको छ । एक मात्र सुलिचौर बजार यस गाउँपालिकाको व्यापारिक केन्द्र हो । यसमा पनि स्थानीय भन्दा बाहिरबाट आएर व्यापार व्यवसाय गर्नेहरूको संख्या बढी छ । विगतका वर्षहरूमा पनि राज्यले कृषिको विकासका लागि लगानी नगरेको हैन तर आधुनिक कृषि प्रणालीको ज्ञान, दक्ष जनशक्ति, श्रोत तथा साधनको अभावले गर्दा यस गाउँपालिकाको कृषि उत्पादनमा उल्लेख्य रूपमा प्रगति भएको देखिदैन । कृषि क्षेत्रलाई आर्थिक मेरुदण्डको रूपमा विकास गरी देशलाई योगदान पुऱ्याउनकोलागि तल उल्लेखित बुँदाहरूको विस्तृत अध्ययन र अवलम्वन गर्न आवश्यक देखिन्छ:

(क) पकेटक्षेत्र केन्द्रित विकासः यस क्षेत्रमा व्यावसायिक तरकारी खेती, माछापालन, फलफूल बगैंचा, आलु उत्पादन, बेसार, अदुवा र माहुरी पालनको पर्याप्त सम्भावना रहेको छ भनिन्छ । गाउँपालिकाले योजना तर्जुमा गर्दा यस्ता क्षेत्रसँग सम्बन्धित स्वरोजगारमुखी सीप विकास र आय आर्जनमा ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ । यस्ता उत्पादनका लागि सम्भावित क्षेत्रहरूको पहिचान गरी नगदे तथा तरकारी वालीको पकेट क्षेत्रहरूको घोषणा गर्न आवश्यक छ । घोषणा गर्दैमा उत्पादनमा बृद्धि हुँदैन भन्ने कुरा विगतको अभ्यासले देखाएको छ । विगतको जस्तो कनिका छरेजस्तो सरकारी सहयोगले कृषि क्षेत्रको खासै उन्नति हुँदैन भन्नेकुरा प्रमाणित भै सकेको छ । त्यस्ता पकेट क्षेत्रहरूमा उल्लेख्य संख्याका कृषकहरूलाई सम्भाव्य खेती गर्नका लागि आवश्यकपर्ने सबै प्रकारका सहयोग उपलव्ध गराई निरन्तर रूपमा आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगगर्ने नीति लिन आवश्यक देखिन्छ । सम्भव भएसम्म त्यस्ता पकेट क्षेत्रहरूमा चक्लावन्दीसहित सहकारिताका आधारमा खेती गर्न आवश्यक हुन्छ । केही वर्षको निरन्तर सहयोग र अनुगमनले मात्र छानिएका पकेट क्षेत्रहरूबाट उल्लेख्य प्रतिफल प्राप्त हुन सक्दछ भन्ने पक्षलाई आत्मसात गर्न जरुरी छ।

(ख) कृषिको आधुनिकीकरणः यस गाउँपालिकाले कृषिमा यान्त्रिकीकरण सहितको आधुनिकीकरण गर्ने भन्ने लक्ष राखेको छ तर कुन खेतीमा कस्तो प्रविधि अपनाउने भन्नेकुरा स्पष्ट हुन सकेको छैन । नयाँ प्रविधिको प्रयोग गर्दैमा र केही मेसिनहरू बाँड्दैमा आधुनिकीकरण हुँदैन । धेरै उपयोगी प्रविधिहरू बजारमा आएकाछन् तर सबै प्रविधिहरू सबैठाउँमा उपयोगी नहुन सक्तछन् । आधुनिक प्रविधिको प्रयोगको नाममा किसानलाई थप बोझ र अन्योल सिर्जना गर्ने खालका अभ्यासहरू पनि गर्नु हुँदैन । त्यसैले भौगोलिक क्षेत्र, कृषकको लगानी गर्ने क्षमता, उत्पादन हुनसक्ने परिमाण, उत्पादित बस्तुको बजार, त्यस्तो प्रविधिको निरन्तरता हुने सम्भावना, प्रविधि अपनाउनका लागि आवश्यक पर्ने ज्ञान, सीप, आदिलाई विचारगरी प्रविधिहरू ल्याउन आवश्यक छ । यस्ता प्रविधिहरूको मद्दतले कृषि उत्पादनमा व्यवसायीकरण हुन सकेमा मात्र कृषिको आधुनिकीकरण भएको मान्न सकिन्छ ।

(ग) कृषि र पशुपालनको एकीकरण: यस गाउँपालिकाको परम्परागत खेती र पशुपालनको अभ्यासलाई हेर्दा किसानहरूले दुवै पेशा साथसाथै अंगालेको देखिन्छ । पशुपालनबाट हुने उत्पादनमा प्राङगारिक मल पनि प्रमुख रूपमा लिईन्छ । हाल अभ्यास गरिएको पशुपालन खासै उत्पादक छैन तर प्राङगारिक मलकालागि पनि पशुपालन जरुरी भएको कुरा किसानहरू बताउँदछन् । उदाहरणका लागि पशुपालन नगर्ने कृषकले तरकारी खेती गर्न खोज्यो भने सम्भव नै हुँदैन किनभने राम्रो कम्पोष्ट मल नभएमा तरकारी खेती हुँदैन र पशुपालन नगरेमा राम्रो कम्पोष्ट मल उत्पादन हुँदैन । यस क्षेत्रको सम्भाव्यतालाई हेर्दा त्यस्तो कृषि कार्यक्रमलाई प्रोत्साहन गर्नुपर्ने हुन्छ जसले पशुपालन पनि साथ साथै लान सकोस् । कृषि उत्पादन बृद्धिका साथसाथै पशुपालनबाट उत्पादन हुने मासु, दुध, दही, घिऊ, आदिबाट पनि कृषकले फाईदा लिन सकोस् ।

(घ) कीटनाशक औषधि: कृषि तथा फलफूलमा नयाँ-नयाँ खालका किरा र रोग बढ्दै गएकोकुरा यस गाउँपालिकाको कृषि क्षेत्रको समस्याको रूपमा आएको छ । जलवायु परिवर्तनका कारणले तापक्रममा बृद्धि भै यस्ता रोग र किराको प्रकोप बढेको हुन सक्दछ । रोकथामका लागि प्रयोग गरिने कीटनाशक औषधिहरूको मात्रा बढ्दै गएको छ । यसले एकातिर उत्पादनको लागत बढाएको छ भने अर्कोतर्फ बिषादिको अत्यधिक प्रयोगबाट मानवीय स्वास्थ्यमा हुने हानी नोक्सानी आफ्नै ठाउँमा छ । जैबिक प्रणालीमा आधारित (अर्गानिक) उत्पादनमा जोड दिने कुरा गरिन्छ तर व्यवहारिक रूपमा त्यति सजिलो छैन । वर्तमान अवस्थाको आवश्यकता उत्पादन बृद्धि हो तर सुरक्षित हुन आवश्यक छ । कीटनाशक औषधिको प्रयोग नगर्दा उत्पादन सुरक्षित हुन सक्ला तर उत्पादन बढाउने सम्भावना कम रहन्छ किनभने रोग र किराको आक्रमण बढीरहेको छ । त्यसैले किसानको उत्पादन नघट्नेगरी रोग र किरा नियन्त्रणका जैविक उपायहरूको खोजिगरी कीटनाशक औषधिको प्रयोगलाई क्रमशः घटाउने तरिकाहरू अपनाउन आवश्यक देखिन्छ ।

(ङ) उन्नत जातको विउबिजन: कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व र उत्पादन बढाउने उद्देश्यले कृषि क्षेत्रमा प्रशस्त अध्ययन र अनुसन्धानहरू भएका छन् । कृषि अनुसन्धान केन्द्रहरूले धेरै प्रकारका उन्नत बिउबिजनहरू सिफारिस गरेका छन् र कतिपय स्थानीय बजारमा पनि आएका छन् । त्यस्ता बिउ बिजनहरूका बारेमा प्रचार प्रसार गरी वास्तविक किसानसम्म पुऱ्याउने काम कृषि प्राविधिकहरूको हो । विगतको व्यवस्थामा जिल्लामा रहने कृषि विकास कार्यालयले विभिन्न कारणहरूले गर्दा प्रभावकारी कामगर्न सकेको थिएन । हालको संघीय संरचनामा कृषि विकासको जिम्मेवारी स्थानीय गाउँपालिकामा आएको छ तर प्राविधिक संख्या ज्यादै न्यून देखिन्छ । जस्तै सुनिलस्मृति गाउँपालिका केन्द्रमा रहने दुई-तीनजना जुनियर कृषि प्राविधिकले यस गाउँपालिकाको आठवटा वार्डमा प्रभावकारीढंगले कामगर्ने सम्भावना देखिदैन । भएका प्राविधिकहरू पनि परम्परागत सोचबाट ग्रसित छन् ।

त्यसैले कृषि क्षेत्रलाई आर्थिक विकासको मेरुदण्डको रूपमा लिने हो भने गाउँपालिकाले भविष्यमा सबै वडामा नवीनतम् सोच र धारणा भएका सिनियर कृषि प्राविधिकको उपलब्धतालाई सुनिश्चित गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ । त्यस्ता प्राविधिक मार्फत उन्नत विऊविजनको प्रचार प्रसार, नमूना प्रदर्शन र कृषकले चाहना गरेको बिउबिजन र प्राविधिक सहयोग सजिलै उपलब्ध हुन सक्ने वातावरण बनाउनु पर्ने हुन्छ । यसका लागि एग्रो-भेट तथा मलखाद आपूर्तिगर्ने निजी क्षेत्रलाई पनि साथै अगाडि बढाउनु पर्ने हुन सक्दछ ।

(च) बजारीकरणः आफ्नै परिवार पाल्नका लागि मात्र कृषि र पशुपालन गर्ने हो भने यसमा यान्त्रिकीकरण र आधुनिकीकरणको कुनै अर्थ रहँदैन । त्यसैले कृषि र पशुपालनमा यान्त्रिकीकरण र आधुनिकीकरण भनेको एउटा वा दुईटा फसल बढी उत्पादन गरी बिक्री गरेर थप आम्दानी गर्नका लागि हो भन्ने बुझ्न आवश्यक छ । यस गाउँपालिकाले आफ्नो भौगोलिक अवस्थितिलाई विचार गरी कुन उत्पादन कहाँ र कति समयको अन्तरालमा बिक्री गर्न सकिन्छ भन्ने आँकलन गरेर मात्र कृषि क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ । उदाहरणका लागि तरकारी उत्पादन गर्ने हो भने यसलाई छिटै बेच्न सकिने खालको बजारको आवश्यकता पर्दछ तर अरु नगदे बाली जस्तै अदुवा, बेसार, अलैची, टिमुर, मह, उत्पादन गर्ने हो भने केही ढिलै बिक्री भएपनि फरक नपर्ला । बजारको व्यवस्थापनका लागि यस गाउँपालिकामा के कस्ता सुबिधाहरू छन् ? यातायात, हाटबजार, उत्पादन संकलन केन्द्रहरू, सहकारी, आदि । त्यसैगरी कुनै उत्पादन लामो समयसम्म चिसोमा राखेर बढी फाईदा लिन सकिन्छ भने त्यस्तो चिस्यान केन्द्र स्थापना गर्न सकिन्छ कि सकिंदैन ? यस्ता पक्षहरूलाई बेलैमा विचार गर्नुपर्ने हुन्छ । अन्यथा उत्पादन बढ्दैमा पनि कृषकको जीवनयापनमा सुधार आउँदछ भन्न सकिदैन । राष्ट्रिय राजमार्गले विचबाट चिरेको र सुलिचौर जस्तो पुरानो बजार समेत भएको हुँदा बजारीकरणको दृष्टिकोणबाट रोल्पा जिल्लामा यो गाउँपालिका धेरै अगाडि छ । मात्र यस्ता अवसरहरूबाट फाईदा लिन सक्ने खालका उत्पादनका योजनाहरू कार्यान्वयनको खाँचो हो ।

(छ) वन, कृषि र पशुपालनको अन्तरसम्बन्धः सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थालाई हेर्दा वन, पशुपालन र कृषिको अन्तरसम्बन्ध ज्यादै नजिकको रहेको छ । वनलाई वनपैदावर उत्पादनका हिसावले मात्र अलग्गै राखेर हेर्नु हुँदैन । यस गाउँपालिकाका प्राय सबै वडाहरूमा बाख्रा तथा गाई-भैंसीपालनको बढी सम्भावना छ भनिन्छ । यसका लागि वन तथा वनस्पतिको ठूलो आवश्यकता हुन्छ । वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तनलाई न्यूनीकरण गर्दै जाने दृष्टिकोणले हेर्दा हरियालीको विकास र संरक्षण स्थानीय सरकारको एउटा महत्वपूर्ण दायित्व भित्र पर्दछ । त्यसैले कृषि र पशुपालन क्षेत्रको विकासको लागि लगानी गर्दा वन तथा वातावरणीय पक्षलाई पनि हेर्नुपर्ने हुन्छ । वन, वातावरण र हरियाली विनास हुने खालको विकास भयो भने यसको प्रत्यक्ष असर समग्र जनजीवनमा पर्न सक्तछ ।

(ज) सिंचाईः यस गाउँपालिकामा ४३ वटा सिंचाइ पूर्वाधारबाट करिव २,७६५.४ हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुगेको देखिन्छ । यस्तो सुबिधाबाट ३,०१२ परिवार लाभान्वित रहेका छन् । यी सबै परम्परागत सिंचाई प्रणाली हुन् । उपयुक्त वातावरण तथा जमिन हुँदा हुँदै पनि सिंचाइको अभावले यस गाउँपालिकाको कृषि उत्पादनमा नकारात्मक प्रभाव परेको छ भनिन्छ । यो योजना तर्जुमा गर्ने क्रममा पनि धेरै सिंचाई योजनाहरू प्रस्तावित भएका छन् । सुनिलस्मृति जस्तो पहाडी गाउँपालिकामा सिंचाईका पनि आफ्नै समस्याहरू छन् । यस गाउँपालिकामा ठूला नदीहरू नभए तापनि स-साना खोलाहरू धेरै छन् तर प्राय सबै खोलाहरू गहिरो र पहाडको खोचबाट बगेका छन् । गाउँ बस्तीहरू प्राय पहाडको मध्य वा उच्च भागमा छन् । एउटा खोलाबाट पहाडको माथिल्लो भागमा सिंचाईको कुलो लैजान धेरै टाढाबाट लानुपर्ने, बिकट पहाडलाई काटेर कुलो बनाउनु पर्ने र ठूलो लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ । यस्तो प्रकारको लगानीको तुलनामा प्रतिफल सारै थोरै हुन्छ । सारै न्यून प्रतिफल आउँछ भने त्यस्तो कामका लागि राज्यको सीमित स्रोत खर्च गर्ने कि नगर्ने ? योजना र स्रोतको पहिचान गर्ने समयमा गाउँपालिकाले विचारगर्ने पक्ष हो ।

यसको समाधानको लागि सबैभन्दा पहिला सिंचाई भन्नासाथ परम्परागत कुलोबाट गरिने सिंचाई र त्यो राज्यले बनाईदिनु पर्ने भन्ने मानसिकताबाट बाहिर आउन आवश्यक छ । परम्परागत कुलो बनाउन प्रतिफलको तुलनामा लागत धेरै बढी हुन्छ भने अरु कुनै तुलनात्मक रूपमा सस्तो विकल्प खोज्नु जरुरी

हुन्छ । जस्तै सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको ९५ प्रतिशतभन्दा बढी क्षेत्रमा बिजुली बत्तिको सुविधा छ भनिएको छ । बिजुली बत्तिको प्रयोग गरी तलको पानी तानेर सिंचाई गर्ने उपाय कुलो बनाउनुभन्दा कम खर्चिलो हुनसक्दछ । अझै त्यस्तो पानीतान्ने शक्ति सोलार प्रणालीबाट विकास गर्न सके झनै सस्तो हुन सक्दछ । त्यस्तै सुख्खा क्षेत्रमा बर्षातको पानी संकलन गरेर पनि सिंचाई गर्न सकिने प्रविधिको विकास भएको छ । यसको सम्भावना हेर्न र परीक्षणगर्न सकिन्छ । त्यस्तै कुनै ठाउँमा सिंचाई पुऱ्याउनका लागि ज्यादै ठूलो लगानी लाग्छ भने त्यस्ता ठाउँमा सिंचाई नहुँदा पनि हुने खालको बाली प्रणालीको विकास गर्नु पर्छ कि ? यस्ता प्रकारका बैकल्पिक उपायहरूको खोजी र प्रयोग गर्नुपर्ने बेला आएको छ ।

४.२ उद्योग

सम्बृद्धिमा फड्कोमार्ने हो भने कृषि र पशुपालनसँगै उद्योगको पनि विकास हुनु पर्दछ । यस गाउँपालिकाको समग्र वस्तुस्थितिको आँकलन गर्दा ठूला उद्योगको विकास र सञ्चालन तत्काल सम्भव देखिंदैन । तथापि निम्न वुँदाहरूमा उचित चिन्तन मनन्गर्दा फलदायी हुनसक्तछः

(क) औद्योगिक क्षेत्रको पहिचानः गाउँपालिका एउटा अधिकार सम्पन्न स्थानीय सरकार भएको हुँदा यसले गाउँपालिकाको निश्चित क्षेत्र, जहाँ सडक, बिजुली, कच्चा पदार्थ, सम्भावित लगानी गर्न सक्ने व्यक्तिहरू छन्, त्यस्तो ठाउँलाई औद्योगिक क्षेत्र धोषणा गर्न सक्दछ । सम्भाव्यताका आधारमा यस्ता सम्भाव्य औद्योगिक क्षेत्रहरू गाउँपालिका क्षेत्र भित्र एउटा मात्र वा धेरै वा हरेक वार्डमा एउटा हुन सक्दछन् । आफैंले पहिचान र निर्णयगर्न नसकेको खण्डमा यस क्षेत्रका विज्ञद्वारा अध्ययन गराएर विज्ञको सिफारीसमा त्यस्ता क्षेत्रको किटान गर्न सकिन्छ । कुनै पनि उद्योग सरकारले आफैं संचालन गर्ने हैन । सरकारले निजीक्षेत्रलाई उद्योगधन्दा विकासको लागि सहजिकरण गर्ने मात्र हो । त्यसैले सम्भाव्य उद्यमीहरूलाई उद्यमशीलता सम्वन्धी सूचना, जानकारी, लगानीमा सहजीकरण र प्रशिक्षणको व्यवस्था गर्न सकिन्छ । यस प्रकारको लगानीले कालान्तरमा स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगधन्दाहरू स्थापना तथा संचालन हुने सम्भावना बढ्छ र थप रोजगारीको सृजना हुन सक्दछ ।

(ख) घरेलु तथा साना उद्योगः यस गाउँपालिकामा ८५९ वटा साना ठूला उद्योगहरू संचालित छन् तर अधिकांश भएकै चिजलाई संकलन गरी बिक्री वितरण गर्ने प्रकृतिका देखिन्छन् । साना तथा घरेलु उद्योगको रूपमा फर्निचर उद्योग, कटानी पिसानी मिलहरू, तेल पेल्ने मिल, नदी किनारामा बालुवा तथा ढुङ्गा संकलन, साधारण बुनाई, सिलाई, कटाई आदि पहिलेदेखि नै संचालनमा छन् । यस्ता उद्योगका लागि यस गाउँपालिकामा प्रशस्त मात्रामा कच्चापदार्थको सम्भावना र बजार देखिन्छ । गाउँपालिकाले यस्ता उद्योगहरूलाई लगानीमैत्री वातावरण बनाउँदै स्तरोन्नतिका लागि सहयोग गर्ने हो भने स्थानीय स्तरमा रोजगारी बढ्न सक्ने र स्थानीय करको दायरा समेत फराकिलो हुने सम्भावना देखिन्छ ।

(ग) प्रशोधनमा आधारित उद्योगः यस गाउँपालिकामा जे जति उत्पादनहरू हाल बाहिर बेचिन्छ, कच्चा पदार्थका रूपमा नै बेच्ने चलन रहेको कुरा बिभिन्न छलफलहरूबाट आएका छन् । टिमुर जस्ता जडिबुटी संकलन गरी सुकाएर बेचिन्छ । नेपाली कागज बनाउने लोकता पाईन्छ तर कागज वनाउने सीप र प्रविधि छैन । यस्ता चिजहरूलाई थोरै मात्र प्रशोधन गर्नसके पनि यसको मूल्य बढ्न सक्दछ । उदाहरणका लागि नेपाली कागज बनाउने लोकता बेच्नु भन्दा त्यसलाई प्रशोधन गरी नेपाली कागज बनाएर बेच्नसके मूल्य बढी आउने हुन्छ । त्यसैगरी अल्लो वा भाँगोको पाट बेच्नुभन्दा त्यसलाई धागो बनाएर बेच्नसके बढी

मूल्य आउँछ । सुन्तला तथा आलु प्रशोधन, ग्रेडिङ्ग र प्याकिङ्ग गरी बेच्ने व्यवस्था गर्न सकिन्छ । यस गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा माहुरी पालनको सम्भावना छ भनिएको छ । परम्परागत तरिकाबाट पनि महको राम्रै उत्पादन हुन्छ तर उत्पादित महलाई प्रशोधन र ग्रेडिङ्ग गर्ने प्रविधि छैन । त्यसैले त्यस्ता कृषि-वनमा आधारित कच्चा पदार्थहरूलाई प्रशोधन र गुण बृद्धि गर्ने खालका उद्योगहरूको विकासका लागि सम्भाव्य उद्योगीहरूलाई सहयोग र प्रशिक्षित गर्ने वातावरण बनाउन आवश्यक देखिन्छ ।

(घ) **ठूला उद्योगः** यो योजना तर्जुमाको सिलसिलामा भएका सबै छलफलहरूमा यस गाउँपालिकामा सिसा, तामा, कोईला, फलाम, चुनढुङ्गा, स्लेट ढुङ्गा, सुन तथा चाँदीको समेत सम्भावना छ भन्ने प्रसंग आएको छ । विभिन्न क्षेत्रमा यस्ता खनिज पदार्थका संकेतहरू व्यापक मात्रामा पाइन्छन् । यस्ता खनिजहरूका सम्बन्धमा सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने र उत्खनन् गर्ने भन्ने कार्यक्रम पनि यस योजनामा प्रस्तावित भएका छन् । तथापि यस्ता उद्योगको विकास गर्ने गाउँपालिकाको क्षमताभन्दा बाहिरको कुरा हुन्छ । गाउँपालिकाले विषय उजागर गरी माथिल्लो निकायको ध्यान आकर्षण गर्न सक्दछ । यस्ता खनिजहरूलाई उद्योगका रूपमा स्थापना गर्नका लागि ठूलो लगानीको आवश्यकता पर्ने र सम्भाव्यता अध्ययनमा नै धेरै वर्ष लाग्ने हुन सक्तछ । माथिका उद्योगहरू मध्ये कुनै एउटाको उत्खनन् र प्रशोधनको व्यवस्था मिलाई उद्योगको रूप दिनका लागि यो पञ्चवर्षीय योजनाको पूरै बजेटभन्दा पनि बढी लागत लाग्न सक्दछ । हालै पोखरा देखि मुक्तिनाथसम्मको केवलकार योजनाको सर्वेक्षण हुँदै गरेको र यो योजनाको अनुमानित लागत ३५ अर्व भएको कुरा संचार माध्यमहरूबाट आईरहेको छ । कतिपय खनिजको सम्भाव्यता अध्ययनका लागि बिदेशी प्रविधि, प्राविधिक र लगानी जुटाउनुपर्ने हुन्छ जुन त्यति सहज छैन । त्यसैले ठूला उद्योगहरूको सम्भावना देखिन्छ तर यसको लागि समय लाग्न सक्दछ । यस योजना अवधिमा त्यस्ता सम्भाव्य खनिजहरू मध्ये एउटा वा दुईटाको सम्भाव्यता अध्ययन मात्र हुनसक्यो भने पनि ठूलो उपलव्धी मान्नुपर्ने हुन्छ । यसका लागि गाउँपालिकाको समन्वयकारी भूमिका रहन्छ ।

(ङ) **जडीबुटीमा आधारित उद्योगः** यस गाउँपालिकाका विभिन्न वडाहरूमा टिमूर, दालचिनी, चिराइतो, तिते, रिठा, सतुवा, ढुङ्गीजरा, कुरिलो, चुल्ठे, आदि जडीबुटीहरू पाईन्छ भनिन्छ । कतिपय वडामा भएका छलफलहरूमा यस्ता जडीबुटीहरूको खेती गर्ने सम्भावना समेत छ भनिएको छ । तर नेपालको समग्र जडीबुटीको उत्पादन र व्यापारलाई हेर्दा त्यति सजिलो छैन । धेरै जिल्लाहरूमा विगतमा जडीबुटी खेती गर्ने प्रयास नभएका हैनन् तर सफलताको उदाहरण कतै पनि पाईएको छैन । जडीबुटीहरू खेतीगर्नेतर्फ लाग्नुभन्दा दीगो हुने किसिमले संकलन गर्नु नैं फाईदाजनक देखिन्छ । सामुदायिक वनमा उत्पादन हुने खालका जडिबुटीहरूको कारोवार सजिलो हुन्छ किनभने समुदायले नै यसका नीति नियमहरू बनाउन सक्दछन् । त्यसैले जडीबुटीहरूमा आधारित उद्योग नै स्थापना गर्ने भन्दा पनि केही जडीबटीहरूलाई प्रशोधन गरी बाहिर बेच्ने खालका उद्योग स्थापना गर्ने सम्भावना देखिन्छ । यसका लागि पनि बजारको अग्रिम खोज तलास र सुनिश्चितता हुन आवश्यक हुन्छ ।

४.३ पर्यटन

सुनिलस्मृति गाउँपालिकामा भएका पुराना दरवारहरू, घोडागाउँको बिशेष खालको रातोमाटे क्षेत्र, गजुलकोट किल्ला, प्राकृतिक सुन्दरता, खोलानालामा बग्ने स्वच्छ पानी, खोला किनारमा अवस्थित सुन्दर बेसी टारहरू, अग्ला पहाडी टाकुराहरू, आदि यस गाउँपालिकाका पर्यटकीय आकर्षणहरू हन् । यसको साथसाथै यो क्षेत्र १० वर्षे जनयुद्धको एउटा उद्‌गम स्थल भएको हुँदा यस गाउँपालिका भित्रका केही गाउँ

बस्तीहरूमा युद्ध पर्यटनको समेत सम्भावना हुन्छ । त्यसैले यस गाउँपालिकामा विभिन्न पर्यटकीय स्थलहरूको पहीचान, संरक्षण र विकास गर्न सके यसले आर्थिक सम्बृद्धिलाई सहयोग पुऱ्याउन सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

पर्यटनको विकास भनेको आगन्तुकहरूको संख्या बढ्नु हो । बाहिरबाट मानिसहरू त्यतिकै हाम्रो गाउँ-ठाउँमा आउँदैनन् । उनीहरूलाई आकर्षित गर्ने खालको प्राकृतिक वा भौतिक वातावरणको आवश्यकता हुन्छ । प्राकृतिक वातावरण प्रकृतिले दिएकै छ तर त्यसलाई पर्यटक आकर्षित गर्ने ढंगले परिमार्जन गर्नु स्थानीय सरकार वा समुदायको दायित्व हुन्छ । अरु धेरै ठाउँमा नभएको, अनौठो, हेर्न लायकको र सम्भव भएसम्म हेरेर केही सिक्न सकिने खालको वातावरण वनाउन सकियो भने आगन्तुकहरू आफैं आउँछन् । उदाहरणका लागि पाल्पाको मदनपोखरा, तान्सेनको श्रीनगर पार्क, मनकामनाको केवलकार, चण्डीगढ (भारत) को ढुङ्गे बगैंचा अर्थात ढुङ्गै ढुङ्गाको बगैंचा, चण्डीगढकै सुखान ताल, हिमाचल प्रदेशको रिवाल्सर ताल, बंगलादेशको बोगा ताल, आदि मानव निर्मित पर्यटकीय आकर्षणहरू हुन् । यस्ता हजारौं आकर्षणहरू के हुन ? कसरी बनेका हुन् ? आदि कुराहरू हालको प्रविधिले मोवाईलबाटै खोज्न सकिने वनाई दिएको छ । त्यसैले पर्यटन विकासको ईच्छा भएमा अनेक उपायहरू पाउँन सकिन्छ र लगानीगर्ने व्यक्ति वा संस्थाहरू समेत समाजमा पाउन सकिन्छ ।

४.४ आर्थिक विकास शीर्षकको ५ वर्षको लक्ष

उत्पादन, उत्पादकत्व र बजारसितको सम्बन्ध विस्तार र विविधीकरणगरी प्रभावकारी र उल्लेखनीय गतिमा गरिबी न्यूनीकरण गर्ने ।

४.५ आर्थिक विकास शीर्षक अन्तर्गतका उद्देश्यहरू

(१) कृषिक्षेत्रमा सम्भाव्य उत्पादनका पकेटक्षेत्रहरू पहिचानगरी कृषि फसल उत्पादनमा आधुनिकीरणसहितको व्यवयायिकरणको माध्यमबाट उत्पादकत्व र उत्पादन परिमाण बृद्धि भएको हुनेछ ।

(२) पशुपालनमा नश्लसुधारसहितको व्यवसायीकरण गरी उत्पादकत्व, परिमाण र गुणस्तरमा सुधार भएको हुनेछ ।

(३) कृषि-वनतर्फ सम्भाव्य उद्योगको पहिचान, व्यवसायको विकास र थप आम्दानी तथा रोजगारीको सृजना भएको हुनेछ ।

(४) परम्परागत सिंचाई प्रणालीलाई सुधार गर्दै सिंचाईका वैकल्पिक उपायहरूको पहिचान र परीक्षण गर्दै सिंचाई सुविधाको विस्तार भएको हुनेछ ।

(५) पर्यटकीय स्थलहरूको पहिचान, पूर्वाधारहरूको विकास र होमस्टेको विकास भै आगन्तुकहरुको संख्या बृद्धि भएको हुनेछ ।

(६) स्थानीय बैक तथा वित्तीय संस्था र सहकारीको सुधार गर्दै वित्तीय सेवा र सुविधाको विस्तार भएको हुनेछ ।

४.६ आर्थिक विकास शीर्षक अन्तर्गत पाँच वर्षको विकास योजना र बजेट

वर्ष - १ (आ व २०७६।७७) - आर्थिक विकास शिर्षक

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			६६३	२००	५००	६००	१,९६३
क्र सं	योजना (गरिने काम)	वडा नं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	कृषिः							
१	चिस्यानकेन्द्र निर्माण	४	१ केन्द्र	१०	४०			५०
२	कृषि उपज संकलनकेन्द्र निर्माण	४	२ केन्द्र	१०			१०	२०
३	टमाटर प्रशोधन मेशिन वितरण	४	८ थान	८			४	१२
४	क्वालीगाउँ मन्घा अलैंचीखेती विस्तार	५	१ प्लट	१०			१०	२०
५	व्यवसायिक माहुरी पालन	१,२,३	३० कृषक	१५			१५	३०
६	व्यवसायिक मत्स्य पालन	१,२,३,४	६ कृषक	१२			३०	४२
७	सुन्तला भण्डारणका लागि सोलार स्टोर निर्माण	७,६	२ स्टोर	१०			५०	६०
८	अमिलो जातको फलफूल पकेट क्षेत्र स्थापना	६,७	२	१५			१५	३०
९	स्थानीय हाटबजार व्यवस्थापन	४,८	२	१०			१०	२०
१०	वेसार खेती विस्तार	२,३,७,८	४ योजना	२०			२०	४०
११	अदुवा खेती विस्तार	२,३,७,८	४ योजना	२०			२०	४०
१२	टिमुरखेति विस्तार	२,४,७,८	४ योजना	३०			२०	५०
१३	मेवा आँप, अनार र केरा खेती व्यवसायीकरण	१,२	२ योजना	२०			१०	३०
१४	प्लाष्टिक घरमा तरकारी उत्पादन	सबै	८० टनेल	४०			४०	८०
१५	कृषिमा यान्त्रिकीकरण	सबै	२०० मे	१०	१००		५०	१६०
१६	प्लास्टिक पोखरी निर्माण	सबै	८ योजना	८			१६	२४
१७	बेमौसमी तरकारी खेती - प्लास्टीक घर, थोपा सिंचाई सहित	सबै	७० घर	४०			३०	७०
१८	स्टिलको भकारी वितरण	सबै	३५० वटा	१५	१०		१०	३५
	कृषिको जम्मा			**१९२**	**०**	**०**	**२३०**	**४२२**
	पशुपालनः							०
१	दुग्ध संकलन केन्द्र स्थापना	४	१	१०	५०		४०	१००
२	घाँसको स्रोतकेन्द्र स्थापना	३,८	२ केन्द्र	२०				२०
३	पशु नश्ल सुधार कार्यक्रम	सबै		२०			३०	५०
४	व्यवसायिक बंगुरपालन	सबै	७ समूह	२०			१५	३५
५	व्यवसायिक बाखापालन	सबै	८ समूह	२८			३०	५८
६	बाखा स्रोतकेन्द्र स्थापना	सबै	८ केन्द्र	१६			१४	३०
७	पशु स्वास्थ्य तालिम	सबै	१५ जना	१५			१५	३०
८	भकारो सुधार कार्यक्रम	सबै	१०० घर	४०			४०	८०
९	स्थानीय जातको कुखुराको लागि व्यवस्थित खोर निर्माण	सबै	८	८			८	१६
	पशुपालनको जम्मा			**१६७**	**०**	**०**	**१५२**	**३१९**

	सिंचाईः							
१	घोडाखोला-घोडागाउँ सिंचाइ मर्मत	१	१ योजना		२०			२०
२	धम्पाखोला, हरिगाउँ, महिन्द्री सिंचाई कुलो मर्मत	२	१ योजना			५०	५०	१००
३	खाराखोला कुङ्गरिया सिंचाई निर्माण	३	१ योजना	२०				२०
४	खारेखोला जरुवापानी सिचाई निर्माण	३	१ योजना		५०			५०
५	किमिचौर, लौवाङ, फार्चाचौर सिंचाई कुलो निर्माण	३	१ योजना			१००		१००
६	टाप्ले ओखारी सिंचाई पोखरी निर्माण	३	१ योजना		२०			२०
७	अमिलधारा पाखा सिंचाई निर्माण	३	१ योजना	२०				२०
८	साठिमुरे बाजाघाट, पाल्ला छिर्ने सिंचाई कुलो मर्मत	४	१ योजना	१०				१०
९	अरेशखोला वाग्मा सिंचाईकुलो निर्माण	४	१ योजना	२०				२०
१०	वाग्मा जैरे सिरुखर्क लिप्ट सिंचाई कुलो निर्माण	४	१ योजना	२०	३०			५०
११	सिंचाइ पोखरी निर्माण	५	१ योजना		४०			४०
१२	खालखोला मुहानहुँदै मान्धा सिंचाइ योजना	५	१ योजना	२०			३०	५०
१३	भुँइखोलाहुँदै काभ्राबाङ्ग, सार्लीबाङ्ग, क्वालीगाउँ सिंचाइ योजना	५	८ किमि	२५	१००			१२५
१४	पोबाङ्गखोला सार्लिबाङ्ग सिंचाइ योजना	५	१ योजना	१५				१५
१५	सिम खहरेखेत, आरुखेत सिंचाई कुलो निर्माण	६	१ योजना	१०			१०	२०
१६	सिंचाई पोखरी निर्माण	६	१ योजना	१०			१०	२०
१७	धनुवा सिमलटार सिंचाई योजना	६	१ योजना	१०			१०	२०
१८	सुङगुरे वरीफेद सिंचाइ योजना	८	८ किमि.	१०	२५		१५	५०
१९	लिफ्ट सिंचाई योजना निर्माण	१,२,३,४,८	५ योजना	५		५००		५०५
२०	पाईपबाट हुने साना सिंचाई योजना निर्माण	१,३,८	३ योजना	१५			१००	११५
२१	साना सिंचाई कुला निर्माण	सबै	१०	१००				१००
२२	थोपा सिंचाई योजना	सबै	४०० प	१००			१००	२००
	सिंचाईको जम्मा			**२२०**	**०**	**५००**	**२००**	**९२०**

	पर्यटनः							
१	शिव गुफा संरक्षण	१	१ योजना	५				५
२	रेड पार्क (रातोमाटो) निर्माण	१	१ योजना	५०				५०
३	प्यारा ग्लाईडिङ्ग योजना थालनी	१	१ योजना	५			५०	५५
४	खुङ्ग्री माडी वोट संचालन तथा तलाउ निर्माण	२	१ योजना	१०			१००	११०
५	गोगनपानी, महिन्द्री प्याराग्लाईडिङ सम्भाव्यता अध्ययन	२	१ योजना	५			१०	१५
६	दिवाली, साठीबराह, सिद्धपानी पैदलमार्ग सुधार	३	६ किमि	७०				७०
७	भवाने गुफा संरक्षण	४	१ योजना	१७				१७
८	गजुलकोट दरवार संरक्षण	६	१ योजना	१०	५०	५०		११०
९	पाटेस्वरी मन्दिर मर्मत	६	१ योजना	५				५
१०	पिकनिक स्थल निर्माण	६	१ योजना	५				५
११	मालारानी कोट शान्ति बाटिका निर्माण थालनी	७	१ योजना	१०				१०
१२	लिस्नेलेक पर्यटन पदमार्ग निर्माण	८	३ कि.मि.	१०	२०		२०	५०
	पर्यटनको जम्मा			**२०२**	**७०**	**५०**	**१८०**	**५०२**
	उद्योगः							
१	सिसा खानीको सम्भाव्यता अध्ययन	१	१ अध्ययन	५		५०	१०	६५
२	फगाम खोला हाइड्रोपावर निर्माण	३	१ योजना	१०			५००	५१०
३	अरेश खोला हाइड्रोपावर निर्माण	८	१ योजना	१०			५००	५१०
४	साल तथा मालुको पातको टपरी बनाउने उद्योग	१,२	१ उद्योग	५			१०	१५
५	चुनढुङ्गा तथा गेरु खानीको सम्भाव्यता अध्ययन	सबै	१ अध्ययन	५		५०	१०	६५
६	सुन छान्ने कार्यक्रम (लुङ्ग्री खोलामा)	पालिकास्तर	१ का क	२				२
	उद्योगको जम्मा			**३७**	**०**	**१००**	**१,०३०**	**१,१६७**
	कुल जम्मा			**६०८**	**७०**	**१५०**	**१,६०२**	**२,४३०**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			५५	१३०	३५०	-१,००२	-४६८

वर्ष - २ (आ व २०७७।७८)

क सं	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			७९६	२००	४००	६४०	२,०३६
	योजना (गरिने काम)	वडा नं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	कृषिः							
१	फलफूल नर्सरी स्थापना	३	१ योजना	१०			२०	३०
२	कृषि उपज संकलन केन्द्र स्थापना	४	१ योजना	५			५	१०
३	माटो परीक्षण कार्यक्रम	४	सबै	१०			२०	३०
४	चिस्यान केन्द्र (कोल्ड स्टोर) निर्माण	८	३ केन्द्र	२०	५०			७०
५	एकघर एकबगैचा कार्यक्रम	४,७,८	१३०० घर	६५			६५	१३०
६	बेमौसमी तरकारी खेती विस्तार	सबै	१६ प्लट	१६			१६	३२
७	तरकारी तथा अन्न बालीको बिउ उत्पादन	सबै	८ प्लट	४			४	८
८	नगदेबाली उत्पादन	सबै	४०० कृषक	४०			२०	६०
९	उन्नत विउ वितरण	सबै	८०० कृ	८			१२	२०
१०	कृषि यान्त्रिकीकरण	सबै	४०० कृषक		१००	१००		२००
११	स्याउ खेती विस्तार	सबै	८० कृषक	४०			४०	८०
१२	फलफूलको बिरुवा वितरण	सबै	८ ह विरुवा	१०				१०
१३	प्लास्टीक घर निर्माण	सबै	८० वटा	२४			४८	७२
१४	पुष्प खेती विस्तार	सबै	८० कृषक	४०				४०
१५	अर्गानिक तरकारी खेती तालिम	सबै	८ तालिम	४०			१०	५०
१६	जैविक विषादी निर्माण तालिम	सबै	१ तालिम	१०				१०
	कृषिको जम्मा			**३४२**	**१५०**	**१००**	**२६०**	**८५२**
	पशुपालनः							
१	फ्रेस हाउस निर्माण सहयोग	४	२ योजना	१५			१०	२५
२	दुग्ध संकलन केन्द्र स्थापना	१,२	२ योजना	३०			१०	४०
३	पशु बधशाला निर्माण	३,४,६,७,८	५ योजना	२५			२५	५०
४	व्यवसायिक बंगुरपालन	सबै	४० कृषक	४०			४०	८०
५	व्यवसायिक बाखापालन प्रबर्द्धन	सबै	८ कृषक	२०			२०	४०
६	नमूना कृषक पुरस्कार कार्यक्रम	सबै	८ कृषक	८				८
७	सहकारी क्षमता विकास तालिम	सबै	२ तालिम	६			५	११
८	कुखुरा पालन	सबै	८ कृषक	३०				३०
९	भकारो सुधार कार्यक्रम	सबै	४०० कृषक	२०			२०	४०
१०	वाखा वोका (जमुनापारी) वितरण	सबै	४० कृषक		५०	५०		१००
११	माछापालन	सबै	८ योजना		४०		४०	८०
	पशुपालनको जम्मा			**१९४**	**९०**	**५०**	**१७०**	**५०४**

	सिंचाईः							
१	घोडाखोला विकासे कुलो स्तरोन्नति	१	१ योजना	१००				१००
२	धारावाङ लिफ्ट सिंचाई योजना	१	१ योजना	५०	५०			१००
३	रामसिंह सिंचाई कुलो मर्मत	१	१ योजना		२०			२०
४	माडि नहर सिंचाई योजना	२,३	१ योजना	१००			५०	१५०
५	खाराखोला मुहानबाट सेवाङ सिंचाई	३	१ योजना	४०			२०	६०
६	बाग्मारा सिचाई योजना	४	१ योजना		५०			५०
७	वउबागं सिचाई योजना	४	१ योजना	१०	४०			५०
८	पोवाङ्खोला लिगा सिंचाइ योजना	५	१ योजना	५	४०			४५
९	भंवावेशी सिंचाई योजना	५	१ योजना	२५				२५
१०	काभ्रा लिफ्टिङ्ग सिंचाइ योजना	५	१ योजना		१००			१००
११	मनगार मान्घा सिंचाइ योजना	५	१ योजना	२०	५०			७०
१२	धनल कुवापानी सिंचाई योजना	६	१ योजना	१०	१०			२०
१३	धनुवा धौलिगाउँ सिंचाई योजना	६	१ योजना		२०			२०
१४	धनुवा खोला रातामाटा सिचाई योजना	६	१ योजना	२०				२०
१५	धारापानी सिस्नेबगर सिंचाइ योजना	७	१ योजना	२०			२०	४०
१६	मोटोधारा छरछरे, मसारपाखा सिंचाई कुलो निर्माण	८	१ योजना				२०	२०
१७	कन्टेपोखरा, अरेश ठुलोगाउँ सिंचाई कुलो निर्माण	८	१ योजना	१५	२०			३५
	सिंचाईको जम्मा			**४१५**	**४००**	**०**	**११०**	**९२५**
	पर्यटनः							
१	घोडागाउँ रातोमाटो क्षेत्रमा रेडपार्क निरन्तर	१	१ योजना	३०		१००	१००	२३०
२	गौराथान मन्दिर निर्माण	१	१ योजना	५				५
३	ओखारी, सेलमसर, भालुदुला पदमार्ग	३	१ योजना		५०			५०
४	सुनिलस्मृति पार्क निर्माण	५	१ योजना	२०		५०		७०
५	गजुलकोट दरवार संरक्षण निरन्तरता	६	१ योजना	१०			१०	२०
६	राज्यपोखरी र शिवमन्दिर निर्माण	७	१ योजना			५०		५०
७	मालारानी कोट शान्ति बाटिका निर्माण सम्पन्न	७	१ योजना	१०	५०			६०
८	लिस्ने पर्यटन भ्यू टावर निर्माण	७	१ योजना	१०		४०		५०
९	वडा कार्यालय देखि नाङ्गीलेक पदमार्ग निर्माण	८	४ कि.मि.	१०	५०			६०
१०	अरेश सामुदायिक होमस्टे विकास	७,८	२५ घर	१०			२०	३०
	पर्यटनको जम्मा			**१०५**	**१५०**	**२४०**	**१३०**	**६२५**
	उद्योगः							
१	सिसा खानीको सम्भाव्यता अध्ययन	१	१ योजना			२०	१०	३०
२	लुग्रींखोला हाइड्रोपावर निर्माण	३	१ योजना	२०			२००	२२०
३	रिधिमको तामाखानी सम्भाव्यता अ	५	१ अध्ययन			२०	२०	४०
४	चोया, निगालो, बाँसबाट सामाग्री निर्माण उद्योग	६	१ योजना	२५				२५
५	खुकुरी बनाउने उद्योग सुधार	६	१ उद्योग	५				५
६	पेरजुङ्ग लघु जलविद्युत योजना निर्माण	७	१ योजना	१०			३००	३१०
७	हाट बजार व्यवस्थापन	८	१ बजार	१०			१०	२०
८	सुन छान्ने कार्यक्रम (लुङग्री खोलामा)	पालिका	१ का क	२				२
	उद्योगको जम्मा			**७२**	**०**	**४०**	**५४०**	**६५२**
	कुलजम्मा			**१,१२८**	**७९०**	**४३०**	**१,२१०**	**३,५५८**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-३३२**	**-५९०**	**-३०**	**-५७०**	**-१,५२२**

वर्ष - ३ (आ व २०७८।७९)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			930	600	900	880	3,310
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडा नं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	कृषिः							
१	कृषि अनुसन्धानकेन्द्र स्थापना	१	१ योजना			१००	५	१०५
२	व्यवसायिक मत्स्यपालन	१-४	८ योजना	४०				४०
३	चिस्यान केन्द्र स्तरोन्नति	४	१ योजना	५				५
४	सोलार स्टोर संरक्षण र विस्तार	७	१ योजना	१०			१०	२०
५	बेमौसमी तरकारी खेती विस्तार	२,३,४,७	४ प्लट	८		४०		४८
६	हाटबजार विकास र संरक्षण	२,४	२ वटा	१०			१०	२०
७	स्टिल भकारी वितरण	सबै	८०० वटा	२०	५०			७०
८	कृषि यान्त्रिकीकरण	सबै	१०० मे	५०		१००		१५०
९	व्यवसायिक माहुरी पालन विस्तार	सबै	७० कृ	१०	५०		१०	७०
१०	मौसमी तथा बेमौसमी फलफूल विरुवा वितरण	सबै	८०० कृ	२०			२०	४०
११	प्लास्टिक घर निर्माण	सबै	८० वटा	५०			३०	८०
	कृषिको जम्मा			**२२३**	**१००**	**१४०**	**८०**	**५४३**
	पशुपालनः							
१	दुग्ध संकलन केन्द्रको व्यवस्थापन	४	१ केन्द्र			१००		१००
२	पशु उपचार केन्द्र स्थापना	४	१ योजना	३०		१००		१३०
३	सामुहिक बाखापालन योजना	७	१ योजना	६०			६०	१२०
४	व्यवसायिक बंगुर पालन योजना विस्तार	१,२,४	४ समूह	५०	५०			१००
५	टर्कि पालन विस्तार	२,३,४	३ कृषक	३०				३०
६	व्यवसायिक गाई तथा भैंसी पालन विस्तार	सबै	१० समूह	१००			५०	१५०
७	घाँसको स्रोत केन्द्र स्थापना	सबै	८ केन्द्र	४०			१०	५०
८	कुखुरापालन विस्तार	सबै	८ कृषक	२०			२०	४०
	पशुपालनको जम्मा			**३३०**	**५०**	**२००**	**१४०**	**७२०**
	सिंचाईः							
१	भलवाङ लिफ्ट सिंचाई योजना	१	१ योजना		५०		५०	१००
२	सिमखोला सिंचाई योजना	१	१ योजना	२०				२०
३	खाराखोला कोडरिया सिचाई योजना	३	१ योजना	१०			१०	२०
४	रोतेखोला सिचाई निर्माण	४	१ योजना	१०			१०	२०
५	घडेरीखोला सिंचाई निर्माण	४	१ योजना	१०			१०	२०
६	मनघाट सिंचाइ योजना मर्मत	५	१ योजना	५			२५	३०
७	सिमलतारा बगालतुरा लिफ्ट सिंचाइ	५	१ योजना	२०	८०			१००
८	झिवाखोला डिही खेतहुदै सालधारा सिंचाई कुलो निर्माण	६	१ योजना	१०	१०			२०
९	कुरुले जुवेना सिंचाई योजना	६	१ योजना		२०			२०
१०	उपल्लो चिस्याखोला सिंचाइकुलो निर्माण	७	३ कि.मि.			५०		५०
११	जल्दुङ्ग अरेश सिंचाइकुलो निर्माण	८	१ योजना		५०		२०	७०

१२	सिंचाइ पोखरी निर्माण - अरेश	८	१ योजना	१५				१५
१३	अरेशखोला चिन्ने लिफ्ट सिंचाइ योजना	८	१ योजना	२०			५०	७०
१४	लिफ्ट सिंचाई योजना	१-४	४ योजना	४०		१००	१०	१५०
१५	थोपा सिंचाई कार्यक्रम	सबै		८०			१००	१८०
१६	आकासे पानी संकलन पोखरी निर्माण	सबै	४० पोखरी	४०			४०	८०
	सिंचाईको जम्मा			**२८०**	**२१०**	**१५०**	**३२५**	**९६५**
	पर्यटनः							
१	खुङ्ग्री गोगनपानी पिकनिकस्थल निर्माण	२	१ योजना	५			५	१०
२	खुङ्ग्री तटीय क्षेत्र पार्क निर्माण	२	१ योजना	१०	५०		१०	७०
३	भवाने गुफा संरक्षण	४	१ कार्यक्रम	१०				१०
४	कालीपोखरा रिझा धार्मिक स्थल मर्मत	५	१ योजना	१०				१०
५	थामालेकबाट महालंगुर हिमाल हेर्ने भ्यूपोईन्ट निर्माण	६	१ योजना	१५		२५		४०
६	राज्य पोखरी निर्माण	७	१ योजना	१५				१५
७	भ्यूटावर तथा बोटानिकल गार्डेन संरक्षण	७	१ योजना	१०	४०			५०
८	सहिद स्तम्भ निर्माण	७	१ योजना	१०	९०	५०		१५०
९	धार्मिक स्थलहरुको संरक्षण र प्रचार प्रसार	२,४,६,७	४ वडा	३०	१०			४०
	पर्यटनको जम्मा			**११५**	**१९०**	**७५**	**१५**	**३९५**
	उद्योगः							
१	सिसाखानी सम्भाव्यता अध्ययन निरन्तर	३	१ अध्ययन	१०			५०	६०
२	तामाखानी सम्भाव्यता अध्ययन निरन्तर	३	१ अध्ययन	१०			५०	६०
३	दाउँखानी तथा फलामखानी सम्भाव्यता अध्ययन	५	१ अध्ययन	१०	३५			४५
४	सुलिचौर लिस्ने केवुलकार सम्भाव्यता अध्ययन	४,७	१ योजना	५			५०	५५
५	घरेलु तथा साना उद्योग विस्तार	सबै	८ उद्योग	८०				८०
६	रिसोर्ट निर्माण	पालिकास्तर	२	१०			२००	२१०
७	सुन छान्ने कार्यक्रम (लुङ्ग्री खोलामा)	पालिकास्तर	१ का क	३				३
	उद्योगको जम्मा			**१२८**	**३५**	**०**	**३५०**	**५१३**
	कुल जम्मा			**१,०७६**	**५८५**	**५६५**	**९१०**	**३,१३६**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**–१४६**	**१५**	**३३५**	**–३०**	**१७४**

वर्ष - ४ (आ व २०७९।८०)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			1,064	800	800	1,120	3,784
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडा नं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	कृषिः							
१	व्यवसायिक च्याउ खेती	सबै	८ प्लट	४०			१०	५०
२	व्यवसायिक फलफूल खेती विस्तार	सबै	८ प्लट	८०			१६	९६
३	कृषि यान्त्रिकीकरण निरन्तर	सबै	४०० कृ	१००	१००			२००
४	बदाम तथा कागती खेतीको व्यवसायिक थालनी	सबै	८ प्लट	४०			४०	८०
५	कृषि उपज संकलन केन्द्र थप स्थापना र सुधार	५	३ केन्द्र	२५	७५			१००
६	व्यवसायिक केरा खेतीको विस्तार	सबै	१६ प्लट	१६	८०			९६
७	व्यवसायिक लसुन तथा प्याज खेती प्रबर्द्धन	सबै	२४ प्लट	२४		४८	८	८०
८	बांस, अमलिसो र निगालो खेती प्रबर्द्धन	सबै	७ हे			५२		५२
	कृषिको जम्मा			**३२५**	**२५५**	**१००**	**७४**	**७५४**
	पशुपालनः							
१	बाखापालनको आधुनिक खोर व्यवस्थापन	सबै	८०० खोर	४०		१००	४०	१८०
२	बाखा स्रोत केन्द्र व्यवस्थापन	३	१ केन्द्र	१०	१०			२०
३	घाँसको स्रोत केन्द्र स्थापना	सबै	८ केन्द्र	४०			४०	८०
४	व्यवसायिक बंगुर पालन थप	सबै	८ समूह	४०				४०
५	पशु बधशाला थप निर्माण	सबै	८		४०			४०
६	फ्रेस हाउस थप निर्माण	सबै	८		४०			४०
७	गाई तथा भैंसीको आधुनिक गोठ व्यवस्थापन	सबै	८०० गोठ	२०	१००		२०	१४०
८	पशु रोग नियन्त्रण तथा उपचार कार्यक्रम	सबै	सबै किसान	२०			२०	४०
९	व्यवसायिक मौरीपालन थप	सबै	१०० कृ	५०			५०	१००
१०	लोकल कुखुरा पालन विस्तार	सबै	५० कृ	४०			१०	५०
	पशुपालनको जम्मा			**२६०**	**१९०**	**१००**	**१८०**	**७३०**
	सिंचाईः							
१	थुम्पाकी सिंचाई योजना	१	१ योजना	२०	२०	५०		९०
२	धप्पाखोला सिंचाई योजना	२	१ योजना	५०				५०
३	खाराखेत खाराबारी सिंचाई योजना	३	१ योजना	२४		१००		१२४
४	खाराखोला पासिवाङ सिंचाई निर्माण	३	१ योजना			१००		१००
५	कासखोला अमिले सिंचाई योजना	३	१ योजना			१००		१००
६	लिफ्ट सिचाई योजना	४	१ योजना	१०	३०			४०
७	रिझा लिफ्ट सिंचाइ योजना	५	१ योजना	५	५०			५५
८	सिम्लेनी लिफ्ट सिंचाइ योजना	५	१ योजना	२५	८०			१०५
९	खहरेखोला आरुखारा सिंचाई योजना	६	१ योजना	१०	३०		१०	५०
१०	नयाँ कुलो सिंचाई योजना	६	१ योजना	१०	३०		१०	५०

११	पोखराखोला जुकेना सिंचाई योजना	६	१ योजना		५०		१०	६०
१२	लिफ्ट सिंचाइ योजना निर्माण	७	५ कि.मि.		४०		२०	६०
१३	रि खोलाहुँदै घानखोला जाने सिंचाइ कुलो	७	३ कि.मि.	१५			१५	३०
१४	जुतुङ्गखोला गरुलबास सिंचाइकुलो निर्माण योजना	७	४ कि.मि.		५०		५०	१००
१५	अरेश खोला, कोव्जा सिंचाई कुलो निर्माण	७	१ योजना	१५			१५	३०
१६	खडारे सिंचाइकुलो निर्माण	८	४ कि.मि.	२०	८०		५०	१५०
१७	सातमुले अरेश सिंचाइ योजना	८	४ कि.मि.	१०	६०		४०	११०
१८	लेखदुम सिंचाइ पोखरी निर्माण	८	१ योजना	१०	३०		३०	७०
१९	लिफ्ट सिंचाई योजना	सबै	१६ योजना	५०	५०			१००
	सिंचाईको जम्मा			**२२४**	**५५०**	**३५०**	**२५०**	**१,३७४**
	पर्यटनः							
१	चतुर्भुज मन्दिर निर्माण र संरक्षण	२	१ योजना	१०				१०
२	गजुलकोट र खुङ्ग्रीकोट दरवार संरक्षण थप सहयोग	२,६	२ योजना	२०				२०
३	सुलिचौर - जाटे जिपलाईन सम्भाव्यता अध्ययन	४	१ योजना	१०			१०	२०
४	कालीपोखरा रिझा धार्मिक स्थल मर्मत	५	१ योजना	१०				१०
५	क्वाली बराहाथान मन्दिर निर्माण	५	१ योजना	१०				१०
६	मन्घा मन्दिर निर्माण योजना	५	१ योजना	१५				१५
७	लिस्ने पर्यटन विकास	७	१ योजना	१५			१५	३०
८	लिस्नेयुद्ध संग्राहलय निर्माण	७	१ योजना	१०		५०		६०
९	अरेश सामुदायिक होमस्टे विस्तार	८	३० घर	३०	५०			८०
१०	कृषि पर्यटनको विकास र प्रबर्द्धन - होमस्टे	१-७	४० घर	२०				२०
	पर्यटनको जम्मा			**१३०**	**५०**	**५०**	**२५**	**२५५**
	उद्योगः							
१	थुम्पाकी सिसाखानी अध्ययन निरन्तर	१	१ उद्योग	१०		५०	३०	९०
२	चुन ढुङ्गा, तामा र फलाम अध्ययन निरन्तर	३	१ अध्ययन	१०		१०	१०	३०
३	मसला उद्योग स्थापना	४	२ उद्योग	१०			५०	६०
४	दाउँखानी फलामखानी अध्ययन निरन्तर	५	१ अध्ययन			२०	१०	३०
५	स्लेट ढुंगा खानीको विकास	६	३ योजना	१५			६०	७५
६	फर्निचर उद्योग आधुनिकीकरण	सबै	८ उद्योग	१०			४०	५०
७	घरेलु तथा साना उद्योग प्रबर्द्धन	सबै	१६ उद्योग	८०			१००	१८०
८	क्रसर उद्योग आधुनिकीकरण	सबै	२४ उद्योग	२०			१००	१२०
९	सुन छान्ने कार्यक्रम (लुङ्ग्री खोलामा)	पालिकास्तर	१ का क	४				४
	उद्योगको जम्मा			**१४९**	**०**	**३०**	**३७०**	**५४९**
	कुल जम्मा			**१,०८८**	**१,०४५**	**६३०**	**८९९**	**३,६६२**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-२४**	**-२४५**	**१७०**	**२२१**	**१२२**

वर्ष - ५ (आ व २०८०।८१)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			१,३२३	१,०००	१,५००	१,३६०	५,१८३
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडा नं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	कृषिः							
१	एकघर एक बगैचा कार्यक्रम निरन्तर	सबै	८०० प	८०			४०	१२०
२	जैविक बिषादि निर्माण सहयोग	सबै	४०० कृ	१०			२०	३०
३	उन्नत आलुको बिउ वितरण	सबै	८ टन	४०			१०	५०
४	प्लास्टिक घर निर्माण	सबै	८० कृ	४०			४०	८०
५	कृषि यान्त्रिकीकरण	सबै	५०० मे	१००	३००		१००	५००
६	कृषि नर्सरी व्यवस्थापन	सबै	८ नर्सरी	४०			४०	८०
७	अर्गानिक तरकारी खेती प्रबर्द्धन	सबै	१६ ब्लक	८०			२०	१००
८	व्यवसायिक माहुरी पालन थप	सबै	८० कृ	४०			४०	८०
९	कृषि उपज संकलन केन्द्र स्तरोन्नति	सबै	८ केन्द्र	४०			४०	८०
१०	कागती र सुन्तला खेती विस्तार	सबै	८ ब्लक	४०	२०		१४	७४
११	पदमचाल संकलन तथा खेती विस्तार	सबै	४०० कृ	१०	२०			३०
१२	कोल्ड स्टोर निर्माण	पालिकास्तर	१	१०		२००		२१०
	कृषिको जम्मा			**५३०**	**३४०**	**२००**	**३६४**	**१,४३४**
	पशुपालनः							
१	भकारो सुधार कार्यक्रम	सबै	५०० कृ	८०	१००		२०	२००
२	पशु नश्ल सुधार कार्यक्रम	सबै	८०० प	४०		१००	४०	१८०
३	घाँसको स्रोत केन्द्र प्रबर्द्धन र विस्तार	सबै	८ केन्द्र	४०			२०	६०
४	पशु बधशाला थप विस्तार र सुधार	सबै	८	४०				४०
५	व्यवसायिक कुखुरापालन विस्तार	सबै	८ कृषक	१०			५०	६०
६	व्यवसायिक गाई तथा भैंसीपालन विस्तार	सबै	१०० कृ	६०		१००	४०	२००
७	पशु उपचार प्राविधिक तालिम ३ महिने	सबै	१ तालिम	६०				६०
८	पशुपालन सहकारी क्षमता विकास तालिम	सबै	१ तालिम	२०			१०	३०
९	व्यवसायिक बंगुरपालन थप विस्तार	३,४	१६ कृषक	३२			३२	६४
१०	नमूना पशुपालक पुरस्कार कार्यक्रम	पालिकास्तर	८ कृषक	१६				१६
	पशुपालनको जम्मा			**३९८**	**१००**	**२००**	**२१२**	**९१०**
	सिंचाईः							
१	लुङ्गी राङ्गकोट सिंचाइ योजना	५	१ योजना	५	५०			५५
२	झिवाखोला, डिहिखेत, स्याला, अवलधारा सिंचाई	६	१ योजना		१०		१०	२०
३	सिम पतिहाल्चा सिंचाई योजना	६	१ योजना		२०	१०	१०	४०
४	तल्लोमुख कुलो सिंचाइ निर्माण	७	१ योजना	२५	२०			४५
५	गोलकेल सिंचाइ पोखरी, धाराखर्क	८	३ कि.मि.	१०	५०			६०
६	फुलधारा सिंचाइ पोखरी निर्माण	८	३ कि.मि.	१०	६०			७०
७	दमदमेपानी सिंचाइ पोखरी निर्माण	८	१ ओटा	२०	२०		१०	५०
८	लिफ्ट सिंचाई विस्तार	सबै	३ योजना		२१०			२१०
९	सानासिंचाई निर्माण तथा मर्मत	सबै	१६ योजना	५०	५०		१००	२००
१०	थोपा सिंचाई विस्तार	सबै	१६ योजना		२००			२००
११	सिंचाई कुलाहरु मर्मत र सुधार	सबै	२४ यो	४८		५०		९८
	सिंचाईको जम्मा			**७०**	**२३०**	**१०**	**३०**	**३४०**

	पर्यटनः							
१	सुलिचौर - जाटे जिपलाईन निर्माण	४	१ योजना	१०			२००	२१०
२	लिस्ने पर्यटन विकास निरन्तर	पालिकास्तर	१ योजना	२०			५२	७२
३	औद्योगिक पर्यटन महोत्सव कार्यक्रम	पालिकास्तर	१ कार्यक्रम	२०		५०		७०
४	लुङग्री खोला ऱ्याफ्टीङ्ग विकास	पालिकास्तर	१ कार्यक्रम	१०	१०		१००	१२०
५	होमस्टे प्रबर्द्धन	पालिकास्तर	५० परिवार	२०				२०
	पर्यटनको जम्मा			**७०**	**१०**	**५०**	**१५२**	**२८२**
	उद्योगः							
१	दाउँखानी फलामखानी अध्ययन निरन्तर	५	१ अध्ययन	१०			१०	२०
२	क्रसर उद्योग आधुनिकीकरण थप सहयोग	सबै	८ उद्योग	३५			२००	२३५
३	मसला उद्योग सुदृढीकरण	सबै	८ उद्योग	३०		१००	१००	२३०
४	घरेलु कपडा बुनाई उद्योग स्थापना	सबै	८ उद्योग	१०		१००	४००	५१०
५	सुन छान्ने कार्यक्रम (लुङग्री खोलामा)	पालिकास्तर	१ का क	५				५
	उद्योगको जम्मा			**८०**	**०**	**२००**	**७००**	**९८०**
	कुल जम्मा			**१,१४८**	**६८०**	**६६०**	**१,४५८**	**३,९४६**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**१७५**	**३२०**	**८४०**	**-९८**	**१,२३७**

आर्थिक विकास अन्तर्गतको ५ वर्षको बजेट सिलिङ

बर्ष	आर्थिक वर्ष	बजेट (लाखमा)				
		गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
१	आ व २०७६।७७	६६३	२००	५००	६००	१,९६३
२	आ व २०७७।७८	७९६	२००	४००	६४०	२,०३६
३	आ व २०७८।७९	९३०	६००	९००	८८०	३,३१०
४	आ व २०७९।८०	१,०६४	८००	८००	१,१२०	३,७८४
५	आ व २०८०।८१	१,३२३	१,०००	१,५००	१,३६०	५,१८३
	जम्मा	**४,७७५**	**२,८००**	**४,१००**	**४,६००**	**१६,२७५**
	प्रतिशत	२९.३	१७.२	२५.२	२८.३	१००.०

आर्थिक विकास शीर्षकको ५ वर्षको बजेट

बर्ष	आर्थिक वर्ष	बजेट (लाखमा)				
		गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
१	आ व २०७६।७७	६०८	७०	१५०	१,६०२	२,४३०
२	आ व २०७७।७८	१,१२८	७९०	४३०	१,२१०	३,५५८
३	आ व २०७८।७९	१,०७६	५८५	५६५	९१०	३,१३६
४	आ व २०७९।८०	१,०८८	१,०४५	६३०	८९९	३,६६२
५	आ व २०८०।८१	१,१४८	६८०	६६०	१,४५८	३,९४६
	जम्मा	**५,०४८**	**३,१७०**	**२,४३५**	**६,०७९**	**१६,७३२**
	प्रतिशत	३०.२	१८.९	१४.६	३६.३	१००

विभिन्न उप-शीर्षक अन्तर्गतको बजेट

बर्ष	आर्थिक वर्ष	बजेट (लाखमा)					
		कृषि	पशुपालन	सिंचाई	पर्यटन	उद्योग	जम्मा
१	आ व २०७६।७७	४२२	३१९	२०	५०२	१,१६७	२,४३०
२	आ व २०७७।७८	८५२	५०४	९२५	६२५	६५२	३,५५८
३	आ व २०७८।७९	५४३	७२०	९६५	३९५	५१३	३,१३६
४	आ व २०७९।८०	७५४	७३०	१,३७४	२५५	५४९	३,६६२
५	आ व २०८०।८१	१,४३४	९१०	३४०	२८२	९८०	३,९४६
	जम्मा	**४,००५**	**३,१८३**	**३,६२४**	**२,०५९**	**३,८६१**	**१६,७३२**
	प्रतिशत	२३.९	१९.०	२१.७	१२.३	२३	१००.०

४.७ आर्थिक विकास शीर्षक अन्तर्गतका कार्यक्रमहरू संचालनको लागि रणनीतिहरू

(१) विगतको कार्यक्रम छनौट र बजेट विनियोजन प्रथामा सुधार ल्याई उत्पादन पकेट क्षेत्रमा आधारित लगानी गर्ने र निरन्तर सहयोग सहितको प्रभावकारी अनुगमन र समीक्षा गर्ने नीति अवलम्वन गर्ने।

(२) कृषि क्षेत्रमा आधुनिकीकरण गरी शिक्षित र युवा आकर्षित गर्ने खालको व्यवसायिक कृषि प्रणालीको विकास गर्ने नीति लिने ।

(३) कृषि उत्पादन, फलफूल खेती तथा पशुपालनलाई सुधार गरी परम्परागत निर्वाहमूखी अभ्यासबाट कृषकहरूलाई क्रमश व्यवसायिकतातर्फ रूपान्तरण गर्ने नीति लिने ।

(४) समय सापेक्ष, दीगो हुनसक्ने र कृषकलाई थप बोझ नहुने खालको यान्त्रिकीकरणको विकास र अभ्यासका लागि कृषकलाई समूहगत रूपमा सहयोग गर्ने नीति लिने ।

४.८ आर्थिक विकास शीर्षक अन्तर्गतका कार्यक्रमहरू संचालनको लागि कार्यनीतिहरू

(१) कृषि विकासका लागि सरोकार राख्ने सबै निकायहरूको बीचमा समन्वय कायम गरी उन्नत प्रविधि र उपकरणहरू उत्पादन ब्लक मार्फत हस्तान्तरण गरिनेछ ।

(२) ल्बकका आधारमा फलफूल बगैंचा तथा उत्पादनहरूमा एउटा क्षेत्रका धेरै कृषकले व्यवसायिक उत्पादनमा सहभागी हुनसक्ने गरी कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ ।

(३) भैंसी, गाई, बाख्रा, बंगुर, कुखुरा र माहुरी पालनलाई व्यावसायीकरण गर्न प्राथमिकता दिई कार्यक्रम संचालन र लगानी गरिनेछ ।

(४) उत्पादनको परिमाणलाई हेरी बजारको उपलब्धतालाई सहकारी मार्फत थप बिस्तार, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउँदै लगिने छ ।

(५) कृषि, पशुपालन तथा पर्यटन क्षेत्रमा भएको लगानी र खर्चलाई भन्दा त्यसबाट प्राप्त नतिजा वा प्रतिफललाई उपलव्धिको रूपमा गणना गर्ने गरी कार्यक्रम संचालन गरिने छ ।

४.९ आर्थिक विकास शीर्षकका परिमाणात्मक लक्षहरू

माथि परिच्छेद ४ को बिश्लेषण र ४.६ अन्तर्गत आ व २०७६।७७ देखि २०८०।८१ सम्मको पाँचबर्षको लागि पहिचान गरिएका आयोजनाहरू मध्ये अधिकांश कार्यान्वयन हुन सकेमा निम्न अनुसारका परिमाणात्मक उपलब्धिहरू हुन सक्ने लक्ष निर्धारण गरिएको छः

- **कृषिः** व्यवसायिक कृषकको संख्या ८०० भै खाद्यान्न तथा तरकारीमा यो गाउँपालिका पूर्ण रूपमा आत्मनिर्भर हुन सक्दछ । यस गाउँपालिकाको छिमेकी बजारहरू जस्तै लिवाङ र भिङग्रीमा यस गाउँपालिकामा उत्पादित तरकारी, आलु, फलफूल तथा दलहन निर्यात हुन सक्दछन् ।
- **पशुपालनः** व्यवसायिक रूपमा पशुपालन गर्ने कृषकको संख्या कम्तीमा पनि ४०० भै दुध तथा दुग्धपदार्थ र माशुको उत्पादनमा यो गाउँपालिका आत्मनिर्भर हुन सक्दछ । यस गाउँपालिकाका धेरै बस्तीहरूले दूध तथा दुग्धपदार्थहरू, लोकल तथा बोईलर कुखुरा, बंगुर तथा खसीबोका छिमेकी र राष्ट्रिय बजारमा निर्यात गर्न सक्दछन् ।
- **सिंचाईः** यस गाउँपालिकाले सम्भाव्य सिंचाईका सबै उपायहरू अपनाएको अवस्था हुने छ । परम्परागत सिंचाई कुलाहरूको पूर्ण सदुपयोग गर्नुको साथै सिंचाईका नयाँ उपायहरू जस्तै थोपा सिंचाई, बर्षातको पानीसंकलनबाट गरिने सिंचाई, लिफ्ट सिंचाई समेत प्रयोग र परीक्षण गरेको अवस्था हुनेछ ।
- **पर्यटनः** यस गाउँपालिकामा कम्तीमा पनि पाँचवटा पर्यटकीय आकर्षणहरूका पूर्वाधार निर्माण हुनेछन् जसले प्रतिवर्ष दशहजार स्वदेशी र एकहजार विदेशी पर्यटक आउँने सम्भावना हुनेछ । विभिन्न बस्तीमा होटल, रिसोर्ट र होमस्टेको विकास भै यो संख्यालाई खान र बस्नको पर्याप्त व्यवस्था भएको अवस्था हुनेछ ।
- **उद्योगः** ठूला उद्योगको विकासको सन्दर्भमा यस गाउँपालिकामा सांकेतिक रूपमा देखिएका विभिन्न खनिज पदार्थ मध्ये दुईवटासम्मको सम्भाव्यता अध्ययन भएको हुनेछ । त्यसैगरी स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित मध्यम स्तरका कम्तीमा दश उद्योगहरू स्थापना र संचालन भै २०० जना सम्मलाई रोजगारी दिन सकेको अवस्था हुनेछ ।
- **रोजगारी सृजनाः** कृषि तथा पशुपालनमा व्यवसायीकरण, उद्योग घन्दाको विकास र बिस्तार तथा पर्यटनसंग सम्बन्धित सेवा क्षेत्रको विकासबाट यो पञ्चवर्षीय योजनाको अन्त्यसम्ममा यस गाउँपालिकामा १,०० पूर्ण र १,५०० आंशिक गरी २,५०० जनाका लागि मर्यादित रोजगारीको सृजना हुने सम्भावना रहेकोछ ।
- **गरिबी न्यूनीकरणः** यस गाउँपालिकामा हाल तुलनात्मक रूपमा ६४.४ प्रतिशत जनता अति गरिव छन् । निरपेक्ष गरिवीको रेखामनी रहेको जनसंख्या राष्ट्रियस्तरमा १८.७ रहेको छ । माथि उल्लेखित ६४.४ प्रतिशत निरपेक्ष गरिवीको रेखामुनीको तथ्यांक हैन । यो तुलनात्मक गरिवीको तथ्यांक हो । यसै स्थानीय तथ्यांकको आधारमा यो पञ्चवर्षीय योजनाको अन्त्यसम्ममा यो संख्या ६४.४ बाट घटेर ३४ प्रतिशतमा आउंने छ ।
- **बैदेशिक रोजगारीः** हाल यस गाउँपालिकाका २० देखि ३५ वर्ष उमेर समूहका युवाहरू मध्ये ५० प्रतिशत रोजगारीका लागि स्वदेशकै ठूला शहरमा वा विदेश जाने गरेको तथ्यांक छ । यस योजनाको अन्त्यसम्ममा यो संख्या घटेर ३० प्रतिशतमा आउने छ ।
- **प्रतिव्यक्ति सरदर आम्दानीः** यस गाउँपालिकाको हालको प्रतिव्यक्ति सरदर आम्दानी ३६३ अमेरिकी डलर रहेकोछ (राष्ट्रिय औसत १,०४७ प्रदेशको औसत ९५० अमेरिकी डलर छ) । यस योजनाको अन्त्यसम्ममा यो आम्दानी बढेर ७०० डलर पुग्नेछ ।

पुनश्च १: आर्थिक विकासका लागि मुख्य गरी कृषि र पशुपालनमा धेरै योजना र बजेट रहेको छ तर यसमा काम गर्ने विषयगत शाखाका कर्मचारीहरूको संख्या, मनोबृत्ति र क्षमता पर्याप्त देखिदैन । कर्मचारीहरू त्यहि गर्न चाहन्छन् जुन परम्परागत रूपमा चलन चल्तीमा आईरहेका कार्यक्रमहरू छन् । यस प्रकारको सोचाईबाट कर्मचारीहरूलाई बाहिर ल्याउन सजिलो छैन । गाउँपालिकाले परम्परागत ढंगको योजना निर्माण र बजेट बाँडफाँड गर्ने तरिकामा परिवर्तन ल्याउने भन्ने रणनीति तय गरेको छ तर यो कसरी ? भन्ने ठूलो प्रश्न छ । उदाहरणका लागि एउटा वडामा एउटाका हिसावले हाते ट्र्याक्टर बाड्दैमा कृषिमा यान्त्रिकीकरण र आधुनिकीकरण हुँदैन । त्यस्तै एउटा वडामा एउटा उन्नत बोको दिंदैमा पशुपालनमा नश्लसुधार र व्यवसायीकरण हुंदैन । त्यस्तै बिरुवा मात्र उपलव्ध गराएर सुन्तला, स्याउ तथा कागती आदि बगैंचाको व्लक विकास हुंदैनन् । आजको आवश्यकता भनेको परम्परागत रूपमा कार्यक्रम संचालन गर्ने र बजेट खर्च गर्ने मात्र नभएर उत्पादनमा फड्को मार्ने हो । त्यसैले यो आवधिक योजनामा पनि परम्परागत कार्यक्रम र बजेटलाई नै निरन्तरता दिने हो भने उत्पादनमा फड्को मार्न सकिंदैन । यसका लागि नयाँ सिराबाट सोचको विकास गर्नुपर्छ भन्ने यस योजनाले संकेत गरेको छ । यो संकेतलाई व्यवहारिक रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याउनका लागि वार्षिक योजना वनाउने समयमा कृषि तथा पशुपालनका गाउँपालिकामा भएका अर्धदक्ष प्राविधिक मात्र हैन विज्ञ प्राविधिकहरूलाई स्थलगत भ्रमण गराई सम्भाव्यता र कृषकको चाहना अनुसार ठोस रूपमा वार्षिक योजनामा कार्यक्रम र बजेट राख्न र सोहि अनुसार सशक्त मनुगमनको व्यवस्था सहित कार्यान्वयन गर्न आवश्यक छ ।

पुनश्च २: माथि उल्लेखित योजनामा ५ वर्षमा जम्मा ८५ वटा सिंचाई योजनाहरू प्रस्तावित भएका छन् । पहिलो वर्ष अर्थात आ व २०७६।७७ मा मात्र २२ वटा सिंचाई योजनाहरू प्रस्तावित भएका छन् । यी अधिकांश योजनाहरू वडास्तरीय गोष्ठीहरूबाट प्रस्तावित भएका हुन् । यी योजनाहरूलाई योजना बैंकका रूपमा सुचीकृत गर्ने हो भने ठीकै होला तर कार्यान्वयनमा नै लाने हो भने यो संख्या ज्यादै धेरै हो । स्रोतको उपलव्धता एक ठाउँमा छ भने गाउँपालिकाको संयन्त्रले यत्ति धेरै योजनाहरू कार्यान्वयन गर्ने क्षमता राख्छ कि राख्दैन भन्ने प्रश्न पनि आउँदछ । सिंचाईका योजनाहरू कार्यान्वयन गर्दा जलवायु परिवर्तनका कारणले सतही पानीका स्रोतहरू क्रमश सुक्तै गएको र यो क्रम आगामी वर्षहरूमा अझै बढ्ने कुराहरू पनि आईरहेको छ । यी सबै पक्षहरूको मनन् गरी माथि विश्लेषण खण्डमा सिंचाई उप-शीर्षकमा सिंचाईका बैकल्पिक उपायहरूको सोच उजागर गर्ने प्रयास गरिएको छ । त्यसैले यस्ता योजनाहरूलाई वार्षिक योजनामा ल्याई कार्यान्वयनमा जानुभन्दा अगाडि सिंचाईको सम्भाव्यता, लागत र प्रतिफलको विश्लेषण गर्न आवश्यक हुन्छ ।

पुनश्च ३: हाल नेपालले २२ भन्दा बढी योजनालाई राष्ट्रिय गौरवका योजना भनेर तोकेको छ । त्यसैगरी यस गाउँपालिकाले पनि १५ वटा गौरवका योजनाहरू तोकेकोछ । यी आयोजनाहरु तोक्ने क्रममा वडागत हिसावले भागबण्डाका आधारमा तोकिनु पर्दछ भन्ने तर्क पनि आएको थियो तर त्यसो गरिएन किनभने गौरवका आयोजनाहरू वडागत हिसावले बाँडेर राख्न सकिंदैन । जुनसुकै वडामा भए पनि यस्ता आयोजनाहरूले सिंगो गाउँपालिकालाई प्रतिनिधित्व गरेका हुन्छन् । एउटै वडामा धेरैवटा पनि पर्न सक्तछन् र अर्को कुनै वडामा एउटा पनि नपर्न पनि सक्दछन् । तर पालिकाले गौरवका आयोजना भनी तोके पछि त्यस्ता आयोजनाहरू सम्पन्न गर्न समस्त गाउँपालिका परिवारको दायित्व हुन्छ । यस्ता गौरवका आयोजनाहरूको मात्र लागत अनुमानगर्दा २ अरव ११ करोड हुन आउंछ जुन गाउँपालिकामा पाँचवर्षमा आउँने नियमित विकास अनुदानको लगभग ७० प्रतिशत हो । त्यसैले यस गाउँपालिकाले यो योजना अवधि भित्रमा गौरवका आयोजना भनी सुचीकृत गरिएका योजनाहरू मात्र सम्पन्न गऱ्यो भने पनि माथि अनुमान गरिएको परिमाणात्मक उपलव्धिको नजिक पुग्न सकिन्छ ।

परिच्छेद ५: विषयगत योजना - सामाजिक विकास

सामाजिक विकास भन्नाले शिक्षा, स्वास्थ्य, कला, संस्कृति, लक्षित वर्ग, लैंगिकता, खानेपानी, सरसफाई, आदि संग सम्बन्धित कार्यक्रमहरू पर्दछन् । यिनै बिषय क्षेत्रका सेवा र सुविधाको गुणस्तर र पहुँचले समग्र सामाजिक विकासको अवस्थालाई चित्रण गर्दछ । यस गाउँपालिकाको छरिएर रहेको पहाडी बस्ती, गुणस्तरीय सडकको पहुँच नभएको र विद्यालयहरू स्रोतको व्यवस्थापनमा कम्जोर रहेका हुँदा शिक्षाको गुणस्तर कमजोर रहेको छ भन्ने सबैको ठहर छ । यस्तो अवस्थामा पनि यस गाँउपालिकाको साक्षरता औसत ५७.६ प्रतिशत हुनु (राष्ट्रिय औसत ५८ प्रतिशत) र विद्यालय उमेरका अधिकांश वालवालिकाहरू विद्यालयमा भर्ना हुनुलाई उपलब्धि नै मान्नुपर्दछ । त्यस्तै प्राथमिक स्वस्थ्यका लागि स्वास्थ्य चौकीहरूछन् तर सेवाको गुणस्तर र पहुँच जनअपेक्षा भन्दा कम रहेको छ भनिन्छ ।

खानेपानी तथा सरसफाईलाई सर्वसुलभ बनाउंदै लक्षित तथा सीमान्तकृत वर्गलाई समेत विकासको मूलप्रवाहमा ल्याउनको लागि अझ धेरै सजगताका कार्यक्रमहरू संचालन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ । यस सन्दर्भमा गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमाको सिलसिलामा शिक्षा, स्वास्थ्य, कला, संस्कृति, लक्षितवर्ग, लैंगिकता, खानेपानी, सरसफाई, खेलकुद जस्ता सामाजिक विषय शीर्षकहरूमा छलफल भएको थियो । त्यस्ता अन्तरक्रियाहरूबाट आएका बिचार, संभावना, समस्या तथा गाँउवासीले चाहेको विकासको अवस्थालाई देहाय बमोजिम विश्लेषण गरिएको छ ।

५.१ शिक्षा

वर्तमान युगमा शिक्षा मानव विकासको अभिन्न अंग हो भन्नेकुरामा सवैको एकमत छ । शिक्षित व्यक्तिहरू नोकरीमा नै जानुपर्छ भन्ने परम्परागत सोचबाट बाहिर आउन जरुरी छ । जुनसुकै पेशा र व्यवसायमा लागे पनि शिक्षाले मानव जीवनलाई एउटा निश्चित उचाईसम्म पुऱ्याउनलाई मद्धत गर्दछ भन्ने धारणाको विकास हुन जरुरी देखिन्छ । शिक्षाको महत्व तथा आवश्यकता आजको समयमा दिनानुदिन बढ्दै गइरहेको छ । आजको युगमा शैक्षिक क्षेत्रमा उचित सुधारगर्न सकियोभने मात्र आउँदो पुस्ताले गाउँको विकासमा योगदान दिन सक्नेछ भन्ने आशा गर्न सकिन्छ । बर्तमान समयमा शिक्षाका शैलीहरू परिवर्तन हुँदै गइरहेका छन् । विगतको जस्तो परम्परागत शिक्षाले आजको प्रतिस्पर्धात्मक समाजमा आउंदो पुस्ताले उन्नति गर्न नसक्ने प्राय निश्चित छ । यसका लागि शिक्षा क्षेत्रको भौतिक तथा मानवीय पक्षको उचित सुधारमा समयमा नै ध्यान दिनुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

यस गाउँपालिकामा रहेका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरणलाई केलाउँदा संख्याका हिसावले खासै कमी छैन । हाल यस गाउँपालिका क्षेत्रमा ४५ वटा सार्वजनिक शिक्षण संस्थाहरू हुनु र ती मध्ये ८ वटामा माध्यमिकतह सम्मको पढाई हुनु भनेको तुलनात्मक रूपमा राम्रो संख्या मान्नुपर्दछ । यी सार्वजनिक विद्यालयहरूको साथसाथै सुलिचौर जस्ता बजार क्षेत्रमा निजी क्षेत्रबाट संचालित बोर्डिङ्ग विद्यालयहरू पनि बढ्दो रूपमा देखिन थालेका छन् । साक्षरताको हिसावले पनि यो गाउँपालिका नेपालको औसत साक्षरताभन्दा खासै तल छैन । तर संचालित विद्यालयहरूले प्रदान गरिरहेको शिक्षाको गुणस्तरमा ठुलो अन्तर छ भन्ने कुरा यो योजना तर्जुमाको सिलसिलामा भएका सबै छलफलहरूमा गाउँपालिका सभासदहरूबाट टड्कारो रूपमा आएको छ । गुणस्तरीय शिक्षाका लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधारको

व्यवस्थापन एकातर्फको आवश्यकता छ भने बिषयगत र तालिम प्राप्त शिक्षकहरूको व्यवस्था अर्को पक्ष हो । विद्यालयहरूका भवन छन् तर गुणस्तरयुक्त छैनन् । यो योजना तर्जुमा गोष्ठीमा सहभागी शिक्षक तथा विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरूबाट आएका कार्यक्रमहरू हेर्दा यस योजना अवधि भरि ७० वटा भन्दा बढी पक्की भवनहरू वनाउनुपर्ने अवस्था देखिन्छ । यो निर्माण गाउँपालिकामा प्राप्त हुने श्रोतबाट मात्र सम्भव देखिदैन । त्यसैले नेपालमा शिक्षाको पूर्वाधारमा सहयोगगर्ने दातृसंस्थाहरूसंग केन्द्र सरकारमार्फत समन्वय गरी सबै विद्यालयका भौतिक संरचना आधुनिकढंगले चुस्त, दुरुस्त र सुरक्षित बनाउन आवश्यक देखिन्छ ।

यस्तो अवस्थामा स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ अनुसार आफ्नो गाउँपालिका भित्र रहेका सार्वजनिक विद्यालयको व्यवस्थापन लगायतको अधिकार र जिम्मेवारी स्थानीय सरकारमा आएको छ । तदनुसार जिल्ला शिक्षा कार्यालय विघटन भै अधिकार, जिम्मेवारी र कर्मचारी समेत गाउँपालिकामा हस्तान्तरण भै सकेको अवस्था छ । यो अवस्थामा यस गाउँपालिकाले आफ्ना क्षेत्रमा रहेका शिक्षण संस्थाहरूको संस्थागत विकास गरी जनताले चाहना गरे अनुरूपको गुणस्तरीय शिक्षा दीक्षाको व्यवस्था मिलाउनु पर्ने अवस्था छ । यो जिम्मेवारी त्यति सरल र सहज छैन । यस गाउँपालिकामा विद्यार्थीको अनुपातमा शिक्षक दरबन्दी कम छ भन्ने कुरा आएको छ तर नेपालकै अरु कतिपय जिल्लाहरूका सार्वजनिक विद्यालयहरूमा विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा शिक्षकको संख्या बढी भयो भन्ने कुरा संचार माध्यमहरूबाट आइरहेकाछन् । त्यस्ता शिक्षक बढीभएका ठाउंहरूबाट दरवन्दी तान्नेतर्फ प्रदेश वा केन्द्र सरकारको ध्यान आकर्षण गर्न जरुरी छ । यी कामहरूमा गाउँपालिका योजनाबद्धढंगले अगाडि बढ्नुपर्ने खाँचो सबैले महसुस् गरेकाछन् ।

५.२ स्वास्थ्य

नेपालको पन्ध्रौं पञ्चबर्षीय योजनाले 'समृद्ध मुलुकका लागि स्वस्थ्य नागरिक' को दीर्घकालीन सोच हासिल गर्न स्वस्थ्य, सवल, उत्पादनशील र सुखी नागरिक सहितको समाज निर्माण गर्ने लक्ष लिएको छ । यस पृष्टभूमिमा यस गाउँपालिकाको स्वास्थ्यको अवस्थालाई हेर्दा एउटा प्राथमिक स्वस्थ्य केन्द्र र पाँचवटा स्वास्थ्य चौकीहरू समेत जम्मा ६ वटा स्वास्थ्य संस्थाहरू रहेका छन् । यो संख्यालाई तुलनात्मक रूपमा सारै अपुग हो भन्न मिल्दैन तर भएका स्वास्थ्य चौकीहरूको स्तरोन्नति गर्नुपर्ने र गुणस्तरीय सेवाको सुनिश्चित गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ भन्ने गाउँपालिकाको आम धारणा रहेको पाइन्छ । यी संस्थाहरूमा तहगत रूपमा आवश्यक भौतिक सामाग्रीको अभाव एकातिर छँदैछ भने अर्कोतर्फ आवश्यक स्वास्थ्यकर्मीहरूको पनि कमी रहेको अवस्था छ । स्वास्थ्य संस्थाहरूलाई भौतिक उपकरण सम्पन्न गर्नुपर्ने, आवश्यक जनशक्तिको आपूर्ति गर्नुपर्ने र जनशक्तिलाई तालिम प्राप्त, दक्ष बनाउनुपर्ने खाँचो देखिन्छ । साथै कूल जनसंख्या र स्वास्थ्यकर्मीहरूको अनुपातमा समेत ठुलो अन्तर रहेको छ ।

स्वास्थ्य संस्थाहरूको वर्तमान अवस्थालाई हेर्दा सबै स्वास्थ्य केन्द्रहरूमा बर्थिङ्ग सेन्टर पर्याप्त नभएको, स्वच्छ खानेपानीको अभाव, शौचालयको कमी, निःशुल्क वितरण गर्नुपर्ने औषधिको प्रायः अभाव, विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवाको कमी, स्वास्थ्यकर्मीहरूको उपस्थिति नियमित हुन नसकेको, श्वास्थ्य संस्थामा आपतकालीन सेवा नभएको र स्वास्थ्य सेवामा सुधार गरी संचालन गर्न श्रोत र साधनको कमी रहेको भन्ने गाउँपालिका र आम जनसमुदायको ठहर छ ।

शिक्षा जस्तै स्वास्थ्य पनि स्थानीय सरकारको जिम्मामा आएको छ । स्वास्थ्य संस्थामा नियमित आउने अनुदान र कर्मचारीहरू समेत गाउँपालिकामा हस्तान्तरण भै सकेको अवस्था छ । त्यसैले भएका स्वास्थ्य केन्द्रहरूको भौतिक पूर्वाधारहरूको सुधार गरी सेवाका क्षेत्रहरू थप गर्दै जानुपर्ने एउटा पाटो छ भने दक्ष प्राविधिकहरूको निरन्तर उपस्थिति र औषधि तथा उपकरणहरूलाई सुनिश्चित गर्नुपर्ने अर्को पाटो रहेको छ । केन्द्र सरकारले ल्याएको एक स्थानीयतह, एक अस्पताल भन्ने नारा पनि आफ्नै ठाउँमा महत्वपूर्ण छ । स्वास्थ्य संस्थाका भौतिक संरचना राम्रो नभएमा सेवाको गुणस्तर बढाउन नसकिने र बाहिरबाट आउँने स्वास्थ्यकर्मीहरू पनि नियमित रूपमा बस्न नचाहने विगतको अनुभव रहेको छ । नेपाल सरकारबाट आउँने नियमित अनुदानका भरमा सबै स्वास्थ्य संस्थाका भौतिक संरचना सुधार गर्न सकिने अवस्था देखिदैन । त्यसैले संरचना निर्माणका लागि प्रदेश वा केन्द्र सरकार वा दुवैको ध्यान आकर्षण गर्न आवश्यक देखिन्छ । यसको साथसाथै मानवीय स्रोत र साधनको दीर्घकालीन आपूर्तिका लागि भविष्यमा गाउंको सेवा गर्न इच्छुक र प्रतिबद्ध स्थानीय विद्यार्थीलाई स्वास्थ्य प्राविधिकको तालिम वा पढाईका लागि सहयोग सहित उत्प्रेरित गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

५.३ खानेपानी तथा सरसफाई

सुनिलस्मृति जस्तो पहाडी गाउँपालिकामा पिउने पानीको व्यवस्था सबैभन्दा महत्वपूर्ण विषय हो । यस गाउँपालिकामा ८१ प्रतिशत घरघुरीले पाइपबाट ल्याएको पिउने पानी प्रयोग गर्दछन् भन्नेकुरा तथ्यांकले देखाउँछ । राष्ट्रियस्तरमा सरदर ८८ प्रतिशत जनताले सुरक्षित पिउनेपानी प्राप्त गर्न सकेका छन् भन्ने तथ्यांक छ । यदि पाईपबाट ल्याएको पानी स्वच्छ छ भने यसलाई तुलनात्मक रूपमा सुखद अवस्था मान्नु पर्दछ । जलवायु परिवर्तनका कारणले पानीका स्रोतहरु क्रमशः सुक्दै गएको अवस्थामा बांकी १९ प्रतिशतका लागि पिउंने पानीको व्यवस्था गर्न र भएकालाई निरन्तरता दिन त्यति सहज छैन । एक घर एक धारा धेरै स्थानीय तहहरूमा नाराका रूपमा आएको छ । पानीको स्रोत पर्याप्त मात्रामा छ भने यो नारालाई यस गाउँपालिकामा पनि अगाडि बढाउन आवश्यक हुन्छ । यो पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमाको सन्दर्भमा वडा स्तरमा भएका गोष्ठीहरूमा आवश्यकता प्राथमिकीकरणको अभ्यास भएको थियो । उक्त अभ्यासमा ८९ प्रतिशत सहभागीहरूले खानेपानीलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेका छन् । तथ्यांकले देखाए अनुसार ८१ प्रतिशत जनताको खानेपानीको समस्या समाधान भै सकेको हो भने यस्तो प्राथमिकता नआउनु पर्ने हो । त्यसैले यी दुईटा तथ्यांकमा मेल खाएको देखिदैन । यी दुबै तथ्याकलाई स्थलगत अवलोकन सहितको विश्लेषण गरी जनताको खानेपानीको समस्या समाधान हुनेगरी योजना वनाउन आवश्यक छ ।

एक घर एक शौचालयको नारा तथा चेतनाको फलस्वरूप यस गाउँपालिकामा ४० प्रतिशतभन्दा बढी परिवारमा शौचालयको व्यवस्था छ भनिन्छ तर पानी सहितको शौचालयको संख्या सारै कम छ । पानीको नियमित आपूर्ति हुन नसकेको खण्डमा चौचालयहरूले सरसफाइमा खासै फरक पार्न सक्तैनन् । पहाडी क्षेत्रमा नियमित पानीसहितको शौचालय हुनसक्यो भने सरसफाइका अरु उपायहरू आफै विकास हुंदै जान्छन् । पानीको आपूर्ति नियमित छैन भने सरसफाइका कुनै पनि उपायहरूले काम गर्दैनन् । प्रायः सबै बिद्यालयहरूमा शौचालयको ब्यवस्था छ तर पानी भएको, अपाङ्गमैत्री तथा छात्रामैत्री शौचालय कुनै पनि विद्यालयमा रहेको देखिदैन । बिद्यालयहरूका शौचालय र खानेपानीका धाराहरू बालमैत्री पनि नरहेको कुरा वडागत अवलोकनको बेला जानकारीमा आएको थियो । त्यसैले गाउँपालिकाले आगामी वर्षहरूमा खानेपानी र सरसफाइको विषयलाई व्यवस्थित र गुणस्तरयुक्त बनाउँदै लैजान आवश्यक देखिन्छ ।

५.४ सामाजिक समावेशीकरण तथा सुरक्षा

गाउँपालिका क्षेत्रमा बसोवास गर्ने सबै जात, जाती, लिंग, धर्म र सम्प्रदायका व्यक्तिहरूको सार्वजनिक जीवनमा समानुपातिक सहभागितालाई सुनिश्चित गर्ने र समाजमा शान्ति, सुरक्षा र अमनचैन कायम गर्ने बिषय सामाजिक समावेशीकरण र सुरक्षा अन्तर्गत पर्दछन् । यस सन्दर्भमा यो आवधिक योजना तर्जुमागर्ने सिलसिलामा भएका गोष्ठीहरूमा छलफलहुँदा उत्साहजनक प्रगतिहरू सुन्नमा आएका छन् । जस्तै यस गाउँपालिकामा महिलाहरूलाई सार्वजनिक काममा अगाडि ल्याउंनकालागि विभिन्न महिला समूहहरू गठन भएका, विद्यालयमा छात्राहरूको संख्या क्रमशः बृद्धि हुंदै गएको, उपभोक्ता समूहहरूमा महिला तथा दलितहरूको सहभागिता प्रभावकारी भएको, महिला हिंसामा क्रमशः कमी आएको, सम्पत्तिमा महिलाको हक बढ्दै गएको र महिलाको नेतृत्व गर्ने क्षमतामा बृद्धि भएको कुरा आएको छ । हालको अवस्थामा गाउँपालिकामा पूर्णतया अमनचैन र शान्ति सुरक्षाको प्रत्याभूति भएको अवस्था छ । यो ज्यादै सह्रानीय र अरु समग्र विकासको लागि अत्यावश्यक पक्ष हो ।

धेरै राम्रा कुराहरू हुंदाहुंदै पनि अझै गर्नुपर्ने कामहरू पनि बांकी छन् भन्ने धारण राख्दै गाउँपालिकाका सभासदहरूले सामाजिक समावेशीकरणको क्षेत्रमा पर्याप्त बजेट तथा कार्यक्रमहरू जान नसकेको, महिला समूहहरूको सकृयतामा कमी रहेको, सामाजिक विभेद निर्मुल हुन नसकेको, छुवाछुत केही मात्रमा कायमै रहेको, पैत्रृक सम्पत्तिमा महिला र पुरुषको समान अधिकार कायम हुन नसकेको र महिलाहरूको आर्थिक कारोवारको पहुँचमा कमी रहेको कुरा व्यक्त गरेका छन् । वालविवाह तथा बहुविवाहको समस्या पनि केही हदसम्म कायमै छ । गाउँपालिका भित्र रहेका विभिन्न खालका अपांगता भएका ब्यक्तिहरूको ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गरी स्वरोजगारीका अवसरहरू सृजना गर्न केही प्रयास भएको भए पनि पर्याप्त हुन नसकेको अबस्था छ ।

स्थानीय स्तरमा सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चत गर्ने विषय स्थानीय सरकारको दायित्व भित्र पर्दछ । यो एउटा अलग्गै काम भन्दा पनि सबै खालका काममा विचार गर्नुपर्ने अन्तरविषयिक कुरा हो । यो पूर्वाधार निर्माण जस्तो देखिने विषय हैन तर वर्तमान विकासको सन्दर्भमा ज्यादै महत्वपूर्ण छ । त्यसैले तर्जुमा हुंदै गरेको आवधिक योजनाले विशेषगरी एकल महिला, जेष्ठ नागरिक अपांगता भएका व्यक्ति र पिछडिएको जातजातीलाई उचित प्राथमिकता सहितका कार्यक्रम र बजेटको व्यवस्था गर्न आवश्यक छ भन्ने संकेत गरेको छ ।

५.५ खेलकुद

बिगतको व्यवस्थामा खेलकुद विकासका लागि जिल्ला खेलकुद समिति थियो तर गाउँस्तरसम्म त्यसको खासै प्रभाव थिएन । आजको युगको विश्व मानचित्रमा खेलको माध्यमबाट राज्यहरू एकआपसमा नजिकिनुका साथै आफ्नो वर्चश्व प्रदर्शन गर्ने समेत अभ्यास भै रहेको पाइन्छ । हाम्रो देशमा पनि हालको संघीय व्यवस्थाले हरेका गाउँपालिकामा कम्तिमा एउटा राष्ट्रियस्तरको खेल मैदान निर्माण गर्ने लक्ष्य राखेको छ । सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको हाल सबै विद्यालय हातामा साना ठुला खेल मैदान रहेका छन् भन्ने कुरा तथ्यांकले देखाउंदछ । यी खेल मैदानहरूको अवस्था सामान्य रहेको छ ।

पहाडी क्षेत्रमा भएकाले यस गाउँपालिकामा मुख्य गरी भलिबलमा युवाहरूको आकर्षण रहेको पाइन्छ । पहाडी जिल्लाहरूमा खेल मैदानकै अभावमा फुटबलको खासै प्रभाव छैन । पछिल्ला दिनहरूमा केही युवाहरू क्रिकेटतर्फ आकर्षित भएको पाइन्छ । खेलकुदको विकासको लागि स्वस्फूर्त रूपमा गठन भएका युवा ल्कवहरू पनि प्राय सबै वडाहरूमा छन् । युवा क्लव गठन तथा सकृयतामा सहयोग गर्ने खासै अरु निकायहरू छैनन् । स्थानीय सरकारको रूपमा गाउँपालिका गठन भएपछि खेलकुदमा क्रियाशील युवाहरूले गाउँपालिकाबाट सहयोगको अपेक्षा गर्नु स्वभाविकै हो ।

भोलिका दिनहरूमा खेलकुदले गाउँपालिकाको पहिचान राख्न सक्ने अवस्था पनि आउंन सक्दछ । संघीय संरचनामा प्रादेशिक तथा स्थानीय सरकार बलियो हुंदैजाने क्रममा अन्तर गाउँपालिका वा अन्तरप्रदेश खेलकुद पनि आयोजना हुन सक्दछ । त्यसैगरी खेलकुद शारीरिक सुगठनका लागि पनि युवाहरुको लागि अति आवश्यक हो । यसका लागि हरेक गाउँबस्तीमा एउटा खेल मैदान हुनु राम्रो हो । यस्ता मैदानहरूको व्यवस्था हुनसकेमा आपतकालिन अवस्थामा हेलिकप्टर बस्ने र मानिस जम्माहुने ठाउं पनि हुन सक्ने रहेछ भन्नेकुरा २०७२ सालको भूकम्पले सिकाएको छ । त्यसैले यस गाउँपालिकाले भविस्यमा कम्तीमा पनि एक वडा एक खेल मैदानको नीति अवलम्वन गर्नुपर्ने कुरामा सबै सभासदहरू एकमत देखिन्छन् ।

खेल मैदान हुंदैमा खेलकुदको विकास हुन नसक्ने कुरा विगतको अभ्यासले पनि स्पष्ट पारेको छ । त्यसैले गाउँपालिकाले कम्तीमा पनि एउटा वडामा एउटा खेलको विकासका लागि योजनाबद्ध ढंगले सहयोग गर्ने नीति अवलम्बन गर्नु पर्ने कुरामा कसैको पनि दुईमत छैन । यस प्रकारको योजनालाई सफल वनाउंनकालागि गाउँपालिका वा वडा स्तरमा खेल प्रशिक्षकको ब्यवस्था गर्न आवश्यक छ जसको माध्यमबाट गाउँपालिकाभरी नै क्रमबद्ध रूपमा सम्भाव्य खेलकुदको विकास गर्न सकिन्छ ।

५.६ सामाजिक विकास शीर्षकको ५ बर्षको लक्ष

सामाजिक संघसंस्थाका पूर्वाधारहरूको उल्लेख्य सुधार गरी सेवा प्रवाहको प्रभावकारिता, गुणस्तर र पहुंचमा सुधार गर्दै सामाजिक न्यायसहितको विकास गर्ने ।

५.७ सामाजिक विकास शीर्षकको ५ वर्षको उद्देश्यहरू

(१) विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधारको सुधार गर्दै सार्वजनिक विद्यालय शिक्षामा पहुँच र गुणस्तर बृद्धि भएको हुनेछ ।
(२) स्वास्थ्य सेवा तथा सुविधाको उपलब्धता, पहुंच र गुणस्तरमा बृद्धि भएको हुनेछ ।
(३) खानेपानी तथा सरसफाई सेवा सुविधाको उपलब्धता र गुणस्तरमा बृद्धि भएको हुनेछ ।
(४) विपन्न तथा लक्षित वर्ग, जेष्ठ नागरिक, एकल महिला तथा दलितको आधारभूत सेवा तथा सुविधाको पहुँचमा बृद्धि भएको हुनेछ ।
(५) सु-संस्कृत, सिर्जनशील र व्यवसायिक युवाशक्तिको विकास भएको हुनेछ ।
(६) स्थानीय कला, संस्कृति र सम्पदाको संरक्षण तथा विकास भएको हुनेछ ।

५.८ सामाजिक विकास शीर्षकको ५ वर्षको कार्यक्रम र बजेट

वर्ष - १ (आ व २०७६।७७)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			६६३	१००	०	६००	१,३६३
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	शिक्षाः							
१	मा वि घोडागाउं पर्खाल निर्माण	१	३०० मि	३०				३०
२	प्रा वि पन्चीकोट, ४ कोठे भवन	१	१ भवन	४०				४०
३	रामेस्वरी मा वि घोडागाउं, ४ कोठे छात्रावास	१	१ भवन	१०				१०
४	श्री गंगा प्रा.वि. फिल्ड मर्मत	१	१	१०				१०
५	देविभक्त आ.वि. थुम्पाकी, पर्खाल निर्माण	१	१	५				५
६	ज्योति प्रकाश मा वि हरिगाउं, ४ कोठे भवन	२	१ भवन		२०			२०
७	त्रिपुरेस्वरी मा वि, ४ काठे भवन निर्माण	२	१ भवन		४०			४०
८	सुस्मीता स्मृति युवाक्लव भवन निर्माण	२	१ भवन				३५	३५
९	मा वि मिझिङ, ४ कोठे भवन	३	१ भवन		२०			२०
१०	गोपीतारा प्रा विं (पिपलधारा), २ कोठे भवन निर्माण	३	१ भवन	५				५
११	सरस्वती प्रा. वि, २ कोठे भवन निर्माण	३	१ भवन	५				५
१२	विनोदकुन्ज प्रा. वि, २ कोठे भवन निर्माण	३	१ भवन	१०				१०
१३	चन्द्रप्रभा मा वि, पर्खाल निर्माण	३	३७५ मि	१२				१२
१४	मा वि सुलिचौर, ४ कोठे भवन निर्माण	४	१ भवन		२०			२०
१५	खोजमुलक अध्ययन अनुसन्धान केन्द्र स्थापना	४	१ केन्द्र	२५				२५
१६	कानुनी परामर्श केन्द्र स्थापना	४	१ केन्द्र	१०				१०
१७	मा वि काभ्रा, ६ कोठे भवन निर्माण	५	१ भवन				६०	६०
१८	उदय प्रा वि रिझा, २ कोठे भवन निर्माण	५	१ भवन				४०	४०
१९	सुर्योदय आ.वि., ६ कोठे भवन निर्माण	५	६ कोठे	५०			६०	११०
२०	उदय प्रा.वि. रिझा, ४ कोठे भवन निर्माण	५	४ कोठे	४०				४०
२१	मा वि गजुल, ८ कोठे भवन निर्माण	६	१ भवन		२०			२०
२२	नमूना विद्यालय, ४ कोठे भवन निर्माण	६	१ वि				४०	४०
२३	मा वि तेवाङ, ४ कोठे भवन निर्माण	७	१ भवन		२०			२०
२४	शिवालय प्रा वि, ४ कोठे भवन निर्माण	७	१ भवन				४०	४०
२५	लिस्ने प्रा वि, तेवाङ, सौचालय निर्माण	७	१	८				८
२६	शिवालय प्रा.वि, आर.सि.सि. पर्खाल निर्माण	७	१	३	२०			२३
२७	सामुदायिक सीकाई केन्द्र, २ कोठे भवन	७	१ भवन	१०				१०
२८	मा वि अरेस, ६ कोठे भवन निर्माण	८	१ भवन				६०	६०
२९	प्रत्येक मा वि मा सिसि क्यामेरा र ई हाजिरी	सबै	८ मा वि	२४				२४
३०	आ वि हरुमा ई हाजिरि	सबै	६ आ वि	२				२
३१	कक्षा १-३ बाहेकका अरु विद्यालयमा वाल र अपांग मैत्री बसाई व्यवस्था	सबै	२८ वि	३०				३०
३२	प्राथमिकतह १-५ मा लेड शिक्षण	सबै	२०० टिभि	८०				८०
३३	छात्राका लागि पोसाक वितरण	सबै	सबै	२०				२०
३४	+२ व्यवस्थापन	सबै	सबै मा वि	५०				५०
३५	शिक्षक क्षमता विकास तालिम	सबै	सबै	५				५

३६	शैक्षिक सामाग्री खरिद	सबै	सबै	१०				१०
३७	सबै विधालय मा सिसि क्यामरा र डिजिटल हाजिरी	सबै	सबै		२५			२५
३८	एस इइ होस्टल संचालन	सबै	सबै	५				५
३९	अभिभावक जागरण तथा सचेतना कार्यक्रम	सबै	सबै	२				२
४०	पक्की तथा व्यवस्थित शौचालय	सबै	सबै मावि	१०			१०	२०
४१	गा पा मा क्याम्पस भवन ८ कोठे	पालिकास्तर	१ भवन	१००				१००
	शिक्षाको जम्मा			**६११**	**१८५**	**०**	**३४५**	**१,१४१**
	स्वास्थ्य							
१	स्वास्थ्यचौकी भवन निर्माण	१	१ भवन		५०		२०	७०
२	२० सैयाको अस्पताल निर्माण	२	१ भवन		५०	५०	५०	१५०
३	वाउवाङ गाँउघर क्लिनीक	४	१ योजना	५				५
४	निःशूल्क स्वास्थ्य शिवीर संचालन, प्रत्येक विधालय	६	१ पटक	१०				१०
५	प्रसुती केन्द्र सहितको स्वास्थ्यचौकी भवन निर्माण	७	१ भवन		१००			१००
६	सरुवा तथा महामारी रोग चेतनामुलक कार्यक्रम	७	२ पटक	३				३
७	स्वास्थ्यचौकि भवन निर्माण	३,५,८	३ वटा				२००	२००
८	निःशुल्क स्वास्थ्य शिविर संचालन	३,६,४	३ शिविर	१०			१०	२०
९	गाउंघर ल्किनिक भवन निर्माण	सबै	८ भवन	६				६
१०	सबै स्वास्थ्यचौकीमा औषधि खरिद	सबै	सबै स्वा.के	३०			२१	५१
११	कम्प्यूटर उपकरण खरिद	सबै	सबै स्वा.के	१०				१०
१२	क्षमता बृद्धि तथा अनुगमन	सबै	सबै स्वा के	१०				१०
१३	महीला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाको क्षमता विकास	सबै	सबै	२				२
१४	एच.आई.भि,टि.बि.,लेप्रोसि जागरण कार्यक्रम	सबै	८ का क	३				३
१५	स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम	सबै	१ का क	३				३
१६	विद्यालयहरुमा प्राथमिक उपचार बक्स वितरण	सबै	सबै वि	३०			३०	६०
१७	२५ सैंयाको अस्पताल निर्माण	पालिकास्तर	१ भवन			१००		१००
१८	सबै विद्यालयका १ शिक्षकलाई प्रा.उ. तालिम	पालिकास्तर	२ तालिम	५				५
	स्वास्थ्यको जम्मा			**१२७**	**२००**	**१५०**	**३३१**	**८०८**
	खानेपानीः							
१	उर्लिखोखा घोडागाउं खा पा योजना	१	१ योजना	३०				३०
२	भलबाङ्ग खानेपानी योजना	१	१ योजना	१०	३०			४०
३	धाराबाङ्ग खा.पा. योजना	१	१ योजना	१०	३०			४०
४	सिमखोला झरु खा.पा. योजना	१	१ योजना	१०	३०			४०
५	गोगनपानी खुग्रीकोट खानेपानी योजना	२	१ योजना			५०		५०
६	मिझिङ ठुलोगाउं खा पा योजना	३	१ योजना	३०				३०
७	बजार क्षेत्रमा मिटर जडित खानेपानी योजना निर्माण तथा व्यवस्थापन	४	१ योजना	२५		५०	१००	१७५
८	रिर्जभवायर ट्यांकी निर्माण	४	१ योजना	२०				२०
९	एक घर एक धारा खानेपानी योजना	५	१ योजना	२०				२०
१०	खनेपानी योजना (झिवाखोला, डिहीटोला, धाराटोला, निम्नुधारा)	६	१ योजना	१०	२५	२५		६०
११	पातिहाल्ना खा.पा. मर्मत	६	१ योजना				१०	१०
१२	धनुवाछहरा, एक्लेपाटा खा पा योजना	६	१ योजना				२०	२०
१३	गोठिबाङ्ग खानेपानी योजना	७	१ योजना		५०			५०

१४	वडा कार्यालयमा खानेपानी र प्रतिक्षालय निर्माण	७	१ योजना	८				८
	खानेपानीको जम्मा			**१७३**	**१६५**	**१२५**	**१३०**	**५९३**
	लक्षित वर्गः							
१	प्रत्येक वडाको २।२ जनालाई छात्रबृत्ति	सबै	१६ जना	१६				१६
२	वाल विवाह, लैंगिक हिंसा, घरेलु हिंसा तथा छुवाछुत बिरुद्धको अभियान संचालन	सबै	१ का क	१०				१०
३	महीला सशक्तिकरण र वालविवाह न्यूनीकरण चेतना	सबै	१ का क	१३				१३
४	जेष्ठ नागरिक सम्मान तथा तिर्थाटन भ्रमण	सबै	२ कार्यक्रम	१०				१०
५	सास्कृतिक सिगांरु नाच तथा पंचेबाजा संरक्षण	सबै	१ तालिम		५			५
६	महिला समूहका लागि अध्यन भ्रमण	सबै	१ पटक	५				५
७	आमा समूहको संस्थागत तथा क्षमता विकास कार्यक्रम	सबै	८ पटक	१०				१०
८	युवाहरुका लागि व्यवसायिक सिप अनुदान	पालिकास्तर	१० जना	५			१५	२०
९	दलित विपन्न क्षमता विकास तालिम	पालिकास्तर	५० जना	८			१०	१८
	लक्षित वर्गको जम्मा			**७७**	**५**	**०**	**२५**	**१०७**
	खेलकुद तथा कला संस्कृतिः							
१	गन्दर्भ वस्तीको लागि कला संस्कृतिको संरक्षण गर्न कार्यक्रम संचालन	१		२				२
२	त्रिपुरेस्वरी मन्दिर भवन निर्माण	२	१		४०			४०
३	खेलकुद मैदान निर्माण, खुङग्री स्यानीचौर	२	१	२५				२५
४	गाउंपालिकास्तरीय खेलमैदान निर्माण	४	१	५०			१००	१५०
५	वाउवाङ्ग खेलकुद मैदान सुधार	४	१	१०				१०
६	खेलकुद रंगशाला निर्माण, तेबाङ्ग	७		१०		५०		६०
७	एक वडा एक खेलमैदान निर्माण	सबै	८	४०				४०
८	वडास्तरीय केलकुद कार्यक्रम	सबै	८	२०				२०
९	कला र संस्कृतिको विकास	सबै		१०				१०
१०	लोपोन्मुख स्थानीय प्रविधि तथा सामाग्रीहरु संरक्षण गर्न म्युजियमको व्यबस्था	सबै		१०				१०
११	जनता आवास कार्यक्रम - द्वन्द पीडित , एकल महिला र विपन्न परिवारको लागि	पालिकास्तर	१			१००		१००
१२	शान्ति सुरक्षा र मेलमिलापका लागि कनूनी सल्लाहाकारको व्यवस्था	पालिकास्तर	१	१०				१०
१३	मा वि मा मार्सलआर्ट प्रशिक्षण सहयोग	पालिकास्तर	सबै मा वि	३				३
१४	मार्सलआर्ट प्रशिक्षणको लागि सामग्री सहयोग	पालिकास्तर	१	५				५
१५	मार्सलआर्ट प्रतियोगिता संचालन सहयोग	पालिकास्तर	१	२				२
	खेलकुद तथा कला संस्कृतिको जम्माः			**१९७**	**४०**	**१५०**	**१००**	**४८७**
	कुल जम्मा			**१,१८५**	**५९५**	**४२५**	**९३१**	**३,१३६**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**–५२३**	**-४९५**	**–४२५**	**-३३१**	**-१,७७४**

वर्ष - २ (आ व २०७७।७८)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			७९६	४००	६००	६४०	२,४३६
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	शिक्षाः							
१	प्रा वि वरनेटा, ४ कोठे भवन निर्माण	१	१ भवन	४०				४०
२	रामेस्वरी मा वि, घोडागाउं, ४ कोठे भवन निर्माण	१	१ भवन	४०				४०
३	त्रिपुरेस्वरी मा वि खुग्री, ४ कोठे भवन निर्माण	२	१ भवन		४०			४०
४	छंदयस्वरी मा वि, ४ कोठे भवन निर्माण	२	१ भवन				४०	४०
५	ज्ञानोदय आ वि, महिन्द्री, ४ कोठे भवन निर्माण	२	१ भवन	४०				४०
६	ज्वोतिप्रकाश मा वि, हरिगाउं, पर्खाल निर्माण	२	३०० मि	२०				२०
७	आ.वि.हिले, ४ कोठे भवन र पर्खाल निर्माण	२	१	२५				२५
८	चन्द्रप्रभा मा वि, मिझिङ, पर्खाल निर्माण	३	२०० मि		२०			२०
९	कोईरालखर्क नि मा वि, ४ कोठे भवन निर्माण	४	१ भवन		४०			४०
१०	सरस्वती प्रा वि, वाग्मा, २ कोठे भवन निर्माण	४	१ भवन		३५			३५
११	मन्टेवरी सहित वाल उद्यानको निर्माण	४	१ योजना	१५				१५
१२	अध्ययन अनुसन्धान	४	१	१०				१०
१३	वाउवाङ सामुदायिक भवन निर्माण	४	१ भवन	१०				१०
१४	आ वि क्वालिगाउं, २ कोठे भवन निर्माण	५	१ भवन				३५	३५
१५	जीवनोद्धार प्रा वि, २ कोठे भवन निर्माण	५	१ भवन	३२				३२
१६	जनकल्याण आ वि, ४ कोठे भवन निर्माण	६	१ भवन				४०	४०
१७	मा वि गजुल, घेरावार निर्माण	६	३०० मि		२५			२५
१८	सरस्वती प्रा वि मा शौचालय निर्माण	६	१	५				५
१९	शिशु प्रा वि मा शौचालय निर्माण	६	१	५				५
२०	लिस्ने प्रा वि, तेवाङ, २ कोठे भवन निर्माण	७	१ भवन	३२				३२
२१	चिस्पाधारा, ४ कोठे भवन निर्माण	७	१ भवन	१०			४०	५०
२२	दोबाटा प्रा.वि, २ कोठे भवन निर्माण	७	१ भवन		१३			१३
२३	नवनमूना प्रा.वि, बालविकास भवन निर्माण	७	१ भवन	४				४
२४	अभिभावक जागरण तथा सचेतना तालिम	७	१ तलिम	२				२
२५	जनता प्रा वि, २ कोठे भवन निर्माण	८	१ भवन	३२				३२
२६	मा वि अरेस, ८ कोठे छात्रावास निर्माण	८	१ भवन	५०				५०
२७	लिस्ने प्रा वि, अरेस, ४ कोठे भवन निर्माण	८	१ भवन	४०				४०
२८	मा वि अरेस, सरस्वती मन्दिर निर्माण	८	१ मन्दीर	५				५
२९	एक मा वि एक कम्प्यूटर कार्यक्रम	सबै	सबै मा वि	२०			५०	७०
३०	कक्षा १-५ का लागि खाजा व्यवस्था	सबै	सबै			१००		१००
३१	+२ शिक्षक अनुदान कोटा	सबै	सबै मा वि			६०		६०
३२	प्रविधि मैत्री शिक्षण सिकाई तालिम	सबै	सबै वि	२०				२०
३३	विद्यालयहरुमा सेनेट्री प्याड वितरण	सबै	५०००	५				५
३४	एस इइ होस्टल संचालन निरन्तर	सबै	सबै	५				५
३५	सबै मा वि हरुमा शुद्ध खानेपानी व्यवस्था	सबै	सबै मा वि	३०				३०
३६	विज्ञान प्रयोगशाला निर्माण	सबै	६ मा वि		४५			४५
३७	क्याम्पस भवन निर्माण निरन्तर	पालिकास्तर	१ भवन			५०		५०
	शिक्षाको जम्मा			**४९७**	**२१८**	**२१०**	**२०५**	**१,१३०**

	स्वास्थ्य							
१	स्वास्थ्य चौकीमा एम्बुलेन्स व्यवस्था	२	१			४०	१०	
२	च्यानधारा स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण	२	१ भवन		३०		१०	
३	गाउँघर क्लिनिकमा शौचालय निर्माण	७	५ ओटा	५			१०	१५
४	निःशुल्क औषधि खरिद	सबै	सबै स्वा.के	४०				४०
५	सुत्केरी तथा नवजात शिशु स्याहार	सबै	सबै स्वा.के	१५			२०	३५
६	स्वास्थ्य चौकी भवन मर्मत	सबै	सबै	२०				२०
७	गाउंघर ल्किनिक संचालन	सबै	सबै	२०			१०	३०
८	स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन	सबै	सबै स्वा.के	१५				१५
९	तालिम तथा शिविर संचालन	सबै	सबै स्वा.के	३५			१०	४५
१०	स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम	सबै		३			१०	१३
	स्वास्थ्यको जम्मा			**१५३**	**३०**	**४०**	**८०**	**२१३**
	खानेपानीः							
१	माडीचौर खुग्री खा पा योजना	२	१	३०				३०
२	महिन्द्री ग्रामिण खानेपानी (मिटरसहित)	२		१०				
३	छिर्ने र वाउवाङ खा पा योजना	४	१	१०		५०		६०
४	झिवाखोला, हटिटोला खानेपानी योजना	६	१ यो	१५				१५
५	पातिहाल्ना खा.पा. मर्मत	६	१ यो	१०				१०
६	चिस्पाधारा खानेपानी कुवा मर्मत	७	१	२				२
७	घरेलिखोला टोड्के लिफ्ट खानेपानी योजना	७	१	१०	५०			६०
८	सल्लीपानी, पातिखर्क खानेपानी योजना	७	१	८				८
९	एकघर एक धारा अभियान संचालन	सबै	सबै	५०			४०	९०
	खा पा को जम्मा			**१४५**	**५०**	**५०**	**४०**	**२७५**
	लक्षित वर्गः							
१	चर्तुभुज महिला सहकारी भवन निर्माण	२	१ वटा	३०				३०
२	आमा समूह, २ कोठे भवन निर्माण	६	१ यो	१०				१०
३	महिला सामुदायिक, ४ कोठे भवन निर्माण	७	१ यो				४०	४०
४	प्रहरी चौकी भवन निर्माण	सबै	८ वटा	२०			१००	१२०
५	दलित तथा विपन्नका लागि सिपविकास तालिम	पालिकास्तर	३ तालिम	३०			५	३५
६	महिलाका लागि सिपमूलक तालिम	पालिकास्तर	५ तालिम	३०			२	३२
७	वाल विवाह, लैंगिक हिंसा, घरेलु हिंसा तथा छुवाछुत बिरुद्धको अभियान संचालन	पालिकास्तर	१	१०				१०
८	प्रत्येक वडाको ४।४ जनालाई छात्रबृत्ति	पालिकास्तर	३२ जना	१६			२	१८
९	जेष्ठ नागरिक निःशुल्क स्वास्थ्य परीक्षण	पालिकास्तर	सबै जे ना	२०			२	२२
१०	युवाहरुका लागि व्यवसायिक सिप अनुदान	पालिकास्तर	१० जना	१०			५	१५
११	पालिकास्तरीय खेलकुदको आयोजना	पालिकास्तर	१ पटक	१५				१५
१२	सेल्टर हाउस १४ कोठे भवन निर्माण (महिला, बालवालिका, जेष्ठ नागरिक आदिका लागि)	पालिकास्तर	१ भवन			२००		२००
	लक्षित वर्गको जम्मा			**१९१**	**०**	**२००**	**१५६**	**५४७**

	खेलकुद तथा कला संस्कृतिः							
१	कला संस्कृतिको अध्ययन अनुसन्धान र संरक्षण	१	१ का क	५				५
२	शिवपञ्चाङ्ग मन्दिर संरक्षण, चर्तुभुज खुग्री	२	१ योजना	२०				२०
३	कला संस्कृतिको संरक्षण कार्यक्रम	४	५ पटक	१०				१०
४	युवा क्लव भवन निर्माण	सबै	८ भवन			४०		४०
५	मा वि मा मार्सलआर्ट प्रशिक्षण सहयोग	सबै	सबै मा वि	३				३
६	विद्यालयस्तरीय रनिङ सिल्ड खेलकुद प्रतियोगिता	सबै	सबै	५				५
७	कला संस्कृतिको अध्ययन अनुसन्धान	पालिकास्तर	१	१०				१०
८	अध्यक्ष कप खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना	पालिकास्तर	१	१०				१०
९	शान्ति सुरक्षा र मेलमिलाप कनूनी सल्लाहाकारको व्यवस्था	पालिकास्तर	१	१४				१४
१०	मार्सलआर्ट प्रशिक्षणको लागि सामग्री सहयोग	पालिकास्तर	१	५				५
११	मार्सलआर्ट प्रतियोगिता संचालन सहयोग	पालिकास्तर	१	२				२
	खेलकुद तथा कला संस्कृतिको जम्माः			**८४**	**०**	**४०**	**०**	**१२४**
	कुल जम्मा			**१,०७०**	**२९८**	**५४०**	**४८१**	**२,२८९**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-२७४**	**१०२**	**६०**	**१५९**	**१४७**

वर्ष - ३ (आ व २०७८।७९)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			९३०	६००	९००	८८०	३,३१०
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	शिक्षाः							
१	प्रा वि घोडाकोट, ४ कोठे भवन निर्माण	१	१ भवन	४०				४०
२	मा वि हरिगाउं ११।१२ संचालनगर्न ८ कोठे भवन निर्माण	२	१ भवन			१००		१००
३	मा वि मिझिङ, ४ कोठे भवन निर्माण	३	१ भवन	५०				५०
४	मा वि सुलिचौर, ४ कोठे भवन निर्माण	४	१ भवन	५०				५०
५	मा वि गजुल, ४ कोठे भवन निर्माण	६	१ भवन			५०		५०
६	प्रा वि गजलकोट, २ कोठे भवन निर्माण	६	१ भवन		१०			१०
७	मा वि तेवाङ, १० कोठे भवन निर्माण	७	१ भवन			५०		५०
८	शिवालय प्रा वि, फिल्डमर्मत	७	१	५				५
९	दोबाटा प्रा.वि, शौचालय निर्माण	७	१	३				३
१०	सामुदायिक अध्ययन केन्द्र, शौचालय निर्माण	७	१	२				२
११	ने.रा.मा.वि, छात्रावास भवन निर्माण	७	१ भवन	२०	८०			१००
१२	नमूना विद्यालय स्तरोन्नति (अरेस, हरिगाउं)	२,८	२ वि			१००		१००
१३	मा वि हरुलाई आइ सि टि ल्याव	सबै	सबै मावि			१००	१०	११०
१४	विज्ञान सामग्री, ८ मा वि लाई	सबै	सबै मा वि			१००	१०	११०
१५	आ वि र प्रा विहरुमा शुद्ध खानेपानी व्यवस्था	सबै	सबै	१००			५०	१५०
१६	विद्यालय फर्निचर, सबै विद्यालयमा	सबै	सबै	१००				१००
१७	विद्यालय खाजा तथा पोसाक वितरण	सबै	सबै			१००		१००
१८	वालमैत्री वालविकास भवन निर्माण	सबै	८ भवन		१००			१००
१९	शैक्षिक सामग्री खरिद	सबै	सबै वि				२००	२००
२०	१४ प्रा वि मा रंगरोगन	सबै	१४ वि	२०				२०
२१	विद्यालय कम्प्यूटर कार्यक्रम निरन्तरता	सबै	सबै मावि			१००		१००
२२	छात्रबृत्ति	सबै	सबै	३०				३०
२३	क्याम्पस विकास निरन्तर	पालिकास्तर	१	५०				५०
२४	मा वि स्तरीय शैक्षिक भ्रमण	पालिकास्तर	१ भ्रमण	२५				२५
२५	शिक्षक क्षमता विकास तालिम	पालिकास्तर	१ तलिम	२०				२०
	शिक्षाको जम्मा			**५१५**	**१९०**	**७००**	**२७०**	**१,६७५**
	स्वास्थ्य							
१	स्वास्थ्य चौकी पर्खाल निर्माण	८	१	१०				१०
२	निःशुल्क औषधि खरिद	सबै	सबै स्वा.के	४०				४०
३	सुत्केरी तथा नवजात शिशु स्याहार	सबै	सबै स्वा.के	१५			२०	३५
४	स्वास्थ्य सम्बन्धी सामाग्री व्यवस्थापन	सबै	सबै स्वा.के			१००		१००
५	स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम	सबै		३				३
६	गाउंघर ल्किनिक संचालन	सबै	सबै	२०			१०	३०
७	स्वास्थ्य सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान	पालिकास्तर	१	१०				१०
	स्वास्थ्यको जम्मा			**९८**	**०**	**१००**	**३०**	**२२८**
	खानेपानीः							
१	माडीचौर खुङग्री खा पा योजना	२	१ योजना		२०			२०
२	मिटर सहित सबै वस्तीमा खा पा योजनाको निरन्तरता	४	१ योजना		४०		२०	६०
३	सल्लेपानी खा.पा. पोखरी निर्माण	७	१ योजना	८				८
४	एकघर एक धारा अभियान संचालन	सबै	सबै	०	५०		१००	१५०
	खा पा को जम्मा			**८**	**११०**	**०**	**१२०**	**२३८**

	लक्षित वर्गः							
१	ज्येष्ठ नागरिक विश्राम स्थल निर्माण	सबै	८ वटा	१५	२५			४०
२	वाल विवाह, लैंगिक हिंसा, घरेलु हिंसा तथा छुवाछुत विरुद्धको अभियान संचालन	पालिकास्तर	१	२०			२०	४०
३	दलित, महीला तथा विपन्नका लागि सिपविकास तालिम	पालिकास्तर	३ तालिम	२०			३०	५०
४	महिलाकालागि क्षमता विकास सिपमूलक तालिम	पालिकास्तर	५ तालिम				३०	३०
५	प्रत्येक वडाको ४।४ जनालाई छात्रबृत्ति	पालिकास्तर	३२ जना	१६			२	१८
६	जेष्ठ नागरिक निःशुल्क स्वास्थ्य परिक्षण	पालिकास्तर	सबै जे ना	२०			२	२२
७	युवाहरुका लागि व्यवसायिक सिप अनुदान	पालिकास्तर	१० जना	१०			५	१५
८	पालिकास्तरीय खेलकुदको आयोजना	पालिकास्तर	१ पटक	१५				१५
	लक्षित वर्गको जम्मा			**११६**	**२५**	**०**	**८९**	**२३०**
	खेलकुद तथा कला संस्कृतिः							
१	महिन्द्री युवा क्लव भवन निर्माण	२	१ भवन	१०				१०
२	गा पा र वडास्तरीय खेलकुद कार्यक्रम	सबै	९	३०				३०
३	मा वि मा मार्सलआर्ट प्रशिक्षण सहयोग	सबै	सबै मा वि	३				३
४	कला र संस्कृतिको विकास कार्यक्रम	पालिकास्तर	१	१४	४०			५४
५	अध्यक्ष कप भलिवल प्रतियोगिता आयोजना	पालिकास्तर	१	१५				१५
६	शान्ति सुरक्षा र मेलमिलाप कनूनी सल्लाहाकारको व्यवस्था	पालिकास्तर	१	२०				२०
७	मठमन्दिर संरक्षण, मर्मत र सुधार	पालिकास्तर	सबै	५०				५०
८	मार्सलआर्ट प्रशिक्षणको लागि सामाग्री सहयोग	पालिकास्तर	१	५				५
९	मार्सलआर्ट प्रतियोगिता संचालन सहयोग	पालिकास्तर	१	२				२
	खेलकुद तथा कला संस्कृतिको जम्माः			**१४९**	**४०**	**०**	**०**	**१८९**
	कुल जम्मा			**८८६**	**३६५**	**८००**	**५०९**	**२,५६०**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**४४**	**२३५**	**१००**	**३७१**	**७५०**

वर्ष - ४ (आ व २०७९।८०)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			१,०६४	८००	८००	१,१२०	३,७८४
क्रसं	गरिने काम	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	शिक्षाः							
१	प्रा वि खलासिङगे, २ कोठे भवन निर्माण	२	१ भवन			४०		४०
२	सरस्वती प्रा वि गोगनपानी, २ कोठे भवन निर्माण	२	१ भवन			४०		४०
३	ज्योति प्रकाश मा वि, छात्रावास निर्माण	२	१ भवन	५०				५०
४	प्राविधिक शिक्षालय निर्माण, खुङग्री चतुर्भुज	२	१ भवन	१०	५०			६०
५	जनकल्याण आधारभूत विद्यालय, १२ कक्षा भवन निर्माण	६	१ भवन		१००			१००
६	ज्ञानज्योति प्रा वि गुरासे, २ कोठे भवन निर्माण	८	१ भवन			४०		४०
७	नमूना मा वि सहयोग कार्यक्रम	१,५,८	३	१५०				१५०
८	नमूना मा वि अरेस र हरिगाउं, भवन निर्माण	२,८	२ भवन	१००			१००	२००
९	६ वटा आ वि मा पर्खाल निर्माण	सबै	६			१००	१००	२००
१०	२८ वटा प्रा वि मा पर्खाल निर्माण	सबै	२८ वि			१००	१००	२००
११	सबै वालविकास केन्द्रमा बसाई व्यवस्थापन	सबै	सबै वाविके	४०			१०	५०
१२	वाल विकास भवन निर्माण	सबै	८ वटा	४०			५०	९०
१३	+२ हरुलाई व्यवस्थापन	सबै	सबै	३०				३०
१४	विद्यालय शुद्ध खानेपानी कार्यक्रम निरन्तरता	सबै	सबै			१००	१००	२००
१५	विद्यालय खाजा कार्यक्रम निरन्तरता	सबै	सबै वि			२००	१००	३००
१६	शिक्षक पेशागत विकास तालिम	पालिकास्तर	२ तालिम	५०				५०
१७	शैक्षिक भ्रमण कार्यक्रम	पालिकास्तर	१ भ्रमण	५०				५०
१८	क्याम्पस पर्खाल व्यवस्थापन निरन्तर	पालिकास्तर	१			५०		५०
	शिक्षाको जम्मा			**५२०**	**१५०**	**६७०**	**५६०**	**१,९००**
	स्वास्थ्य							
१	निःशुल्क औषधि खरिद	सबै	सबै स्वा.के	१००	२००			३००
२	सुत्केरी तथा नवजात शिशु स्याहार	सबै	सबै स्वा.के	२०			२०	४०
३	स्वास्थ्य सम्बन्धी उपकरण व्यवस्थापन	सबै	सबै स्वा.के	५०				५०
४	गाउंघर ल्किनिक संचालन	सबै	सबै	३०			१०	४०
५	स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम	सबै		३				३
६	स्वास्थ्य सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान	पालिकास्तर	१	१५				१५
	स्वास्थ्यको जम्मा			**२१८**	**२००**	**०**	**३०**	**४४८**
	खानेपानीः							
१	खलसिंगे खानेपानी मर्मत योजना	२	१ योजना			१०		१०
२	नुलेपानी, ओद्रेपानी टोल खानेपानी योजना	७	१ योजना			५०		५०
३	गल्डुङ, चिन्ने खा पा योजना -एक घर एक धारा	८	१ योजना		५०			५०
४	एकघर एक धारा अभियान संचालन निरन्तर	सबै	सबै	२०		५०	१००	१७०
	खा पा को जम्मा			**२०**	**५०**	**११०**	**१००**	**२८०**

	लक्षित वर्गः							
१	महिला विकास भवन निर्माण	सबै	८ भवन	२४				२४
२	लघु सिपविकास तालिम भवन निर्माण	सबै	८ तालिम	१६				१६
३	वाल विवाह, लैंगिक हिंसा, घरेलु हिंसा तथा छुवाछुत बिरुद्धको अभियान संचालन	पालिकास्तर	१	२०			२००	२२०
४	दलित, महिला, अपांग तथा विपन्नका लागि सिपविकास	पालिकास्तर	३ तालिम	६०			५	६५
५	महिलाकालागि क्षमता विकास सिपमूलक तालिम	पालिकास्तर	५ तालिम	३०			२	३२
६	प्रत्येक वडाको ४।४ जनालाई छात्रबृत्ति	पालिकास्तर	३२ जना	१६			२	१८
७	जेष्ठ नागरिक निःशुल्क स्वास्थ्य परीक्षण	पालिकास्तर	सबै जे ना	२५	२५		२	५२
८	युवाहरुका लागि व्यवसायिक सिप अनुदान	पालिकास्तर	३० जना	३०	५०		१९	९९
९	पालिकास्तरीय खेलकुदको आयोजना	पालिकास्तर	१ पटक	२८				२८
	लक्षित वर्गको जम्मा			**२४९**	**७५**	**०**	**२३०**	**५५४**
	खेलकुद तथा कला संस्कृतिः							
१	गा पा र वडास्तरीय खेलकुद कार्यक्रम	सबै	९	४०				४०
२	मा वि मा मार्सलआर्ट प्रशिक्षण सहयोग	सबै	सबै मा वि	३				३
३	कला र संस्कृतिको विकास कार्यक्रम	पालिकास्तर	१		२००			२००
४	अध्यक्ष कप खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना	पालिकास्तर	१	२०				२०
५	शान्ति सुरक्षा र मेलमिलाप कानूनी सल्लाहाकारको व्यवस्था	पालिकास्तर	१	४०				४०
६	मठमन्दिर संरक्षण, मर्मत र सुधार निरन्तरता	पालिकास्तर	सबै	३०				३०
७	मार्सलआर्ट प्रशिक्षणको लागि समाग्री सहयोग	पालिकास्तर	१	५				५
८	मार्सलआर्ट प्रतियोगिता संचालन सहयोग	पालिकास्तर	१	२				२
	खेलकुद तथा कला संस्कृतिको जम्माः			**१४०**	**२००**	**०**	**०**	**३४०**
	कुल जम्मा			**१,१४७**	**६७५**	**७८०**	**९२०**	**३,५२२**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-८३**	**१२५**	**२०**	**२००**	**२६२**

वर्ष - ५ (आ व २०८०।८१)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			१,३२३	१,०००	१,५००	१,३६०	५,१८३
क्रसं	गरिने काम	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	शिक्षाः							
१	मा वि हरिगाउं, प्राविधिक शिक्षा संचालनका लागि पूर्वाधार विकास	२	१			२००	१००	३००
२	मिझिङ मा वि, ४ कोठे भवन निर्माण	३	१ भवन		५०			५०
३	सुलिचौर मा वि, ८ कोठे भवन निर्माण	४	१ भवन		१००			१००
४	गजुल मा वि, प्राविधिक शिक्षा भवन निर्माण	६	१ भवन		१००			१००
५	सरस्वती प्रा वि, २ कोठे भवन निर्माण	६	१ भवन			२०		२०
६	मा वि अरेश, प्राविधिक शिक्षा संचालनका लागि पूर्वाधार विकास	८	१ भवन		१००			१००
७	सबै मा वि लाई नमूना बनाउने	सबै	सबै मा वि			८००		८००
८	नमूना मा वि हरुको व्यवस्थापन	सबै	सबै	१००				१००
९	८ वटा मा वि र ६ वटा आ वि हरुमा शौचालय निर्माण	सबै	१४		५०			५०
१०	सबै विद्यालयमा फर्निचर निर्माण	सबै	सबै	५०				५०
११	मा वि र आ वि सबैमा विज्ञान समाग्री व्यवस्था	सबै	सबै	२०			१००	१२०
१२	कक्षा १-५ मा बसाई व्यवस्था	सबै	सबै	५०				५०
१३	सबै विद्यालयमा खेलकुद समाग्री व्यवस्था	सबै	सबै	४०			१०	५०
१४	मा वि विद्यार्थी शैक्षिक भ्रमण	सबै	सबै मा वि	३०			५०	८०
१५	शिक्षक पेशागत विकास तालिम	सबै	१ तलिम	२०				२०
१६	वाल विकास भवन निर्माण	सबै	८ भवन	२५				२५
१७	विद्यालय खाजा कार्यक्रम निरन्तरता	सबै	सबै वि				२००	२००
१८	विद्यालय शुद्ध खानेपानी कार्यक्रम निरन्तरता	सबै	सबै वि		१००			१००
१९	प्रत्येक वडाका ४।४ विद्यालयमा शौचालय निर्माण तथा मर्मत	सबै	३२ वि		१००			१००
२०	अशक्त असहाय छात्रबृत्ति कार्यक्रम	सबै	सबै वि	३५				३५
२१	एक विद्यार्थी एक ल्यापटप कार्यक्रम	सबै	२८ वि	१८				१८
२२	सबै विद्यालयमा सरस्वतीको मन्दिर निर्माण	सबै	सबै		५०			५०
२३	विद्यालय उद्यान निर्माण	सबै	सबै		५०			५०
२४	मा वि हरुमा पर्खाल निर्माण तथा मर्मत	सबै	सबै मा वि	५०				५०
२५	क्याम्पस व्यवस्थापन निरन्तर	पालिकास्तर	१			५०	१००	१५०
	शिक्षाको जम्मा			**४३८**	**७००**	**१,०७०**	**५६०**	**२,७६८**
	स्वास्थ्य							
१	स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण	२,३,५,६,७	५ भवन			३००	१००	४००
२	निःशुल्क औषधि खरिद	सबै	सबै स्वा.के	१५०				१५०
३	सुत्केरी तथा नवजात शिशु स्याहार	सबै	सबै स्वा.के	२०			२०	४०
४	स्वास्थ्य सम्बन्धी उपकरण व्यवस्थापन	सबै	सबै स्वा.के	५०				५०
५	गाउंघर ल्किनिक संचालन	सबै	सबै	३०			१०	४०
६	सबै स्वास्थ्य चौकीमा वर्थिङ सेन्टर निर्माण तथा व्यवस्थापन	सबै	सबै स्वा के		८०			८०
७	स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम	सबै		३				३
८	स्वास्थ्य सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान	पालिकास्तर	१	१५				१५
९	स्वास्थ्यचौकी एवं अस्पतालका लागि समाग्री व्यवस्थापन	पालिकास्तर			५०			५०
	स्वास्थ्यको जम्मा			**२६८**	**१३०**	**३००**	**१३०**	**८२८**

	खानेपानीः							
१	धनुवा धौलिगाउँ खा पा योजना	६	१ योजना	१०				१०
२	दोखोला खानेपानी निर्माण योजना	७	१ योजना			५०		५०
३	गल्डुङ, अरेश ठुलोगाउं खा पा योजना (एक घर एक धारा)	८	१ योजना		५०			५०
४	एकघर एक धारा अभियान संचालन	सबै	१ योजना	०		५०	१००	१५०
	खा पा को जम्मा			**१०**	**५०**	**१००**	**१००**	**२६०**
	लक्षित वर्गः							
१	वाल विवाह, लैंगिक हिंसा, घरेलु हिंसा तथा छुवाछुत बिरुद्धको अभियान संचालन	पालिकास्तर	१	२०			२००	२२०
२	दलित, महिला, अपांग तथा विपन्नका लागि सिपविकास	पालिकास्तर	३ तालिम	६०			५	६५
३	महिलाकालागि क्षमता विकास सिपमूलक तालिम	पालिकास्तर	५ तालिम	३०			२	३२
४	प्रत्येक वडाको ४।४ जनालाई छात्रबृत्ति	पालिकास्तर	३२ जना	१६			२	१८
५	जेष्ठ नागरिक निःशुल्क स्वास्थ्य परीक्षण	पालिकास्तर	सबै जे ना	२५	२५		२	५२
६	युवाहरुका लागि व्यवसायिक सिप अनुदान	पालिकास्तर	३० जना	३०	५०		१९	९९
	लक्षित वर्गको जम्मा			**१८१**	**७५**	**०**	**२३०**	**४८६**
	खेलकुद तथा कला संस्कृतिः							
१	फगाम खोलामा त्रिवेणी धाम र शिवालय निर्माण	४	१ धम	१०				१०
२	गा पा र वडास्तरीय खेलकुद कार्यक्रम	सबै	९	४०				४०
३	विद्यालयस्तरीय रनिङ्ग शिल्ड आयोजना	सबै	सबै	२०				२०
४	मा वि मा मार्सलआर्ट प्रशिक्षण सहयोग	सबै	सबै मा वि	३				३
५	कला, संस्कृति र साहित्यको विकास कार्यक्रम	पालिकास्तर	१		४५			४५
६	अध्यक्ष कप खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना	पालिकास्तर	१	२०				२०
७	शान्ति सुरक्षा र मेलमिलाप कनूनी सल्लाहाकारको व्यवस्था	पालिकास्तर	१	५०				५०
८	मठमन्दिर संरक्षण, मर्मत र सुधार निरन्तरता	पालिकास्तर	सबै	३०				३०
९	मार्सलआर्ट प्रशिक्षणको लागि समाग्री सहयोग	पालिकास्तर	१	५				५
१०	मार्सलआर्ट प्रतियोगिता संचालन सहयोग	पालिकास्तर	१	२				२
	खेलकुद तथा कला संस्कृतिको जम्माः			**१८०**	**४५**	**०**	**०**	**२२५**
	कुल जम्मा			**१,०७७**	**१,०००**	**१,४७०**	**१,०२०**	**४,५६७**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**२४६**	**०**	**३०**	**३४०**	**६१६**

सामाजिक विकास शीर्षक अन्तर्गतका कार्यक्रमहरूको ५ वर्षको बजेट सिलिङ

वर्ष	आर्थिक वर्ष	बजेट (लाखमा)				
		गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
१	आ व २०७६।७७	६६३	१००	०	६००	१,३६३
२	आ व २०७७।७८	७९६	४००	६००	६४०	२,४३६
३	आ व २०७८।७९	९३०	६००	९००	८८०	३,३१०
४	आ व २०७९।८०	१,०६४	८००	८००	१,१२०	३,७८४
५	आ व २०८०।८१	१,३२३	१,०००	१,५००	१,३६०	५,१८३
	जम्मा	**४,७७५**	**२,९००**	**३,८००**	**४,६००**	**१६,०७५**
	प्रतिशत	२९.७	१८.०	२३.६	२८.६	१००

सामाजिक विकास शीर्षक अन्तर्गतका कार्यक्रमहरूको ५ वर्षको बजेट

वर्ष	आर्थिक वर्ष	बजेट (लाखमा)				
		गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
१	आ व २०७६।७७	१,१८५	५९५	४२५	९३१	३,१३६
२	आ व २०७७।७८	१,०७०	२९८	५४०	४८१	२,२८९
३	आ व २०७८।७९	८८६	३६५	८००	५०९	२,५६०
४	आ व २०७९।८०	१,१४७	६७५	७८०	९२०	३,५२२
५	आ व २०८०।८१	१,०७७	१,०००	१,४७०	१,०२०	४,५६७
	जम्मा	**५,३६५**	**२,९३३**	**४,०१५**	**३,८६१**	**१६,०७४**
	प्रतिशत	३३.४	१८.२	२५.०	२४.०	१००

विभिन्न उप-शीर्षकको बजेट

वर्ष	आर्थिक वर्ष	बजेट (लाखमा)					
		शिक्षा	स्वास्थ्य	खा पा	लक्षित व	खेलकुद	**जम्मा**
१	आ व २०७६।७७	१,१४१	८०८	५९३	१०७	४८७	**३,१३६**
२	आ व २०७७।७८	१,१३०	२१३	२७५	५४७	१२४	**२,२८९**
३	आ व २०७८।७९	१,६७५	२२८	२३८	२३०	१८९	**२,५६०**
४	आ व २०७९।८०	१,९००	४४८	२८०	५५४	३४०	**३,५२२**
५	आ व २०८०।८१	२,७६८	८२८	२६०	४८६	२२५	**४,५६७**
	जम्मा	**८,६१४**	**२,५२५**	**१,६४६**	**१,९२४**	**१,३६५**	**१६,०७४**
	प्रतिशत	५३.६	१५.७	१०.२	१२.०	८	**१००.०**

५.९ सामाजिक विकास शीर्षकका रणनीतिहरू

(१) सामुदायिक विद्यालयका शिक्षकलाई कुनै पनि राजनितिक दलको कार्यकर्ताको रूपमा काम गर्नबाट निरुत्साहित गर्ने ।

(२) विकासको लागि आएको बजेटबाट तलव खाने गरी स्थानीय स्रोतबाट शिक्षक भर्ना गर्ने विगतको परिपाटीलाई निरुत्साहित गर्ने ।

(३) सामुदायिक विद्यालयको गुणस्तर माथि उठाउने र निजी विद्यालयहरूको आर्थिक अराजकता नियन्त्रण गर्ने नीति अवलम्बन गर्ने ।

(४) विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारमा सुधार गरी कक्षा कोठालाई क्रमशः सुविधा सम्पन्न घरको कोठा जस्तो बनाउने ।

५.१० सामाजिक विकास शीर्षकको कार्यनीतिहरू

(१) विद्यालयको सुधार र निर्माणको लागि विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षकहरूलाई नै बढी जिम्मेवार वनाइने छ ।

(२) शिक्षा र स्वास्थ्य क्षेत्रमा प्रभावकारी रूपमा काम गर्ने र लामो समयसम्म गाउँपालिकामा सेवा गर्ने व्यक्तिहरूलाई वार्षिक रूपमा सम्मान र पुरस्कारको व्यवस्था गरिने छ ।

(३) विद्यालय तथा स्वास्थ्य चौकीहरूको भवन निर्माण गर्दा सम्बन्धित संस्थाका व्यवस्थापन समितिहरूलाई नै बढी जिम्मेवार बनाइने छ ।

५.११ परिमाणात्मक लक्षहरू

माथि परिच्छेद ५ को ५.८ मा पाँच वर्षका लागि तर्जुमा गरिएका योजनाहरू अधिकांश कार्यान्वयन गर्न सकेमा निम्न अनुसारका परिमाणात्मक उपलब्धिहरू हासिल हुन सक्ने लक्ष लिईएको छ ।

- **शिक्षाः** भौतिक पक्षमा अधिकांश ९० प्रतिशत सार्वजनिक विद्यालयहरूमा सुरक्षित पक्की भवन, शतप्रतिशत विद्यालयहरूमा पर्याप्त शौचालय र शुद्ध खानेपानीको व्यवस्था हुनेछ । धुले कोठामा गरिने पठनपाठन अवस्थाको पूर्णतया अन्त्य भएको हुनेछ । त्यस्तै मानवीय पक्षमा शिक्षकको पेशागत क्षमता, कार्यकौशलता र नियमिततामा सुधार भै विद्यार्थीहरूको पठनपाठन अनुशासित, मर्यादित र गुणस्तरीय हुनेछ ।
- **स्वास्थ्यः** भौतिक पक्षमा सबै स्वास्थ्य चौकीमा पर्याप्त पक्की र सुरक्षित भवन, शौचालय तथा शुद्ध खानेपानीको व्यवस्था हुनेछ । मानवीय पक्षमा दक्ष जनशक्तिको उपलब्धता, नियमितता, प्रभावकारी गुणस्तरयक्त सेवा सुचारु भएको हुनेछ । गाउँपालिकामा २५ सैयाको एउटा र २० सैयाको अर्को अस्पताल स्थापना भै दुईटा अस्पताल संचालनमा आएका हुनेछन् ।
- **खानेपानीः** ९० प्रतिशत जनताले सुरक्षित र पाईपबाट ल्याएको खानेपानी प्रयोग गर्न सक्षम हुनेछन् । गाउँपालिका भित्रका सबै पानीका मुहानहरू निरीक्षण, परीक्षण र उपचार गरी स्वच्छ खानेपानीको आपूर्ति सुनिश्चितता भएको हुनेछ ।
- **लक्षित वर्गः** गाउँपालिकाले उपलब्ध गराउने सेवा र सुविधामा कुनै पनि वर्गको हामीलाई उपेक्षा गरियो भन्ने गुनासो रहने छैन । विकासका काममा महिलाहरूको सहभागिता र सक्रियता बढेको हुनेछ । दलित, अपांग र जेष्ठ नागरिकहरूले आफू पालिकाबाट सम्मानित भएको अनभूति गरेको अवस्था हुनेछ ।
- **कला र संस्कृतिः** स्थानीय वाजा संरक्षण र विकास भएको हुनेछ । बर्षमा एक पटक कला तथा संस्कृति झल्काउने महोत्सव आयोजना गर्ने वातावरण तयार भएको हुनेछ । साथै यस क्षेत्रको कला तथा संस्कृति झल्काउने कम्तीमा एउटा प्रकाशन भएको हुनेछ ।
- **खेलकुदः** विद्यालय स्तरीय, वडास्तरीय र गाउँपालिकास्तरीय खेलकुद प्रतियोगिताले नियमितता पाएको हुनेछ । भलिबल अथवा क्रिकेटमा कम्तीमा पनि जिल्लास्तरका ५ र राष्ट्रियस्तरका २ खेलाडीहरू तयार भएको अवस्था हुनेछ ।

पुनश्चः माथि उल्लेखित पञ्चवर्षीय योजनामा जम्मा ७२ वटा विद्यालय तथा स्वास्थ्य चौकीका भवन निर्माणका योजनाहरू प्रस्तावित भएका छन् । आ व २०७६।७७ मा मात्र २० वटा भन्दा बढी भवन निर्माणका योजना आएका छन् । यो विद्यालय तथा स्वास्थ्य चौकीको भौतिक अवस्थामा सुधार ल्याउने पाटो हो । प्रस्ताव गरे अनुसारका भवनहरू वनाउन स्रोत उपलव्ध हुन सक्यो र सबै योजनाहरू कार्यान्वयनमा आउनसके भने राम्रो हो । तर शिक्षा र स्वास्थ्यको गुणस्तरमा सुधारका लागि भौतिक संरचना एउटा पाटो मात्र हो । राम्रा भवन र कोठा हुँदैमा शिक्षा र स्वास्थ्यको गुणस्तरमा सुधार आउँदछ भन्ने सोच एकपक्षीय मात्र हुन जान्छ । राम्रा भवन र कक्षाकोठा बने तर पढ्ने विद्यार्थी भएनन् भने हाल शहरका सार्वजनिक विद्यालयको अवस्था जस्तै हुन सक्दछ । गुणस्तरमा सुधारको लागि भौतिक संरचनाको सुधारको साथै मानवसंसाधनको पक्ष पनि त्यतिकै महत्वपूर्ण हुन्छ । यस दृष्टिबाट हेर्दा मानवीय पक्षको सिप, क्षमता र दक्षतामा सुधार ल्याउने खालका खासै कार्यक्रम आएको देखिदैन । यस योजनामा समावेस भएका शिक्षाका कार्यक्रमहरू हेर्दा शिक्षासंग सम्बद्ध समुदायले पनि विकासलाई भौतिक संरचनामा मात्र सीमित गरेको अनभूति हुन्छ ।

त्यसैले मानवसंसाधनका दृष्टिले शिक्षा र स्वास्थ्य क्षेत्रमा सुधार गर्ने के उपाय हुन सक्दछ ? चिन्तन गर्ने वेला आएको छ । शिक्षकलाई बिषयगत तालिम दिएर गुणस्तरमा सुधार ल्याउन सकिन्छ भन्ने पुरानै प्रसंग हो । राज्यले यस्ता तालिमका लागि ठूलो धनराशि खर्च गरिसकेको छ । आफ्नो स्रोतबाट मात्र नभए विश्व बैंक तथा एशियाली विकास बैंक जस्ता अन्तर्राष्ट्रिय् बित्तीय संस्थाबाट ऋण लिएर पनि सार्वजनिक शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार ल्याउने प्रयास भएको हो । स्वास्थ्य क्षेत्रको सुधारका लागि वर्तमानमा पनि धेरै दात्रृसंस्थाहरूको लगानी छ । 'सवैका लागि शिक्षा कार्यक्रम' पनि संचालन गरेकै हो । तर नतिजा आशा गरेजस्तो आएन, सार्वजनिक विद्यालयको शिक्षाको गुणस्तर दिन प्रतिदिन खस्कदै गएको यथार्थ हाम्रा सामु छ । त्यस्तै स्वास्थ्य संस्थाहरु पनि नाम मात्रका छन् । फलस्वरूप पहाडी जिल्लाहरूमा पनि मध्यम स्तरीय आम्दानीका स्रोत भएका अभिभावकहरू आफ्ना वालवालिकाहरूलाई बोर्डिङका नाममा खोलिएका चर्को शुल्क लिने निजी विद्यालयहरूमा पठाउन र विरामीलाई महंगा अस्पतालमा लान बाध्यछन् । यो अवस्था सार्वजनिक विद्यालय र ग्रामिण स्वास्थ्य संस्थाको अस्तित्वसंग जोडिएको चुनौती हो । संघीयताको कार्यान्वयनले यो चुनौती स्थानीय सरकारमा पनि आएको छ । त्यसैले परम्परागत चलन चल्तीका अभ्यासको क्रमभंगगर्दै नयाँ सिराबाट सुधारको थालनी गर्न आवश्यक हुन्छ ।

परिच्छेद ६: विषयगत योजना - पूर्वाधार विकास

गाउँपालिकास्तरमा भौतिक पूर्वाधार भन्नाले मूलतः सडक, पक्कीपुल, झोलुंगे पुल, भवन, ऊर्जा, लघु तथा साना जलविद्युत, वैकल्पिक ऊर्जा तथा सञ्चारसंग सम्बन्धित पूर्वाधारहरू पर्दछन् । यस गाउँपालिकामा गाउँपालिका केन्द्रदेखि सबै वडा कार्यालय भएको ठाउँसम्म जाने कच्ची सडक बनाउने काम सम्पन्न भएको छ । यी सबै सडकहरूको लम्वाई लगभग २५० कि मि जति होला । सो मध्ये लगभग ३० किमि जति पिच सडक छ र अरु सबै कच्ची छन् । यस गाउँपालिका क्षेत्र भित्र २७ वटा साना ठुला पक्की, झोलुङ्गे र बेली पुलहरू छन् । त्यस्तै यस गाउँपालिकाका ७७.८ प्रतिशत घरधुरी विद्युत (सोलार समेत) ऊर्जावाट लाभान्वित भएका छन् ।

आ व २०७४।७५ मा गाउँपालिका स्थानीय सरकारको रूपमा स्थापित भएपछि केही बाटोघाटोको निर्माण, सिंचाइ तथा नदी नियन्त्रण एवं सञ्चारका पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने काम भैरहेका छन् । सवै वडाहरूमा यत्रतत्र सडक खन्ने काम भएको छ तर यातायातको सुचारु पहुँच हालसम्म हुन सकेको छैन । गाउंबासीहरूले सडकबाट चाहना गरेजस्तो सुविधा पाउँन सकेका छैनन् । सडक पुग्न नसकेका गाउँहरूमा परम्परागत घोडेटो तथा गोरेटो बाटो प्रयोग हुने गरेकोछ । त्यसैले यस गाउँपालिकाको समग्र पूर्वाधारको आवश्यकता, समस्या र सम्भावनाहरूलाई देहाय बमोजिम विश्लेषण गरिएको छः

६.१ मोटरबाटो

मोटरबाटो पूर्वाधार विकासको मेरुदण्ड हो । मोटरबाटोको विकास विना अन्य विकासका आधारहरू स्थापित गर्न कठिन तथा खर्चिलो हुन्छ । गाउँको आर्थिक विकासका लागि पनि सडक संजाल अन्यन्त जरुरी हुन्छ । यस गाउँपालिकामा सडक संञ्जालको विकासका लागि योजना तथा कार्यक्रमहरू स्थानीय सरकारको गठन हुनु भन्दा पहिलेदेखि नै संचालन भइरहेका छन् । स्थानीय सरकार गठन भएपछि पनि सकडलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखी सडक बनाउने योजनाहरू संचालन भैरहेका छन् ।

आ व २०७४।७५ को बजेटको लगभग ६५ प्रतिशत सडकमा नै खर्च भएको देखिन्छ । त्यस्तै आ व २०७५।७६ मा पनि विकास अनुदानको लगभग ६० प्रतिशत सकडमा नै खर्चगर्ने योजना सहित कामहरू भै रहेका छन् । यसरी सबै वडाहरू सडक संजालमा आवद्ध भइसकेका छन् तर प्रायः सबै सडक हिउंदको महिनामा मात्र चल्ने धुले सडकको रूपमा छन् । भएका सडकको स्तरोन्नति गर्ने कार्य प्राथमिकतामा राखेको पाइन्छ तर विकट भौगोलिक अवस्था भएकोले ज्यादै खर्चिलो छ । यस गाउँपालिका भित्र निर्माणाधीन वा निर्माण भएका बिभिन्न ग्रामीण सडकहरू पर्याप्त सम्भाव्यता अध्ययन, वातावरणीय प्रभाव अध्ययन, बिस्तृत लागत डिजाईन र लागतमा प्रतिफलको बिश्लेषण विना नै बनाइएको पाईन्छ । जसका कारणले सडकहरूले जनताको पहुँच बृद्धिको सपना देखाएको छ तर पहिरो, भूक्षय, जैबिक विविधताको ह्रास र खेतीयोग्य जमिनको क्षति पनि उल्लेख्य मात्रामा भएको देख्न र सुन्न पाइन्छ । त्यसकारण सडक निर्माण गर्दा निर्धारण गरिएका न्यूनतम मापदण्डहरूको पालना गर्नु नितान्त आवश्यक देखिन्छ ।

यस गाउँपालिकाको धेरै टोल बस्तीहरूमा मोटरबाटो खन्ने काम भएको छ । खनिएका बाटाहरूको क्रमश स्तरोन्नति गर्नेपर्ने आवश्यकता त छदैछ, अरु धेरै टोल बस्तीहरूबाट नयाँ मोटरबाटा खन्नुपर्ने आवश्यकताको माग दिन दिनै आईरहेको छ । यो योजना तर्जुमा गर्ने क्रममा पनि वडास्तरीय गोष्ठीहरूमा

जांदा पहिलो चासोको विषय मोटरबाटो नै देखियो । जनतामा मोटरबाटो प्रति यस्तो चासो देखियो कि बाटो खन्नुलाई धेरै टोलहरूले आफ्नो प्रतिष्ठासंग जोडर हेर्नथाले । त्यो टोलमा बाटो जान्छ भने यो टोलमा किन आउंदैन ? यस्ता प्रकारको प्रतिस्पर्धा देखिन थाल्यो । आवश्यकताका हिसावले हेर्दा हो, सबै टोलमा मोटरबाटाहरू बनाउनु पर्दछ तर एकैसाथ सबैतिर बनाउन सकिन्छ त ? यो प्रश्न कसले गर्ने र कसले सुन्ने ? माग भएजति सबै मोटरबाटाहरू खन्दै जाने हो भने गाउँपालिकाको सबै बजेट लगाउंदा पनि कमै हुन्छ ।

काम अधुरो राख्ने संस्कार विकासको अर्को रोग हो । केही बजेट हालियोभने काम अधुरो हुन्छ र अर्कोवर्ष बजेट पार्न सजिलो हुन्छ भन्ने परम्परागत मानसिकताले हाम्रो समाज ग्रसित छ । अधुरो संस्कारको सबैभन्दा ठुलो घाटा सडकमा हुन्छ । उदाहरणका लागि यो वर्ष बुल्डोजरद्वारा नयाँ निर्माण गरिएको मोटरबाटो आउंदो वर्षातको पानीले तहस नहस पारिदिन्छ । अर्को वर्ष स्तरोन्नतिका लागि हालेको बजेट त्यही वर्षमा बिग्रिएको बाटो सम्याउंदा ठिक्क हुन्छ तर अर्को वर्षातमा फेरि जस्ताको त्यस्तै हुन्छ । त्यसैले हरेक वर्ष त्यही मोटरबाटोमा लाखौको बजेट खर्च हुन्छ तर बाटोको अवस्थामा खासै सुधार भएको हुँदैन । यस्तो प्रकारको मोटरबाटोको विकासभन्दा थोरै बाटा बनाऔं, दिगो रूपमा सम्पन्न हुनेगरी गरौं भन्ने सोचमा जाने हो भने एकैसाथ धेरै बाटाहरू बनाउन सकिदैन । कुनै न कुनै रूपको प्राथमिकता क्रममा सहमति गर्नु आवश्यक हुन्छ । तर जनता आफ्ना टोलका बाटाहरू यसैवर्ष बनाउंन चाहन्छन् । यो ठूलो समस्या हो । गाउँपालिकाले यस आवधिक योजनाका आधारमा आउंदा बर्षहरूमा वार्षिक योजना बनाउंदा विचार गर्नुपर्ने हुन्छ ।

६.२ विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा

विगत वर्षहरूको तथ्यांकसंग तुलनागर्दा यस गाउँपालिकाले बिद्युतीय ऊर्जामा निकै लामो फड्को मारेको देखिन्छ । समग्रमा हाल ७७.८ प्रतिशत परिवारले विद्युतीय ऊर्जाबाट उज्यालो प्राप्त गर्न सफल भएका छन् । कतिपय वडाहरूमा विद्युत लाईन विस्तार, क्षमता बृद्धि र पोल फेर्नुपर्ने आवश्यकताहरू छन् । अन्ततः सुनिलस्मृतिजस्तो गाउँपालिकामा आफ्नै खोलानालाको पानीबाट उत्पादन हुने विद्युत ऊर्जालाई प्रकाशको सबैभन्दा सरल र भरपर्दो स्रोतको रूपमा लिनुपर्ने हुन्छ । गाउँपालिकामा भएका पानीका स्रोत र खोलानालाहरूलाई हेर्दा साना तथा मझौला जलविद्युत योजनाका सम्भावनाहरू धेरै देखिन्छन् तर लगानीका अभावले त्यस्ता योजनाहरू बनाउन सकिएको छैन । आगामी वर्षहरूमा आफ्नै खोलानालाबाट जल विद्युत योजनाहरू निर्माण गर्नुपर्ने कुरामा सबै जनप्रतिनिधिहरू एकमत हुनुहुन्छ । यसकालागि निजी क्षेत्रको लगानीको पर्याप्त सम्भावना रहेको छ ।

६.३ सूचना, संचार र प्रविधि

आजको सूचना प्रविधिको युगमा गाउँपालिकाको सबै गाउँ बस्तीसम्म संचारको सुबिधा पुगोस् भन्ने व्यापक जनचाहना रहनु स्वभाविकै हो । सोही चाहना अनुसार हालसम्ममा यस गाउँपालिकाको सबै क्षेत्रमा मोवाइल नेटवर्क पुगेको छ। सबै वडा कार्यालय भएका ठाउंहरूमा इन्टरनेटसेवा उपलब्ध गराउनका लागि गाउँपालिका प्रयासरत छ । यद्यपि केही क्षेत्र भौगोलिक विकट भएको कारणले मोवाइल तथा इन्टरनेटको नेटवर्क सुचारु छैन । यसलाई पूरा गर्नका लागि सम्बन्धित निकायहरूसंग समन्वय गरी संचार प्रविधिसंग सम्बन्धित उपकरणहरू थप गर्दै कम्तिमा पनि सबै गाउँ बस्तीमा टेलिफोन र सार्वजनिक

निकायहरूमा ईन्टरनेट सुबिधा पुऱ्याउन गाउँपालिकाले योजनाबद्ध रूपमा पहल गर्न आवश्यक देखिन्छ । संचार क्षेत्रमा निजी कम्पनीहरूको प्रबेश र प्रतिस्पर्धा भएकोले यसका लागि गाउँपालिकाले ठूलो लगानी गर्नु नपर्ला । प्रयोगकर्ताको संख्या बढेको खण्डमा त्यस्ता सेवाप्रदायक कम्पनीहरूले आफ्नो व्यापार विस्तारको सिलसिलामा सेवा र सुविधाहरू थप गर्दै जानेछन् भन्ने आशा गर्न सकिन्छ । तर संचार प्रविधिको सदुपयोगभन्दा दुरुपयोग बढी भएको छ । गाउं बस्तीहरूमा संचार प्रविधिबाट फाईदा लिने संस्कारको विकास हुन सकेको छैन । यो योजना तर्जुमाको सिलसिलामा गाउँपालिका, वडा कार्यालय, अरु सरकारी कार्यालयहरू तथा विद्यालयहरूमा समेत ईन्टरनेटको सुविधा विस्तार गर्ने भन्ने सोच, धारणा र माग आएका छन् । सोही अनुसारका कार्यक्रमहरू पनि यस योजनामा आएका छन् । तर मेसिनले आफै काम गर्दैन । हामी सम्बद्ध व्यक्तिहरू त्यस्ता प्रविधिसंग कति परिचित छौ र कति सचेतनाकासाथ प्रविधिको प्रयोग गर्छौं भन्ने मुख्य कुरा हो ।

६.४ भवन

हालसम्म यस गाउँपालिकाको आफ्नै भवन छैन । गाउँपालिकाको केन्द्र सुलिचौर बजारमा भएकोले भाडामा कार्यालय राख्ने भवन पाउँन सजिलो छ । गाउँपालिका कार्यालयको कुनै शाखा थप गर्नु परेको खण्डमा भाडामा लिने भवन सजिलै पाइन्छ । वडाहरू मध्ये केहीका पक्की भवन छन् । केही वडाको आफ्नो पक्की भवन छैन । यस गाउँपालिकामा केही सामुदायिक भवनहरू पनि छन् । यी भवनहरू प्रायः स्थानीय क्लवहरूले प्रयोग गरेको देखिन्छ । गाउँपालिका भरिमा जम्मा ६ वटा स्वास्थ्य केन्द्रहरू छन् । ती मध्ये ४ स्वास्थ्य केद्रका पक्की भवन छैनन् । भवनको दृष्टिकोणबाट हेर्दा यो गाउँपालिकाको अवस्था मध्यम खालको छ । पक्की भवन निर्माणको काम प्रत्यक्ष रूपमा सडकसंग पनि जोडिएको छ किनभने बाहिरबाट निर्माण समाग्री नल्याई पक्की भवन बन्न सक्तैन । त्यसैले आगामी वर्षहरूमा आफ्नै भवनबाट सुरुगरी योजनाबद्ध र प्राथमिकताक्रम तोकी जनतालाई प्रत्यक्ष सेवा दिने निकायहरूका भवनहरू बनाउदै जानु पर्ने अवस्था देखिन्छ ।

६.५ पूर्वाधार विकास शीर्षकको ५ वर्षको लक्ष

भएका पूर्वाधारहरूको स्तरोन्नति र आवश्यकतामा आधारित नयाँ पूर्वाधारहरूको विकास गरी सबै बस्तीलाई आधुनिक पूर्वाधारयुक्त बनाउंदै गाउँपालिकावासीको जीवनयापन सहज र सुरक्षित बनाउने ।

६.६ पूर्वाधार विकास शीर्षकको ५ वर्षका उद्देश्यहरू

(१) भएका सडकहरूलाई कम्तीमा ग्राभेलस्तरमा स्तरोन्नति गरी गाउँपालिकाका सबै वडाकेन्द्रहरूसम्म वर्षैभरी यातायात सुचारु भएको हुनेछ ।

(२) गाउँपालिका र वडा कार्यालयहरूका भवनहरूको निर्माण, स्तरोन्नति र सुधारगरी गाउँपालिका अन्तर्गतका सबै कार्यालयहरू व्यवस्थित र सुरक्षित भएको हुनेछ ।

(३) आवश्यक ठाउंहरूमा पैदलमार्ग तथा तटबन्धहरू निर्माण गरी पैदल यात्रा सुन्दर, सुखदायक र सुरक्षित भएको प्रत्याभूति हुनेछ ।

६.७ पूर्वाधार विकास शीर्षकको ५ वर्षको कार्यक्रम र बजेट

वर्ष - १ (आ व २०७६।७७)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			९२८	५००	५००	२००	२,१२८
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	मोटरबाटोः:							
१	किमिचौर, तसारपानी मो बा ग्राभेल सहितको स्तरोन्नति	१	१२ किमि	१०	१००			११०
२	किमिचौर, घोडागाउँ, भलबाङ्गहुँदै जेदबाङ्गजोड्ने मो बा स्तरोन्नति	१	१३ किमि	२०	८०			१००
३	धाराबाङ्ग, थुम्पाकी धरमपानी कृषि सडक निर्माण	१	१२ किमि		२०			२०
४	खुडग्री, महिन्द्री, हरिगाउं मो बा स्तरोन्नति	२	१० किमि	२०	२००			२२०
५	हरिगाउँ अग्रावगर मो बा ग्राभेल	२	२ किमि	२०				२०
६	खुग्रीकोट, पाटेभिर, धनचौर जोड्ने मोटरबाटो निर्माण	२	३ किमि	२०				२०
७	हरिगाउँ, खलसिगें जोडने मोटरबाटो निर्माण	२	५ किमि			१००		१००
८	ससेखोला देखि धारापानी पधेरा जोड्ने मो बा स्तरोन्नति	२	४ किमि	५०				५०
९	हिले देखि लम्पुजा जोड्ने मो बा निर्माण	२	५ किमि			१००		१००
१०	हरिगाउँ, आँपचौर हुदै उवाखोला जोड्ने मो बा निर्माण	२	६ किमि		८०			८०
११	महेन्द्री मुलसडकदेखि सिरानटोल तथा तल्लोटोल जोड्ने मो बा स्तरोन्नति	२	३ किमि	१०				१०
१२	त्रिपुरेस्वरी मा वि हुदै पाटेभिर जोड्ने मो बा नयाँ ट्रयाक निर्माण	२	३ किमि	१०				१०
१३	सुलिचौर बसपार्क, नुवाकोट मो बा स्तरोन्नति	३	७ किमि	२०		१००		१२०
१४	धैरेनी, लाम्पाटा, दारीमधारा मोटर बाटो निर्माण	३	४ किमि	२०				२०
१५	घायथान खारा हुदै लम्पुजा मो बा स्तरउन्नति	३	६ किमि		३०			३०
१६	घायथान लाकुरी हुदै धाक्लीवाङ्ग तल्लोखारा मो बा निर्माण	३	५ किमि	२५				२५
१७	पोखराधारा देखि गजुलकोट जाने मोटरबाटो पिच	३,६	१७ किमि	२५	५०			७५
१८	वाईपास सडक नयां ट्र्याक निर्माण	४	२ किमि	१३				१३
१९	जुकेखोला देखि पिपलचोक हुदै कालापानी मो बा स्तरोन्नति	४	१ किमि	२०				२०
२०	छिर्ने कोईराला खर्क हुदै प्यूठान जोड्ने मो बा स्तरोन्नति	४	१० किमि	२०				२०
२१	वाग्मा, कईरालाखर्क जोडने मो बा निर्माण	४	५ किमि	२०	२०	४०		८०
२२	जुटुङ्गखोला हुदै वाग्मा जोड्ने मो बा निर्माण	४	१ किमी	२०				२०

२३	फार्साचौर, काभ्रा, मन्घा, क्वालिगाउँ मो बा स्तरोन्नति	५	२५ किमि	७०				७०
२४	काभ्रा, मन्घाहुँदै ढुङसी मो बा निर्माण.	५	४ किमि	१५	३०			४५
२५	क्वालीगाउँ, रिघिमहुँदै जलजला जोड्ने मो बा नयाँ ट्र्याक निर्माण	५	१२ किमि	२०	८०			१००
२६	पानीपोखरा क्वालीगाउँ मोटरबाटो स्तरोन्नति	५	६ किमि	२०	६०			८०
२७	दलंङ्गा, काभ्रा मोटरबाटो स्तरोन्नति	५	७ किमि	३०	७०			१००
२८	कालिपोखरा रिचा जोडने मो बा स्तरोन्नति	५	६ किमि	२०				२०
२९	कालिपोखरा वडाकार्यालय जोडने मो बा स्तरोन्नति	५	५ किमि	१५	५०			६५
३०	सुनिलमार्ग ग्राभेल सहित स्तरोन्नति	६	१७ किमि			१००		१००
३१	रातामाटा अम्मरे मो बा निर्माण	६	४ किमि	२०	३०			५०
३२	सुनिलमार्ग, पानीपोखरा मो बा निर्माण	६	२ किमि	२०				२०
३३	सुलिचौर तेवाङ मो बा स्तरोन्नति	७	१५ किमि	७०	२००			२७०
३४	सुलिचौर अरेस प्यूठान मो बा ग्राभेल सहितको स्तरोन्नति	८	१६ किमि	२०		१००		१२०
३५	रुइनिवांग फार्साचौर धोरलाङ गरगरे, छापखोला पुरानो रिझा ठूलो रिझा हुदै सुनछहरी गा.पा फगाम जेलवाङ्ग सम्म जोड्ने मोटर बाटो निर्माण	पालिकास्तर	१५ किमि				२००	२००
	सडकको जम्मा			**६६३**	**१,१००**	**५४०**	**२००**	**२,५०३**
	भवनः							
१	युवाहरुको लागि बहुउद्देश्यीय भवन निर्माण	१	१ भवन	८				८
२	महिला सहकारीको भवन निर्माण	१	१ भवन	८				८
३	सहकारीको क्षमता विकास भवन पूनर्निर्माण	२	१ भवन	५	५		१०	२०
४	गाउँपालिका भवन निर्माण	४	१ भवन	५०		१००		१५०
५	वडा कार्यालय भवन निर्माण	४,५	२ भवन	४०		६०		१००
६	कवर्ड हल निर्माण	४	१ ह्ल	२०	२०	५०		९०
७	कृषि भवन निर्माण	५	१ भवन	१५				१५
८	महिला बहुउद्देश्यीय भवन निर्माण	५	१ भवन	१०				१०
९	वडा कार्यालय घेराबार निर्माण	६	१ योजना	५				५
१०	तेबाङ्ग बहुउद्देश्यीय सभा हल निर्माण	७	१ हल	१०		५०		६०
११	महिला सहकारीको भवन निर्माण	७	१ भवन	८				८
	भवनको जम्मा			**१७९**	**२५**	**२६०**	**१०**	**४७४**

	पुलः							
१	कोछाखोला लाल्टी झो.पु. निर्माण	१	५०० मि.			३०		३०
२	घोडागाउँ महेन्द्री जोड्ने पक्कीपुल निर्माण	१	५० मि.			१००		१००
३	माडिचौर घोडागाउँ पक्कीपुल निर्माण	२	१ पुल		२००			२००
४	हरिगाउं, लालतिवाङ पुल निर्माण	२	१ पुल	१००				१००
५	वरावारे, टाकुरधारा झो पु निर्माण	६	१ पुल			२०		२०
६	जुतुङ्गखोला, तेबाङ्गजोड्ने पक्की पुल निर्माण	७	१ पुल	१२	१००	१००		२१२
७	जुतुङ्गखोला झोलुङ्गे पुल निर्माण	७	१ पुल	१००				१००
८	सुलिचौर, अरेस, लुङग्रीखोला पक्की पुल निर्माण	८	१ पुल	१००				१००
	पुलको जम्मा			**३१२**	**३००**	**२५०**	**०**	**८६२**
	अन्यः							
१	सुलिचौर बसपार्क निर्माण	४	१ पार्क	५०				५०
२	विद्युत ट्रान्समिटर थप २०० के.भि.ए.	४	१			५०		५०
३	टेलिफोन टावर निर्माण	२,४,५	३				१००	१००
४	सुलिचौर बजार सिसि क्यामरा जडान र व्यवस्थापन	४	१ योजना	२०				२०
५	दलंगा थामलेक पैदलमार्ग निर्माण	६	७ किमि	२०	३०			५०
	अन्यको जम्मा			**९०**	**३०**	**५०**	**१००**	**२७०**
	कुलजम्मा			**१,२४४**	**१,४५५**	**१,१००**	**३१०**	**४,१०९**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-३१७**	**-९५५**	**-६००**	**-११०**	**-१,९८२**

वर्ष - २ (आ व २०७७।७८)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			१,११५	१,०००	६००	१,१२०	३,८३५
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	मोटरबाटोः							
१	किमिचौर, तसारपानी मो बा ग्राभेल सहितको स्तरोन्नति	१	१२ किमि	५०	१००		२००	३५०
२	कलम खोला, पन्चीकोट मो बा स्तरोन्नति	१	५ किमि	१५				१५
३	सरंगधारा, बरनेटा, घोडाकोट मो बा स्तरोन्नति	१	३ किमि	१५				१५
४	धरमपानी कृषि सडक निर्माण स्तरोन्नति	१	७ किमि	२०	३०			५०
५	घोडाकोट प्रा.वि.देखि बडडाँडा मो बा निर्माण	१	१ किमि	१०	१०			२०
६	खुङग्री महिन्द्री हरिगाउं मो बा स्तरोन्नति	२	१० किमि	५०	२००			२५०
७	कलमखोला, पन्चकोट, धरमपानी मो बा नयां ट्राक निर्माण	२	२ किमि	५			१०	१५
८	गोगनपानी, खलासिङ्गे, सातदोवाटो मो बा नयां ट्राक निर्माण	२	९ किमि	१२			१०	२२
९	महिन्द्री, गोगनपानी हुदै सातदोवाटो जोड्ने मो बा नयां ट्राक निर्माण	२	८ किमि			१५		१५
१०	महेन्द्री पिपलटारदेखि माडिखोला जोड्ने मो बा स्तरोन्नति	२	४ किमि	२०				२०
११	हिले देखि लम्पुजा जोड्ने मो बा निर्माण	२	५ किमि	५०				५०
१२	ससेखोलादेखि धारापानी पधेरा जोड्ने मो बा ग्राभेल	२	४ किमि			५०		५०
१३	पावाङ, खुङग्री, धानचौर मो बा स्तरोन्नति	२	४ किमि	१२				१२
१४	सुलिचौर बसपार्कदेखि नुवाकोट मो बा स्तरोन्नति	३	७ किमि	२०		१००		१२०
१५	धोर्लाङ, लौवाङहुदै तल्लो खारा मो बा नयां ट्र्याक निर्माण	३	६ किमि	८			१२	२०
१६	टापु दाईवाङ हुदै दरिमधारा मो बा नयां ट्र्याक निर्माण	३	३ किमि	९				९
१७	भुमिस्थान खन्नेचौर मो बा स्तरोन्नति	३	३ किमि	१५				१५
१८	बन्दीपोखरा, लखजा मो बा नयां ट्र्याक निर्माण	३	४ किमि	१२				१२
१९	रिपोवाङ सान्दीप मो बा नयां ट्राक निर्माण	३	३ किमि	९				९
२०	धैरेनीदेखि ब्रह्मथान विष्ट देविस्थानसम्म मो बा निर्माण	३	२ किमि	१०				१०
२१	थपा देवाली देखि मावाङ्गखोला मो बा निर्माण	३	२ किमि	१०				१०
२२	नाखे डाडा देखि जुरुढुगां सम्म मो बा निर्माण	३	२ किमि	१०				१०
२३	वाईपास सडक ट्र्याक सुधार	४	४ किमि	१०			१०	२०
२४	बायाम कोईरालखर्क मो बा नयां ट्र्याक निर्माण	४	२ किमि	५			१०	१५

२५	फगामखोला पुलदेखि मन्दीरसम्म मो बा निर्माण	४	१ किमि	३				३
२६	धनमुडा हुदै वाग्मा जोड्ने मो बा स्तरोन्नति	४	१ किमि	१०	३०			४०
२७	वाउवाङ कुमालधाराहुदै ओखरी जोड्ने मो बा स्तरोन्नति	४	१ किमि	१५	३०			४५
२८	जुगेंखोला हुदै पिपलचौक कालोपानी मो बा निर्माण	४	१ किमि	२०				२०
२९	स्वास्थ्य केन्द्रमा जाने कालो पत्रे बाटो निर्माण	४	१ किमि	२०	३०			५०
३०	काट्ने क्वालिगाउँ मो बा निर्माण	५	७ किमि	२१				२१
३१	खार्साचौर काआमन्धा कवालचौर मो बा स्तरोन्नति	५	१४ किमि	२५				२५
३२	घोर्लाङ रातो पहर मो बा नयां ट्र्याक निर्माण	५	१५ किमि	४५				४५
३३	काभ्रा, मन्घाहुँदै ढुङसी जाने मो बा निर्माण	५	४ किमि	१५	३०			४५
३४	क्वालीगाउँ, रिघिमहुँदै जलजला जोड्ने मो बा निर्माण	५	२ किमि	२०	८०			१००
३५	पानीपोखरा क्वालीगाउँ मो बा स्तरोन्नति	५	६ किमि	२०	६०			८०
३६	मान्घा, दाङसीवाङ मो बा निर्माण	५	५ किमि			२५		२५
३७	पानीपोखरा क्वालीगाउँ मोटरबाटो स्तरोन्नति	५	६ किमि	२०	६०			८०
३८	कुवापानी निपाने मो बा नयां ट्र्याक निर्माण	६	८ किमि	२४				२४
३९	सुनिलमार्ग पिच	६	१७ किमि	२०		१००		१२०
४०	धनमुडा लगसमारे मो बा निर्माण	६	३ किमि	१०	३०			४०
४१	मानीपोखरादेखि काभ्रे जोड्ने मो बा निर्माण	६	५ किमि	२०	३०			५०
४२	लाकुरी, धौलिगाउँ, सुनिलमार्ग जोड्ने मो बा स्तरोन्नति	६	८ किमि			५०		५०
४३	आरुखर्क लिस्ने मो बा नयां ट्र्याक निर्माण	७	६ किमि	१८				१८
४४	जोलि पोखरी मो बा स्तरोन्नति	७	१३ किमि	३९				३९
४५	सुलिचौर तेवाङ मो बा स्तरोन्नति	७	१५ किमि	२०	२००			२२०
४६	अफलेहुदै फुलधारा आरुसुखर्कदेखी प्यूठान जोड्ने मो बा निर्माण	७	१० किमि	५	२५	१००		१३०
४७	मालिभित्ता, पाभाङ्ग नम्जा मो बा निर्माण	७	१२ किमि	५	२५	१००		१३०
४८	आरुखर्क, टोड्के, खरीखोला प्यूठान मो बा निर्माण	७	३५ किमि	१०	८०	१००		१९०
४९	तेवाङ अरेस मो बा स्तरोन्नति	७,८	१० किमि	३०				३०
५०	सुलिचौर, अरेस, प्यूठान मो बा ग्राभेल सहितको स्तरोन्नति	८	१६ किमि	२०		१००		१२०
५१	आफले पोखरा, फुलधारा मो बा स्तरोन्नति	८	६ किमि	१८				१८
५२	अफले पोखरा, लिस्ने जोड्ने मो बा नयाँ ट्र्याक निर्माण	८	५ किमि			२०		२०
	सडकको जम्मा			**८५०**	**१,०५०**	**७६०**	**२५२**	**२,९१२**

	भवनः							
१	बहुउद्देश्यीय तालिमहल निर्माण	१	१ भवन		५०			५०
२	महेन्द्री बस्तीमा सोलार लाईट जडान	२	१ बस्ती		१०			१०
३	वडा कार्यालय भवन निर्माण	१,२	२ भवन	१००		१००		२००
४	सामुदायिक भवन निर्माण (साविक ५ नंम्वरमा)	३	१ भवन	३०				३०
५	विमद पुन्ज पक्की भवन निर्माण	३	१ भवन	३०				३०
६	गाउँपालिका भवन निर्माण	४	१ भवन	१००		१००	२००	४००
७	युवा क्लब भवन निर्माण	७	१ भवन	८	७०	९०		१६८
	भवनको जम्मा			**२६८**	**१३०**	**२९०**	**२००**	**८८८**
	पुलः							
१	महेन्द्री, घोडागाउँ पक्की पुल निर्माण	२	१ पुल		३००			३००
२	हरिगाउं, लालतिवाङ पक्की पुल निर्माण	२	१ पुल	२००				२००
३	लैवाङ बङसीरे पक्की पुल निर्माण	३	१ पुल		२००			२००
४	ओरीखर्क पक्की पुल निर्माण	५	१ पुल		२००			२००
५	धाराखोला पक्की पुल निर्माण	५	१ पुल		३००			३००
६	भेरीखर्क पक्की पुल निर्माण	५	१ पुल			३००		३००
७	किमिचौर झो.पु. निर्माण	५	१ पुल		८०			८०
८	पुरानो रिझा झो.पु.निर्माण	५	१ पुल		८०			८०
९	पोखाखोला, भालटाकुरा झो पु निर्माण	६	१ पुल	१०				१०
१०	तेवाङ, अरेस, ओराल खोला, पक्की पुल निर्माण	७,८	१ पुल		२००			२००
११	सुलिचौर, अरेस, लुङग्रीखोला पक्की पुल निर्माण	८	१ पुल	५०	३००			३५०
	पुलको जम्मा			**२६०**	**१,६६०**	**३००**	**०**	**२,२२०**
	अन्यः							
१	धाराबाङ्ग ट्रान्समिटर खरिद ५० के.भि.ए.	१	१			५०		५०
२	सुलिचौर बसपार्क स्तरोन्नति	४	१ पार्क	५०				५०
३	गाउंपालिकास्तरीय खेलमैदान निर्माण	४	१	५०			१००	१५०
४	खाक्सीमेलमा विद्युत वितरण	४		२०				२०
५	जलविद्युत विस्तार योजना	५		२०	५०	१५०		२२०
६	सुलिचौर लिस्ने पैदलमार्ग निर्माण	७	२२ कि.मि.	१०	५०			६०
७	शिव मन्दिर भवन निर्माण	७	१	१०	५०	५०		११०
८	बायु उर्जा उत्पादन, तेबाङ्ग	७	१	२०			२००	२२०
९	वडा कार्यालय नजिक रहेको ट्रन्समिटर १०० केभिको राख्ने	८	१	५			१०	१५
१०	एक वडा एक खेलमैदान निर्माण	सबै	८	५०			१००	१५०
११	घना बस्ती विकास	पालिका	१			१००		१००
	अन्यको जम्मा			**२३५**	**१५०**	**३५०**	**४१०**	**१,१४५**
	कुलजम्मा			**१,६१३**	**२,९९०**	**१,७००**	**८६२**	**७,१६५**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-४९८**	**-१,९९०**	**-१,१००**	**२५८**	**-३,३३०**

वर्ष - ३ (आ व २०७८।७९)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			१,३०२	१,५००	९००	१,५४०	५,२४२
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	मोटरबाटोः							
१	किमिचौर, तसारपानी मो बा पिच	१	१२ किमि	४००	८००			१,२००
२	कालिखोला, धम्पाको मो बा स्तरोन्नति	१	२ किमि	५			५०	५५
३	धाराबाङ्ग-थुम्पाकी, धरमपानी कृषि सडक स्तरोन्नति	१	४ किमि	२०	२०			४०
४	किमिचौर, घोडागाउँ, जेदबाङ्ग माडीचौर मोटरबाटो निर्माण	१	१५ किमि	३०	५०			८०
५	गोगनपानी खलासिङ्गे सातदोवाटो मो बा स्तरोन्नति	२	९ किमि	१०			५०	६०
६	हरिगाउं, आंपचौर, उवाखोला हुंदै सिमलवाङ मो बा निर्माण	२	८ किमि	१२			१००	११२
७	खुङग्री, महिन्द्री, हरिगाउं मो बा ग्राभेल	२	१० किमि	१००	४००			५००
८	चर्तुभुज देखि माडीचौर मो बा ग्राभेल	२	३ किमि		४०			४०
९	लपरी खोला देखि ढिककेरा जोडने मो बा निर्माण	२	१ किमि	२०				२०
१०	सुलिचौर बसपार्क नुवाकोट मो बा स्तरोन्नति	३	७ किमि	२०		१००		१२०
११	धोर्लाङ लौवाङ हुंदै तल्लो खारा मो बा स्तरोन्नति	३	६ किमि	१०			५०	६०
१२	खार्साचौर, काआमन्ध,ा कवालचौर मो बा स्तरोन्नति	५	१४ किमि	१०				१०
१३	वाईपास सडक ग्राभेल	४	४ किमि	१०			५०	६०
१४	बायाम कोईरालखर्क मो बा स्तरोन्नति	४	२ किमि	५			५०	५५
१५	पुरानो बसपार्क पिपलबोट हुंदै लुङखोला मो बा निर्माण	४	१ किमि	५			१००	१०५
१६	कालिपोखरा रिभ्का मो बा निर्माण	५	२ किमि	५			१००	१०५
१७	काग्रा कालिपोखरा रिभ्का मो बा निर्माण	५	३ किमि	१०			१००	११०
१८	लरीखोला, सालिवाडटापु मो बा निर्माण	५	१० किमि			५०		५०
१९	काट्ने, दमै देरा, मो बा निर्माण	५	३ किमि	१५				१५
२०	मान्घा, डाडागाउँ मो बा निर्माण	५	७ किमि			३५		३५
२१	भेरीखर्क, तल्लो क्वालिगाउँ विद्यालय भवनसम्मको मो बा निर्माण	५	१० किमि			३०		३०
२२	दलंगा, अवधारा, काभ्रा मो बा निर्माण	६	५ किमि	२०				२०
२३	सुलिचौर तेवाङ मो बा ग्राभेल	७	१५ किमि	२००		३००		५००
२४	सुलिचौर अरेस प्यूठान मो बा ग्राभेल	८	१६ किमि	२०		१००		१२०
२५	तेवाङ्ग, लयरे, खरीखोला, मैनामारे, प्यूठान मो बा निर्माण	८	१२ किमि			२००		२००
	सडकको जम्मा			**९२७**	**१,३१०**	**८१५**	**६५०**	**३,७०२**

	भवनः							
१	गाउँपालिका भवन स्तरोन्नति	४	१ भवन	५०				५०
२	वडा कार्यालय भवन स्तरोन्नति	१,२,४,५	४ भवन	६०				६०
	भवनको जम्मा			**११०**	**०**	**०**	**०**	**११०**
	पुलः							
१	गोलवाङ लामाचौर झो पु निर्माण	१	१ पुल			२०		२०
२	ओवाङ जिम्री झो पु निर्माण	१	१ पुल			२०		२०
३	हरिगाउं लालतिवाङ मोटरखेल पुल सुधार	२	१ पुल	२०			१००	१२०
४	लैवाङ बङसीरे पक्की पुल निर्माण	३	१ पुल		२००			२००
५	भेरीखर्क पक्की पुल निर्माण	५	१ पुल		२००			२००
६	लरीखोला झो पु निर्माण	५	१ पुल			२०		२०
७	छारेओडार झो पु निर्माण	५	१ पुल				२०	२०
८	गजुलखोला पक्की पुल निर्माण	६	१ पुल		२००			२००
९	तेवाङ अरेस ओराल खोला पक्की पुल निर्माण	७,८	१ पुल		२००			२००
१०	सुलिचौर अरेस लुङग्रीखोला पक्की पुल निर्माण	८	१ पुल	८०	२००		७००	९८०
	पुलको जम्मा			**१००**	**१,०००**	**६०**	**८२०**	**१,९८०**
	अन्यः							
१	सुलिचौर बसपार्क स्तरोन्नति	४	१ पार्क	२०				२०
२	गाउंपालिकास्तरीय खेलमैदान निर्माण	४	१	२०			५०	७०
३	अफले पोखरा लिस्ने पैदलमार्ग निर्माण	८	५ किमि			२५		२५
४	अफले पोखरामा बसपार्क निर्माण	८	१	२५				२५
५	एक वडा एक खेलमैदान निर्माण	सबै	८	२०			४०	६०
	अन्यको जम्मा			**८५**	**०**	**२५**	**९०**	**२००**
	कुलजम्मा			**१,२२२**	**२,३१०**	**९००**	**१,५६०**	**५,९९२**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**८०**	**-८१०**	**०**	**-२०**	**-७५०**

वर्ष - ४ (आ व २०७९।८०)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			१,४८९	२,०००	१,६००	१,९६०	७,०४९
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	मोटरबाटोः							
१	कलम खोला, पन्चीकोट मो बा स्तरोन्नति	१	५ किमि	२०				२०
२	कालिखोला, धम्पाको मो बा पिच	१	२ किमि	१००			५०	१५०
३	खुडग्री, महिन्द्री, हरिगाउं मो बा पिच	२	१० किमि	१००	८००			९००
४	गोगनपानी, खलासिङ्गे, सातदोवाटो मो बा ग्राभेल	२	९ किमि	५०			५०	१००
५	हरिगाउं आंपचौर हुंदै उवाखोला मो बा स्तरोन्नति	२	८ किमि	१००			१००	२००
६	पावाङ, खुडग्री, धानचौर मो बा स्तरोन्नति	२	४ किमि	१२				१२
७	महिन्द्री वस्तीका मो बा ग्राभेल तथा नाला कटिङ्ग	२	५ किमि	२०				२०
८	भुमिस्थान खन्नेचौर मो बा स्तरोन्नति	३	५ किमि	२०				२०
९	धोर्लाङ, लौवाङ हुंदै तल्लो खारा मो बा ग्राभेल	३	६ किमि	५०			५०	१००
१०	सुलिचौर बसपार्कदेखि नुवाकोट मो बा पिच	३	७ किमि	१००		६००		७००
११	वाईपास सडक ग्राभेल	४	४ किमि	५०			५०	१००
१२	बायाम कोईरालखर्क मो बा पिच	४	२ किमि	५०			५०	१००
१३	पुरानो बसपार्क पिपलबोट हुंदै लङखोला मो बा ग्राभेल	४	१ किमि	१०				१०
१४	कालिपोखरा रिझा मो बा स्तरोन्नति	५	२ किमि	१०			१००	११०
१५	काभ्रा, कालिपोखरा रिझा मो बा ग्राभेल	५	३ किमि	१०			१००	११०
१६	धोर्लाङ रातोपहरा, रिझा, कालिपोखरा मो बा स्तरोन्नति	५	१५ किमि	४५				४५
१७	खार्साचौर, मन्धा, क्वालिगाउँ मो बा पिच	५	१४ किमि	५०				५०
१८	कुवापानी, निपाने मो बा स्तरोन्नति	६	८ किमि	२४				२४
१९	आरुखर्क, लिस्ने मो बा स्तरोन्नति	७	६ किमि	३०				३०
२०	सुलिचौर, तेवाङ मो बा पिच	७	१५ किमि	२००		९००		१,१००
२१	ढुङ्गेसागु, झाँक्रि, अरेश, तेबाङ्ग मोटरबाटो ग्राभेल	७	१४ किमि	१०	१२०	८०		२१०
२२	जौलि पोखरी मो बा स्तरोन्नति	७	१३ किमि	५२				५२
२३	तेवाङ, अरेस मो बा स्तरोन्नति	७,८	१० किमि	४०				४०
२४	काप्रापाटा, रातामाटा, नाङगीलेक, मो बा नयाँ ट्रयाक निर्माण	८	५ किमि			३०		३०
२५	सुलिचौर, अरेस, प्यूठान मो बा पिच	८	१६ किमि	२०		१००		१२०
	मोटरबाटोको जम्मा			**१,१७३**	**९२०**	**१,७१०**	**५५०**	**४,३५३**

	भवनः							
१	गाउँपालिका भवन स्तरोन्नति	४	१	५०				५०
२	वडा कार्यालय भवन स्तरोन्नति	१,२,४,५	४	८०				८०
३	वाग्मा सामुदायिक भवन	४	१ वटा	५				५
४	बहुउद्देश्यीय सभाहल निर्माण	७		१०	१००			११०
	भवनको जम्मा			**१४५**	**१००**	**०**	**०**	**२४५**
	पुलः							
१	आलचौर तेवाङ जुतुङ्गखोला सेरम झोपु स्तरोन्नति	७	१ पुल	१०				१०
२	हरिगाउं लालतिवाङ मोटरखेल पुल सुधार	२	१ पुल	२०			१००	१२०
३	सुलिचौर अरेस लुङग्रीखोला पक्की पुल निर्माण	८	१ पुल	८०	२००		६२०	९००
४	तेवाङ अरेस ओराल खोला पक्की पुल	७,८	१ पुल		२००		२००	४००
५	लैवाङ बङसीरे पक्की पुल	३	१ पुल		४००		२००	६००
६	ओरीखर्क पक्की पुल	५	१ पुल		४००		२००	६००
७	कोछापखोला मोटरवेल पुल		५० मि.	२०	२००			२२०
	पुलको जम्मा			**१३०**	**१,४००**	**०**	**१,३२०**	**२,८५०**
	अन्यः							
१	सुलिचौर बसपार्क स्तरोन्नति	४	१ पार्क	२०				२०
२	गाउंपालिकास्तरीय खेलमैदान निर्माण	४	१	४२			५०	९२
३	एक वडा एक खेलमैदान निर्माण	सबै	८	२०			४०	६०
	अन्यको जम्मा			**८२**	**०**	**०**	**९०**	**१७२**
	कुलजम्मा			**१,५५४**	**२,४२०**	**१,६८०**	**१,९६०**	**७,६१४**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-६५**	**-४२०**	**-८०**	**०**	**-५६५**

वर्ष - ५ (आ व २०८०।८१)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			१,८५२	२,५००	१,५००	२,३८०	८,२३२
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	मोटरबाटोः							
१	कलम खोला, पन्चीकोट मो बा ग्राभेल	१	५ किमि	४०				४०
२	गोगनपानी, खलासिङ्गे, सातदोवाटो मो बा पिच	२	९ किमि	२००		१,०००		१,२००
३	हरिगाउं, आंपचौर, उवाखोला मो बा ग्राभेल	२	८ किमि	१००		१००		२००
४	पावाङ, खुङग्री, धानचौर मो बा स्तरोन्नति	२	४ किमि	१२				१२
५	हरिगाउं, आंगरा वगर मो बा पिच	२	२ किमि		४०			४०
६	खुग्री महेन्द्री र हरीगाउँ मो बा पिच	२	२ किमि			३००		३००
७	खुग्रींकोट, हिले, गोगनपानी, खरसिंगेका मो बा पिच	२	१५ किमि			४००		४००
८	धोर्लाङ, लौवाङ हुंदै तल्लो खारा मो बा पिच	३	६ किमि	१००	४००	४००		९००
९	टापु दाईवाङ हुंदै दारिमधारा मो बा ग्राभेल	३	३ किमि	१२				१२
१०	भुमिस्थान, खन्नेचौर मो बा ग्राभेल	३	५ किमि	२०				२०
११	बन्दीपोखरा, लखजा मो बा स्तरोन्नति	३	४ किमि	३०				३०
१२	रिपोवाङ, सान्दीप मो बा स्तरोन्नति	३	३ किमि	१५				१५
१३	वाईपास सडक पिच	४	४ किमि	५०	३००			३५०
१४	फगामखोला पुलदेखि मन्दीर मो बा ग्राभेल	४	१ किमि	५				५
१५	काट्ने, क्वालिगाउँ मो बा स्तरोन्नति	५	७ किमि	३५				३५
१६	कालिपोखरा, रिझा मो बा पिच	५	२ किमि	१००				१००
१७	धोर्लाङ रातोपहरा, रिझा, कालिपोखरा मो बा स्तरोन्नति	५	१५ किमि	७५				७५
१८	फार्साचौर, काभ्रा, मन्घा, क्वालिगाउँ हुदै लगसमारे जोड्ने मो बा पिच	५	१४ किमि	१००	९००			१,०००
१९	कुवापानी, निपाने मो बा स्तरोन्नति	६	८ किमि	२४				२४
२०	आरुखर्क, लिस्ने मो बा स्तरोन्नति	७	६ किमि	३०				३०
२१	जोलि पोखरी मो बा स्तरोन्नति	७	१३ किमि	५२				५२
२२	ढुङ्गेसागु, अरेश, तेबाङ्ग मोटरबाटो निर्माण	७	१४ किमि	५०	२००			२५०
२३	तेवाङ, अरेस मो बा ग्राभेल	७,८	१० किमि	६०				६०
२४	आफले पोखरा, फुलधारा मो बा ग्राभेल	८	६ किमि	३०				३०
	मोटरबाटोको जम्मा			**१,१४०**	**१,८४०**	**२,२००**	**०**	**५,१८०**
	भवनः							
१	गाउँपालिका भवन स्तरोन्नति र थप	४	१	२००			९०	२९०
२	वडा कार्यालय भवन स्तरोन्नति	१,२,४,५	४	८०			१००	१८०
	भवनको जम्मा			**२८०**	**०**	**०**	**१९०**	**४७०**

	पुलः							
१	आलचौर तेवाङ जुतुङ्गखोला सेरम झोलङ्गे पुल स्तरोन्नति	७	१ पुल	५				५
२	हरिगाउं लालतिवाङ मोटरखेल पुल सुधार	२	१ पुल	२०			१००	१२०
३	सुलिचौर अरेस लुङग्रीखोला पक्की पुल निर्माण	८	१ पुल	८०			५००	५८०
४	तेवाङ अरेस ओराल खोला पक्की पुल	७,८	१ पुल	५			५००	५०५
५	लैवाङ बङसीरे पक्की पुल	३	१ पुल	५			५००	५०५
६	ओरीखर्क पक्की पुल	५	१ पुल				५००	५००
७	सुलिचौर, तेबाङ्ग लुङ्गीखोला पक्कीपुल निर्माण	७		४०	४००			४४०
८	लुङ्गी खोला पक्कीपुल निर्माण	७		२०	२००			२२०
	पुलको जम्मा			**११५**	**०**	**०**	**२,१००**	**२,२१५**
	अन्यः							
१	सुलिचौर बसपार्क स्तरोन्नति	४	१ पार्क	५				५
२	गाउंपालिकास्तरीय खेलमैदान निर्माण	४	१	१०			५०	६०
३	एक वडा एक खेलमैदान निर्माण	सबै	८	१६			४०	५६
४	सुलिचौर तेबाङ्ग लिस्ने केबलकार	७		१००			८००	९००
	अन्यको जम्मा			**१३१**	**०**	**०**	**८९०**	**१,०२१**
	कुलजम्मा			**१,६७८**	**१,८४०**	**२,२००**	**३,१८०**	**८,८९८**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**१७४**	**६६०**	**-७००**	**-८००**	**-६६७**

पूर्वाधार विकास शीर्षक अन्तर्गतका कार्यक्रमहरूको ५ वर्षको बजेट सिलिङ

बर्ष	आर्थिक बर्ष	बजेट (लाखमा)				
		गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
१	आ व २०७६।७७	९२८	५००	५००	२००	२,१२८
२	आ व २०७७।७८	१,११५	१,०००	६००	१,१२०	३,८३५
३	आ व २०७८।७९	१,३०२	१,५००	९००	१,५४०	५,२४२
४	आ व २०७९।८०	१,४८९	२,०००	१,६००	१,९६०	७,०४९
५	आ व २०८०।८१	१,८५२	२,५००	१,५००	२,३८०	८,२३२
	जम्मा	**६,६८५**	**७,५००**	**५,१००**	**७,२००**	**२६,४८५**
	प्रतिशत	**२५.२**	**२८.३**	**१९.३**	**२७.२**	**१००**

पूर्वाधार विकास शीर्षक अन्तर्गतका कार्यक्रमहरूको ५ वर्षको बजेट

बर्ष	आर्थिक बर्ष	बजेट (लाखमा)				
		गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
१	आ व २०७६।७७	१,४२४	१,४७०	१,४७०	७००	५,०६४
२	आ व २०७७।७८	१,८१२	३,०९०	१,९९०	१,३५२	८,२४४
३	आ व २०७८।७९	१,१७२	२,११०	८००	१,५४०	५,६२२
४	आ व २०७९।८०	१,५५४	२,४२०	१,६८०	१,९६०	७,६१४
५	आ व २०८०।८१	१,६७८	१,८४०	२,२००	३,१८०	८,८९८
	जम्मा	**7,640**	**10,930**	**8,140**	**8,732**	**35,442**
	प्रतिशत	**21.6**	**30.8**	**23.0**	**24.6**	**100.0**

बिभिन्न उप-शीर्षक अन्तर्गतको बजेट

बर्ष	आर्थिक बर्ष	बजेट (लाखमा)				
		सडक	भवन	पुल	अन्य	जम्मा
१	आ व २०७६।७७	२,५१३	७३९	८४२	९७०	५,०६४
२	आ व २०७७।७८	३,२२६	१,०२८	२,३६०	१,६३०	८,२४४
३	आ व २०७८।७९	३,६५२	११०	१,७१०	१५०	५,६२२
४	आ व २०७९।८०	४,३४७	२४५	२,८५०	१७२	७,६१४
५	आ व २०८०।८१	५,१९२	४७०	२,२१५	१,०२१	८,८९८
	जम्मा	**१८,९३०**	**२,५९२**	**९,९७७**	**३,९४३**	**३५,४४२**
	प्रतिशत	५३.४	७.३	२८.२	११.१	१००

६.८ पूर्वाधार विकास शीर्षकको रणनीतिहरू

(१) विद्यमान नियम कानूनको परिधिभित्ररही गाउँपालिकाको निर्माणका काममा ठेकेदारद्वाराभन्दा सम्भव भयसम्म उपभोक्ता समूह परिचालन गर्ने नीति अवलम्वन गर्ने ।

(२) गाउँपालिकाबाट गरिने १० लाख भन्दा बढी खर्चभएका कुनै पनि निर्माणका कामको सार्वजनिक सुनुवाईकालागि पालिका तथा वडा कार्यालय तयार र उदार रहने ।

(३) अधुरो संस्कारलाई परित्याग गर्दै दीर्घकालीन, सुरक्षित र प्रत्यक्ष लाभ हुने खालका पूर्वाधारहरूको निर्माण र स्तरोन्नति गर्ने नीति लिने ।

६.९ पूर्वाधार विकास शीर्षकको कार्यनीतिहरू

(१) कुनै पनि निर्माणको काम ठेकेदारबाट वा उपभोक्ता समूह मध्ये जोसुकैबाट गरिएको भएपनि त्यस्ता कामबाट हुनसक्ने चुहावटलाई गाउँपालिकाले शून्य सहनशीलताको नीति लिनेछ ।

(२) नयाँ निर्माणलाई भन्दा भएका पूर्वाधारहरूको स्तरोन्नति गरी व्यवहारिक र प्रत्यक्ष रूपमा जनताले सेवा र सुविधा पाउंने खालका पूर्वाधारहरूलाई प्राथमिकतामा राखिने छ ।

(३) सडक, भवन, र अन्य निर्माण सम्बन्धी कामगर्दा सम्भाव्यता अध्ययन, वाताबरणीय प्रभाव अध्ययन, बिस्तृत लागत डिजाइन, लगानी तथा प्रतिफलको बिश्लेषण र निर्माण आचार संहिता अनिवार्य रूपमा पालना गर्ने ब्यवस्था गरी निर्माण कार्यहरू सबल, दिगो र सुरक्षित बनाउने ।

६.१० भौतिक विकासको परिमाणात्मक लक्षहरू

यस परिच्छेदमा प्रस्तुत भएका प्राय सबै योजनाहरू कार्यान्वयनमा जान सकेमा निम्न अनुसारका परिमाणात्मक उपलब्धिहरू हासिल हुनसक्ने लक्ष राखिएको छः

- **मोटरबाटोः** यस गाउँपालिकामा हाल भएका २५० किमि जति कच्ची मोटरबाटाहरू मध्ये ५० प्रतिशत पिच हुनेछ र बांकी ५० प्रतिशत बाह्रै महिना मोटर चल्न सक्ने स्तरको स्तरोन्नति भएको हुनेछ । नयाँ निर्माणतर्फ प्राथमिकताको आधारमा बढीमा ४१ किमि नयाँ बाटाहरू बनाई कम्तीमा ६ महिना मोटर चल्ने अवस्थामा स्थापित भएका हुनेछन् ।
- **भवनः** यस गाउँपालिका र सबै वडा कार्यालयहरूका आवश्यक शौचालय तथा पानीको आपूर्ति सहितका पर्याप्त कोठा भएका पक्की भवन हुनेछन् । यसको साथै सबै वडामा कम्तीमा एक-एक वटा सामुदायिक भवनहरू बनी प्रयोगमा आएको अवस्था हुनेछ ।
- **पुलः** यस गाउँपालिकाको झोलुङगे पुलको आवश्यकता शत प्रतिशत पूरा भएको र मोटर हिड्ने पक्की पुलको आवश्यकताको ५० प्रतिशत पूरा भएको हुनेछ ।
- **अन्यः** सुलिचौरको बसपार्क आधुनिक सुविधा सहितको पक्की बनी संचालनमा आउँनेछ । यसैगरी गाउँपालिकास्तरीय खेल मैदान, एक वडा एक खेल मैदान, क्याम्पस भवन, कतिपय स्थानमा सुधारिएको पैदल मार्ग, केवलकार तथा तटीय फनपार्क जस्ता कार्यक्रमहरूले निश्चित आकार लिएको अवस्था हुनेछ ।

पुनश्च (१)ः यस योजनामा जम्मा १५० भन्दा बढी मोटरबाटो, २५ भन्दा बढी भवन, ३९ पुल र ३० वटा अन्य निर्माण सहित जम्मा ३०० जति निर्माण योजनाहरू समावेश भएका छन् । यसलाई वार्षिक सरदर निकाल्दा १ बर्षमा ६० वटा निर्माणका योजनाहरू पर्दछन् । यी सबै निर्माण योजनाहरू सम्पन्न गर्नका लागि स्रोत जुटाउने कुरा आफ्नै ठाउँमा महत्वपूर्ण छ । स्रोतको साथसाथै गाउँपालिकाको क्षमता र प्राविधिक दक्षता पनि महत्वपूर्ण हुन्छ । के गाउँपालिकासंग वार्षिक ६० वटा निर्माण योजनाहरू सहजीकरण गर्ने क्षमता छ त ? क्षमता भन्नाले प्राविधिक र प्रशासनिक दुवै पक्षलाई लिनु पर्दछ । माथि उल्लेखित योजनाहरू वार्षिक योजनामा रूपान्तरण गरी कार्यान्वयनमा जानु अगाडि यो प्रश्नको उत्तर खोज्नु आवश्यक हुन्छ ।

यो आवधिक योजनाको तेश्रो वर्षमा हाल भएका जनप्रतिनिधिहरूको कार्यकाल सकिनेहुंदा जति हुनसक्छ धेरै योजनाहरू पहिलो तीनवर्ष भित्रमा सम्पन्न गरिसक्ने आशय हुनु स्वभाविकै हो । त्यसैले पनि पहिला ३ वर्षमा पूर्वाधारका धेरै योजनाहरू आएका छन् । स्रोतको व्यवस्था हुन सक्यो र निर्माण सम्पन्न भयो भने राम्रो भयो । तर आएका योजनाको संख्यालाई हेर्दा त्यस्तो सम्भावना कमै देखिन्छ । उदाहरणका लागि यस योजनामा ३९ वटा पुल निर्माण गर्ने कार्यक्रम आएको छ । मोटर चल्नेखालको पक्की पुल एउटाको वर्तमान लागत लगभग १० करोडभन्दा बढी हुन्छ । १-२ करोडभन्दा घटीमा झोलुङ्गे पुल पनि बन्दैन । वर्षमा १ करोड बजेट राखेर पुलको योजना अगाडि बढाउनु भनेको फेरि उही पुरानो अधुरो संस्कारलाई बढावा दिनु हो ।

यो योजनाको चौथोवर्षमा नयाँ जनप्रतिनिधिहरूको टिम आउंदछ र यो पञ्चवर्षीय योजनाको मध्यावधि मूल्यांकनगरी परिमार्जन गर्छ । त्यसैले यस योजनामा आएका सबै कार्यक्रमहरू तीनवर्षको अवधिमा कार्यान्वयन र सम्पन्न हुन सकेनन् भने पनि अर्को योजनामा ल्याउनका लागि यसमा भएको सुचीकरणले एउटा बलियो आधार प्रदान गर्दछ । त्यसैले पनि आवधिक योजनालाई योजनाहरूको बैंक भन्नेगरेको हो । बढी संख्यामा आएका कार्यक्रमहरूलाई यसै रूपमा लिनु आवश्यक होला । छानिएका कार्यक्रमहरूलाई सकेसम्म सम्पन्न हुने गरी वार्षिक योजनामा लानु उपर्युक्त हुनेछ ।
पुनश्च (२): यस गाउँपालिकामा यो योजनाको तर्जुमा गर्ने समयमा २५० किमि जति कच्ची मोटरबाटो छ भनिएको छ । यी सबै बाटाहरू स्काभेटरले खनेका हुन् । यस पञ्चवर्षीय योजनामा थप ९ वटा को ४१ किमी मोटर बाटोको नयाँ ट्र्याक निर्माण गर्ने थप योजना समाबेश भएको छ । नयाँ ट्र्याक निर्माण गर्ने भनेको स्काभेटरले खन्ने भन्ने पनि स्पष्ट छ । यसरी स्काभेटरले बाटो खन्दै जांदा वातावरण तहस नहस हुंदै गएको छ । बाढी र पहिरोको जोखिम बढ्दै गएको छ । यिनै पक्षहरूलाई मनन् गरी कतिपय जिल्लाहरूले यस्तो बाटो खन्ने प्रबृत्तिलाई स्काभेटर आतंकको नाम दिएका छन् । कतिपय जिल्लाहरूले स्काभेटरले बाटो खन्ने काम नै बन्द गरिसकेका छन् । त्यसैले यस गाउँपालिकाले पनि भएका बाटाहरूलाई स्तरोन्नतिमा जोड दिने र नयाँ ट्र्याक निर्माणलाई पछिल्लो प्राथमिकतामा राख्ने हो कि ? बाटो बनाउनु नै पर्छ भने स्काभेटरको प्रयोग नगरिकन पनि बनाउन सकिन्छ । त्यस्ता तरिकाहरू अपनाउने हो कि ? यो संवेदनशील र बिचारणीय पक्ष हो ।

परिच्छेद ७: विषयगत योजना - वातावरण तथा विपद

वातावरण तथा विपद शीर्षक अन्तर्गत वन, भू-संरक्षण, जलाधार संरक्षण, वातावरण संरक्षण, जलवायु परिवर्तन, फोहरमैला व्यवस्थापन, जल उपन्न प्रकोप नियन्त्रण तथा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी उप-शीर्षकहरू पर्दछन् । यस गाउँपालिका क्षेत्रमा विपद जोखिम तथा व्यवस्थापनका दृष्टिकोणले हेर्दा धेरै पक्षमा जोखिमपूर्ण अवस्था रहेको पाइन्छ । यहाँ जलजन्य प्रकोप कमै होला किनभने यस गाउँपालिकामा कुनै ठुला नदीहरू छैनन् तर धेरैजसो जमिन भिरालो र जतातत्तै अव्यवस्थित मोटरबाटाहरू खनिएकाले पहिरोको जोखिम उच्च देखिन्छ । मेसिनको प्रयोगगरी भिरालो जमिनमा जतातत्तै मोटरबाटो खन्ने क्रम चालु रहेकाले आउंदा वर्षहरूमा यस प्रकारका जोखिम अझै बढाएको छ । यस गाउँपालिकामा निर्माण भएका बिभिन्न पूर्वाधारहरू निर्माणगर्नु पूर्व वातावरणीय प्रभाव अध्ययन विना गरिएकोले यसबाट पहिरो लगायत अन्य जोखिमहरू बढी देखिनु स्वभाविकै हो ।

यद्यपि समग्रमा वन व्यवस्थापन तथा जलाधार संरक्षणका कार्यक्रमहरू तदारुकताकासाथ कार्यान्वयन गर्न सकेमा वनको हैसियतमा सुधार गर्न सकिने धेरै सम्भावनाहरू देखिन्छन् । वन पैदावारको आपूर्तिमा सहज हुन सक्नु भनेको महिलाहरूको काममा सजहता आउनु पनि हो किनभने घाँस, दाउरा, सोत्तर, आदिको व्यवस्थापनमा महिलाहरू नै बढी संलग्न देखिन्छन् । दिगो वन व्यवस्थापनबाट वनपैदावारमा आधारित उद्योगहरूको लागि कच्चा पदार्थ उपलब्ध भई वन उद्यमको विकासद्वारा स्थानीय रोजगारी बढ्नुको साथै जीविकोपार्जनमा सुधार गर्न सकिने संभावनाहरू पनि छन् । त्यसैगरी भू-क्षय कमगर्नसके गाउँपालिकाले सीमित स्रोत र साधन खर्च गरेर बनाएका पूर्वाधारहरूको संरक्षण हुनेछ र भूमिको उत्पादकत्व क्षमता समेत संरक्षण हुन्छ । फलस्वरुप कृषि उत्पादनमा बृद्धि गर्न सकिने संभावनाहरू बढ्दछ । यस्तै भू-संरक्षण कार्यक्रमबाट विपद न्यूनीकरणमा समेत टेवापुग्ने संभावना रहेको हुन्छ । यसै पृष्टभूमिमा यस गाउँपालिकाको वातावरण तथा विपद बिषयक छलफलबाट आएका जानकारीहरूको यस प्रकार विश्लेषण गरिएको छ ।

७.१ वन र जैविक विविधता

नेपालको कुल भू-भागको ४४.७४ प्रतिशत वन क्षेत्र रहेको छ । त्यस्तै यस गाउँपालिकाको जम्मा क्षेत्रफलको ३८.७ प्रतिशत वनले ढाकेको छ । यो राष्ट्रिय औसत नजिकैको तथ्यांक हो । यस गाउँपालिका क्षेत्रमा सरकारी वन, सामुदायिक वन, कबुलियती वन र केही धार्मिक वन समेत रहेका छन् । हालसम्ममा सामुदायिक वनको संख्या ६९ पुगेको छ र लगभग २,५०० परिवार सामुदायिक वनका उपभोक्ताका रूपमा आबद्ध भएकाछन् । उदाहरणको लागि खुङग्री देविस्थानको जंगलमा ५० करोडभन्दा बढी मूल्यको सालको काठ छ । यस गाउँपालिकाको तल्लो क्षेत्र जस्तै खुङग्री तथा सुलिचौरको वरपर सालको जंगल छ तर धेरैजसो वनक्षेत्रको हावापानी शितोष्ण खालको भएको हुनाले सल्ला प्रजातिका कोणधारी वनस्पतिहरू वढी पाइन्छन् । उचाई अनुसार यस गाउँपालिकामा पाइने मुख्य वनस्पतिमा खयर, साल, उत्तीस, पैयुं, ओखर, गुराँस, सल्ला, अंगेरु, वाँझ, लहरे पिपल आदि छन् । यस गाउँपालिकाको वनमा विभिन्न प्रकारका जडीवुटीहरू पाइन्छन् । ती मध्ये दालचिनी, टिमुर, काउलो, अल्लो, सुगन्धवाल, चिराईतो मुख्य हुन् । तर कुन जडीबुटी कुन खालको जंगलमा कति पाइन्छ ? उत्पादन र संकलनको सन्तुलन कस्तो छ ? प्रशोधनको सम्भावना छ कि छैन ? आदि बिषयमा हालसम्म कुनै अध्ययन अनुसन्धान भएको देखिदैन ।

यस गाउँपालिकामा पालिने पाल्तु जनावरहरुमा बाखा, गाई, भैंसी, बंगुर, भेडा आदि हुन् भने पंक्षीमा परेवा, कुखुरा र हाँस हुन् । जंगली जनावरमा रतुवा, चितुवा, घोरल, बँदेल, खरायो, न्याउरी मुसा, बाँदर आदि र जंगली पंक्षीमा कालिज, तित्रा, मयुर च्याखुरा आदि छन् । कुनै पनि घरेलु पशुपालन व्यवसायिक रूपमा हुन सकेको देखिदैन । व्यक्तिगत रूपमा गरिने पशुपालनमा खासै उत्पादनमूलक छैन । उत्पादन धेरै नभए पनि कम्पोष्ट मलका लागि पशुपालन अनिवार्य भएको कुरा किसानहरू बताउंदछन् । त्यसैले पशुपालनलाई क्रमश व्यवसायिकतातर्फ अगाडि बढाउँदै खुल्ला चरिचरन रोकी सबैखाले वनको हैसियतमा सुधार गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ । यस प्रकारको योजनाबद्ध विकासगर्न सकेमा कबुलियती वन तथा सामुदायिक वनमा जडीबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावार उत्पादनलाई प्रोत्साहित गरी वन स्रोतलाई आय आर्जनमा उपयोग गर्न सकिने सम्भावनाहरू देखिन्छन् ।

७.२ जलवायु परिवर्तन

जलवायु परिवर्तनको असर मुलकका सबै भूभागमा परिरहेको विभिन्न अध्ययनले देखाएको छ । धेरै क्षेत्रका जनताले यसको असर र जोखिम भोग्न बाध्य भएका छन् । जलवायु परिवर्तनका कारण वातावरणीय तत्वहरूमा ह्रास आउनुका साथै धेरै स्थानमा पानीका मुहानहरू सुक्ने, मौसमी गतिविधिमा परिवर्तन, कृषि चक्रमा प्रभाव र ग्रामीण भेगको जनजीवनमा प्रत्यक्ष प्रभाव परेको छ । जलवायु परिवर्तनले मूलत तापक्रममा बृद्धि र बर्षातको प्रकृतिमा परिवर्तन गरेको छ । पूर्वाधार विकास र निर्माणको कामगर्दा वातावरणीय तत्वमा ध्यान दिन नसकेकाले यो क्रम बढ्दै गएको विज्ञहरूको भनाई रहेको छ । त्यसैले, हाम्रा पुर्खाले बसालेको नदी, खोला, पोखरी तथा अन्य प्राकृतिक सम्पदा संरक्षण गर्ने संस्कारलाई आधुनिक ज्ञान र प्रविधि सहित निरन्तरता दिनुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

मौसम र तापक्रममा आएको फेरबदललाई नागरिकले सहज रूपमा आत्मसात गरेपनि यसको कारक तत्व के हो ? किन यस्तो हुंदै गएको छ ? भन्ने सम्बन्धमा खासै चिन्तित भएको पाइदैन । धेरै ठाउँमा अतिवृष्टि, अनावृष्टि, खडेरी र बाढी जस्ता समस्याहरू देखापरेका छन् । सबै खालका मौसमी गतिविधिहरूमा “अति” बढ्दै गएको छ । यसै वर्ष नेपालको बारा, पर्सा, कैलाली, कन्चनपुर लगायतका जिल्लाहरूमा आएको हावाहुरी यसैका उदाहरणका रूपमा लिन सकिन्छ । साधारणतया मध्यपहाडी क्षेत्रमा जलवायु उत्पन्न विपदहरूमध्ये प्रमुख रूपमा खडेरी, बाढी, पहिरो, रोग, महामारी, हुरी बतास, डढेलो, असिना आदि रहेका छन् । यस मध्ये सुनिलस्मृति गाउँपालिका क्षेत्रमा खडेरीको प्रभाव सवैभन्दा बढी हुने अनुमान गर्न सकिन्छ । त्यसैगरी पहिरो अर्को सम्भाव्य विपद हुन सक्तछ भने वनमा लाग्ने डढेलो पनि विनासकारी विपद हुन सक्तछ ।

७.३ वातावरण

हालको अवस्थामा वातावरण संरक्षण र जलवायु परिवर्तन राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रि सरोकारको बिषय भएको छ । विभिन्न वैज्ञानिक अध्ययनहरूले प्राकृतिक सम्पदा तथा जनजीविकाको क्षेत्रमा यसका वहुआयामिक प्रभावहरू परेको औल्याएका छन् । नेपाल प्राकृतिक स्रोत तथा जैविक विविधतामा धनी देश भएर पनि जलवायु परिवर्तनको प्रतिकूल प्रभावहरूको उच्चजोखिममा रहेको छ । यसले नेपालको राष्ट्रिय आयको ठुलो हिस्सा हरेकवर्ष जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण र जोखिममा परेका समुदायहरूको पुनरुत्थानमा खर्चिनु परेको छ । यस दृष्टिकोणबाट हेर्दा सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको वातावरणीय सजगता

तथा चेतनाको स्तर उच्च रहेको अनुभूति भएको छ । विकासको वर्तमान अवस्थालाई हेर्दा यस गाउँपालिकामा वातावरण संरक्षणका सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू बेलाबखतमा संचालन गर्ने गरिएको पाईयो । यसैगरी आउँदा वर्षहरूमा वृक्षारोपण र हरियाली विकास जस्ता थप कार्यक्रमहरू आयोजना गरी वातावरण संरक्षणमा विशेष जोड दिनुपर्नेमा सबैको एकमत देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा भएका सामुदायिक वनको संख्यालाई हेर्दा जनताले सामुदायिक वनको अवधारणालाई आत्मसाथ गरेको पुष्टि हुन्छ ।

प्राय सबै वडाहरूमा राष्ट्रिय पर्व तथा उत्सवहरूको समयमा स्वास्थ्य तथा सरसफाइका कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने, जनचेतना फैलाउने, शौचालय निर्माणको लागि अनुदान उपलब्ध गराउने साथै घरायसी सफाई सम्वन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम गर्ने गरेको पाईन्छ । विपन्न वर्गलाई वातावरणीय सफाईको लागि थप उत्साहित गर्ने प्रयास भएको भनिन्छ । बेलाबखत विद्यालयस्तरमा आयोजना गरिने सरसफाई कार्यक्रमहरूले निरन्तरता पाइरहेका छन् । साथै यस्ता कार्यक्रमहरूमा यस क्षेत्रका सामुदायिक संघ संस्थाहरूको समेत सक्रिय योगदान रहेको छ ।

आगामी दिनहरूमा गाउँपालिकाले हरियाली क्षेत्र विस्तार तथा प्रबर्द्धन गर्नुपर्ने, सुधारिएको चुल्हो कार्यक्रमलाई व्यापकता दिनुपर्ने, व्यक्तिगत तथा सार्वजनिक चर्पी निर्माण बढाउँदै लानुपर्ने, गोठ सुधार अनुदानको व्यवस्था गर्नुपर्ने, पोखरी संरक्षण तथा निर्माणलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने, फुसको छानालाई टिनमा परिणत गर्न सहयोग गर्नुपर्ने, विभिन्न जंगलमा अग्निरेखा निर्माण गर्नुपर्ने, आदि आवश्यकताहरू देखिन्छन् । समग्रमा गाउँपालिकाले वातावरण सबैको प्रयासबाट जोगाउनु पर्ने हो भन्ने जनचेतना जगाउँदै सबै विकासका काममा वातावरणमैत्री सोचकासाथ अगाडि बढ्नु आवश्यक छ ।

७.४ विपद

यस गाउँपालिकामा हाल सम्ममा विपद व्यवस्थापनको लागि कुनै प्रयास भएको देखिदैन किनभने बिगत धेरै वर्षदेखि यस क्षेत्रमा कुनै ठुलो विपद आईपरेको छैन । यो आवधिक योजनाको पनि सदासयता छ कि त्यस्तो विपद आगामी दिनमा पनि नआओस् । तर आईहाल्यो भने के गर्ने भन्ने सन्दर्भमा नेपाल सरकारले जारी गरेको विपदको तयारी र व्यवस्थापन निर्देशिकामा स्थानीय सरकारको भूमिका स्पष्ट उल्लेख गरेको छ । बि सं २०७२ मा आएको गोर्खा केन्द्रित भूकम्पले पनि नेपालीहरूलाई ठुलो पाठ सिकाएको छ । यो सिकाई र नेपाल सरकारको निर्देशिका अनुसार कम्तीमा पनि प्रत्येक वडामा एक विपद व्यवस्थापन गाउँ समिति स्थापना गर्न आवश्यक देखिन्छ । सकिन्छ भने त यस्ता समिति तथा विपद व्यवस्थापन कार्यदलहरू प्रत्येक गाउँ बस्तीस्तरमा खडा गर्न आवश्यक छ । यस्ता कार्यदलहरूलाई प्राकृतिक प्रकोप, आकस्मिक समस्या वा आपतकालीन अवस्था आइपरेको अवस्थामा उद्धार, राहत तथा पुनःस्थापना जस्ता कार्यमा क्रियासील गराउनु पर्ने हुन्छ । यस्ता समितिहरूले भैपरी आउने समस्याहरूको सरल निकासको लागि पूर्वानुमान तथा योजना निर्माण र पूर्वतयारीका लागि गाउँपालिकालाई सहयोग र सहजीकरण गर्नु पर्ने हुन्छ ।

विपदको पूर्बतयारीको सिलसिलामा प्रत्येक गाउँकालागि विपद आईहालेको खण्डमा बस्नका लागि सुरक्षित स्थान समेत तोक्नु पर्ने आवश्यकता हुन्छ । त्यसैगरी गाउँपालिकाले भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण सम्वन्धी आचार संहिता लागु गर्नुका साथै यस्ता भवनहरूको निर्माणमा आवश्यक प्राविधिक परामर्श

समेत उपलव्ध गराउने संयन्त्रको विकास गर्नुपर्ने हुन्छ । यस्ता प्रकारका सबै समितिहरूमा विपदको तयारी र व्यवस्थापनका लागि आवश्यक खर्चको लागि एक विपद व्यवस्थापन कोष समेत निर्माण गर्नु पर्दछ । भूकम्पीय जोखिमका दृष्किोणबाट हेर्दा यस गाउँपालिकाको केन्द्र सुलिचौर बजार आफैंमा जोखिमपूर्ण देखिन्छ । त्यसैले यस गाउँपालिकाले यी सबै कामहरू सुलिचौर बजारबाटै थालनी गरी एक-दुईवर्षको अवधिमा सुलिचौर बजारलाई विपद जोखिम न्यूनीकरणका हिसावले एउटा नमूना बजारको रूपमा प्रदर्शन गर्नु अरु वडाबासीहरूका लागि राम्रो सिकाई हुन सक्तछ ।

यस गाउँपालिकामा लगभग ५१ प्रतिशत फुस अर्थात खरको छाना भएका घरहरू रहेका छन् र ९४ प्रतिशत परिवारले खाना पकाउनका लागि दाउराको प्रयोग गर्दछन् । फुसको छाना हुनु र दाउराको प्रयोग गर्नु भनेको आगलागि बाट आउँने विपदको सबैभन्दा ठुलो जोखिम हो । एउटा फुसको छाना भएको घरले आफ्नो मात्र नभएर टिन वा ढुङ्गाका छाना भएका अरु १०-१५ छिमेकी घरहरूको समेत जोखिम बढाउँछ । त्यसैले यस्ता घरहरूलाई टिन वा ढुङ्गाको छानामा बदल्न सकियो भने आगलागि बाट आउंने विपदको कम्तीमा पनि ५० प्रतिशत न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ । त्यसैगरी ३८ प्रतिशत वनक्षेत्र हुनु आफैंमा राम्रो भएतापनि हावाहुरीको क्रम र परिमाण बढ्दै गएको वर्तमान परिवेशमा डढेलोको सम्भावना बढी हुन्छ । वनमा डढेलो लागेमा वनको विनास त छदैछ, नजिकको बस्तीलाई समेत खतरा हुन सक्दछ । त्यसैले डढेलो लाग्नसक्ने वनमा अग्निरेखाहरू बनाउंन सकियो भने डढेलो नियन्त्रणगर्न केहीहदसम्म सहयोग पुग्न सक्तछ ।

७.५ वातावरण तथा विपद शीर्षकको ५ वर्षको लक्ष

वन, वातावरण, प्राकृतिक स्रोत तथा उपलव्ध खनिज पदार्थको संरक्षण र दिगो उपयोग गर्दै जलवायु परिवर्तनले ल्याएका चुनौतीहरू र सम्भाव्य विपदका जोखिमहरू सहन गर्नसक्ने स्तरको जीवनयापन विकास गर्ने ।

७.६ वातावरण तथा विपद शीर्षकका उद्देश्यहरू

(१) सामुदायिक वन कार्यक्रम मार्फत वन श्रोतको संरक्षण सम्बर्द्धन तथा वैज्ञानिक व्यवस्थापन र संचितीमा वृद्धि भएको हुनेछ ।
(२) जलाधार संरक्षण तथा भूमिको एकीकृत तथा व्यवस्थित उपयोगमा बृद्धि भएको हुनेछ ।
(३) गाउँको सुन्दरता तथा पर्यावरणीय स्वच्छता र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन क्षमतामा बृद्धि भएको हुनेछ ।
(४) विपद् जोखिमको सामना गर्ने क्षमताको बृद्धि तथा क्षति न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।

७.७ वातावरण तथा विपद शीर्षकको ५ वर्षको कार्यक्रम र बजेट

वर्ष - १ (आ व २०७६।७७)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			२६५	१५०	०	१५०	५६५
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	वनः							
१	सामुदायिक वन विस्तार तथा घेराबार	१	२ योजना	१४	८		३	२५
२	नदीको संगम स्थलको संरक्षण तथा पार्क व्यवस्थापनको गुरुयोजना निर्माण	२	१ योजना	५	५			१०
३	धार्मिक वनको संरक्षण	२	२ योजना		१०	१५		२५
४	महिन्द्री मयूर तथा गिद्ध लगायत जनावर संरक्षण	२	१ योजना		१०	१५		२५
५	सुनपाती सामुदायिक वनमा तारबार	३	४ किमि	१०				१०
६	जडीबुटि उत्पादन तथा सकंलन केन्द्र स्थापना	६	१ केन्द्र		२५	२५		५०
७	दामखोला सामुदायिक वन संरक्षण तथा घेराबार	७	१ योजना		३०			३०
८	प्रत्येक वाटोको किनारमा वृक्षारोपण	सबै	२ लाख			४०		४०
९	बाझो जमिनमा बृक्षारोपण	सबै	८ लाख		५०			५०
१०	सामदुायिक वन कांटछाट तथा व्यवस्थापन	सबै	१६ वन	८				८
११	सामुदायिक वन निर्माण	सबै	८ समूह	५				५
१२	जडीबुटी खेती तथा वृक्षारोपण कार्यक्रम	सबै	८ का क	८				८
१३	जडीबुटी उत्पादन तथा संकलन क्षमता विकास तालिम	पालिक ास्तर	१ तालिम	५				५
१४	वन उपभोक्ता सचेतना र क्षमता विकास गोष्ठी	पालिक ास्तर	३ गोष्ठि	१२				१२
१५	खयर, चिउरी, काउलो र दालचिनी कहां कति छन् अध्ययन गरी रेकर्ड तयार गर्ने	पालिक ास्तर	१ अध्ययन	५				५
१६	सिलाजित पाउँने क्षेत्रको पहिचान गरी वार्षिक के कति उत्पादन संकलन गर्न सकिन्छ रेकर्ड तयार गर्ने	पालिक ास्तर	१ सर्वेक्षण	५				५
१७	बहमुल्य बनस्पति तथा खनिज भएको क्षेत्रमा होडिङबोर्ड राख्ने	पालिका	५० वोर्ड	१०				१०
	वनको जम्मा			**८७**	**१३८**	**९५**	**३**	**३२३**
	वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनः							
१	डम्पीङ्ग साईट निर्माण	२,४	२ योजना	२०	३०			५०
२	सुनिलमार्ग छेउछाउ वृक्षारोपण	६	५ किमि	१०	२०			३०
३	गजुलकोट दरवार छेउछाउमा वृक्षारोपण	६	५ हजार	१०				१०
४	तेबाङ्गलेकमा पहिरो रोकथामकालागि तारजाली	७	४० घमि	१०				१०
५	चिस्पाखोला, घोल्गोलखोला तटबन्धन	७	१०० घमि	१०				१०
६	गोठीबाङ्गखोला तटबन्धन	७	५० घमि	१०				१०
७	व्यक्तिगत चर्पी निर्माण अनुदान	सबै	४०० प	३२			१०	४२

८	टोल गाउँ सरसफाई कार्यक्रम	सबै	२ पटक	१६				१६
९	पिउने पानीको मुहान संरक्षण	सबै	१६ वटा	१६				१६
१०	वातावरण सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम	सबै	३२ का		३२		१४	४६
११	सबै वडाका मुख्य बस्तीहरुमा फोहोर व्यवस्थापन गर्ने ठाउँको तयारी	सबै	१६ ठाउं	३२			१६	४८
१२	उच्च समथर भू-भागमा पोखरी निर्माण	सबै	१६ पोखरी		४०			४०
१३	नदी तथा खोलाको कटान रोक्न तटबन्ध निर्माण	सबै	८ तट			४०		४०
१४	सुधारिएको चुल्हो निर्माण	सबै	८०० घ	१०			१०	२०
१५	फोहर संकलन र व्यवस्थापन	सबै		१५				१५
१६	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तालिम	पालिका	३ तालिम		३०			३०
१७	ढल निकास, अध्ययन तथा कार्यान्वयन	पालिका	सबै वडा	३०			३०	६०
	वातावरणको जम्मा			**२२१**	**१५२**	**४०**	**८०**	**४९३**
	विपदः							
१	वडा तथा गाउंमा पहिरो नियन्त्रण	सबै	४०० मि	१४				१४
२	विपद पूर्वतयारी सचेतना गोष्ठी	सबै	८ गोष्ठि	५				५
३	विपद कार्यदल गठन तथा क्षमता विकास	सबै	९ दल	१८				१८
४	हेलिप्याड निर्माण	सबै	८ हेलि	३२				३२
५	गा पा तथा सबै वडामा विपद व्यवस्थापन कोष निर्माण	सबै	९ कोष	२७			४५	७२
६	विपद व्यवस्थापनका सामान राख्ने स्टोर स्थापना	पालिका	१ स्टोर	१४				१४
७	गा पा स्तरमा विपद व्यवस्थापन सामाग्री खरिद	पालिका		१०			२०	३०
८	खरको छाना टिनमा परिणतगर्न अनुदान	पालिका	४०० प	४०			६०	१००
९	आगलागि नियन्त्रणका लागि अग्निरेखा निर्माण	सबै	४० किमि	२०			५०	७०
१०	दमकल खरिद	३,४	२	८०		८०		१६०
११	एम्वुलेन्स खरिद	सबै	८	१००		४००	१००	६००
१२	विपद व्यवस्थापन सचेतना तालिम	४	५० जना	१०				१०
१३	भूकम्प प्रतिरोधी संरचना निर्माण तथा जोखिम न्यूनीकरण अभियान	सबै	८ अभि	८				८
	विपदको जम्मा			**३७८**	**०**	**४८०**	**२७५**	**१,१३३**
	कुल जम्मा			**६८६**	**२९०**	**६१५**	**३५८**	**१,९४९**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-४२१**	**-१४०**	**-६१५**	**-२०८**	**-१,३८४**

वर्ष - २ (आ व २०७७।७८)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			३१९	२००	३००	६४०	१,४५९
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	वनः							
१	धार्मिक वनको संरक्षण	२	३ वन		१०			१०
२	मयूर गिद्ध लगायत जंगली जनावर संरक्षण	२	१ योजना		१५			१५
३	लिस्ने वोटानिकल गार्डेन (वन उद्यान) निर्माण	७	१ योजना	२०		५०		७०
४	थामलेक वन संरक्षण क्षेत्र स्थापना	५	१ योजना	१०		५०		६०
५	खयर, चिउरी, काउलो र दालचिनी संरक्षण तथा विस्तार	सबै	८ योजना	१६				१६
६	खयर, चिउरी, काउलो, टिमुर, रुद्राक्ष, रक्तचन्दन र दालचिनीको बृक्षारोपण	सबै	५० हजार		१००		५०	१५०
७	सिलाजित संकलनगर्ने किसानहरुका लागि औजार सहयोग	सबै	१६ कृ	८				८
८	सामदुायिक वन कांटछाट तथा व्यवस्थापन	सबै	२४ वन	१२				१२
९	खयर, चिउरी, काउलो, टिमुर र दालचिनी संकलन केन्द्र स्थापना गरी बजारीकरण	सबै	८ केन्द्र	८			२०	२८
१०	सबै वडाले खालि क्षेत्र पहिचान गरी बृक्षारोपण गर्ने	सबै	५ लाख			४०	३०	७०
११	वन उपभोक्ता सचेतना र क्षमता विकास गोष्ठी	पालिका	३ गोष्ठि	१५				१५
१२	बहुमल्य बनस्पति तथा खनिज भएको क्षेत्रमा होडिङबोर्ड राख्ने निरन्तर	पालिका	२० वोर्ड	५				५
	वनको जम्मा			**९४**	**१२५**	**१४०**	**१००**	**४५९**
	वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनः							
१	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना वनाउने	१-४	४ योजना			४०		४०
२	खुङग्री यात्रु प्रतिक्षालयमा सार्वजनिक सैचालय निर्माण	२	१ योजना	१०				१०
३	ग्रीन पार्क निर्माण, खुङग्री चतुर्भुज	२	१ योजना	५			१०	१५
४	सार्वजनिक शौचालय निर्माण तथा सुधार	३	१ योजना			५०		५०
५	सार्वजनिक शौचालय मर्मत, काडडाँडा	४	१ योजना	५				५
६	दिगो फोहर व्यवस्थापन	४	१ योजना	२०				२०
७	बस्तीको टापुहरुमा पोखरी निर्माण योजना	५	३ योजना	१५				१५
८	लरि खोलामा तटवन्धन निर्माण	५	१ योजना		१०			१०
९	चिसापानी, दोखोला, नुले कमिरेखोला, घरेलीखोला, ढुङ्गझाँक्रि तटबन्धन	७	७ स्थान	२०	५०		७०	१४०
१०	व्यक्तिगत चर्पी निर्माण अनुदान	सबै	३०० प	१६			२०	३६
११	टोल गाउँ सरसफाई कार्यक्रम	सबै	२ पटक	२०			१०	३०
१२	पिउने पानीको मुहान संरक्षण	सबै	३२ वटा	३२			३२	६४
१३	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तालिम	सबै	८ तालिम			२०	२०	४०
१४	वातावरण सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम	सबै	३२ का				४०	४०

१५	सबै वडाका मुख्य बस्तीहरुमा फोहोर व्यवस्थापन गर्ने ठाउँको सुधार	सबै	१६ ठाउं	८			१६	२४
१६	उच्च समथर भू-भागमा थप पोखरी निर्माण	सबै	३२ पो			६०	५०	११०
१७	नदी तथा खोलाको कटान रोक्न तटबन्ध निर्माण	सबै	१६ तट			१३०	३२	१६२
१८	सार्वजनिक ठाउँमा डष्टविन व्यवस्थापन	सबै	३०	३०				३०
१९	ढल निकास, अध्ययन तथा कार्यान्वयन	पालिका	सबै वडा	२५			२५	५०
२०	वनमाराबाट वायो विकेट वनाउने तालिम	पालिका	२ ता	१०				१०
	वातावरणको जम्मा			**२१६**	**६०**	**३००**	**३२५**	**९०१**
	विपदः							
१	भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण ज्यामी तालिम	५	२५ जना	६				६
२	आगलागि नियन्त्रणको लागि विशेष कार्यक्रम संचालन	७	१ का क	५			५	१०
३	वडा तथा गाउंमा पहिरो नियन्त्रण	सबै	५०० मि	३०				३०
४	विपद कार्यदल क्षमता विकास तालिम	सबै	९ तालिम	४५				४५
५	हेलिप्याड स्तरोन्नति	सबै	८ हेलि	२४				२४
६	गा पा तथा सबै वडामा विपद व्यवस्थापन कोष निर्माण	सबै	९ कोष	३६			३००	३३६
७	विपद व्यवस्थापनका सामान राख्ने स्टोर निरन्तर	पालिका	१ स्टोर	९				९
८	गा पा स्तरमा विपद व्यवस्थापन समाग्री खरिद	पालिका				५०	५०	१००
९	खरको छाना टिनमा परिणत गर्न अनुदान	पालिका	३०० प	२०	८०			१००
१०	विपद पूर्वतयारी सचेतना गोष्ठी	पालिका	१ गोष्ठि	१०				१०
	विपदको जम्मा			**१८५**	**८०**	**५०**	**३५५**	**६७०**
	कुल जम्मा			**४९५**	**२६५**	**४९०**	**७८०**	**२,०३०**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-१७७**	**-६५**	**-१९०**	**-१४०**	**-५७२**

वर्ष - ३ (आ व २०७८।७९)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			३७२	१५०	३००	८८०	१,७०२
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	वनः							
१	खयर, चिउरी, काउलो र दालचिनी संरक्षण तथा विस्तार	सबै	१६ योजना	४८				४८
२	खयर, चिउरी, काउलो, टिमुर, रुद्राक्ष, रक्तचन्दन र दालचिनीको बृक्षारोपण थप गर्ने	सबै	५० हजार		१००		५०	१५०
३	सिलाजित संकलन तथा बजारीकरण	सबै	८ केन्द्र	८				८
४	सामदुायिक वन कांटछाट तथा व्यवस्थापन	सबै	४० वन	२०				२०
५	खयर, चिउरी, काउलो, साल, टिमुर र दालचिनीको बजार विस्तार	सबै	८ केन्द्र	८			२०	२८
६	सबै वडाले खालि क्षेत्र पहिचान गरी बृक्षारोपण गर्ने	सबै	८० हजार			४०	३०	७०
७	वन उपभोक्ता सचेतना र क्षमता विकास गोष्ठी	पालिका	१ गोष्ठि	१५				१५
८	बहुमल्य बनस्पति तथा खनिज भएको क्षेत्रमा होडिङबोर्ड संरक्षण तथा थप गर्ने	पालिका	१०० वोर्ड	५				५
	वनको जम्मा			**१०४**	**१००**	**४०**	**१००**	**३४४**
	वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनः							
१	प्रत्येक टोलमा फोहर संकलन केन्द्र र डस्विन वितरण	४	४० योजना	२०				२०
२	वाग्मा सार्वजनिक शौचालय निर्माण	४	१ योजना		२०			२०
३	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना वनाउने	५-८	४ योजना			६०		६०
४	पानी पोखरामा सार्वजनिक शौचालय निर्माण	६	१ योजना	५				५
५	गरुलबासखोला, सेतुङ्गैरा, गोरुङ्गैरा, धुम्वाङ्ग, झुल्के लगायतका स्थानमा तटबन्ध निर्माण	७	६ स्थान	२०	१५	२५		६०
६	व्यक्तिगत चर्पी निर्माण अनुदान	सबै	४०० प	३०			३०	६०
७	टोल गाउँ सरसफाई कार्यक्रम	सबै	२ पटक	३०			२०	५०
८	पिउने पानीको मुहान संरक्षण	सबै	४० वटा	१६			१६	३२
९	वातावरण सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम	सबै	३२ का				४०	४०
१०	सबै वडाका मुख्य बस्तीहरुमा फोहोर व्यवस्थापन गर्ने ठाउँको सुधार	सबै	१६ ठाउं	१०			२०	३०
११	उच्च समथर भू-भागमा थप पोखरी निर्माण	सबै	५० पोखरी			६०	५०	११०
१२	नदी तथा खोलाको कटान रोक्न तटबन्ध निर्माण	सबै	१६ तट			१००	१००	२००
१३	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तालिम	पालिका	२ तालिम			१०	१०	२०
१४	ढल निकास, अध्ययन तथा कार्यान्वयन	पालिका	सबै वडा	१०				१०
	वातावरणको जम्मा			**१४१**	**३५**	**२५५**	**२८६**	**७१७**
	विपदः							
१	रिझा तटबन्ध निर्माण	५	१ योजना		१०			१०
२	वडा तथा गाउँमा पहिरो नियन्त्रण	सबै	३०० मि	४०				४०
३	अग्निरेखा सुधार र थप निर्माण	सबै	४० किमि	१०			२०	३०
४	विपद कार्यदल क्षमता विकास तालिम	सबै	९ तालिम	४५				४५
५	हेलिप्याड स्तरोन्नति	सबै	८ हेलि	१६				१६
६	सबै वडामा विपद व्यवस्थापन कोष थप गर्ने	सबै	९ कोष	१५			३००	३१५
७	विपद व्यवस्थापनका सामान राख्ने स्टोर निरन्तर	पालिका	१ स्टोर	१२				१२
८	गा पा स्तरमा विपद व्यवस्थापन समाग्री खरिद	पालिका				५०	१००	१५०
९	खरको छाना टिनमा परिणतगर्न अनुदान	पालिका	३०० प	२०	२०		६०	१००
१०	विपद पूर्वतयारी सचेतना गोष्ठी	पालिका	१ गोष्ठि	१०				१०
	विपदको जम्मा			**१६८**	**३०**	**५०**	**४८०**	**७२८**
	कुल जम्मा			**४१३**	**१६५**	**३४५**	**८६६**	**१,७८९**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-४१**	**-१५**	**-४५**	**१४**	**-८७**

वर्ष - ४ (आ व २०७९।८०)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			४२६	२००	४००	१,१२०	२,१४६
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	वनः							
१	खयर, चिउरी, काउलो, टिमुर, रुद्राक्ष, रक्तचन्दन र दालचिनीको बृक्षारोपण क्षेत्र संरक्षण	सबै	सबै		५०		५०	१००
२	सामदुायिक वन उपभोक्ता समूह गठन तथा वन हस्तान्तरण	सबै	१६ वन	८०				८०
३	खयर, चिउरी, काउलो, टिमुर र दालचिनीको बजार विस्तार	सबै	८ केन्द्र	८			२०	२८
४	सबै वडाको बृक्षारोपण क्षेत्र संरक्षण	सबै	सबै	१६		४०	३०	८६
५	वृक्षारोपण	सबै	४ लाख	२०				२०
६	वन उपभोक्ता सचेतना र क्षमता विकास गोष्ठी	पालिका	८ गोष्ठि	५६				५६
७	खयर, चिउरी, काउलो र दालचिनी प्रशोधन केन्द्र स्थापना	पालिका	१ केन्द्र	१०			५०	६०
८	बहुमूल्य बनस्पति तथा खनिज भएको क्षेत्रमा होडिङबोर्ड संरक्षण तथा थप गर्ने	पालिका	१०० वोर्ड	५				५
	वनको जम्मा			**१९५**	**५०**	**४०**	**१५०**	**४३५**
	वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनः							
१	व्यक्तिगत चर्पी निर्माण अनुदान	सबै	४०० प	३०			३०	६०
२	टोल गाउँ सरसफाई कार्यक्रम	सबै	२ पटक	४०			३०	७०
३	पिउने पानीको मुहान संरक्षण	सबै	सबै		५०		५०	१००
४	वातावरण सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम	सबै	३२ का				४०	४०
५	सबै वडाका मुख्य बस्तीहरुमा फोहोर व्यवस्थापन गर्ने ठांउको सुधार र व्यवस्थापन	सबै	१६ ठाउं	१६			२०	३६
६	उच्च समथर भू-भागका पोखरी संरक्षण	सबै	सबै			६०	५०	११०
७	नदी तथा खोलाको कटान रोक्न तटबन्ध निर्माण	सबै	३० तट			१२०	२२०	३४०
८	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना अनुगमन	सबै	८ योजना			४०		४०
९	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तालिम	पालिका	२ तालिम			१०	१०	२०
१०	ढल निकास, अध्ययन तथा कार्यान्वयन	पालिका	सबै वडा	२०				२०
	वातावरणको जम्मा			**८६**	**५०**	**२२०**	**४४०**	**७९६**
	विपदः							
१	वडा तथा गाउंमा पहिरो नियन्त्रण	सबै		४०				४०
२	विपद कार्यदल क्षमता विकास तालिम	सबै	९ तालिम		५०			५०
३	हेलिप्याड थप निर्माण तथा स्तरोन्नति	सबै	८ हेलि	१०				१०
४	गा पा तथा सबै वडामा विपद व्यवस्थापन कोषमा रकम थप	सबै	९ कोष	३०		८०	३००	४१०
५	अग्निरेखा सुधार र थप निर्माण	सबै	३० किमि	२०			२०	४०
६	विपद व्यवस्थापनका सामान राख्ने स्टोर निरन्तर	पालिका	१ स्टोर	१५				१५
७	गा पा स्तरमा विपद व्यवस्थापन सामाग्री खरिद	पालिका				५०	२००	२५०
८	विपद पूर्वतयारी सचेतना गोष्ठी	पालिका	१ गोष्ठि	१०				१०
९	खरको छाना टिनमा परिणतगर्न अनुदान	पालिका	२०० प	२०		२०	६०	१००
	विपदको जम्मा			**१४५**	**५०**	**१५०**	**५८०**	**९२५**
	कुल जम्मा			**४२६**	**१५०**	**४१०**	**१,१७०**	**२,१५६**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-१**	**५०**	**-१०**	**-५०**	**-११**

वर्ष - ५ (आ व २०८०।८१)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			५२९	२५०	५००	१,३६०	२,६३९
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	वनः							
१	वन संरक्षणका लागि तारको बार गर्ने	सबै	सबै	१००				१००
२	खयर, चिउरी, काउलो, टिमुर, रुद्राक्ष, रक्तचन्दन र दालचिनीको बृक्षारोपण क्षेत्र संरक्षण निरन्तरता	सबै	५० हजार		५०		५०	१००
३	नयां सामदुायिक वन उपभोक्ता समूह क्षमता विकास तालिम	सबै	१६ ता	८०				८०
४	सामुदायिक वनमा एग्रो फरेष्ट्रि कार्यक्रम विस्तार	सबै	८ वन	८			२०	२८
५	सबै वडाको बृक्षारोपण क्षेत्र संरक्षण निरन्तरता	सबै	सबै	१६		४०	३०	८६
६	खयर, चिउरी, काउलो र दालचिनी प्रशोधन केन्द्र स्तरोन्नति	पालिका	१ केन्द्र	२०			५०	७०
७	बहुमल्य बनस्पति तथा खनिज भएको क्षेत्रमा होडिङबोर्ड संरक्षण तथा थप गर्ने	पालिका	१०० वोर्ड	५				५
	वनको जम्मा			**२२९**	**५०**	**४०**	**१५०**	**४६९**
	वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनः							
१	फोहर व्यवस्थापन कार्यक्रम	४	४ निरन	१०				१०
२	व्यक्तिगत चर्पी निर्माण अनुदान	सबै	४०० प	३०			३०	६०
३	टोल गाउँ सरसफाई कार्यक्रम	सबै	२ पटक	४०			३०	७०
४	पिउने पानीको मुहान संरक्षण	सबै	सबै		५०		५०	१००
५	वातावरण सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम	सबै	३२ का				५०	५०
६	सबै वडाका मुख्य बस्तीहरुमा फोहोर व्यवस्थापन गर्ने ठाउँको सुधार र व्यवस्थापन	सबै	१६ ठाउं				२०	२०
७	उच्च समथर भू-भागका पोखरी संरक्षण	सबै	५० पो			६०	५०	११०
८	नदी तथा खोलाको कटान रोक्न तटबन्ध निर्माण	सबै	३० तट	५०		१२०	२२०	३९०
९	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना अनुगमन	सबै	८ योजना			४०		४०
१०	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तालिम	पालिका	३ तालिम	१०		५	५	२०
११	ढल निकास, अध्ययन तथा कार्यान्वयन	पालिका	सबै वडा	२५				२५
	वातावरणको जम्मा			**१६५**	**५०**	**२२५**	**४५५**	**८९५**
	विपदः							
१	वडा तथा गाउंमा पहिरो नियन्त्रण	सबै	३०० मि	५०				५०
२	आगलागि नियन्त्रणका लागि अग्निरेखा निर्माण	सबै	३० किमि	३०			३०	६०
३	विपद कार्यदल क्षमता विकास तालिम	सबै	९ तालिम		५०		२७	७७
४	हेलिप्याड थप निर्माण तथा स्तरोन्नति	सबै	८ हेलि	१०			३०	४०
५	गा पा तथा सबै वडामा विपद व्यवस्थापन कोषमा रकम थप	सबै	९ कोष	३०		१००	३००	४३०
६	गा पा मा विपद व्यवस्थापनका सामान राख्ने स्टोर निर्माण	पालिका	१ स्टोर	५०			१८	६८
७	गा पा स्तरमा विपद व्यवस्थापन सामाग्री खरिद	पालिका			५०	५५	२००	३०५
८	विपद पूर्वतयारी सचेतना गोष्ठी	पालिका	१ गोष्ठि	१०				१०
९	खरको छाना टिनमा परिणतगर्न अनुदान	पालिका	५०० प	२०	२०		६०	१००
१०	दमकल खरिद	पालिका	१				१००	१००
	विपदको जम्मा			**२००**	**१२०**	**१५५**	**७६५**	**१,२४०**
	कुल जम्मा			**५९४**	**२२०**	**४२०**	**१,३७०**	**२,६०४**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**–६५**	**३०**	**८०**	**–१०**	**३५**

वातावरण तथा विपद शीर्षक अन्तर्गतका कार्यक्रमहरूको ५ वर्षको बजेट सिलिङ

बर्ष	आर्थिक वर्ष	बजेट (लाखमा)				
		गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
१	आ व २०७६।७७	२६५	१५०	०	१५०	५६५
२	आ व २०७७।७८	३१९	२००	३००	६४०	१,४५९
३	आ व २०७८।७९	३७२	१५०	३००	८८०	१,७०२
४	आ व २०७९।८०	४२६	२००	४००	१,१२०	२,१४६
५	आ व २०८०।८१	५२९	२५०	५००	१,३६०	२,६३९
	जम्मा	**१,९१०**	**९५०**	**१,५००**	**४,१५०**	**८,५१०**
	प्रतिशत	**२२.४**	**११.२**	**१७.६**	**४८.८**	**१००**

वातावरण तथा विपद शीर्षक अन्तर्गतका कार्यक्रमहरूको ५ वर्षको बजेट						
बर्ष	आर्थिक वर्ष	बजेट (लाखमा)				
		गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
१	आ व २०७६।७७	६८६	२९०	६१५	३५८	१,९४९
२	आ व २०७७।७८	४९५	२६५	४९०	७८०	२,०३०
३	आ व २०७८।७९	४१३	१६५	३४५	८६६	१,७८९
४	आ व २०७९।८०	४२६	१५०	४१०	१,१७०	२,१५६
५	आ व २०८०।८१	५९४	२२०	४२०	१,३७०	२,६०४
	जम्मा	**२,६१४**	**१,०९०**	**२,२८०**	**४,५४४**	**१०,५२८**
	प्रतिशत	**२४.८**	**१०.४**	**२१.७**	**४३.२**	**१००**

उप-शीर्षक अन्तर्गतको योजना र बजेट						
बर्ष	आर्थिक वर्ष	बजेट (लाखमा)				
		वन	वातावरण	विपद	अन्य	जम्मा
१	आ व २०७६।७७	३२३	४९३	१,१३३		१,९४९
२	आ व २०७७।७८	४५९	९०१	६७०		२,०३०
३	आ व २०७८।७९	३४४	७१७	७२८		१,७८९
४	आ व २०७९।८०	४३५	७९६	९२५		२,१५६
५	आ व २०८०।८१	४६९	८९५	१,२४०		२,६०४
	जम्मा	**२,०३०**	**३,८०२**	**४,६९६**	**०**	**१०,५२८**
	प्रतिशत	१९.३	३६.१	४४.६	०.०	१००

७.८ वातावरण तथा विपद शीर्षकका रणनीतिहरू

(१) वन तथा वातावरणको विकासका लागि आएका र आउने बिभिन्न दातृसंस्थाले लगानी गरेका आयोजनाहरूलाई गाउँपालिकाको नीति तथा प्राथमिकतामा ल्याउने नीति अवलम्वन गर्ने ।

(२) कुनै पनि आयोजना छनौट गर्नुभन्दा पहिले नै त्यसले वातावरणलाई के कति क्षति पुऱ्याउंछ भन्ने वारेमा राम्रो छलफल, बहस र अध्ययन गरेर मात्र योजना स्वीकृत गर्ने नीति लिने ।

(३) 'हरियो वन सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको धन' लाई यस गाउँपालिकाले वन तथा वातावरणको मूल नारा बनाउने ।

७.९ वातावरण तथा विपद शीर्षकका कार्यनीतिहरू

(१) वातावरण संरक्षणकालागि अधिकतम स्थानीय स्रोत र साधनमा आधारित, कम खर्चिलो, प्रविधि जस्तै वायो इन्जिनियरिङ्ग अनुशरण गरिनेछ ।
(२) वातावरण र विपदका लागि अलग्गै कार्यक्रम तथा बजेट राख्नुभन्दा सबै विषय शीर्षक अन्तर्गतका योजनाहरू संचालन गर्दा यो विषयमा पनि उचित ध्यान दिईने छ ।
(३) वन तथा वातावरण सरकारले जोगाउने भन्ने धारणाबाट जनतालाई बाहिर ल्याउनका लागि हरेक कार्यक्रममा वन तथा वातावरणपक्षलाई समावेश गर्ने ।
(४) सबै सार्वजनिक विद्यालयहरूमा कम्तीमा महिनामा एक पटक वन तथा वातावरणसंग सम्बन्धित शैक्षिक कार्यक्रम राख्ने र त्यस क्षेत्रका जनप्रतिनिधिहरूले समेत भाग लिने ।
(५) गाउँपालिका र वडाहरुमा हरेक वर्ष व्यक्ति वा संघ संस्थालाई दिने गरी वातावरण संरक्षण पुरस्कारको स्थापना गर्ने ।

७.१० वातावरण तथा विपद शीर्षकका परिमाणात्मक लक्षहरू

यस शीर्षकमा राखिएका सबै योजनाहरू कार्यान्वयन भएमा निम्न अनुसारका परिमाणात्मक उपलब्धिहरू प्राप्त गर्न सकिने लक्ष राखिएको छः

- **वनः** यस गाउँपालिका भित्रका सबै सार्वजनिक वन जंगलहरू सामुदायिक वनमा परिणत भएको हुने छ । सबै सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरू सशक्त, पारदर्शी र पालिकाको योजना कार्यान्वयनको क्रममा लगानी सहितको साझेदारी गर्न सक्षम भएको अवस्था हुनेछ । यसैगरी बृक्षारोपणको क्षेत्र बढ्न गई हालको ३८ प्रतिशत वन क्षेत्र बढेर ४३ प्रतिशत पुग्ने छ । रुद्राक्ष, दालचिनी, काउलो, टिमुर र चिउरी जस्ता बहुउपयोगी वनस्पतिहरूको कम्तीमा पनि ८ वटा ब्लक स्थापना भएको हुनेछ । गैर काष्ठ वन पैदावारमा आधारित कम्तीमा २ वटा उद्योग स्थापना भएको हुनेछ ।
- **वातावरणः** वातावरण संरक्षणलाई पालिकाबासीले जीवनको अभिन्न अंगका रूपमा ग्रहण गरेको अवस्था हुनेछ । व्यक्तिगत तथा सार्वजनिक शौचालय, व्यक्तिगत सरसफाई, टोल बस्तीको सरसफाई र सार्वजनिक संघसंस्था तथा विद्यालय क्षेत्रको सरसफाई स्वस्फुर्तरूपमा स्थानीय नेतृत्वमा संचालन हुने अवस्था सृजना भएको हुनेछ । यस गाउँपालिकाका शतप्रतिशत घरहरू फुसको छाना रहित हुनेछन् । शतप्रतिशत गोठहरू सुधारिएको गोठमा परिणत भएका हुनेछन् ।
- **विपदः** गाउँपालिकामा एउटा केन्द्रीय विपद व्यवस्थापन कोष र कार्यदल कृयाशील हुनेछ । यसैगरी सबै वडामा विपद व्यवस्थापन कोष र प्रशिक्षित कार्यदलहरू हनेछन् । सबै वडा र पालिकाको जोड्दा यस्तो विपद व्यवस्थापन कोषमा कम्तीमा पनि ९ करोड रुपैया मौज्दात भएको हुनेछ । यस गाउँपालिका भरिमा कम्तीमा १० वटा सुचीकृत हेलिप्याडहरू हुनेछन् ।

पुनश्चः यो योजना तर्जुमा गर्ने क्रममा आयोजना गरिएका सबै स्तरका गोष्ठीहरूमा वन संरक्षण हुन नसकेका कुराहरू समस्याका रूपमा आएका थिए । समाधानको खोजीगर्ने सिलसिलामा तारको वार लगाउने, वन हेरालु राख्नुपर्ने आदि जस्ता विकल्पहरू पनि छलफलमा आए । त्यस प्रकारका कार्यक्रमहरू यस योजनामा पनि परेका छन् । तर सामुदायिक वनको अवधारणा अगाडि बढिसकेको गाउँपालिकामा यस प्रकारका समाधानमा जानुभन्दा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूलाई वन संरक्षण सजगता

प्रशिक्षण दिनु राम्रो विकल्प हुन सक्तछ । सामुदायिक वनको अवधारणा सक्रिय हुनुभन्दा अगाडि सबै वनजंगल सरकारको थियो । वन संरक्षण गर्ने जिम्मेवारी सरकारका सीमित व्यक्तिहरू जस्तै रेन्जर, फरेष्टर र गार्डहरूको थियो भने सबै जनता आफ्ना आवश्यकता पूरागर्नका लागि चोरीचकारीमा संलग्न हुन्थे । त्यो अवस्थामा वनजंगलको संरक्षणका लागि तारको वार लगाउने र हेरालु राख्ने गरिन्थ्यो । तर पछि सामुदायिक वनको अवधारणा स्थापित भै सकेपछि सबै जनता संरक्षक र उपभोक्ता भए । अव वन संरक्षणका लागि तारको वार र हेरालुको आवश्यकता छैन भन्नेकुरा आजभन्दा लगभग २०-३० वर्ष अगाडि नै स्थापित भै सकेको छ । सामुदायिक वन संरक्षित छन् र संरक्षणको समस्या सरकारी वनको हो भने त्यस्ता सरकारी वनहरूका उपभोक्ता पहिचान गरी सामुदायिक वनमा रूपान्तरण गर्नेतर्फ गाउँपालिकाबाट पहल हुनु बढी समय सान्दर्भिक हुन्छ ।

यस गाउँपालिकामा बाख्रा, गाई र भैंसीको व्यवसायीकरण आवश्यकता र सम्भावना छ भन्नेकुरा छलफलमा आएको छ । सोही अनुरुप बाख्रा, गाई र भैंसी पालनलाई व्यवसायीकरणगर्न सहयोग गर्ने खालका कार्यक्रमहरू पनि यस योजनाको आर्थिक विकास शीर्षकमा आएका छन् । तर चरिचरनको विषय आएको पाईएन । बाख्रा, गाई र भैंसीको संख्या बढ्ने र खुल्ला चरिचरन कायम राख्ने हो भने वन जंगलको संरक्षण र विकास हुन सक्तैन । त्यसैले चरिचरन व्यवस्थापन पनि वन संरक्षणको अभिन्न अंगको रूपमा मानिन्छ । जलवायु परिवर्तनले ल्याएका नकारात्मक असर न्यूनीकरणका दृष्टिले खुल्ला चरिचरन ज्यादै हानिकारक मानिन्छ । त्यसैले वन तथा वातावरणसंग सम्बन्धित कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनमा लाँदा यी कुराहरूमा विचार पुऱ्याईयोस् भन्ने यो योजनाको सदाशयता हो ।

परिच्छेद ८: विषयगत योजना - संस्थागत विकास र सेवा प्रवाह

संस्थागत विकास र सेवा प्रवाह शीर्षकले बृहद विषय क्षेत्र ओगटेको छ । नेपालमा संघीय संरचनाको कार्यान्वयन गर्ने पहिलो पटक प्रयास भएको सन्दर्भमा यो शीर्षक अझै बढी महत्वपूर्ण हुन्छ । यस अन्तर्गतका विषयगत उप-क्षेत्रहरूमा मानव संसाधन विकास, संस्थागत क्षमता विकास, संस्थागत पूर्वाधार, नागरिक वडापत्र, सेवा प्रवाहका मापदण्ड निर्धारण, सेवा प्रवाहमा विद्युतीय सूचना प्रविधिको प्रयोग, राजस्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन, आन्तरिक लेखा परीक्षण तथा आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली, अन्तिम लेखा परीक्षण, सूचना तथा सञ्चार व्यवस्थापन, आदि पर्दछन् । माथि उल्लेखित विषयगत क्षेत्र र उप-क्षेत्रहरू उपर यो आवधिक योजना तर्जुमाको सिलसिलामा गाउँपालिका सभासदहरूसंग भएको छलफलका आधारमा यस गाउँपालिकाको बर्तमान अवस्था यस प्रकार विश्लेषण गरिएको छ:

८.१ संगठनात्मक स्वरूप

यस गाउँपालिकाको हालको संगठनात्मक अवस्था हेर्दा गाउँकार्यपालिका, गाउँसभा, विषयगत समिति र वडा कार्यालयहरू सशक्त रूपमा स्थापना भएका छन् । वडा कार्यालयहरूमा सचिव, लेखापाल र सामाजिक परिचालकहरू समेत रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा स्वास्थ्य चौकी, प्रहरी चौकी, कृषि, हुलाक, वन तथा पशु सेवाकेन्द्र जस्ता सरकारी कार्यालयहरूले सेवा प्रवाह गरिरहेका छन् । त्यसैगरी रुपान्तरण, हुरेक, रुडास, नेपाल रेडक्रस तथा युनिसेफ जस्ता गैर सरकारी संस्थाहरू विभिन्न वडामा विविध कार्यक्रम लिएर कार्यरत छन् ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, अन्तर सरकारी वित्त ब्यवस्थापन ऐन, प्राकृतिक श्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, कर्मचारी समायोजन ऐन लगायत अन्य प्रचलित ऐन, नीति, नियम र निर्देशिकाहरूले गाँउपालिकालाई स्थानीय शासन सञ्चालन गर्ने पर्याप्त कानुनी आधार दिएको छ । विद्यमान स्थितिको वस्तुगत चित्रण गरी सरोकारवाला तथा साझेदारहरूलाई एउटै मूलप्रवाहमा ल्याई जनतालाई दिने सेवाहरू परिणाममुखी, जनमुखी र प्रभावकारी बनाउने गाउँपालिकाको दायित्व मानिन्छ । निजी, गैरसरकारी र नागरिक वीच समन्वय तथा साझेदारी विकासगर्ने सन्दर्भमा गाउँपालिकाको समन्वयकारी भूमिकाको अपेक्षा गरिएको छ । यी सबै दायित्व पूरा गर्नकालागि गाउँपालिका राम्रैसंग स्थापित भएको देखिन्छ ।

८.२ प्रशासकीय संरचना

विकासका आवश्यकता र संभावनाहरूका आधारमा गाउँपालिकाको आवधिक तथा वार्षिक योजना तर्जुमा गर्ने, स्वीकृत आयोजनाको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने तथा गराउने, आयोजना तथा कार्यक्रमको नतिजामूलक ढंगले अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने कामहरू गाउँपालिकाको प्रमुख दायित्व भित्र पर्दछन् । यसका लागि मानव संसाधन विकास र संस्थागत क्षमता विकास महत्वपूर्ण मानिन्छ । स्थानीय सरकारको प्रभावकारिताको लागि सेवा प्रवाहमा विद्युतीय सूचना प्रविधिको प्रयोग, राजस्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन, आन्तरिक लेखा परीक्षण तथा आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली र अन्तिम लेखा परीक्षण सम्बन्धमा गाउँपालिकालाई चुस्त दुरुस्त राख्न अपरिहार्य हुन्छ । यसका लागि वर्तमान गाउँपालिका परिवारले चालेका कदमहरू प्रशंसनीय देखिन्छन् ।

८.३ कार्यालय व्यवस्थापन

माथि उल्लेखित भूमिकालाई प्रभावकारी रूपमा निर्वाह गर्नका लागि हाल गाउँपालिकाको केन्द्र रहेको स्थानमा जग्गाको व्यवस्था गरी पर्याप्त क्षेत्रफल सहितको कार्यालय भवन निर्माण गरी एकीकृत सेवा प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाउन अति आवश्यक देखिन्छ । त्यस्तै गाउँपालिकाको संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी आवश्यक विषयगत शाखा, उप-शाखा र इकाई तथा विभिन्न विषयगत तथा तहगत कर्मचारीको दरबन्दी पूर्तिको व्यवस्था गर्न जरुरी देखिन्छ । कार्यपालिकाको कार्यालय र वडा कार्यालयहरूमा बिद्युत वा वैकल्पिक ऊर्जाको भरपर्दो व्यवस्थासहित कम्प्यूटर, स्क्यानर, फोटोकपी, प्रिण्टर, राजस्व रसीद, योजना तथ्यांक, राजस्व, सहितका सफ्टवयरको व्यवस्था गर्नुपर्ने टड्कारो आवश्यकता देखिन्छ । यस सन्दर्भमा गाउँपालिका केन्द्रको अवस्था निकै मजवुत देखिन्छ । गाउँपाललिकाले आफ्नै भवन वनाउने प्रयास गरेको र जग्गा व्यवस्था गरिसकेको जानकारी प्राप्त भयो तर यो योजना तर्जुमा गर्दासम्म भवन वनाउने सम्बन्धमा ठोस काम अगाडि बढेको देखिएन ।

८.४ वित्तीय श्रोत

गाउँपालिकाको आन्तरिक आय (घर, जग्गा, व्यवसाय, सिफारिस, गिट्टी, बालुवा विक्री) ज्यादै थोरै छ । यो गाउँपालिकाको आवश्यकताको तुलनामा नगन्य आम्दानी हो । नेपाल सरकारबाट आ व २०७४।७५ लगभग रु २५ करोड अनुदान प्राप्त भएको थियो । यसैलाई आधार मान्ने हो भने नेपाल सरकारबाट वार्षिक लगभग रु २० देखि ३० करोडसम्म अनुदान आउँने सम्भावना देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा गैसस तथा अरु विकासका साझेदारहरू राम्रो संख्यामा छन् । आम्दानीको दृष्टिकोणबाट हेर्दा यस गाउँपालिकामा आन्तरिक श्रोतको आधार ज्यादै न्यून रहेको, कर योग्य उद्योग कलकारखाना नभएको, वित्तीय कारोबारको अवसर नगन्य रहेको, विकास साझेदारहरूको लगानी केही रहेको र निजी क्षेत्रको लगानी नरहेको अवस्था देखिन्छ ।

यस्तो अवस्थामा गाउँपालिकाले एकीकृत सम्पत्ति कर, व्यवसाय कर र दस्तुर संकलनलाई व्यवस्थित गर्न आवश्यक देखिन्छ । कृषि उत्पादन, पशुपालन र स्थानीय उद्योगलाई व्यवसायीकरण गरी थोरै भने पनि उद्योगीहरूलाई करको दायरामा ल्याउन सके भविष्यमा गाउँपालिकाको आन्तरिक आम्दानीका स्रोतहरू बढाउन सकिने सम्भावना देखिन्छ ।

८.५ योजना तर्जुमा, अनुगमन र मूल्याङ्कन

गाउँपालिका गठन भएपछि पहिलोपल्ट घरधुरीको तथ्याङ्कसहित वस्तुगत विवरण तयार भएको छ । स्थानीय सरकार संचालन ऐनले व्यवस्था गरे अनुरुप वार्षिक तथा आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रियालाई व्यवस्थित गर्न पाँचवटा विषयगत योजना तर्जुमा समिति गठनगरी योजना तर्जुमाको अभ्यास सुरु भएको छ । आवधिक योजनाको लक्ष्य तथा रणनीतिको आधारमा वार्षिक योजना तर्जुमागर्दा बढी व्यवस्थित विकास हुन्छ भन्ने विश्वासकासाथ यो आवधिक योजना तर्जुमा गर्न गाउँपालिकाले प्रयास गरेको छ । निकट भविष्यमा लागु हुने यस आवधिक योजनाले गाउँपालिकाको समग्र विकासको एउटा गन्तव्यको रूपमा दूरदृष्टि, उक्त गन्तव्यतर्फ अगाडि बढ्नका लागि आवश्यक रणनीति, कार्यनीति तथा विकासका कामको अनुगमनका आधार तथा सूचकहरू तयार गर्नेछ भन्ने विश्वास गरिएको छ ।

८.६ सुशासन

सुशासन एउटा अन्तरविषयिक अवधारणा हो । नेपालको संविधानको धारा ५१ को खण्ड (ख) ४ मा सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउँदै राज्यबाट प्राप्त हुने सेवासुविधामा जनताको समान र सहज पहुंच सुनिश्चित गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्ने भनिएको छ । यसै संवैधानिक परिकल्पना साकार पार्नका लागि केन्द्र सरकारले जनतालाई सुशासन दिन्छौ भन्ने राष्ट्रिय प्रतिबद्धता अगाडि सारेको छ । यो राष्ट्रिय संकल्प केन्द्र सरकारको मात्र नभएर सबै तहका सरकारको हो । त्यसैले गाउँपालिकाले सुशासनका न्यूनतम मापदण्डहरू तयार गरी सबै विषय र क्षेत्रमा गरिने काममा जनताले अनुभूति गर्नेगरी सुधार गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

यस दृष्टिकोणबाट यस गाउँपालिकाको हालसम्मको अवस्थालाई छलफल गर्दा उत्साहजनक अवस्था देखिन्छ । गाउँपालिकाले हालसम्ममा २२ वटा नीतिगत दस्तावेजहरू तयार पारेको छ । यसलाई थप सुधार गर्नका लागि सार्वजनिक लेखा परीक्षणमा आर्थिक पक्ष मात्र हेर्ने रहेको परम्पराबाट समग्र कामको गुणस्तरको लेखाजोखा गर्नुपर्ने हुन्छ । सेवाग्राहीको सन्तुष्टि मूल्यांकन गर्ने परिपाटी बसाल्न नसकेको अवस्था छ । गएको आर्थिक वर्षमा काम गर्दा उपभोक्ता तथा निर्माण व्यवसायीमा जवाफदेहीता न्यून रहेको अनुभूति भएको छ । त्यसैले निर्वाचित पदाधिकारी र कर्मचारीको योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन अनुगमन सम्बन्धी क्षमता अभिबृद्धि गर्दै स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रका विषयमा आवश्यकता अनुसार ऐन, नियम, विनियम, निर्देशिका तथा कार्यविधि तर्जुमा गर्ने कामलाई तीब्रता दिन सकियो भने भविष्यमा यस गाउँपालिकाले हालकोभन्दा अझै राम्रो शासन दिन सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

८.७ संस्थागत विकास र सेवा प्रवाह शीर्षकको ५ वर्षको लक्ष

गाउँपालिकालाई सशक्त स्थानीय सरकारका रूपमा स्थापित गर्दै पालिकाबाट गरिने सेवा प्रवाहलाई जनताले प्रत्यक्ष अनुभूति गर्नसक्ने स्तरमा छिटो, छरितो, पारदर्शी, सबैको सहज पहुँच हुन सक्ने र जिम्मेवार ढंगको वनाउने ।

८.८ संस्थागत विकास र सेवा प्रवाह शीर्षका उद्देश्यहरू

(१) गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयहरूको संस्थागत क्षमता, मानव संशाधन र कार्य दक्षतामा बृद्धि भएको हुनेछ ।
(२) स्थानीय कानून तथा नीति तर्जुमा चुस्त दुरुस्त र पालना अभिबृद्धि भएको हुनेछ ।
(३) गाउँपालिकाको आन्तरिक तथा वाह्य श्रोत परिचालनमा बृद्धि भएको हुनेछ ।
(४) योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन नतिजामूलक र प्रभावकारी भएको हुनेछ ।

८.९ संस्थागत विकास र सेवा प्रवाह शीर्षको कार्यक्रम तथा बजेट

वर्ष - १ (आ व २०७६।७७)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			१३३	५०	०	२००	३८३
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	व्यक्ति क्षमता विकासः							
१	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकास तालिम - समन्वय र सहकार्य	पालिका	२५ जना	१०			२०	३०
२	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकास तालिम - जलवायु परिवर्तन	पालिका	१०० जना	२०			३०	५०
३	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी अध्ययन अवलोकन भ्रमण	पालिका	२० जना	१०			१०	२०
४	मीला सिपविकास तालिम - आयमूलक	२	५० जना	१०	१५			२५
५	युवा पिढीलाई सिपविकास तालिम	२	२५जना	२०			५	२५
	जम्मा			**७०**	**१५**	**०**	**६५**	**१५०**
	संस्थागत क्षमता विकासः							
१	कानुनी सल्लाहकारको व्यवस्थापन	पालिका	१ जना	५				५
२	फर्निचर तथा मेसीनरी औजार व्यवस्थापन	पालिका	आवश्यक	२०	३०		८०	१३०
३	सूचना प्रविधि - उपकरण तथा तालिम	पालिका	आ अ	५			१०	१५
४	सहायता कक्षको स्थापना	पालिका	९	३				३
५	राजश्व सम्भावना तथा परिचालन अध्ययन	पालिका	१ अध्ययन	३				३
६	स्थानीय एफ एम स्थापना	पालिका	१ स्टेशन	५				५
७	सवारी साधन खरिद	पालिका	१	५०				५०
८	सूचनाकेन्द्र स्थापना - सबै वडा समेत	सबै	९ केन्द्र	१८				१८
९	उजुरी पेटिका स्थापना - सबै वडा समेत	सबै	९ वटा	९				९
१०	विद्युतीय हाजिरी मेसिन जडान	सबै	९	१०				१०
११	मनोविर्मश केन्द्र स्थापना र संचालन	२	६ केन्द्र	६			१०	१६
१२	सामुदायिक अध्ययन केन्द्र स्थापना	४	१ केन्द्र	१०				१०
१३	सामाजिक रुपान्तरण अभियानमा परिचालन	५,७	४० जना	१०				१०
	जम्मा			**१५४**	**३०**	**०**	**१००**	**२८४**
	सुशासनः							
१	बस्ती-बस्तीमा गा पा - घुम्ती शिविर	पालिका	२ पटक	१०			१०	२०
२	वार्षिक योजनाको जेण्डर अडिट गर्ने	पालिका	१	२				२
३	सम्मान तथा पुरस्कार	पालिका	५ जना	२				२
४	विविध बिषयमा अन्तरकिया, परामर्श भेला	पालिका	३ पटक	१५				१५
५	सार्वजनिक लेखा परीक्षण	पालिका	१ वडामा	५			१०	१५
६	सुशासनको अवस्था चित्रण	पालिका	१ अध्ययन	५			५	१०
७	जनचेतनाका लागि होडिङ बोर्डको व्यवस्था	सबै	२० बोर्ड	४				४
८	अभिभावक भेला	सबै	८ भेला	१६				१६
९	बस्ती-बस्तीमा गा पा अध्यक्ष	सबै	१२ पटक	७				७
१०	घर-घरमा वडाअध्यक्ष भेटघाट कार्यक्रम	सबै		४				४
११	सार्वजनिक सुनुवाई	सबै	३ पटक	९			९	१८
	जम्मा			**७९**	**०**	**०**	**३४**	**११३**
	कुल जम्मा			**३०३**	**४५**	**०**	**१९९**	**५४७**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-१७१**	**५**	**०**	**१**	**-१६५**

वर्ष - २ (आ व २०७७।७८)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			१५९	२००	१००	१६०	६१९
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	व्यक्ति क्षमता विकासः							
१	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकास तालिम - सुशासन	पालिका	२५ जना	१२			२०	३२
२	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकास तालिम - जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना	पालिका	१०० जना	१०	२०		३०	६०
३	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी अध्ययन अवलोकन भ्रमण	पालिका	२० जना	१२			१०	२२
४	महिला सिप विकास तालिम	२,४	१५० जना	१०	७०			८०
५	युवा पिढींलाई सिपविकास तालिम	२,४	६० जना	१०	२०			३०
६	उपभोक्ता समितिलाई योजना व्यवस्थापन तालिम	५	५० समिति	१०				१०
	जम्मा			**६४**	**११०**	**०**	**६०**	**२३४**
	संस्थागत क्षमता विकासः							
१	कानुनी सल्लाहकारको व्यवस्था निरन्तरता	पालिका	१ जना	६				६
२	फर्निचर तथा मेसिनरी औजार व्यवस्थापन	पालिका	आवस्यक	२०	३०		८०	१३०
३	सूचना प्रविधि - उपकरण तथा तालिम	पालिका	आ अ	५				५
४	स्थानीय एफ एम स्थापना निरन्तर	पालिका	१ स्टेशन	५			५	१०
५	राजश्व परिचालन	पालिका	नियमित	५				५
६	सवारी साधन थप खरिद	पालिका	१	१०	५०			६०
७	सहायता कक्षको व्यवस्थापन	सबै	९	४				४
८	सूचनाकेन्द्रको व्यवस्थापन	सबै	९ केन्द्र	५				५
९	उजुरी पेटिका स्थापना व्यवस्थापन	सबै	९ वटा	५				५
१०	ईन्टरनेट जडान तथा मर्मत संभार	सबै	९	१०		१००	१०	१२०
११	सहकारी व्यवस्थापन निरन्तरता	२	१	५			२०	२५
१२	मनोविर्मश केन्द्र स्थापना तथा संचालन	२	६	५			१०	१५
१३	सहकारीका प्रतिनिधिलाई अवलोकन भ्रमण	४	१	१०			२०	३०
	जम्मा			**९५**	**८०**	**१००**	**१४५**	**४२०**
	सुशासनः							०
१	बस्ती-बस्तीमा गा पा - घुम्ती शिविर	पालिका	२ पटक	१५			१०	२५
२	सार्वजनिक सुनुवाई	पालिका	४ पटक	१६			१०	२६
३	विविध विषयमा अन्तरक्रिया, परामर्श भेला	पालिका	४ पटक	८			८	१६
४	सार्वजनिक लेखा परीक्षण	पालिका	३ वडामा	१०			१०	२०
५	सुशासनको अवस्था समीक्षा गोष्ठी	पालिका	१ गोष्ठी	६			५	११
६	लगानी सम्मेलन	पालिका	१	१०			५	१५
७	वार्षिक योजनाको जेण्डर अडिट गर्ने	पालिका	१	३				३
८	सम्मान तथा पुरस्कार	पालिका	१० जना	४				४
९	बस्ती-बस्तीमा गा पा अध्यक्ष	सबै	१२ पटक	१५				१५
१०	घर-घरमा वडाअध्यक्ष भेटघाट कार्यक्रम	सबै		४				४
११	सेवाग्राहीहरुलाई टोल-टोलमा गई कर तथा सामाजिक सुरक्षा लगायत ऐन कानुन बारे जानकारी गराउने ।	सबै	सबै बस्ती	८				८
	जम्मा			**९९**	**०**	**०**	**४८**	**१४७**
	कुल जम्मा			**२५८**	**१९०**	**१००**	**२५३**	**८०१**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-९९**	**१०**	**०**	**-९३**	**-१८२**

वर्ष - ३ (आ व २०७८।७९)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			१८६	१५०	०	२२०	५५६
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	व्यक्ति क्षमता विकासः							0
१	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकास तालिम - समसामयिक सामाजिक विषय	पालिका	५० जना	३०			२०	५०
२	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकास तालिम - समसामयिक प्राविधिक विषय	पालिका	५० जना	३०	२०			५०
३	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी अध्ययन अवलोकन भ्रमण	पालिका	२५ जना	१०			१०	२०
४	बैदेशिक रोजगारीमा जान युवा युवतीहरुलाई सिपविकास तालिम	पालिका	२५ जना	१०				१०
	जम्मा			**८०**	**२०**	**०**	**३०**	**१३०**
	संस्थागत क्षमता विकासः							०
१	कानुनी सल्लाहकारको व्यवस्था निरन्तरता	पालिका	१ जना	८				८
२	फर्निचर तथा मेसिनरी औजार व्यवस्थापन	पालिका	आवस्यक	१२	३०		९०	१३२
३	सूचना प्रविधि - गा पा र वडाको काममा अनलाईन सिस्टम स्थापना	पालिका	आ अ	१५	२०			३५
४	राजश्व परिचालन	पालिका	नियमित	६				६
५	स्थानीय एफ एम स्थापना निरन्तर	पालिका	१ स्टेशन	५				५
६	सवारी साधन थप खरिद	पालिका	१	२०	३०			५०
७	सहायता कक्षको व्यवस्थापन	सबै	९	४				४
८	सूचनाकेन्द्रको उपकरण व्यवस्थापन	सबै	९ केन्द्र		१०			१०
९	गा पा तथा वडाहरुमा ईन्टरनेट मर्मत संभार	सबै	९				७५	७५
	जम्मा			**७०**	**९०**	**०**	**१६५**	**३२५**
	सुशासनः							
१	बस्ती-बस्तीमा गा पा - घुम्ती शिविर	पालिका	२ पटक	२०			२०	४०
२	विबिध बिषयमा अन्तरक्रिया, परामर्श भेला	पालिका	४ पटक	१०	१०			२०
३	सार्वजनिक लेखा परीक्षण	पालिका	४ वडामा	१२	१२			२४
४	सुशासन तथा नागरिक सन्तुष्टि पुनरावालोकन	पालिका	१ अध्ययन	८	२		५	१५
५	वार्षिक योजनाको जेण्डर अडिट गर्ने	पालिका	१	२				२
६	सम्मान तथा पुरस्कार	पालिका	१५ जना	८	२			१०
७	बस्ती-बस्तीमा गा पा अध्यक्ष	सबै	१२ पटक		१८			१८
८	घर-घरमा वडाअध्यक्ष भेटघाट कार्यक्रम	सबै		४				४
९	सार्वजनिक सुनुवाई	सबै	४ पटक	२०			१०	३०
	जम्मा			**८४**	**४४**	**०**	**३५**	**१६३**
	कुल जम्मा			**२३४**	**१५४**	**०**	**२३०**	**६१८**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-४८**	**-४**	**०**	**-१०**	**-६२**

वर्ष - ४ (आ व २०७९।८०)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			२१३	२००	४००	२८०	१,०९३
क्रसं	गरिने काम	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	व्यक्ति क्षमता विकासः							0
१	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकास तालिम - समसामयिक सामाजिक विषय	पालिका	१०० जना	३०		५०	२०	१००
२	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकास तालिम - समसामयिक प्राविधिक विषय	पालिका	१०० जना	३०		५०	२०	१००
३	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी अध्ययन अवलोकन भ्रमण	पालिका	५० जना, २ टोलिमा	२०		२०	२०	६०
४	लोकसेवा तयारी कक्षा संचालनमा सहयोग	पालिका	५० जना	२०		३०		५०
	जम्मा			**१००**	**०**	**१५०**	**६०**	**३१०**
	संस्थागत क्षमता विकासः							०
१	कानुनी सल्लाहकारको व्यवस्था निरन्तरता	पालिका	१ जना	१०				१०
२	फर्निचर तथा मेसिनरी औजार व्यवस्थापन	पालिका	आवस्यक	२०	३०	५०	५०	१५०
३	सूचना प्रविधि - गा पा र वडाको काममा अनलाईन सिस्टम सुधार	पालिका	आ अ	१०	२०			३०
४	राजश्व परिचालन	पालिका	नियमित	८	२०			२८
५	हलुका सवारी साधन थप खरिद	पालिका	९	३०				३०
६	सहायता कक्षको व्यवस्थापन	सबै	९	६			१०	१६
७	सूचनाकेन्द्रको उपकरण व्यवस्थापन	सबै	९ केन्द्र	१०	२०			३०
८	गा पा तथा वडाहरुमा ईन्टरनेट मर्मत संभार	सबै	९	१०			७५	८५
	जम्मा			**१०४**	**९०**	**५०**	**१३५**	**३७९**
	सुशासनः							
१	बस्ती-बस्तीमा गा पा - घुम्ती शिविर	पालिका	२ पटक	२०		५०	२०	९०
२	सार्वजनिक सुनुवाई	पालिका	४ पटक	२४				२४
३	विविध बिषयमा अन्तरक्रिया, परामर्श भेला	पालिका	६ पटक	१८	१८			३६
४	सार्वजनिक लेखा परीक्षण	पालिका	४ वडामा	१२	१२			२४
५	सुशासन तथा नागरिक सन्तुष्टि समीक्षा गोष्ठी	पालिका	३ गेष्ठि	१०	१०		१०	३०
६	वार्षिक योजनाको जेण्डर अडिट गर्ने	पालिका	१	३				३
७	सम्मान तथा पुरस्कार	पालिका	१५ जना	१०	२			१२
८	बस्ती-बस्तीमा गा पा अध्यक्ष	सबै	१२ पटक	२०	२०			४०
९	घर-घरमा वडाअध्यक्ष भेटघाट कार्यक्रम	सबै		८				८
	जम्मा			**१२५**	**६२**	**५०**	**३०**	**२६७**
	कुल जम्मा			**३२९**	**१५२**	**२५०**	**२२५**	**९५६**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-११६**	**४८**	**१५०**	**५५**	**१३७**

वर्ष - ५ (आ व २०८०।८१)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			२६५	२५०	०	३४०	८५५
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	व्यक्ति क्षमता विकासः							0
१	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकास तालिम - सामाजिक विषय	पालिका	२५ जना	१५			१०	२५
२	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकास तालिम - प्राविधिक विषय	पालिका	४० जना	१५	१०		२०	४५
३	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी अध्ययन अवलोकन भ्रमण	पालिका	३० जना	१५			२०	३५
४	लोकसेवा तयारी कक्षा संचालनमा सहयोग	पालिका	१०० जना	१५	२०		२०	५५
	जम्मा			**६०**	**३०**	**०**	**७०**	**१६०**
	संस्थागत क्षमता विकासः							०
१	कानुनी सल्लाहकारको व्यवस्था निरन्तरता	पालिका	१ जना	१२				१२
२	फर्निचर तथा मेसिनरी औजार व्यवस्थापन	पालिका	आवस्यक		५०		५०	१००
३	सूचना प्रविधि - गा पा र वडाको काममा अनलाईन सिस्टम सुधार	पालिका	आ अ	१०	२०			३०
४	राजश्व परिचालन	पालिका	नियमित	१०	२०			३०
५	सवारी साधन थप खरिद	पालिका	२	३०	१००			१३०
६	सहायता कक्षको व्यवस्थापन	सबै	९	८			१०	१८
७	सूचनाकेन्द्रको उपकरण व्यवस्थापन	सबै	९ केन्द्र	१०				१०
८	गा पा तथा वडाहरुमा ईन्टरनेट मर्मत संभार	सबै	सबै	१०			७५	८५
	जम्मा			**९०**	**१९०**	**०**	**१३५**	**४१५**
	सुशासनः							
१	बस्ती-बस्तीमा गा पा - घुम्ती शिविर	पालिका	२ पटक	५०			२०	७०
२	सार्वजनिक सुनुवाई	पालिका	४ पटक	२४	१०			३४
३	विबिध बिषयमा अन्तरक्रिया, परामर्स भेला	पालिका	६ पटक	१०	४०			५०
४	सार्वजनिक लेखा परीक्षण	पालिका	४ वडामा	१२	२०			३२
५	चालु आवधिक योजनाको समीक्षा गोष्ठी	पालिका	१ गेष्ठि	१०				१०
६	आउंदो ५ वर्षको आवधिक योजना निर्माण	पालिका	१ योजना	४०			५	४५
७	वार्षिक योजनाको जेण्डर अडिट गर्ने	पालिका	१	३				३
८	सम्मान तथा पुरस्कार	पालिका	३० जना	१०	१०			२०
९	बस्ती-बस्तीमा गा पा अध्यक्ष	सबै	१२ पटक	२०	२०			४०
१०	घर-घरमा वडाअध्यक्ष भेटघाट कार्यक्रम	सबै		५				५
	जम्मा			**१८४**	**१००**	**०**	**२५**	**३०९**
	कुल जम्मा			**३३४**	**३२०**	**०**	**२३०**	**८८४**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-७०**	**-७०**	**०**	**११०**	**-३०**

संस्थागत विकास र सेवा प्रवाह शीर्षक अन्तर्गतका कार्यक्रमहरूको ५ वर्षको बजेट सिलिङ

वर्ष	आर्थिक वर्ष	बजेट (लाखमा)				
		गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
१	आ व २०७६।७७	१३३	५०	०	२००	३८३
२	आ व २०७७।७८	१५९	२००	१००	१६०	६१९
३	आ व २०७८।७९	१८६	१५०	०	२२०	५५६
४	आ व २०७९।८०	२१३	२००	४००	२८०	१,०९३
५	आ व २०८०।८१	२६५	२५०	०	३४०	८५५
	जम्मा	**९५५**	**८५०**	**५००**	**१,२००**	**३,५०५**
	प्रतिशत	**२७.२**	**२४.३**	**१४.३**	**३४.२**	**१००**

संस्थागत विकास र सेवा प्रवाह शीर्षक अन्तर्गतका कार्यक्रमहरूको ५ वर्षको बजेट

वर्ष	आर्थिक वर्ष	बजेट (लाखमा)				
		गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
१	आ व २०७६।७७	३०३	४५	०	१९९	५४७
२	आ व २०७७।७८	२५८	१९०	१००	२५३	८०१
३	आ व २०७८।७९	२३४	१५४	०	२३०	६१८
४	आ व २०७९।८०	३२९	१५२	२५०	२२५	९५६
५	आ व २०८०।८१	३३४	३२०	०	२३०	८८४
	जम्मा	**१,४५८**	**८६१**	**३५०**	**१,१३७**	**३,८०६**
	प्रतिशत	**३८.३**	**२२.६**	**९.२**	**२९.९**	**१००**

उप-शीर्षक अन्तर्गतको योजना र बजेट

वर्ष	आर्थिक वर्ष	बजेट (लाखमा)				
		व्य क्षमता	सं क्षमता	सुशासन	अन्य	जम्मा
१	आ व २०७६।७७	१५०	२८४	११३		५४७
२	आ व २०७७।७८	२३४	४२०	१४७		८०१
३	आ व २०७८।७९	१३०	३२५	१६३		६१८
४	आ व २०७९।८०	३१०	३७९	२६७		९५६
५	आ व २०८०।८१	१६०	४१५	३०९		८८४
	जम्मा	**९८४**	**१,८२३**	**९९९**	**०**	**३,८०६**
	प्रतिशत	२५.९	४७.९	२६.२	०.०	१००

८.१० संस्थागत विकास र सेवा प्रवाह शीर्षका रणनीतिहरू

(१) विगतको बजेट भागबण्डाको संस्कारलाई निरुत्साहित गर्दै भागबण्डा र प्राथमिकतामा सन्तुलन ल्याउने नीति लिने ।
(२) सम्बृद्ध नेपालको सन्दर्भमा काम गर्ने तरिकामा विकसित प्रविधिको अत्याधिक प्रयोगगरी व्यापक सुधार र प्रभावकारिता ल्याउने ।
(३) पालिकामा पैसा (बजेट) आउँछ भन्दैमा जसले जे दिए पनि लिने संस्कारबाट मुक्त हुदै बहिरबाट थोपरिएको कार्यक्रमले कालान्तरमा ठुलो मूल्य चुकाउनु पर्ने पक्षमा सुरुदेखि नै सचेत हुने ।

८.११ संस्थागत विकास र सेवा प्रवाह शीर्षका कार्यनीतिहरू

(१) गाउँपालिकामा बेरुजु आउँने अवस्था सिर्जना नहुने गरी कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछन् । कतैबाट सैद्धान्तिक बेरुजु आएमा जसका कारणले बेरुजु आएको छ उसैलाई जिम्मेवार वनाई यथाशीघ्र फर्छयौटको कदम चालिने छ ।
(२) गाउँपालिका कार्यालय तथा वडा कार्यालयहरूले गर्ने काममा कुनै पनि खालको ढिला सुस्ती हुन नपाउँने व्यवस्था गरिने छ ।
(३) कुनै व्यक्तिका कारणले जनताले दुखसास्ती र क्षति भोग्नुपरेमा त्यस्तोव्यक्तिबाट पीडकलाई क्षतिपूर्ति भराउने व्यवस्था सहितको नियम बनाउने ।

८.१२ संस्थागत विकास तथा सेवा प्रवाह शीर्षकका परिणामात्मक लक्षहरू

यस शीर्षक अन्तर्गत राखिएका सबै योजनाहरू कार्यान्वयन भएमा निम्न अनुसारका परिमाणात्मक उपलब्धिहरू हासिल हुन सक्ने अनुमान गरिएको छः

- **व्यक्तिगत क्षमता विकासः** संघीयता पहिलो पटक कार्यान्वयन भएको, निर्वाचित जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरू प्राय नयाँ पुस्ताका भएका र गाउँपालिकाले स्थानीय सरकारको रूपमा पहिलो पटक कार्यभार सम्हालेको हुंदा यो पञ्चवर्षीय योजना अवधिमा व्यक्तिगत क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू यथेष्ट मात्रामा संचालन भै पालिकाका सबै जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरू आफ्नो दायित्व वहन गर्न आवश्यक ज्ञान र सिपले सुसज्जित भएको अवस्था हुनेछ ।
- **संस्थागत क्षमता विकासः** गाउँपालिका कार्यालय, यस अन्तर्गतका शाखा, उप-शाखा तथा बिषयगत एकाईहरू पूर्णरूपमा स्रोत र साधन सहित स्थापित भै सुचारु रूपले कृयाशील भएको अवस्था हुनेछ । त्यस्तै गाउँपालिका तथा वडाहरूका काम मध्ये ५० प्रतिशतसम्म आधुनिक प्रविधिको माध्यमबाट गर्ने संस्कारको विकास भएको अवस्था हुनेछ ।
- **सुशासनः** नागरिक सन्तुष्टि मापनलाई संस्थागत गर्दै यो योजना तर्जुमाको क्रममा आँकलन गरिएको सुशासनको १,५७३ अंक बढेर २,००० नाघेको अवस्था हुनेछ । पालिका र वडाका सबै काममा सुशासनसंग सम्बन्धित कुनै पनि जनगुनासो सन्नु पर्ने अवस्था हुनेछैन ।

पुनश्चः नेपालमा पनि सूचना प्रविधिको द्रुत गतिमा विकास भएको छ । राष्ट्रले पनि विकसित प्रविधिको अत्यधिक प्रयोग गर्ने नीति लिएको छ । उदाहरणका लागि विगतमा झोलाभरी कागजका वण्डल वोकेर क्याविनेट बैठकमा जाने मन्त्रीज्यूहरू आज एउटा ल्यापटप बोकेर जान थालेका छन् । यस गाउँपालिकामा पनि विकसित प्रविधिको प्रगोग गर्ने सोच रहेकोले यो विषय रणनीतिमा आएको छ, कार्यक्रममा आएको छ र बजेटको पनि पर्याप्त व्यवस्था भएकोछ । ईच्छाशक्ति भएमा यस्ता कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनमा कुनै बाधा देखिंदैन । प्रविधिलाई प्रयोगमा ल्याउन सकेमा हातले गर्दा दशौंघण्टा लाग्ने काम एउटा सानो मेसिनको सहयोगले एकैघण्टामा गर्न सकिन्छ ।

बजारमा यस्ता प्रविधि आएका छन् जसको मद्दतले, उदाहरणका लागि, गाउँपालिकाको अध्यक्षले आफ्नै कार्यकक्षमा बसेर आठैवटा वडाका दैनिक गतिविधिहरू अनुगमन गर्न सक्दछ । आजको जमानामा प्राय सबैका हातमा स्मार्ट फोन देखिन्छ । गाउँपालिकाको सूचना, निमन्त्रण, निर्देशन, आदि हातैमा र पठाएको एक मिनेट भित्रमा पाउँन र हेर्न सकिन्छ । सहीगरेको, छापलगाएको, खामबन्दीगरेको चिट्ठि पठाउन जरुरी पर्दैन । तर उपकरण आफैले केही पनि गर्दैन । उपकरणलाई चलाउने र प्रयोगगर्ने व्यक्तिले हो । सम्बन्धित व्यक्ति त्यस्ता प्रविधिसंग परिचित भएन वा परिचित भएपनि जिम्मेवार छैन भने यस्ता प्रविधि र उपकरणले काम गर्दैनन् । यस क्षेत्रमा हाम्रो समाज धेरै पछाडि छ । उदाहरणका लागि अमुक व्यक्तिको ईमेल ठेगाना छ तर ईमेल लेख्यो भने जवाफ आउँदैन वा उसले ईमेलबाट दोहोरो संचार गर्दैन भने प्रविधिले काम गर्दैन । त्यस्तै टेवलको कुनामा छोपेर राखेको कम्प्यूटरले आफैं केही काम गर्दैन । त्यसैले गाउँपालिकामा संचार प्रविधिका उपकरणको साथसाथै त्यस्ता प्रविधिको प्रयोग गर्ने संस्कार पनि ल्याउन जरुरी हुन्छ ।

परिच्छेद ९: एकीकृत वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट

यो परिच्छेदमा कुनै नौलो विषय छैन । माथि परिच्छेद ४ देखि ८ सम्ममा भएका कार्यक्रम र बजेटलाई वार्षिक रुपमा राखी प्रयोग गर्ने जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरुलाई सजिलो बनाएको मात्र हो । आवधिक योजनाले वार्षिक योजना तर्जुमा गर्न सहयोग गर्ने हुनाले यस परिच्छेदमा हरेक वर्षको लागि सबै विषयगत शीर्षकका कार्यक्रम र बजेट एकै ठाउँमा पाउँन सकिन्छ । आफूलाई चाहिएको वर्षको पेजमा जानासाथ त्यो वर्षको सबै विषयगत शीर्षकका कार्यक्रम र बजेट एउटै सिलसिलामा पाउँन सकिन्छ । यस प्रकारको सिलसिलाबद्ध प्रस्तुतिले वार्षिक योजना तर्जुमा गर्न सजिलो हुनेछ भन्ने विश्वास गरिएको छ ।

९.१ वर्ष - १ (आ व २०७६।७७)

वर्ष - १ (आ व २०७६।७७) - आर्थिक विकास

क्र सं	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			६६३	२००	५००	६००	१,९६३
	योजना (गरिने काम)	वडा नं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	कृषिः							
१	चिस्यानकेन्द्र निर्माण	४	१ केन्द्र	१०	४०			५०
२	कृषि उपज संकलनकेन्द्र निर्माण	४	२ केन्द्र	१०			१०	२०
३	टमाटर प्रशोधन मेशिन वितरण	४	८ थान	८			४	१२
४	क्वालीगाउँ मन्घा अलैंचीखेती विस्तार	५	१ प्लट	१०			१०	२०
५	व्यवसायिक माहुरी पालन	१,२,३	३० कृषक	१५			१५	३०
६	व्यवसायिक मत्स्य पालन	१,२,३,४	६ कृषक	१२			३०	४२
७	सुन्तला भण्डारणका लागि सोलार स्टोर निर्माण	७,६	२ स्टोर	१०			५०	६०
८	अमिलो जातको फलफूल पकेट क्षेत्र स्थापना	६,७	२	१५			१५	३०
९	स्थानीय हाटबजार व्यवस्थापन	४,८	२	१०			१०	२०
१०	वेसार खेती विस्तार	२,३,७,८	४ योजना	२०			२०	४०
११	अदुवा खेती विस्तार	२,३,७,८	४ योजना	२०			२०	४०
१२	टिमुरखेति विस्तार	२,४,७,८	४ योजना	३०			२०	५०
१३	मेवा आँप, अनार र केरा खेती व्यवसायीकरण	१,२	२ योजना	२०			१०	३०
१४	प्लाष्टिक घरमा तरकारी उत्पादन	सबै	८० टनेल	४०			४०	८०
१५	कृषिमा यान्त्रिकीकरण	सबै	२०० मे	१०	१००		५०	१६०
१६	प्लास्टिक पोखरी निर्माण	सबै	८ योजना	८			१६	२४
१७	बेमौसमी तरकारी खेती - प्लास्टीक घर, थोपा सिंचाई सहित	सबै	७० घर	४०			३०	७०
१८	स्टिलको भकारी वितरण	सबै	३५० वटा	१५	१०		१०	३५
	कृषिको जम्मा			**१९२**	**०**	**०**	**२३०**	**४२२**
	पशुपालनः							०

१	दुग्ध संकलन केन्द्र स्थापना	४	१	१०	५०		४०	१००
२	घाँसको स्रोतकेन्द्र स्थापना	३,८	२ केन्द्र	२०				२०
३	पशु नश्ल सुधार कार्यक्रम	सबै		२०			३०	५०
४	व्यवसायिक बंगुरपालन	सबै	७ समूह	२०			१५	३५
५	व्यवसायिक बाखापालन	सबै	८ समूह	२८			३०	५८
६	बाखा स्रोतकेन्द्र स्थापना	सबै	८ केन्द्र	१६			१४	३०
७	पशु स्वास्थ्य तालिम	सबै	१५ जना	१५			१५	३०
८	भकारो सुधार कार्यक्रम	सबै	१०० घर	४०			४०	८०
९	स्थानीय जातको कुखुराको लागि व्यवस्थित खोर निर्माण	सबै	८	८			८	१६
	पशुपालनको जम्मा			**१६७**	**०**	**०**	**१५२**	**३१९**
	सिंचाईः							
१	घोडाखोला-घोडागाउँ सिंचाइ मर्मत	१	१ योजना		२०			२०
२	धम्पाखोला, हरिगाउँ, महिन्द्री सिंचाई कुलो मर्मत	२	१ योजना			५०	५०	१००
३	खाराखोला कुङ्गरिया सिंचाई निर्माण	३	१ योजना	२०				२०
४	खारेखोला जरुवापानी सिचाई निर्माण	३	१ योजना		५०			५०
५	किमिचौर, लौवाङ, फार्चाचौर सिंचाई कुलो निर्माण	३	१ योजना			१००		१००
६	टाप्ले ओखारी सिंचाई पोखरी निर्माण	३	१ योजना		२०			२०
७	अमिलधारा पाखा सिंचाई निर्माण	३	१ योजना	२०				२०
८	साठिमुरे बाजाघाट, पाल्ला छिर्ने सिंचाई कुलो मर्मत	४	१ योजना	१०				१०
९	अरेशखोला वाग्मा सिंचाईकुलो निर्माण	४	१ योजना	२०				२०
१०	वाग्मा जैरे सिरुखर्क लिप्ट सिंचाई कुलो निर्माण	४	१ योजना	२०	३०			५०
११	सिंचाइ पोखरी निर्माण	५	१ योजना		४०			४०
१२	खालखोला मुहानहुँदै मान्धा सिंचाइ योजना	५	१ योजना	२०			३०	५०
१३	भुँइखोलाहुँदै काभ्राबाङ्ग, सार्लीबाङ्ग, क्वालीगाउँ सिंचाइ योजना	५	८ किमि	२५	१००			१२५
१४	पोबाङ्गखोला सार्लिबाङ्ग सिंचाइ योजना	५	१ योजना	१५				१५
१५	सिम खहरेखेत, आरुखेत सिंचाई कुलो निर्माण	६	१ योजना	१०			१०	२०
१६	सिंचाई पोखरी निर्माण	६	१ योजना	१०			१०	२०
१७	धनुवा सिमलटार सिंचाई योजना	६	१ योजना	१०			१०	२०
१८	सुङगुरे वरीफेद सिंचाइ योजना	८	८ किमि.	१०	२५		१५	५०
१९	लिफ्ट सिंचाई योजना निर्माण	१,२,३,४,८	५ योजना	५		५००		५०५
२०	पाईपबाट हुने साना सिंचाई योजना	१,३,८	३ योजना	१५			१००	११५
२१	साना सिंचाई कुला निर्माण	सबै	१०	१००				१००
२२	थोपा सिंचाई योजना	सबै	४०० प	१००			१००	२००
	सिंचाईको जम्मा			**२२०**	**०**	**५००**	**२००**	**९२०**

	पर्यटनः							
१	शिव गुफा संरक्षण	१	१ योजना	५				५
२	रेड पार्क (रातोमाटो) निर्माण	१	१ योजना	५०				५०
३	प्यारा ग्लाईडिङ्ग योजना थालनी	१	१ योजना	५			५०	५५
४	खुङग्री माडी वोट संचालन तथा तलाउ निर्माण	२	१ योजना	१०			१००	११०
५	गोगनपानी, महिन्द्री प्यारागलाईडिङ सम्भाव्यता अध्ययन	२	१ योजना	५			१०	१५
६	दिवाली, साठीबराह, सिद्धपानी पैदलमार्ग सुधार	३	६ किमि	७०				७०
७	भवाने गुफा संरक्षण	४	१ योजना	१७				१७
८	गजुलकोट दरवार संरक्षण	६	१ योजना	१०	५०	५०		११०
९	पाटेस्वरी मन्दिर मर्मत	६	१ योजना	५				५
१०	पिकनिक स्थल निर्माण	६	१ योजना	५				५
११	मालारानी कोट शान्ति बाटिका निर्माण थालनी	७	१ योजना	१०				१०
१२	लिस्नेलेक पर्यटन पदमार्ग निर्माण	८	३ कि.मि.	१०	२०		२०	५०
	पर्यटनको जम्मा			**२०२**	**७०**	**५०**	**१८०**	**५०२**
	उद्योगः							
१	सिसा खानीको सम्भाव्यता अध्ययन	१	१ अध्ययन	५		५०	१०	६५
२	फगाम खोला हाइड्रोपावर निर्माण	३	१ योजना	१०			५००	५१०
३	अरेश खोला हाइड्रोपावर निर्माण	८	१ योजना	१०			५००	५१०
४	साल तथा मालुको पातको टपरी बनाउने उद्योग	१,२	१ उद्योग	५			१०	१५
५	चुनढुङ्गा तथा गेरु खानीको सम्भाव्यता अध्ययन	सबै	१ अध्ययन	५		५०	१०	६५
६	सुन छान्ने कार्यक्रम (लुङग्री खोलामा)	पालिकास्तर	१ का क	२				२
	उद्योगको जम्मा			**३७**	**०**	**१००**	**१,०३०**	**१,१६७**
	कुल जम्मा			**६०८**	**७०**	**१५०**	**१,६०२**	**२,४३०**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			५५	१३०	३५०	-१,००२	-४६८

२ सामाजिक विकास, वर्ष - १ (आ व २०७६।७७)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			६६३	१००	०	६००	१,३६३
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	शिक्षाः							
१	मा वि घोडागाउं पर्खाल निर्माण	१	३०० मि	३०				३०
२	प्रा वि पन्चीकोट, ४ कोठे भवन	१	१ भवन	४०				४०
३	रामेस्वरी मा वि घोडागाउं, ४ कोठे छात्रावास	१	१ भवन	१०				१०
४	श्री गंगा प्रा.वि. फिल्ड मर्मत	१	१	१०				१०
५	देविभक्त आ.वि. थुम्पाकी, पर्खाल निर्माण	१	१	५				५
६	ज्योति प्रकाश मा वि हरिगाउं, ४ कोठे भवन	२	१ भवन		२०			२०
७	त्रिपुरेस्वरी मा वि, ४ काठे भवन निर्माण	२	१ भवन		४०			४०
८	सुस्मीता स्मृति युवाक्लव भवन निर्माण	२	१ भवन				३५	३५
९	मा वि मिर्झिङ, ४ कोठे भवन	३	१ भवन		२०			२०
१०	गोपीतारा प्रा विं (पिपलधारा), २ कोठे भवन निर्माण	३	१ भवन	५				५
११	सरस्वती प्रा. वि, २ कोठे भवन निर्माण	३	१ भवन	५				५
१२	विनोदकुन्ज प्रा. वि, २ कोठे भवन निर्माण	३	१ भवन	१०				१०
१३	चन्द्रप्रभा मा वि, पर्खाल निर्माण	३	३७५ मि	१२				१२
१४	मा वि सुलिचौर, ४ कोठे भवन निर्माण	४	१ भवन		२०			२०
१५	खोजमुलक अध्ययन अनुसन्धान केन्द्र स्थापना	४	१ केन्द्र	२५				२५
१६	कानुनी परामर्श केन्द्र स्थापना	४	१ केन्द्र	१०				१०
१७	मा वि काभ्रा, ६ कोठे भवन निर्माण	५	१ भवन				६०	६०
१८	उदय प्रा वि रिझा, २ कोठे भवन निर्माण	५	१ भवन				४०	४०
१९	सुर्योदय आ.वि., ६ कोठे भवन निर्माण	५	६ कोठे	५०			६०	११०
२०	उदय प्रा.वि. रिझा, ४ कोठे भवन निर्माण	५	४ कोठे	४०				४०
२१	मा वि गजुल, ८ कोठे भवन निर्माण	६	१ भवन		२०			२०
२२	नमूना विद्यालय, ४ कोठे भवन निर्माण	६	१ वि				४०	४०
२३	मा वि तेवाङ, ४ कोठे भवन निर्माण	७	१ भवन		२०			२०
२४	शिवालय प्रा वि, ४ कोठे भवन निर्माण	७	१ भवन				४०	४०
२५	लिस्ने प्रा वि, तेवाङ, सौचालय निर्माण	७	१	८				८
२६	शिवालय प्रा.वि, आर.सि.सि. पर्खाल निर्माण	७	१	३	२०			२३
२७	सामुदायिक सीकाई केन्द्र, २ कोठे भवन	७	१ भवन	१०				१०
२८	मा वि अरेस, ६ कोठे भवन निर्माण	८	१ भवन				६०	६०
२९	प्रत्येक मा वि मा सिसि क्यामेरा र ई हाजिरी	सबै	८ मा वि	२४				२४
३०	आ वि हरुमा ई हाजिरि	सबै	६ आ वि	२				२
३१	कक्षा १-३ बाहेकका अरु विद्यालयमा वाल र अपांग मैत्री बसाई व्यवस्था	सबै	२८ वि	३०				३०
३२	प्राथमिकतह १-५ मा लेड शिक्षण	सबै	२०० टिभि	८०				८०
३३	छात्राका लागि पोसाक वितरण	सबै	सबै	२०				२०
३४	+२ व्यवस्थापन	सबै	सबै मा वि	५०				५०
३५	शिक्षक क्षमता विकास तालिम	सबै	सबै	५				५
३६	शैक्षिक सामाग्री खरिद	सबै	सबै	१०				१०

३७	सवै विधालय मा सिसि क्यामरा र डिजिटल हाजिरी	सबै	सबै		२५			२५
३८	एस इइ होस्टल संचालन	सबै	सबै	५				५
३९	अभिभावक जागरण तथा सचेतना कार्यक्रम	सबै	सबै	२				२
४०	पक्की तथा व्यवस्थित शौचालय	सबै	सबै मावि	१०			१०	२०
४१	गा पा मा क्याम्पस भवन ८ कोठे	पालिकास्तर	१ भवन	१००				१००
	शिक्षाको जम्मा			**६११**	**१८५**	**०**	**३४५**	**१,१४१**
	स्वास्थ्य							
१	स्वास्थ्यचौकी भवन निर्माण	१	१ भवन		५०		२०	७०
२	२० सैयाको अस्पताल निर्माण	२	१ भवन		५०	५०	५०	१५०
३	वाउवाङ गाँउघर क्लिनीक	४	१ योजना	५				५
४	निःशूल्क स्वास्थ्य शिवीर संचालन, प्रत्येक विधालय	६	१ पटक	१०				१०
५	प्रसुती केन्द्र सहितको स्वास्थ्यचौकी भवन निर्माण	७	१ भवन		१००			१००
६	सरुवा तथा महामारी रोग चेतनामुलक कार्यक्रम	७	२ पटक	३				३
७	स्वास्थ्यचौकि भवन निर्माण	३,५,८	३ वटा				२००	२००
८	निःशुल्क स्वास्थ्य शिविर संचालन	३,६,४	३ शिविर	१०			१०	२०
९	गाउंघर ल्किनिक भवन निर्माण	सबै	८ भवन	६				६
१०	सबै स्वास्थ्यचौकीमा औषधि खरिद	सबै	सबै स्वा.के	३०			२१	५१
११	कम्प्यूटर उपकरण खरिद	सबै	सबै स्वा.के	१०				१०
१२	क्षमता वृद्धि तथा अनुगमन	सबै	सबै स्वा के	१०				१०
१३	महीला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाको क्षमता विकास	सबै	सबै	२				२
१४	एच.आई.भि,टि.बि.,लेप्रोसि जागरण कार्यक्रम	सबै	८ का क	३				३
१५	स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम	सबै	१ का क	३				३
१६	विद्यालयहरुमा प्राथमिक उपचार बक्स वितरण	सबै	सबै वि	३०			३०	६०
१७	२५ सैयाको अस्पताल निर्माण	पालिकास्तर	१ भवन			१००		१००
१८	सबै विद्यालयका १ शिक्षकलाई प्रा.उ. तालिम	पालिकास्तर	२ तालिम	५				५
	स्वास्थ्यको जम्मा			**१२७**	**२००**	**१५०**	**३३१**	**८०८**
	खानेपानीः							
१	उर्लिखोखा घोडागाउं खा पा योजना	१	१ योजना	३०				३०
२	भलबाङ्ग खानेपानी योजना	१	१ योजना	१०	३०			४०
३	धारावाङ्ग खा.पा. योजना	१	१ योजना	१०	३०			४०
४	सिमखोला झरु खा.पा. योजना	१	१ योजना	१०	३०			४०
५	गोगनपानी खुग्रीकोट खानेपानी योजना	२	१ योजना			५०		५०
६	मिझिङ ठुलोगाउं खा पा योजना	३	१ योजना	३०				३०
७	बजार क्षेत्रमा मिटर जडित खानेपानी योजना निर्माण तथा व्यवस्थापन	४	१ योजना	२५		५०	१००	१७५
८	रिर्जभवायर ट्यांकी निर्माण	४	१ योजना	२०				२०
९	एक घर एक धारा खानेपानी योजना	५	१ योजना	२०				२०
१०	खनेपानी योजना (झिवाखोला, डिहीटोला, धाराटोला, निम्नुधारा)	६	१ योजना	१०	२५	२५		६०
११	पातिहाल्ना खा.पा. मर्मत	६	१ योजना				१०	१०
१२	धनुवाछहरा, एक्लेपाटा खा पा योजना	६	१ योजना				२०	२०
१३	गोठिबाङ्ग खानेपानी योजना	७	१ योजना		५०			५०

१४	वडा कार्यालयमा खानेपानी र प्रतिक्षालय निर्माण	७	१ योजना	८				८
	खानेपानीको जम्मा			**१७३**	**१६५**	**१२५**	**१३०**	**५९३**
	लक्षित वर्गः							
१	प्रत्येक वडाको २।२ जनालाई छात्रबृत्ति	सबै	१६ जना	१६				१६
२	वाल विवाह, लैंगिक हिंसा, घरेलु हिंसा तथा छुवाछुत बिरुद्धको अभियान संचालन	सबै	१ का क	१०				१०
३	महीला सशक्तिकरण र वालविवाह न्यूनीकरण चेतना	सबै	१ का क	१३				१३
४	जेष्ठ नागरिक सम्मान तथा तिर्थाटन भ्रमण	सबै	२ कार्यक्रम	१०				१०
५	सास्कृतिक सिगांरु नाच तथा पंचेबाजा संरक्षण	सबै	१ तालिम		५			५
६	महिला समूहका लागि अध्यन भ्रमण	सबै	१ पटक	५				५
७	आमा समूहको संस्थागत तथा क्षमता विकास कार्यक्रम	सबै	८ पटक	१०				१०
८	युवाहरुका लागि व्यवसायिक सिप अनुदान	पालिकास्तर	१० जना	५			१५	२०
९	दलित विपन्न क्षमता विकास तालिम	पालिकास्तर	५० जना	८			१०	१८
	लक्षित वर्गको जम्मा			**७७**	**५**	**०**	**२५**	**१०७**
	खेलकुद तथा कला संस्कृतिः							
१	गन्दर्भ वस्तीको लागि कला संस्कृतिको संरक्षण गर्न कार्यक्रम संचालन	१		२				२
२	त्रिपुरेस्वरी मन्दिर भवन निर्माण	२	१		४०			४०
३	खेलकुद मैदान निर्माण, खुङग्री स्यानीचौर	२	१	२५				२५
४	गाउंपालिकास्तरीय खेलमैदान निर्माण	४	१	५०			१००	१५०
५	वाउवाङ्ग खेलकुद मैदान सुधार	४	१	१०				१०
६	खेलकुद रंगशाला निर्माण, तेबाङ्ग	७		१०		५०		६०
७	एक वडा एक खेलमैदान निर्माण	सबै	८	४०				४०
८	वडास्तरीय केलकुद कार्यक्रम	सबै	८	२०				२०
९	कला र संस्कृतिको विकास	सबै		१०				१०
१०	लोपोन्मुख स्थानीय प्रविधि तथा सामाग्रीहरु संरक्षण गर्न म्युजियमको व्यबस्था	सबै		१०				१०
११	जनता आवास कार्यक्रम - द्वन्द पीडित , एकल महिला र विपन्न परिवारको लागि	पालिकास्तर	१			१००		१००
१२	शान्ति सुरक्षा र मेलमिलापका लागि कनूनी सल्लाहाकारको व्यवस्था	पालिकास्तर	१	१०				१०
१३	मा वि मा मार्सलआर्ट प्रशिक्षण सहयोग	पालिकास्तर	सबै मा वि	३				३
१४	मार्सलआर्ट प्रशिक्षणको लागि सामग्री सहयोग	पालिकास्तर	१	५				५
१५	मार्सलआर्ट प्रतियोगिता संचालन सहयोग	पालिकास्तर	१	२				२
	खेलकुद तथा कला संस्कृतिको जम्माः			**१९७**	**४०**	**१५०**	**१००**	**४८७**
	कुल जम्मा			**१,१८५**	**५९५**	**४२५**	**९३१**	**३,१३६**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**–५२३**	**-४९५**	**–४२५**	**-३३१**	**-१,७७४**

३ भौतिक पूर्वाधार विकास, वर्ष - १ (आ व २०७६।७७)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			९२८	५००	५००	२००	२,१२८
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	मोटरबाटोः:							
१	किमिचौर, तसारपानी मो बा ग्राभेल सहितको स्तरोन्नति	१	१२ किमि	१०	१००			११०
२	किमिचौर, घोडागाउँ, भलबाङ्गहुँदै जेदबाङ्गजोड्ने मो बा स्तरोन्नति	१	१३ किमि	२०	८०			१००
३	धाराबाङ्ग, थुम्पाकी धरमपानी कृषि सडक निर्माण	१	१२ किमि		२०			२०
४	खुङग्री, महिन्द्री, हरिगाउं मो बा स्तरोन्नति	२	१० किमि	२०	२००			२२०
५	हरिगाउँ अग्रावगर मो बा ग्राभेल	२	२ किमि	२०				२०
६	खुग्रीकोट, पाटेभिर, धनचौर जोड्ने मोटरबाटो निर्माण	२	३ किमि	२०				२०
७	हरिगाउँ, खलसिगें जोडने मोटरबाटो निर्माण	२	५ किमि			१००		१००
८	ससेखोला देखि धारापानी पधेरा जोड्ने मो बा स्तरोन्नति	२	४ किमि	५०				५०
९	हिले देखि लम्पुजा जोड्ने मो बा निर्माण	२	५ किमि			१००		१००
१०	हरिगाउँ, आँपचौर हुदै उवाखोला जोड्ने मो बा निर्माण	२	६ किमि		८०			८०
११	महेन्द्री मुलसडकदेखि सिरानटोल तथा तल्लोटोल जोड्ने मो बा स्तरोन्नति	२	३ किमि	१०				१०
१२	त्रिपुरेस्वरी मा वि हुदै पाटेभिर जोड्ने मो बा नयाँ ट्र्याक निर्माण	२	३ किमि	१०				१०
१३	सुलिचौर बसपार्क, नुवाकोट मो बा स्तरोन्नति	३	७ किमि	२०		१००		१२०
१४	धैरेनी, लाम्पाटा, दारीमधारा मोटर बाटो निर्माण	३	४ किमि	२०				२०
१५	घायथान खारा हुदै लम्पुजा मो बा स्तरउन्नति	३	६ किमि		३०			३०
१६	घायथान लाकुरी हुदै धाक्लीवाङ्ग तल्लोखारा मो बा निर्माण	३	५ किमि	२५				२५
१७	पोखराधारा देखि गजुलकोट जाने मोटरबाटो पिच	३,६	१७ किमि	२५	५०			७५
१८	वाईपास सडक नयां ट्र्याक निर्माण	४	२ किमि	१३				१३
१९	जुकेखोला देखि पिपलचोक हुदै कालापानी मो बा स्तरोन्नति	४	१ किमि	२०				२०
२०	छिर्ने कोईराला खर्क हुदै प्यूठान जोड्ने मो बा स्तरोन्नति	४	१० किमि	२०				२०
२१	वाग्मा, कईरालाखर्क जोडने मो बा निर्माण	४	५ किमि	२०	२०	४०		८०
२२	जुटुङ्गखोला हुदै वाग्मा जोड्ने मो बा निर्माण	४	१ किमी	२०				२०
२३	फार्साचौर, काभ्रा, मन्घा, क्वालिगाउँ मो बा स्तरोन्नति	५	२५ किमि	७०				७०

२४	काभ्रा, मन्घाहुँदै ढुङसी मो बा निर्माण.	५	४ किमि	१५	३०			४५
२५	क्वालीगाउँ, रिघिमहुँदै जलजला जोड्ने मो बा नयाँ ट्रयाक निर्माण	५	१२ किमि	२०	८०			१००
२६	पानीपोखरा क्वालीगाउँ मोटरबाटो स्तरोन्नति	५	६ किमि	२०	६०			८०
२७	दलंङ्गा, काभ्रा मोटरबाटो स्तरोन्नति	५	७ किमि	३०	७०			१००
२८	कालिपोखरा रिचा जोडने मो बा स्तरोन्नति	५	६ किमि	२०				२०
२९	कालिपोखरा वडाकार्यालय जोडने मो बा स्तरोन्नति	५	५ किमि	१५	५०			६५
३०	सुनिलमार्ग ग्राभेल सहित स्तरोन्नति	६	१७ किमि			१००		१००
३१	रातामाटा अम्मरे मो बा निर्माण	६	४ किमि	२०	३०			५०
३२	सुनिलमार्ग, पानीपोखरा मो बा निर्माण	६	२ किमि	२०				२०
३३	सुलिचौर तेवाङ मो बा स्तरोन्नति	७	१५ किमि	७०	२००			२७०
३४	सुलिचौर अरेस प्यूठान मो बा ग्राभेल सहितको स्तरोन्नति	८	१६ किमि	२०		१००		१२०
३५	रुइनिवांग फार्साचौर धोरलाङ गरगरे, छापखोला पुरानो रिझा ठूलो रिझा हुदै सुनछहरी गा.पा फगाम जेलवाङ्ग सम्म जोड्ने मोटर बाटो निर्माण	पालिकास्तर	१५ किमि				२००	२००
	सडकको जम्मा			**६६३**	**१,१००**	**५४०**	**२००**	**२,५०३**
	भवनः							
१	युवाहरुको लागि बहुउद्देश्यीय भवन निर्माण	१	१ भवन	८				८
२	महिला सहकारीको भवन निर्माण	१	१ भवन	८				८
३	सहकारीको क्षमता विकास भवन पूनर्निर्माण	२	१ भवन	५	५		१०	२०
४	गाउँपालिका भवन निर्माण	४	१ भवन	५०		१००		१५०
५	वडा कार्यालय भवन निर्माण	४,५	२ भवन	४०		६०		१००
६	कवर्ड हल निर्माण	४	१ ह्ल	२०	२०	५०		९०
७	कृषि भवन निर्माण	५	१ भवन	१५				१५
८	महिला बहुउद्देश्यीय भवन निर्माण	५	१ भवन	१०				१०
९	वडा कार्यालय घेराबार निर्माण	६	१ योजना	५				५
१०	तेवाङ्ग बहुउद्देश्यीय सभा हल निर्माण	७	१ हल	१०		५०		६०
११	महिला सहकारीको भवन निर्माण	७	१ भवन	८				८
	भवनको जम्मा			**१७९**	**२५**	**२६०**	**१०**	**४७४**

	पुलः							
१	कोछाखोला लाल्टी झो.पु. निर्माण	१	५०० मि.			३०		३०
२	घोडागाउँ महेन्द्री जोड्ने पक्कीपुल निर्माण	१	५० मि.			१००		१००
३	माडिचौर घोडागाउँ पक्कीपुल निर्माण	२	१ पुल		२००			२००
४	हरिगाउं, लालतिवाङ पुल निर्माण	२	१ पुल	१००				१००
५	वरावारे, टाकुरधारा झो पु निर्माण	६	१ पुल			२०		२०
६	जुतुङ्गखोला, तेबाङ्गजोड्ने पक्की पुल निर्माण	७	१ पुल	१२	१००	१००		२१२
७	जुतुङ्गखोला झोलुङ्गे पुल निर्माण	७	१ पुल	१००				१००
८	सुलिचौर, अरेस, लुङग्रीखोला पक्की पुल निर्माण	८	१ पुल	१००				१००
	पुलको जम्मा			**३१२**	**३००**	**२५०**	**०**	**८६२**
	अन्यः							
१	सुलिचौर बसपार्क निर्माण	४	१ पार्क	५०				५०
२	विद्युत ट्रान्समिटर थप २०० के.भि.ए.	४	१			५०		५०
३	टेलिफोन टावर निर्माण	२,४,५	३				१००	१००
४	सुलिचौर बजार सिसि क्यामरा जडान र व्यवस्थापन	४	१ योजना	२०				२०
५	दलंगा थामलेक पैदलमार्ग निर्माण	६	७ किमि	२०	३०			५०
	अन्यको जम्मा			**९०**	**३०**	**५०**	**१००**	**२७०**
	कुलजम्मा			**१,२४४**	**१,४५५**	**१,१००**	**३१०**	**४,१०९**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-३१७**	**-९५५**	**-६००**	**-११०**	**-१,९८२**

४ वातावरण तथा विपद, वर्ष - १ (आ व २०७६।७७)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			२६५	१५०	०	१५०	५६५
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	वनः							
१	सामुदायिक वन विस्तार तथा घेराबार	१	२ योजना	१४	८		३	२५
२	नदीको संगम स्थलको संरक्षण तथा पार्क व्यवस्थापनको गुरुयोजना निर्माण	२	१ योजना	५	५			१०
३	धार्मिक वनको संरक्षण	२	२ योजना		१०	१५		२५
४	महिन्द्री मयूर तथा गिद्ध लगायत जनावर संरक्षण	२	१ योजना		१०	१५		२५
५	सुनपाती सामुदायिक वनमा तारबार	३	४ किमि	१०				१०
६	जडीबुटि उत्पादन तथा सकंलन केन्द्र स्थापना	६	१ केन्द्र		२५	२५		५०
७	दामखोला सामुदायिक वन संरक्षण तथा घेराबार	७	१ योजना		३०			३०
८	प्रत्येक वाटोको किनारमा वृक्षारोपण	सबै	२ लाख			४०		४०
९	बाझो जमिनमा बृक्षारोपण	सबै	८ लाख		५०			५०
१०	सामदुायिक वन कांटछाट तथा व्यवस्थापन	सबै	१६ वन	८				८
११	सामुदायिक वन निर्माण	सबै	८ समूह	५				५
१२	जडीबुटी खेती तथा वृक्षारोपण कार्यक्रम	सबै	८ का क	८				८
१३	जडीबुटी उत्पादन तथा संकलन क्षमता विकास तालिम	पालिक ास्तर	१ तालिम	५				५
१४	वन उपभोक्ता सचेतना र क्षमता विकास गोष्ठी	पालिक ास्तर	३ गोष्ठि	१२				१२
१५	खयर, चिउरी, काउलो र दालचिनी कहां कति छन् अध्ययन गरी रेकर्ड तयार गर्ने	पालिक ास्तर	१ अध्ययन	५				५
१६	सिलाजित पाउँने क्षेत्रको पहिचान गरी वार्षिक के कति उत्पादन संकलन गर्न सकिन्छ रेकर्ड तयार गर्ने	पालिक ास्तर	१ सर्वेक्षण	५				५
१७	बहमुल्य बनस्पति तथा खनिज भएको क्षेत्रमा होडिङबोर्ड राख्ने	पालिका	५० वोर्ड	१०				१०
	वनको जम्मा			**८७**	**१३८**	**९५**	**३**	**३२३**
	वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनः							
१	डम्पीङ्ग साईट निर्माण	२,४	२ योजना	२०	३०			५०
२	सुनिलमार्ग छेउछाउ वृक्षारोपण	६	५ किमि	१०	२०			३०
३	गजुलकोट दरवार छेउछाउमा वृक्षारोपण	६	५ हजार	१०				१०
४	तेबाङ्गलेकमा पहिरो रोकथामकालागि तारजाली	७	४० घमि	१०				१०
५	चिस्पाखोला, घोल्गोलखोला तटबन्धन	७	१०० घमि	१०				१०
६	गोठीबाङ्गखोला तटबन्धन	७	५० घमि	१०				१०
७	व्यक्तिगत चर्पी निर्माण अनुदान	सबै	४०० प	३२			१०	४२
८	टोल गाउँ सरसफाई कार्यक्रम	सबै	२ पटक	१६				१६
९	पिउने पानीको मुहान संरक्षण	सबै	१६ वटा	१६				१६

१०	वातावरण सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम	सबै	३२ का		३२		१४	४६
११	सबै वडाका मुख्य बस्तीहरुमा फोहोर व्यवस्थापन गर्ने ठाउँको तयारी	सबै	१६ ठाउं	३२			१६	४८
१२	उच्च समथर भू-भागमा पोखरी निर्माण	सबै	१६ पोखरी		४०			४०
१३	नदी तथा खोलाको कटान रोक्न तटबन्ध निर्माण	सबै	८ तट			४०		४०
१४	सुधारिएको चुल्हो निर्माण	सबै	८०० घ	१०			१०	२०
१५	फोहर संकलन र व्यवस्थापन	सबै		१५				१५
१६	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तालिम	पालिका	३ तालिम		३०			३०
१७	ढल निकास, अध्ययन तथा कार्यान्वयन	पालिका	सबै वडा	३०			३०	६०
	वातावरणको जम्मा			**२२१**	**१५२**	**४०**	**८०**	**४९३**
	विपदः							
१	वडा तथा गाउंमा पहिरो नियन्त्रण	सबै	४०० मि	१४				१४
२	विपद पूर्वतयारी सचेतना गोष्ठी	सबै	८ गोष्ठि	५				५
३	विपद कार्यदल गठन तथा क्षमता विकास	सबै	९ दल	१८				१८
४	हेलिप्याड निर्माण	सबै	८ हेलि	३२				३२
५	गा पा तथा सबै वडामा विपद व्यवस्थापन कोष निर्माण	सबै	९ कोष	२७			४५	७२
६	विपद व्यवस्थापनका सामान राख्ने स्टोर स्थापना	पालिका	१ स्टोर	१४				१४
७	गा पा स्तरमा विपद व्यवस्थापन सामाग्री खरिद	पालिका		१०			२०	३०
८	खरको छाना टिनमा परिणतगर्न अनुदान	पालिका	४०० प	४०			६०	१००
९	आगलागि नियन्त्रणका लागि अग्निरेखा निर्माण	सबै	४० किमि	२०			५०	७०
१०	दमकल खरिद	३,४	२	८०		८०		१६०
११	एम्वुलेन्स खरिद	सबै	८	१००		४००	१००	६००
१२	विपद व्यवस्थापन सचेतना तालिम	४	५० जना	१०				१०
१३	भूकम्प प्रतिरोधी संरचना निर्माण तथा जोखिम न्यूनीकरण अभियान	सबै	८ अभि	८				८
	विपदको जम्मा			**३७८**	**०**	**४८०**	**२७५**	**१,१३३**
	कुल जम्मा			**६८६**	**२९०**	**६१५**	**३५८**	**१,९४९**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-४२१**	**-१४०**	**-६१५**	**-२०८**	**-१,३८४**

५ संस्थागत विकास तथा सेवा प्रवाह, वर्ष - १ (आ व २०७६।७७)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			१३३	५०	०	२००	३८३
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	व्यक्ति क्षमता विकासः							
१	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकास तालिम - समन्वय र सहकार्य	पालिका	२५ जना	१०			२०	३०
२	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकास तालिम - जलवायु परिवर्तन	पालिका	१०० जना	२०			३०	५०
३	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी अध्ययन अवलोकन भ्रमण	पालिका	२० जना	१०			१०	२०
४	मीला सिपविकास तालिम - आयमूलक	२	५० जना	१०	१५			२५
५	युवा पिढीलाई सिपविकास तालिम	२	२५जना	२०			५	२५
	जम्मा			**७०**	**१५**	**०**	**६५**	**१५०**
	संस्थागत क्षमता विकासः							
१	कानुनी सल्लाहकारको व्यवस्थापन	पालिका	१ जना	५				५
२	फर्निचर तथा मेसीनरी औजार व्यवस्थापन	पालिका	आवस्यक	२०	३०		८०	१३०
३	सूचना प्रविधि - उपकरण तथा तालिम	पालिका	आ अ	५			१०	१५
४	सहायता कक्षको स्थापना	पालिका	९	३				३
५	राजश्व सम्भावना तथा परिचालन अध्ययन	पालिका	१ अध्ययन	३				३
६	स्थानीय एफ एम स्थापना	पालिका	१ स्टेशन	५				५
७	सवारी साधन खरिद	पालिका	१	५०				५०
८	सूचनाकेन्द्र स्थापना - सबै वडा समेत	सबै	९ केन्द्र	१८				१८
९	उजुरी पेटिका स्थापना - सबै वडा समेत	सबै	९ वटा	९				९
१०	विद्युतीय हाजिरी मेसिन जडान	सबै	९	१०				१०
११	मनोविर्मश केन्द्र स्थापना र संचालन	२	६ केन्द्र	६			१०	१६
१२	सामुदायिक अध्ययन केन्द्र स्थापना	४	१ केन्द्र	१०				१०
१३	सामाजिक रुपान्तरण अभियानमा परिचालन	५,७	४० जना	१०				१०
	जम्मा			**१५४**	**३०**	**०**	**१००**	**२८४**
	सुशासनः							
१	बस्ती-बस्तीमा गा पा - घुम्ती शिविर	पालिका	२ पटक	१०			१०	२०
२	वार्षिक योजनाको जेण्डर अडिट गर्ने	पालिका	१	२				२
३	सम्मान तथा पुरस्कार	पालिका	५ जना	२				२
४	विविध विषयमा अन्तरकिया, परामर्श भेला	पालिका	३ पटक	१५				१५
५	सार्वजनिक लेखा परीक्षण	पालिका	१ वडामा	५			१०	१५
६	सुशासनको अवस्था चित्रण	पालिका	१ अध्ययन	५			५	१०
७	जनचेतनाका लागि होडिङ बोर्डको व्यवस्था	सबै	२० बोर्ड	४				४
८	अभिभावक भेला	सबै	८ भेला	१६				१६
९	बस्ती-बस्तीमा गा पा अध्यक्ष	सबै	१२ पटक	७				७
१०	घर-घरमा वडाअध्यक्ष भेटघाट कार्यक्रम	सबै		४				४
११	सार्वजनिक सुनुवाई	सबै	३ पटक	९			९	१८
	जम्मा			**७९**	**०**	**०**	**३४**	**११३**
	कुल जम्मा			**३०३**	**४५**	**०**	**१९९**	**५४७**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-१७१**	**५**	**०**	**१**	**-१६५**

वर्ष - १ (आ व २०७६।७७) को जम्मा बजेट

क्रसं	बिषयगत शीर्षक	बजेट लाखमा				
		गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
१	आर्थिक विकास	६०८	७०	१५०	१,६०२	२,४३०
२	सामाजिक विकास	१,१८५	५९५	४२५	९३१	३,१३६
३	भैतिक पूर्वाधार	१,२४४	१,४५५	१,१००	३१०	४,१०९
४	वन तथा वातावरण	६८६	२९०	६१५	३५८	१,९४९
५	संस्थागत विकास र सेवा	३०३	४५	०	१९९	५४७
	जम्मा	**४,०२६**	**२,४५५**	**२,२९०**	**३,४००**	**१२,१७१**
	प्रतिशत	**३३**	**२०**	**१९**	**२८**	**१००**

९.२ वर्ष - २ (आ व २०७७।७८)

१ आर्थिक विकास, वर्ष - २ (आ व २०७७।७८)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			७९६	२००	४००	६४०	२,०३६
क सं	योजना (गरिने काम)	वडा नं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	कृषिः							
१	फलफूल नर्सरी स्थापना	३	१ योजना	१०			२०	३०
२	कृषि उपज संकलन केन्द्र स्थापना	४	१ योजना	५			५	१०
३	माटो परीक्षण कार्यक्रम	४	सबै	१०			२०	३०
४	चिस्यान केन्द्र (कोल्ड स्टोर) निर्माण	८	३ केन्द्र	२०	५०			७०
५	एकघर एकबगैचा कार्यक्रम	४,७,८	१३०० घर	६५			६५	१३०
६	बेमौसमी तरकारी खेती विस्तार	सबै	१६ प्लट	१६			१६	३२
७	तरकारी तथा अन्न बालीको बिउ उत्पादन	सबै	८ प्लट	४			४	८
८	नगदेबाली उत्पादन	सबै	४०० कृषक	४०			२०	६०
९	उन्नत बिउ वितरण	सबै	८०० कृ	८			१२	२०
१०	कृषि यान्त्रिकीकरण	सबै	४०० कृषक		१००	१००		२००
११	स्याउ खेती विस्तार	सबै	८० कृषक	४०			४०	८०
१२	फलफूलको बिरुवा वितरण	सबै	८ ह बिरुवा	१०				१०
१३	प्लास्टीक घर निर्माण	सबै	८० वटा	२४			४८	७२
१४	पुष्प खेती विस्तार	सबै	८० कृषक	४०				४०
१५	अर्गानिक तरकारी खेती तालिम	सबै	८ तालिम	४०			१०	५०
१६	जैविक विषादी निर्माण तालिम	सबै	१ तालिम	१०				१०
	कृषिको जम्मा			**३४२**	**१५०**	**१००**	**२६०**	**८५२**
	पशुपालनः							
१	फ्रेस हाउस निर्माण सहयोग	४	२ योजना	१५			१०	२५
२	दुग्ध संकलन केन्द्र स्थापना	१,२	२ योजना	३०			१०	४०
३	पशु बधशाला निर्माण	३,४,६,७,८	५ योजना	२५			२५	५०
४	व्यवसायिक बंगुरपालन	सबै	४० कृषक	४०			४०	८०
५	व्यवसायिक बाखापालन प्रबर्द्धन	सबै	८ कृषक	२०			२०	४०
६	नमूना कृषक पुरस्कार कार्यक्रम	सबै	८ कृषक	८				८
७	सहकारी क्षमता विकास तालिम	सबै	२ तालिम	६			५	११
८	कुखुरा पालन	सबै	८ कृषक	३०				३०
९	भकारो सुधार कार्यक्रम	सबै	४०० कृषक	२०			२०	४०
१०	वाखा वोका (जमुनापारी) वितरण	सबै	४० कृषक		५०	५०		१००
११	माछापालन	सबै	८ योजना		४०		४०	८०
	पशुपालनको जम्मा			**१९४**	**९०**	**५०**	**१७०**	**५०४**
	सिंचाईः							
१	घोडाखोला विकासे कुलो स्तरोन्नति	१	१ योजना	१००				१००
२	धारावाङ लिफ्ट सिंचाई योजना	१	१ योजना	५०	५०			१००

३	रामसिंह सिंचाई कुलो मर्मत	१	१ योजना		२०			२०
४	माडि नहर सिंचाई योजना	२,३	१ योजना	१००			५०	१५०
५	खाराखोला मुहानबाट सेवाङ सिंचाई	३	१ योजना	४०			२०	६०
६	बाग्मारा सिचाई योजना	४	१ योजना		५०			५०
७	वउबागं सिचाई योजना	४	१ योजना	१०	४०			५०
८	पोबाङ्गखोला लिगा सिंचाइ योजना	५	१ योजना	५	४०			४५
९	भंवावेशी सिंचाई योजना	५	१ योजना	२५				२५
१०	काभ्रा लिफ्टिङ्ग सिंचाइ योजना	५	१ योजना		१००			१००
११	मनगार मान्घा सिंचाइ योजना	५	१ योजना	२०	५०			७०
१२	धनल कुवापानी सिंचाई योजना	६	१ योजना	१०	१०			२०
१३	धनुवा धौलिगाउँ सिंचाई योजना	६	१ योजना		२०			२०
१४	धनुवा खोला रातामाटा सिचाई योजना	६	१ योजना	२०				२०
१५	धारापानी सिस्नेबगर सिंचाइ योजना	७	१ योजना	२०			२०	४०
१६	मोटोधारा छरछरे, मसारपाखा सिंचाई कुलो निर्माण	८	१ योजना				२०	२०
१७	कन्टेपोखरा, अरेश ठुलोगाउँ सिंचाई कुलो निर्माण	८	१ योजना	१५	२०			३५
	सिंचाईको जम्मा			**४१५**	**४००**	**०**	**११०**	**९२५**
	पर्यटनः							
१	घोडागाउँ रातोमाटो क्षेत्रमा रेडपार्क निरन्तर	१	१ योजना	३०		१००	१००	२३०
२	गौराथान मन्दिर निर्माण	१	१ योजना	५				५
३	ओखारी, सेलमसर, भालुदुला पदमार्ग	३	१ योजना		५०			५०
४	सुनिलस्मृति पार्क निर्माण	५	१ योजना	२०		५०		७०
५	गजुलकोट दरवार संरक्षण निरन्तरता	६	१ योजना	१०			१०	२०
६	राज्यपोखरी र शिवमन्दिर निर्माण	७	१ योजना			५०		५०
७	मालारानी कोट शान्ति बाटिका निर्माण सम्पन्न	७	१ योजना	१०	५०			६०
८	लिस्ने पर्यटन भ्यू टावर निर्माण	७	१ योजना	१०		४०		५०
९	वडा कार्यालय देखि नाङ्गीलेक पदमार्ग निर्माण	८	४ कि.मि.	१०	५०			६०
१०	अरेश सामुदायिक होमस्टे विकास	७,८	२५ घर	१०			२०	३०
	पर्यटनको जम्मा			**१०५**	**१५०**	**२४०**	**१३०**	**६२५**
	उद्योगः							
१	सिसा खानीको सम्भाव्यता अध्ययन	१	१ योजना			२०	१०	३०
२	लुग्रींखोला हाइड्रोपावर निर्माण	३	१ योजना	२०			२००	२२०
३	रिधिमको तामाखानी सम्भाव्यता अ	५	१ अध्ययन			२०	२०	४०
४	चोया, निगालो, बाँसबाट सामाग्री निर्माण उद्योग	६	१ योजना	२५				२५
५	खुकुरी बनाउने उद्योग सुधार	६	१ उद्योग	५				५
६	पेरजुङ्ग लघु जलविद्युत योजना निर्माण	७	१ योजना	१०			३००	३१०
७	हाट बजार व्यवस्थापन	८	१ बजार	१०			१०	२०
८	सुन छान्ने कार्यक्रम (लुङग्री खोलामा)	पालिका	१ का क	२				२
	उद्योगको जम्मा			**७२**	**०**	**४०**	**५४०**	**६५२**
	कुलजम्मा			**१,१२८**	**७९०**	**४३०**	**१,२१०**	**३,५५८**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-३३२**	**-५९०**	**-३०**	**-५७०**	**-१,५२२**

२. सामाजिक विकास, वर्ष - २ (आ व २०७७।७८)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			७९६	४००	६००	६४०	२,४३६
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	शिक्षाः							
१	प्रा वि वरनेटा, ४ कोठे भवन निर्माण	१	१ भवन	४०				४०
२	रामेस्वरी मा वि, घोडागाउं, ४ कोठे भवन निर्माण	१	१ भवन	४०				४०
३	त्रिपुरेस्वरी मा वि खुग्री, ४ कोठे भवन निर्माण	२	१ भवन		४०			४०
४	छंदयस्वरी मा वि, ४ कोठे भवन निर्माण	२	१ भवन				४०	४०
५	ज्ञानोदय आ वि, महिन्द्री, ४ कोठे भवन निर्माण	२	१ भवन	४०				४०
६	ज्वोतिप्रकाश मा वि, हरिगाउं, पर्खाल निर्माण	२	३०० मि	२०				२०
७	आ.वि.हिले, ४ कोठे भवन र पर्खाल निर्माण	२	१	२५				२५
८	चन्द्रप्रभा मा वि, मिझिङ, पर्खाल निर्माण	३	२०० मि		२०			२०
९	कोईरालखर्क नि मा वि, ४ कोठे भवन निर्माण	४	१ भवन		४०			४०
१०	सरस्वती प्रा वि, वाग्मा, २ कोठे भवन निर्माण	४	१ भवन		३५			३५
११	मन्टेवरी सहित वाल उद्यानको निर्माण	४	१ योजना	१५				१५
१२	अध्ययन अनुसन्धान	४	१	१०				१०
१३	वाउवाङ सामुदायिक भवन निर्माण	४	१ भवन	१०				१०
१४	आ वि क्वालिगाउं, २ कोठे भवन निर्माण	५	१ भवन				३५	३५
१५	जीवनोद्धार प्रा वि, २ कोठे भवन निर्माण	५	१ भवन	३२				३२
१६	जनकल्याण आ वि, ४ कोठे भवन निर्माण	६	१ भवन				४०	४०
१७	मा वि गजुल, घेरावार निर्माण	६	३०० मि		२५			२५
१८	सरस्वती प्रा वि मा शौचालय निर्माण	६	१	५				५
१९	शिशु प्रा वि मा शौचालय निर्माण	६	१	५				५
२०	लिस्ने प्रा वि, तेवाङ, २ कोठे भवन निर्माण	७	१ भवन	३२				३२
२१	चिस्पाधारा, ४ कोठे भवन निर्माण	७	१ भवन	१०			४०	५०
२२	दोबाटा प्रा.वि, २ कोठे भवन निर्माण	७	१ भवन		१३			१३
२३	नवनमूना प्रा.वि, बालविकास भवन निर्माण	७	१ भवन	४				४
२४	अभिभावक जागरण तथा सचेतना तालिम	७	१ तलिम	२				२
२५	जनता प्रा वि, २ कोठे भवन निर्माण	८	१ भवन	३२				३२
२६	मा वि अरेस, ८ कोठे छात्रावास निर्माण	८	१ भवन	५०				५०
२७	लिस्ने प्रा वि, अरेस, ४ कोठे भवन निर्माण	८	१ भवन	४०				४०
२८	मा वि अरेस, सरस्वती मन्दिर निर्माण	८	१ मन्दीर	५				५
२९	एक मा वि एक कम्प्यूटर कार्यक्रम	सबै	सबै मा वि	२०			५०	७०
३०	कक्षा १-५ का लागि खाजा व्यवस्था	सबै	सबै			१००		१००
३१	+२ शिक्षक अनुदान कोटा	सबै	सबै मा वि			६०		६०
३२	प्रविधि मैत्री शिक्षण सिकाई तालिम	सबै	सबै वि	२०				२०
३३	विद्यालयहरुमा सेनेट्री प्याड वितरण	सबै	५०००	५				५
३४	एस इइ होस्टल संचालन निरन्तर	सबै	सबै	५				५
३५	सबै मा वि हरुमा शुद्ध खानेपानी व्यवस्था	सबै	सबै मा वि	३०				३०
३६	विज्ञान प्रयोगशाला निर्माण	सबै	६ मा वि		४५			४५
३७	क्याम्पस भवन निर्माण निरन्तर	पालिकास्तर	१ भवन			५०		५०
	शिक्षाको जम्मा			**४९७**	**२१८**	**२१०**	**२०५**	**१,१३०**

	स्वास्थ्य							
१	स्वास्थ्य चौकीमा एम्बुलेन्स व्यवस्था	२	१			४०	१०	
२	च्यानधारा स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण	२	१ भवन		३०		१०	
३	गाउँघर क्लिनिकमा शौचालय निर्माण	७	५ ओटा	५			१०	१५
४	निःशुल्क औषधि खरिद	सबै	सबै स्वा.के	४०				४०
५	सुत्केरी तथा नवजात शिशु स्याहार	सबै	सबै स्वा.के	१५			२०	३५
६	स्वास्थ्य चौकी भवन मर्मत	सबै	सबै	२०				२०
७	गाउंघर ल्किनिक संचालन	सबै	सबै	२०			१०	३०
८	स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन	सबै	सबै स्वा.के	१५				१५
९	तालिम तथा शिविर संचालन	सबै	सबै स्वा.के	३५			१०	४५
१०	स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम	सबै		३			१०	१३
	स्वास्थ्यको जम्मा			**१५३**	**३०**	**४०**	**८०**	**२१३**
	खानेपानीः							
१	माडीचौर खुग्री खा पा योजना	२	१	३०				३०
२	महिन्द्री ग्रामिण खानेपानी (मिटरसहित)	२		१०				
३	छिर्ने र वाउवाङ खा पा योजना	४	१	१०		५०		६०
४	झिवाखोला, हटिटोला खानेपानी योजना	६	१ यो	१५				१५
५	पातिहाल्ना खा.पा. मर्मत	६	१ यो	१०				१०
६	चिस्पाधारा खानेपानी कुवा मर्मत	७	१	२				२
७	घरेलिखोला टोड्के लिफ्ट खानेपानी योजना	७	१	१०	५०			६०
८	सल्लीपानी, पातिखर्क खानेपानी योजना	७	१	८				८
९	एकघर एक धारा अभियान संचालन	सबै	सबै	५०			४०	९०
	खा पा को जम्मा			**१४५**	**५०**	**५०**	**४०**	**२७५**
	लक्षित वर्गः							
१	चर्तुभुज महिला सहकारी भवन निर्माण	२	१ वटा	३०				३०
२	आमा समूह, २ कोठे भवन निर्माण	६	१ यो	१०				१०
३	महिला सामुदायिक, ४ कोठे भवन निर्माण	७	१ यो				४०	४०
४	प्रहरी चौकी भवन निर्माण	सबै	८ वटा	२०			१००	१२०
५	दलित तथा विपन्नका लागि सिपविकास तालिम	पालिकास्तर	३ तालिम	३०			५	३५
६	महिलाका लागि सिपमूलक तालिम	पालिकास्तर	५ तालिम	३०			२	३२
७	वाल विवाह, लैंगिक हिंसा, घरेलु हिंसा तथा छुवाछुत बिरुद्धको अभियान संचालन	पालिकास्तर	१	१०				१०
८	प्रत्येक वडाको ४।४ जनालाई छात्रबृत्ति	पालिकास्तर	३२ जना	१६			२	१८
९	जेष्ठ नागरिक निःशुल्क स्वास्थ्य परीक्षण	पालिकास्तर	सबै जे ना	२०			२	२२
१०	युवाहरुका लागि व्यवसायिक सिप अनुदान	पालिकास्तर	१० जना	१०			५	१५
११	पालिकास्तरीय खेलकुदको आयोजना	पालिकास्तर	१ पटक	१५				१५
१२	सेल्टर हाउस १४ कोठे भवन निर्माण (महिला, बालवालिका, जेष्ठ नागरिक आदिका लागि)	पालिकास्तर	१ भवन			२००		२००
	लक्षित वर्गको जम्मा			**१९१**	**०**	**२००**	**१५६**	**५४७**

	खेलकुद तथा कला संस्कृतिः							
१	कला संस्कृतिको अध्ययन अनुसन्धान र संरक्षण	१	१ का क	५				५
२	शिवपञ्चाङ्ग मन्दिर संरक्षण, चर्तुभुज खुग्री	२	१ योजना	२०				२०
३	कला संस्कृतिको संरक्षण कार्यक्रम	४	५ पटक	१०				१०
४	युवा क्लव भवन निर्माण	सबै	८ भवन			४०		४०
५	मा वि मा मार्सलआर्ट प्रशिक्षण सहयोग	सबै	सबै मा वि	३				३
६	विद्यालयस्तरीय रनिङ सिल्ड खेलकुद प्रतियोगिता	सबै	सबै	५				५
७	कला संस्कृतिको अध्ययन अनुसन्धान	पालिकास्तर	१	१०				१०
८	अध्यक्ष कप खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना	पालिकास्तर	१	१०				१०
९	शान्ति सुरक्षा र मेलमिलाप कनूनी सल्लाहाकारको व्यवस्था	पालिकास्तर	१	१४				१४
१०	मार्सलआर्ट प्रशिक्षणको लागि सामग्री सहयोग	पालिकास्तर	१	५				५
११	मार्सलआर्ट प्रतियोगिता संचालन सहयोग	पालिकास्तर	१	२				२
	खेलकुद तथा कला संस्कृतिको जम्माः			**८४**	**०**	**४०**	**०**	**१२४**
	कुल जम्मा			**१,०७०**	**२९८**	**५४०**	**४८१**	**२,२८९**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-२७४**	**१०२**	**६०**	**१५९**	**१४७**

३ भौतिक पूर्वाधार - वर्ष २ आ व २०७७।७८

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			१,११५	१,०००	६००	१,१२०	३,८३५
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	मोटरबाटोः							
१	किमिचौर, तसारपानी मो बा ग्राभेल सहितको स्तरोन्नति	१	१२ किमि	५०	१००		२००	३५०
२	कलम खोला, पन्चीकोट मो बा स्तरोन्नति	१	५ किमि	१५				१५
३	सरंगधारा, बरनेटा, घोडाकोट मो बा स्तरोन्नति	१	३ किमि	१५				१५
४	धरमपानी कृषि सडक निर्माण स्तरोन्नति	१	७ किमि	२०	३०			५०
५	घोडाकोट प्रा.वि.देखि बडडाँडा मो बा निर्माण	१	१ किमि	१०	१०			२०
६	खुङग्री महिन्द्री हरिगाउं मो बा स्तरोन्नति	२	१० किमि	५०	२००			२५०
७	कलमखोला, पन्चकोट, धरमपानी मो बा नयां ट्राक निर्माण	२	२ किमि	५			१०	१५
८	गोगनपानी, खलासिङ्गे, सातदोवाटो मो बा नयां ट्राक निर्माण	२	९ किमि	१२			१०	२२
९	महिन्द्री, गोगनपानी हुदै सातदोवाटो जोड्ने मो बा नयां ट्राक निर्माण	२	८ किमि			१५		१५
१०	महेन्द्री पिपलटारदेखि माडिखोला जोड्ने मो बा स्तरोन्नति	२	४ किमि	२०				२०
११	हिले देखि लम्पुजा जोड्ने मो बा निर्माण	२	५ किमि	५०				५०
१२	ससेखोलादेखि धारापानी पधेरा जोड्ने मो बा ग्राभेल	२	४ किमि			५०		५०
१३	पावाङ, खुङग्री, धानचौर मो बा स्तरोन्नति	२	४ किमि	१२				१२
१४	सुलिचौर बसपार्कदेखि नुवाकोट मो बा स्तरोन्नति	३	७ किमि	२०		१००		१२०
१५	धोर्लाङ, लौवाङहुदै तल्लो खारा मो बा नयां ट्राक निर्माण	३	६ किमि	८			१२	२०
१६	टापु दाईवाङ हुदै दरिमधारा मो बा नयां ट्र्याक निर्माण	३	३ किमि	९				९
१७	भुमिस्थान खन्नेचौर मो बा स्तरोन्नति	३	३ किमि	१५				१५
१८	बन्दीपोखरा, लखजा मो बा नयां ट्र्याक निर्माण	३	४ किमि	१२				१२
१९	रिपोवाङ सान्दीप मो बा नयां ट्राक निर्माण	३	३ किमि	९				९
२०	धैरेनीदेखि ब्रह्मथान विष्ट देविस्थानसम्म मो बा निर्माण	३	२ किमि	१०				१०
२१	थपा देवाली देखि मावाङ्गखोला मो बा निर्माण	३	२ किमि	१०				१०
२२	नाखे डाडा देखि जुरुढुगां सम्म मो बा निर्माण	३	२ किमि	१०				१०
२३	वाईपास सडक ट्र्याक सुधार	४	४ किमि	१०			१०	२०
२४	बायाम कोईरालखर्क मो बा नयां ट्र्याक निर्माण	४	२ किमि	५			१०	१५

२५	फगामखोला पुलदेखि मन्दीरसम्म मो बा निर्माण	४	१ किमि	३				३
२६	धनमुडा हुदै वाग्मा जोड्ने मो बा स्तरोन्नति	४	१ किमि	१०	३०			४०
२७	वाउवाङ कुमालधाराहुदै ओखरी जोड्ने मो बा स्तरोन्नति	४	१ किमि	१५	३०			४५
२८	जुगेंखोला हुदै पिपलचौक कालोपानी मो बा निर्माण	४	१ किमि	२०				२०
२९	स्वास्थ्य केन्द्रमा जाने कालो पत्रे बाटो निर्माण	४	१ किमि	२०	३०			५०
३०	काट्ने क्वालिगाउँ मो बा निर्माण	५	७ किमि	२१				२१
३१	खार्साचौर काआमन्धा कवालचौर मो बा स्तरोन्नति	५	१४ किमि	२५				२५
३२	घोर्लाङ रातो पहर मो बा नयां ट्र्याक निर्माण	५	१५ किमि	४५				४५
३३	काभ्रा, मन्घाहुँदै ढुङसी जाने मो बा निर्माण	५	४ किमि	१५	३०			४५
३४	क्वालीगाउँ, रिघिमहुँदै जलजला जोड्ने मो बा निर्माण	५	२ किमि	२०	८०			१००
३५	पानीपोखरा क्वालीगाउँ मो बा स्तरोन्नति	५	६ किमि	२०	६०			८०
३६	मान्घा, दाङसीवाङ मो बा निर्माण	५	५ किमि			२५		२५
३७	पानीपोखरा क्वालीगाउँ मोटरबाटो स्तरोन्नति	५	६ किमि	२०	६०			८०
३८	कुवापानी निपाने मो बा नयां ट्र्याक निर्माण	६	८ किमि	२४				२४
३९	सुनिलमार्ग पिच	६	१७ किमि	२०		१००		१२०
४०	धनमुडा लगसमारे मो बा निर्माण	६	३ किमि	१०	३०			४०
४१	मानीपोखरादेखि काभ्रे जोड्ने मो बा निर्माण	६	५ किमि	२०	३०			५०
४२	लाकुरी, धौलिगाउँ, सुनिलमार्ग जोड्ने मो बा स्तरोन्नति	६	८ किमि			५०		५०
४३	आरुखर्क लिस्ने मो बा नयां ट्र्याक निर्माण	७	६ किमि	१८				१८
४४	जोलि पोखरी मो बा स्तरोन्नति	७	१३ किमि	३९				३९
४५	सुलिचौर तेवाङ मो बा स्तरोन्नति	७	१५ किमि	२०	२००			२२०
४६	अफलेहुदै फुलधारा आरुसुखर्कदेखी प्यूठान जोड्ने मो बा निर्माण	७	१० किमि	५	२५	१००		१३०
४७	मालिभित्ता, पाभाङ्ग नम्जा मो बा निर्माण	७	१२ किमि	५	२५	१००		१३०
४८	आरुखर्क, टोड्के, खरीखोला प्यूठान मो बा निर्माण	७	३५ किमि	१०	८०	१००		१९०
४९	तेवाङ अरेस मो बा स्तरोन्नति	७,८	१० किमि	३०				३०
५०	सुलिचौर, अरेस, प्यूठान मो बा ग्राभेल सहितको स्तरोन्नति	८	१६ किमि	२०		१००		१२०
५१	आफले पोखरा, फुलधारा मो बा स्तरोन्नति	८	६ किमि	१८				१८
५२	अफले पोखरा, लिस्ने जोड्ने मो बा नयाँ ट्र्याक निर्माण	८	५ किमि			२०		२०
	सडकको जम्मा			**८५०**	**१,०५०**	**७६०**	**२५२**	**२,९१२**

	भवनः							
१	बहुउद्देश्यीय तालिमहल निर्माण	१	१ भवन		५०			५०
२	महेन्द्री बस्तीमा सोलार लाईट जडान	२	१ बस्ती		१०			१०
३	वडा कार्यालय भवन निर्माण	१,२	२ भवन	१००		१००		२००
४	सामुदायिक भवन निर्माण (साविक ५ नंम्वरमा)	३	१ भवन	३०				३०
५	विमद पुन्ज पक्की भवन निर्माण	३	१ भवन	३०				३०
६	गाउँपालिका भवन निर्माण	४	१ भवन	१००		१००	२००	४००
७	युवा क्लब भवन निर्माण	७	१ भवन	८	७०	९०		१६८
	भवनको जम्मा			**२६८**	**१३०**	**२९०**	**२००**	**८८८**
	पुलः							
१	महेन्द्री, घोडागाउँ पक्की पुल निर्माण	२	१ पुल		३००			३००
२	हरिगाउं, लालतिवाङ पक्की पुल निर्माण	२	१ पुल	२००				२००
३	लैवाङ बङसीरे पक्की पुल निर्माण	३	१ पुल		२००			२००
४	ओरीखर्क पक्की पुल निर्माण	५	१ पुल		२००			२००
५	धाराखोला पक्की पुल निर्माण	५	१ पुल		३००			३००
६	भेरीखर्क पक्की पुल निर्माण	५	१ पुल			३००		३००
७	किमिचौर झो.पु. निर्माण	५	१ पुल		८०			८०
८	पुरानो रिझा झो.पु.निर्माण	५	१ पुल		८०			८०
९	पोखाखोला, भालटाकुरा झो पु निर्माण	६	१ पुल	१०				१०
१०	तेवाङ, अरेस, ओराल खोला, पक्की पुल निर्माण	७,८	१ पुल		२००			२००
११	सुलिचौर, अरेस, लुङग्रीखोला पक्की पुल निर्माण	८	१ पुल	५०	३००			३५०
	पुलको जम्मा			**२६०**	**१,६६०**	**३००**	**०**	**२,२२०**
	अन्यः							
१	धाराबाङ्ग ट्रान्समिटर खरिद ५० के.भि.ए.	१	१			५०		५०
२	सुलिचौर बसपार्क स्तरोन्नति	४	१ पार्क	५०				५०
३	गाउंपालिकास्तरीय खेलमैदान निर्माण	४	१	५०			१००	१५०
४	खाक्सीमेलमा विद्युत वितरण	४		२०				२०
५	जलविद्युत विस्तार योजना	५		२०	५०	१५०		२२०
६	सुलिचौर लिस्ने पैदलमार्ग निर्माण	७	२२ कि.मि.	१०	५०			६०
७	शिव मन्दिर भवन निर्माण	७	१	१०	५०	५०		११०
८	बायु उर्जा उत्पादन, तेबाङ्ग	७	१	२०			२००	२२०
९	वडा कार्यालय नजिक रहेको ट्रन्समिटर १०० केभिको राख्ने	८	१	५			१०	१५
१०	एक वडा एक खेलमैदान निर्माण	सबै	८	५०			१००	१५०
११	घना बस्ती विकास	पालिका	१			१००		१००
	अन्यको जम्मा			**२३५**	**१५०**	**३५०**	**४१०**	**१,१४५**
	कुलजम्मा			**१,६१३**	**२,९९०**	**१,७००**	**८६२**	**७,१६५**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-४९८**	**-१,९९०**	**-१,१००**	**२५८**	**-३,३३०**

४ वातावरण तथा विपद, वर्ष - २ (आ व २०७७।७८)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			३१९	२००	३००	६४०	१,४५९
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	वनः							
१	धार्मिक वनको संरक्षण	२	३ वन		१०			१०
२	मयूर गिद्ध लगायत जंगली जनावर संरक्षण	२	१ योजना		१५			१५
३	लिस्ने वोटानिकल गार्डेन (वन उद्यान) निर्माण	७	१ योजना	२०		५०		७०
४	थामलेक वन संरक्षण क्षेत्र स्थापना	५	१ योजना	१०		५०		६०
५	खयर, चिउरी, काउलो र दालचिनी संरक्षण तथा विस्तार	सबै	८ योजना	१६				१६
६	खयर, चिउरी, काउलो, टिमुर, रुद्राक्ष, रक्तचन्दन र दालचिनीको बृक्षारोपण	सबै	५० हजार		१००		५०	१५०
७	सिलाजित संकलनगर्ने किसानहरुका लागि औजार सहयोग	सबै	१६ कृ	८				८
८	सामदुायिक वन कांटछाट तथा व्यवस्थापन	सबै	२४ वन	१२				१२
९	खयर, चिउरी, काउलो, टिमुर र दालचिनी संकलन केन्द्र स्थापना गरी बजारीकरण	सबै	८ केन्द्र	८			२०	२८
१०	सबै वडाले खालि क्षेत्र पहिचान गरी बृक्षारोपण गर्ने	सबै	५ लाख			४०	३०	७०
११	वन उपभोक्ता सचेतना र क्षमता विकास गोष्ठी	पालिका	३ गोष्ठि	१५				१५
१२	बहुमल्य बनस्पति तथा खनिज भएको क्षेत्रमा होडिङबोर्ड राख्ने निरन्तर	पालिका	२० वोर्ड	५				५
	वनको जम्मा			**९४**	**१२५**	**१४०**	**१००**	**४५९**
	वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनः							
१	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना वनाउने	१-४	४ योजना			४०		४०
२	खुङग्री यात्रु प्रतिक्षालयमा सार्वजनिक सैचालय निर्माण	२	१ योजना	१०				१०
३	ग्रीन पार्क निर्माण, खुङग्री चतुर्भुज	२	१ योजना	५			१०	१५
४	सार्वजनिक शौचालय निर्माण तथा सुधार	३	१ योजना			५०		५०
५	सार्वजनिक शौचालय मर्मत, काडडाँडा	४	१ योजना	५				५
६	दिगो फोहर व्यवस्थापन	४	१ योजना	२०				२०
७	बस्तीको टापुहरुमा पोखरी निर्माण योजना	५	३ योजना	१५				१५
८	लरि खोलामा तटवन्धन निर्माण	५	१ योजना		१०			१०
९	चिसापानी, दोखोला, नुले कमिरेखोला, घरेलीखोला, ढुङ्गझाँक्रि तटबन्धन	७	७ स्थान	२०	५०		७०	१४०
१०	व्यक्तिगत चर्पी निर्माण अनुदान	सबै	३०० प	१६			२०	३६
११	टोल गाउँ सरसफाई कार्यक्रम	सबै	२ पटक	२०			१०	३०
१२	पिउने पानीको मुहान संरक्षण	सबै	३२ वटा	३२			३२	६४
१३	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तालिम	सबै	८ तालिम			२०	२०	४०
१४	वातावरण सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम	सबै	३२ का				४०	४०

१५	सबै वडाका मुख्य बस्तीहरुमा फोहोर व्यवस्थापन गर्ने ठाउँको सुधार	सबै	१६ ठाउं	८			१६	२४
१६	उच्च समथर भू-भागमा थप पोखरी निर्माण	सबै	३२ पो			६०	५०	११०
१७	नदी तथा खोलाको कटान रोक्न तटबन्ध निर्माण	सबै	१६ तट			१३०	३२	१६२
१८	सार्वजनिक ठाउँमा डष्टविन व्यवस्थापन	सबै	३०	३०				३०
१९	ढल निकास, अध्ययन तथा कार्यान्वयन	पालिका	सबै वडा	२५			२५	५०
२०	वनमाराबाट वायो विकेट वनाउने तालिम	पालिका	२ ता	१०				१०
	वातावरणको जम्मा			**२१६**	**६०**	**३००**	**३२५**	**९०१**
	विपदः							
१	भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण ज्यामी तालिम	५	२५ जना	६				६
२	आगलागि नियन्त्रणको लागि विशेष कार्यक्रम संचालन	७	१ का क	५			५	१०
३	वडा तथा गाउंमा पहिरो नियन्त्रण	सबै	५०० मि	३०				३०
४	विपद कार्यदल क्षमता विकास तालिम	सबै	९ तालिम	४५				४५
५	हेलिप्याड स्तरोन्नति	सबै	८ हेलि	२४				२४
६	गा पा तथा सबै वडामा विपद व्यवस्थापन कोष निर्माण	सबै	९ कोष	३६			३००	३३६
७	विपद व्यवस्थापनका सामान राख्ने स्टोर निरन्तर	पालिका	१ स्टोर	९				९
८	गा पा स्तरमा विपद व्यवस्थापन समाग्री खरिद	पालिका				५०	५०	१००
९	खरको छाना टिनमा परिणत गर्न अनुदान	पालिका	३०० प	२०	८०			१००
१०	विपद पूर्वतयारी सचेतना गोष्ठी	पालिका	१ गोष्ठि	१०				१०
	विपदको जम्मा			**१८५**	**८०**	**५०**	**३५५**	**६७०**
	कुल जम्मा			**४९५**	**२६५**	**४९०**	**७८०**	**२,०३०**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-१७७**	**-६५**	**-१९०**	**-१४०**	**-५७२**

५ संस्थागत विकास तथा सेवा प्रवाह, वर्ष - २ (आ व २०७७।७८)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			१५९	२००	१००	१६०	६१९
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	व्यक्ति क्षमता विकासः							
१	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकास तालिम - सुशासन	पालिका	२५ जना	१२			२०	३२
२	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकास तालिम - जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना	पालिका	१०० जना	१०	२०		३०	६०
३	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी अध्ययन अवलोकन भ्रमण	पालिका	२० जना	१२			१०	२२
४	महिला सिप विकास तालिम	२,४	१५० जना	१०	७०			८०
५	युवा पिढींलाई सिपविकास तालिम	२,४	६० जना	१०	२०			३०
६	उपभोक्ता समितिलाई योजना व्यवस्थापन तालिम	५	५० समिति	१०				१०
	जम्मा			**६४**	**११०**	**०**	**६०**	**२३४**
	संस्थागत क्षमता विकासः							
१	कानुनी सल्लाहकारको व्यवस्था निरन्तरता	पालिका	१ जना	६				६
२	फर्निचर तथा मेसिनरी औजार व्यवस्थापन	पालिका	आवस्यक	२०	३०		८०	१३०
३	सूचना प्रविधि - उपकरण तथा तालिम	पालिका	आ अ	५				५
४	स्थानीय एफ एम स्थापना निरन्तर	पालिका	१ स्टेशन	५			५	१०
५	राजश्व परिचालन	पालिका	नियमित	५				५
६	सवारी साधन थप खरिद	पालिका	१	१०	५०			६०
७	सहायता कक्षको व्यवस्थापन	सबै	९	४				४
८	सूचनाकेन्द्रको व्यवस्थापन	सबै	९ केन्द्र	५				५
९	उजुरी पेटिका स्थापना व्यवस्थापन	सबै	९ वटा	५				५
१०	ईन्टरनेट जडान तथा मर्मत संभार	सबै	९	१०		१००	१०	१२०
११	सहकारी व्यवस्थापन निरन्तरता	२	१	५			२०	२५
१२	मनोविर्मश केन्द्र स्थापना तथा संचालन	२	६	५			१०	१५
१३	सहकारीका प्रतिनिधिलाई अवलोकन भ्रमण	४	१	१०			२०	३०
	जम्मा			**९५**	**८०**	**१००**	**१४५**	**४२०**
	सुशासनः							०
१	बस्ती-बस्तीमा गा पा - घुम्ती शिविर	पालिका	२ पटक	१५			१०	२५
२	सार्वजनिक सुनुवाई	पालिका	४ पटक	१६			१०	२६
३	विविध बिषयमा अन्तरक्रिया, परामर्श भेला	पालिका	४ पटक	८			८	१६
४	सार्वजनिक लेखा परीक्षण	पालिका	३ वडामा	१०			१०	२०
५	सुशासनको अवस्था समीक्षा गोष्ठी	पालिका	१ गोष्ठि	६			५	११
६	लगानी सम्मेलन	पालिका	१	१०			५	१५
७	वार्षिक योजनाको जेण्डर अडिट गर्ने	पालिका	१	३				३
८	सम्मान तथा पुरस्कार	पालिका	१० जना	४				४
९	बस्ती-बस्तीमा गा पा अध्यक्ष	सबै	१२ पटक	१५				१५
१०	घर-घरमा वडाअध्यक्ष भेटघाट कार्यक्रम	सबै		४				४
११	सेवाग्राहीहरुलाई टोल-टोलमा गई कर तथा सामाजिक सुरक्षा लगायत ऐन कानुन बारे जानकारी गराउने ।	सबै	सबै बस्ति	८				८
	जम्मा			**९९**	**०**	**०**	**४८**	**१४७**
	कुल जम्मा			**२५८**	**१९०**	**१००**	**२५३**	**८०१**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-९९**	**१०**	**०**	**-९३**	**-१८२**

वर्ष - २ (आ व २०७७।७८) को जम्मा बजेट

क्रसं	बिषयगत शिर्षक	बजेट लाखमा				
		गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
१	आर्थिक विकास	१,१२८	७९०	४३०	१,२१०	३,५५८
२	सामाजिक विकास	१,०७०	२९८	५४०	४८१	२,२८९
३	भैतिक पूर्वाधार	१,६१३	२,९९०	१,७००	८६२	७,१६५
४	वन तथा वातावरण	४९५	२६५	४९०	७८०	२,०३०
५	संस्थागत विकास र सेवा	२५८	१९०	१००	२५३	८०१
	जम्मा	**४,५६४**	**४,५३३**	**३,२६०**	**३,५८६**	**१५,८४३**
	प्रतिशत	**२८.८**	**२८.६**	**२०.६**	**२२.६**	**१००**

९.३ वर्ष - ३ (आ व २०७८।७९)

१ आर्थिक विकास, वर्ष - ३ (आ व २०७८।७९)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			930	600	900	880	3,310
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडा नं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	कृषिः							
१	कृषि अनुसन्धानकेन्द्र स्थापना	१	१ योजना			१००	५	१०५
२	व्यवसायिक मत्स्यपालन	१-४	८ योजना	४०				४०
३	चिस्यान केन्द्र स्तरोन्नति	४	१ योजना	५				५
४	सोलार स्टोर संरक्षण र विस्तार	७	१ योजना	१०			१०	२०
५	बेमौसमी तरकारी खेती विस्तार	२,३,४,७	४ प्लट	८		४०		४८
६	हाटबजार विकास र संरक्षण	२,४	२ वटा	१०			१०	२०
७	स्टिल भकारी वितरण	सबै	८०० वटा	२०	५०			७०
८	कृषि यान्त्रिकीकरण	सबै	१०० मे	५०		१००		१५०
९	व्यवसायिक माहुरी पालन विस्तार	सबै	७० कृ	१०	५०		१०	७०
१०	मौसमी तथा बेमौसमी फलफूल विरुवा वितरण	सबै	८०० कृ	२०			२०	४०
११	प्लास्टिक घर निर्माण	सबै	८० वटा	५०			३०	८०
	कृषिको जम्मा			**२२३**	**१००**	**१४०**	**८०**	**५४३**
	पशुपालनः							
१	दुग्ध संकलन केन्द्रको व्यवस्थापन	४	१ केन्द्र			१००		१००
२	पशु उपचार केन्द्र स्थापना	४	१ योजना	३०		१००		१३०
३	सामुहिक बाखापालन योजना	७	१ योजना	६०			६०	१२०
४	व्यवसायिक बंगुर पालन योजना विस्तार	१,२,४	४ समूह	५०	५०			१००
५	टर्कि पालन विस्तार	२,३,४	३ कृषक	३०				३०
६	व्यवसायिक गाई तथा भैंसी पालन विस्तार	सबै	१० समूह	१००			५०	१५०
७	घाँसको स्रोत केन्द्र स्थापना	सबै	८ केन्द्र	४०			१०	५०
८	कुखुरापालन विस्तार	सबै	८ कृषक	२०			२०	४०
	पशुपालनको जम्मा			**३३०**	**५०**	**२००**	**१४०**	**७२०**
	सिंचाईः							
१	भलवाङ लिफ्ट सिंचाई योजना	१	१ योजना		५०		५०	१००
२	सिमखोला सिंचाई योजना	१	१ योजना	२०				२०
३	खाराखोला कोडरिया सिचाई योजना	३	१ योजना	१०			१०	२०
४	रोतेखोला सिचाई निर्माण	४	१ योजना	१०			१०	२०
५	घडेरीखोला सिंचाई निर्माण	४	१ योजना	१०			१०	२०
६	मनघाट सिंचाइ योजना मर्मत	५	१ योजना	५			२५	३०
७	सिमलतारा बगालतुरा लिफ्ट सिंचाइ	५	१ योजना	२०	८०			१००
८	झिवाखोला डिही खेतहुदै सालधारा सिंचाई कुलो निर्माण	६	१ योजना	१०	१०			२०

९	कुरुले जुवेना सिंचाई योजना	६	१ योजना		२०			२०
१०	उपल्लो चिस्याखोला सिंचाइकुलो निर्माण	७	३ कि.मि.			५०		५०
११	जल्दुङ्ग अरेश सिंचाइकुलो निर्माण	८	१ योजना		५०		२०	७०
१२	सिंचाइ पोखरी निर्माण - अरेश	८	१ योजना	१५				१५
१३	अरेशखोला चिन्ने लिफ्ट सिंचाइ योजना	८	१ योजना	२०			५०	७०
१४	लिफ्ट सिंचाई योजना	१-४	४ योजना	४०		१००	१०	१५०
१५	थोपा सिंचाई कार्यक्रम	सबै		८०			१००	१८०
१६	आकासे पानी संकलन पोखरी निर्माण	सबै	४० पोखरी	४०			४०	८०
	सिंचाईको जम्मा			**२८०**	**२१०**	**१५०**	**३२५**	**९६५**
	पर्यटनः							
१	खुडग्री गोगनपानी पिकनिकस्थल निर्माण	२	१ योजना	५			५	१०
२	खुडग्री तटीय क्षेत्र पार्क निर्माण	२	१ योजना	१०	५०		१०	७०
३	भवाने गुफा संरक्षण	४	१ कार्यक्रम	१०				१०
४	कालीपोखरा रिझा धार्मिक स्थल मर्मत	५	१ योजना	१०				१०
५	थामालेकबाट महालंगुर हिमाल हेर्ने भ्यूपोईन्ट निर्माण	६	१ योजना	१५		२५		४०
६	राज्य पोखरी निर्माण	७	१ योजना	१५				१५
७	भ्यूटावर तथा बोटानिकल गार्डेन संरक्षण	७	१ योजना	१०	४०			५०
८	सहिद स्तम्भ निर्माण	७	१ योजना	१०	९०	५०		१५०
९	धार्मिक स्थलहरुको संरक्षण र प्रचार प्रसार	२,४,६,७	४ वडा	३०	१०			४०
	पर्यटनको जम्मा			**११५**	**१९०**	**७५**	**१५**	**३९५**
	उद्योगः							
१	सिसाखानी सम्भाव्यता अध्ययन निरन्तर	३	१ अध्ययन	१०			५०	६०
२	तामाखानी सम्भाव्यता अध्ययन निरन्तर	३	१ अध्ययन	१०			५०	६०
३	दाउँखानी तथा फलामखानी सम्भाव्यता अध्ययन	५	१ अध्ययन	१०	३५			४५
४	सुलिचौर लिस्ने केवुलकार सम्भाव्यता अध्ययन	४,७	१ योजना	५			५०	५५
५	घरेलु तथा साना उद्योग विस्तार	सबै	८ उद्योग	८०				८०
६	रिसोर्ट निर्माण	पालिकास्तर	२	१०			२००	२१०
७	सुन छान्ने कार्यक्रम (लुडग्री खोलामा)	पालिकास्तर	१ का क	३				३
	उद्योगको जम्मा			**१२८**	**३५**	**०**	**३५०**	**५१३**
	कुल जम्मा			**१,०७६**	**५८५**	**५६५**	**९१०**	**३,१३६**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**–१४६**	**१५**	**३३५**	**–३०**	**१७४**

२ सामाजिक विकास, वर्ष - ३ (आ व २०७८।७९)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			९३०	६००	९००	८८०	३,३१०
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	शिक्षाः							
१	प्रा वि घोडाकोट, ४ कोठे भवन निर्माण	१	१ भवन	४०				४०
२	मा वि हरिगाउं ११।१२ संचालनगर्न ८ कोठे भवन निर्माण	२	१ भवन			१००		१००
३	मा वि मिझिङ, ४ कोठे भवन निर्माण	३	१ भवन	५०				५०
४	मा वि सुलिचौर, ४ कोठे भवन निर्माण	४	१ भवन	५०				५०
५	मा वि गजुल, ४ कोठे भवन निर्माण	६	१ भवन			५०		५०
६	प्रा वि गजलकोट, २ कोठे भवन निर्माण	६	१ भवन		१०			१०
७	मा वि तेवाङ, १० कोठे भवन निर्माण	७	१ भवन			५०		५०
८	शिवालय प्रा वि, फिल्डमर्मत	७	१	५				५
९	दोबाटा प्रा.वि, शौचालय निर्माण	७	१	३				३
१०	सामुदायिक अध्ययन केन्द्र, शौचालय निर्माण	७	१	२				२
११	ने.रा.मा.वि, छात्रावास भवन निर्माण	७	१ भवन	२०	८०			१००
१२	नमूना विद्यालय स्तरोन्नति (अरेस, हरिगाउं)	२,८	२ वि			१००		१००
१३	मा वि हरुलाई आइ सि टि ल्याव	सबै	सबै मावि			१००	१०	११०
१४	विज्ञान सामग्री, ८ मा वि लाई	सबै	सबै मा वि			१००	१०	११०
१५	आ वि र प्रा विहरुमा शुद्ध खानेपानी व्यवस्था	सबै	सबै	१००			५०	१५०
१६	विद्यालय फर्निचर, सबै विद्यालयमा	सबै	सबै	१००				१००
१७	विद्यालय खाजा तथा पोसाक वितरण	सबै	सबै			१००		१००
१८	वालमैत्री वालविकास भवन निर्माण	सबै	८ भवन		१००			१००
१९	शैक्षिक सामग्री खरिद	सबै	सबै वि				२००	२००
२०	१४ प्रा वि मा रंगरोगन	सबै	१४ वि	२०				२०
२१	विद्यालय कम्प्यूटर कार्यक्रम निरन्तरता	सबै	सबै मावि			१००		१००
२२	छात्रबृत्ति	सबै	सबै	३०				३०
२३	क्याम्पस विकास निरन्तर	पालिकास्तर	१	५०				५०
२४	मा वि स्तरीय शैक्षिक भ्रमण	पालिकास्तर	१ भ्रमण	२५				२५
२५	शिक्षक क्षमता विकास तालिम	पालिकास्तर	१ तलिम	२०				२०
	शिक्षाको जम्मा			**५१५**	**१९०**	**७००**	**२७०**	**१,६७५**
	स्वास्थ्य							
१	स्वास्थ्य चौकी पर्खाल निर्माण	८	१	१०				१०
२	निःशुल्क औषधि खरिद	सबै	सबै स्वा.के	४०				४०
३	सुत्केरी तथा नवजात शिशु स्याहार	सबै	सबै स्वा.के	१५			२०	३५
४	स्वास्थ्य सम्बन्धी सामाग्री व्यवस्थापन	सबै	सबै स्वा.के			१००		१००
५	स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम	सबै		३				३
६	गाउंघर ल्किनिक संचालन	सबै	सबै	२०			१०	३०
७	स्वास्थ्य सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान	पालिकास्तर	१	१०				१०
	स्वास्थ्यको जम्मा			**९८**	**०**	**१००**	**३०**	**२२८**
	खानेपानीः							
१	माडीचौर खुङग्री खा पा योजना	२	१ योजना		२०			२०
२	मिटर सहित सबै वस्तीमा खा पा योजनाको निरन्तरता	४	१ योजना		४०		२०	६०
३	सल्लेपानी खा.पा. पोखरी निर्माण	७	१ योजना	८				८
४	एकघर एक धारा अभियान संचालन	सबै	सबै	०	५०		१००	१५०
	खा पा को जम्मा			**८**	**११०**	**०**	**१२०**	**२३८**

	लक्षित वर्गः							
१	ज्येष्ठ नागरिक विश्राम स्थल निर्माण	सबै	८ वटा	१५	२५			४०
२	वाल विवाह, लैंगिक हिंसा, घरेलु हिंसा तथा छुवाछुत विरुद्धको अभियान संचालन	पालिकास्तर	१	२०			२०	४०
३	दलित, महीला तथा विपन्नका लागि सिपविकास तालिम	पालिकास्तर	३ तालिम	२०			३०	५०
४	महिलाकालागि क्षमता विकास सिपमूलक तालिम	पालिकास्तर	५ तालिम				३०	३०
५	प्रत्येक वडाको ४।४ जनालाई छात्रबृत्ति	पालिकास्तर	३२ जना	१६			२	१८
६	जेष्ठ नागरिक निःशुल्क स्वास्थ्य परिक्षण	पालिकास्तर	सबै जे ना	२०			२	२२
७	युवाहरुका लागि व्यवसायिक सिप अनुदान	पालिकास्तर	१० जना	१०			५	१५
८	पालिकास्तरीय खेलकुदको आयोजना	पालिकास्तर	१ पटक	१५				१५
	लक्षित वर्गको जम्मा			**११६**	**२५**	**०**	**८९**	**२३०**
	खेलकुद तथा कला संस्कृतिः							
१	महिन्द्री युवा क्लव भवन निर्माण	२	१ भवन	१०				१०
२	गा पा र वडास्तरीय खेलकुद कार्यक्रम	सबै	९	३०				३०
३	मा वि मा मार्सलआर्ट प्रशिक्षण सहयोग	सबै	सबै मा वि	३				३
४	कला र संस्कृतिको विकास कार्यक्रम	पालिकास्तर	१	१४	४०			५४
५	अध्यक्ष कप भलिवल प्रतियोगिता आयोजना	पालिकास्तर	१	१५				१५
६	शान्ति सुरक्षा र मेलमिलाप कनूनी सल्लाहाकारको व्यवस्था	पालिकास्तर	१	२०				२०
७	मठमन्दिर संरक्षण, मर्मत र सुधार	पालिकास्तर	सबै	५०				५०
८	मार्सलआर्ट प्रशिक्षणको लागि सामाग्री सहयोग	पालिकास्तर	१	५				५
९	मार्सलआर्ट प्रतियोगिता संचालन सहयोग	पालिकास्तर	१	२				२
	खेलकुद तथा कला संस्कृतिको जम्माः			**१४९**	**४०**	**०**	**०**	**१८९**
	कुल जम्मा			**८८६**	**३६५**	**८००**	**५०९**	**२,५६०**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**४४**	**२३५**	**१००**	**३७१**	**७५०**

३ भौतिक पूर्वाधार, वर्ष - ३ (आ व २०७८।७९)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			१,३०२	१,५००	९००	१,५४०	५,२४२
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	मोटरबाटोः							
१	किमिचौर, तसारपानी मो बा पिच	१	१२ किमि	४००	८००			१,२००
२	कालिखोला, धम्पाको मो बा स्तरोन्नति	१	२ किमि	५			५०	५५
३	धाराबाङ्ग-थुम्पाकी, धरमपानी कृषि सडक स्तरोन्नति	१	४ किमि	२०	२०			४०
४	किमिचौर, घोडागाउँ, जेदबाङ्ग माडीचौर मोटरबाटो निर्माण	१	१५ किमि	३०	५०			८०
५	गोगनपानी खलासिङ्गे सातदोवाटो मो बा स्तरोन्नति	२	९ किमि	१०			५०	६०
६	हरिगाउं, आंपचौर, उवाखोला हुंदै सिमलवाङ मो बा निर्माण	२	८ किमि	१२			१००	११२
७	खुङग्री, महिन्द्री, हरिगाउं मो बा ग्राभेल	२	१० किमि	१००	४००			५००
८	चर्तुभुज देखि माडीचौर मो बा ग्राभेल	२	३ किमि		४०			४०
९	लपरी खोला देखि ढिककेरा जोडने मो बा निर्माण	२	१ किमि	२०				२०
१०	सुलिचौर बसपार्क नुवाकोट मो बा स्तरोन्नति	३	७ किमि	२०		१००		१२०
११	धोर्लाङ लौवाङ हुंदै तल्लो खारा मो बा स्तरोन्नति	३	६ किमि	१०			५०	६०
१२	खार्साचौर, काआमन्धा कवालचौर मो बा स्तरोन्नति	५	१४ किमि	१०				१०
१३	वाईपास सडक ग्राभेल	४	४ किमि	१०			५०	६०
१४	बायाम कोईरालखर्क मो बा स्तरोन्नति	४	२ किमि	५			५०	५५
१५	पुरानो बसपार्क पिपलबोट हुंदै लुङखोला मो बा निर्माण	४	१ किमि	५			१००	१०५
१६	कालिपोखरा रिभ्का मो बा निर्माण	५	२ किमि	५			१००	१०५
१७	काग्रा कालिपोखरा रिभ्का मो बा निर्माण	५	३ किमि	१०			१००	११०
१८	लरीखोला, सालिवाडटापु मो बा निर्माण	५	१० किमि			५०		५०
१९	काट्ने, दमै देरा, मो बा निर्माण	५	३ किमि	१५				१५
२०	मान्धा, डाडागाउँ मो बा निर्माण	५	७ किमि			३५		३५
२१	भेरीखर्क, तल्लो क्वालिगाउँ विद्यालय भवनसम्मको मो बा निर्माण	५	१० किमि			३०		३०
२२	दलंगा, अवधारा, काभ्रा मो बा निर्माण	६	५ किमि	२०				२०
२३	सुलिचौर तेवाङ मो बा ग्राभेल	७	१५ किमि	२००		३००		५००
२४	सुलिचौर अरेस प्यूठान मो बा ग्राभेल	८	१६ किमि	२०		१००		१२०
२५	तेवाङ्ग, लयरे, खरीखोला, मैनामारे, प्यूठान मो बा निर्माण	८	१२ किमि			२००		२००
	सडकको जम्मा			**९२७**	**१,३१०**	**८१५**	**६५०**	**३,७०२**

	भवनः							
१	गाउँपालिका भवन स्तरोन्नति	४	१ भवन	५०				५०
२	वडा कार्यालय भवन स्तरोन्नति	१,२,४,५	४ भवन	६०				६०
	भवनको जम्मा			**११०**	**०**	**०**	**०**	**११०**
	पुलः							
१	गोलवाङ लामाचौर झो पु निर्माण	१	१ पुल			२०		२०
२	ओवाङ जिम्री झो पु निर्माण	१	१ पुल			२०		२०
३	हरिगाउं लालतिवाङ मोटरखेल पुल सुधार	२	१ पुल	२०			१००	१२०
४	लैवाङ बङसीरे पक्की पुल निर्माण	३	१ पुल		२००			२००
५	भेरीखर्क पक्की पुल निर्माण	५	१ पुल		२००			२००
६	लरीखोला झो पु निर्माण	५	१ पुल			२०		२०
७	छारेओडार झो पु निर्माण	५	१ पुल				२०	२०
८	गजुलखोला पक्की पुल निर्माण	६	१ पुल		२००			२००
९	तेवाङ अरेस ओराल खोला पक्की पुल निर्माण	७,८	१ पुल		२००			२००
१०	सुलिचौर अरेस लुङग्रीखोला पक्की पुल निर्माण	८	१ पुल	८०	२००		७००	९८०
	पुलको जम्मा			**१००**	**१,०००**	**६०**	**८२०**	**१,९८०**
	अन्यः							
१	सुलिचौर बसपार्क स्तरोन्नति	४	१ पार्क	२०				२०
२	गाउंपालिकास्तरीय खेलमैदान निर्माण	४	१	२०			५०	७०
३	अफले पोखरा लिस्ने पैदलमार्ग निर्माण	८	५ किमि			२५		२५
४	अफले पोखरामा बसपार्क निर्माण	८	१	२५				२५
५	एक वडा एक खेलमैदान निर्माण	सबै	८	२०			४०	६०
	अन्यको जम्मा			**८५**	**०**	**२५**	**९०**	**२००**
	कुलजम्मा			**१,२२२**	**२,३१०**	**९००**	**१,५६०**	**५,९९२**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**८०**	**-८१०**	**०**	**-२०**	**-७५०**

४ वातावरण तथा विपद, वर्ष - ३ (आ व २०७८।७९)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			३७२	१५०	३००	८८०	१,७०२
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	वनः							
१	खयर, चिउरी, काउलो र दालचिनी संरक्षण तथा विस्तार	सबै	१६ योजना	४८				४८
२	खयर, चिउरी, काउलो, टिमुर, रुद्राक्ष, रक्तचन्दन र दालचिनीको बृक्षारोपण थप गर्ने	सबै	५० हजार		१००		५०	१५०
३	सिलाजित संकलन तथा बजारीकरण	सबै	८ केन्द्र	८				८
४	सामदुायिक वन कांटछाट तथा व्यवस्थापन	सबै	४० वन	२०				२०
५	खयर, चिउरी, काउलो, साल, टिमुर र दालचिनीको बजार विस्तार	सबै	८ केन्द्र	८			२०	२८
६	सबै वडाले खालि क्षेत्र पहिचान गरी बृक्षारोपण गर्ने	सबै	८० हजार			४०	३०	७०
७	वन उपभोक्ता सचेतना र क्षमता विकास गोष्ठी	पालिका	१ गोष्ठि	१५				१५
८	बहुमल्य बनस्पति तथा खनिज भएको क्षेत्रमा होडिङबोर्ड संरक्षण तथा थप गर्ने	पालिका	१०० वोर्ड	५				५
	वनको जम्मा			**१०४**	**१००**	**४०**	**१००**	**३४४**
	वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनः							
१	प्रत्येक टोलमा फोहर संकलन केन्द्र र डस्विन वितरण	४	४० योजना	२०				२०
२	वाग्मा सार्वजनिक शौचालय निर्माण	४	१ योजना		२०			२०
३	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना वनाउने	५-८	४ योजना			६०		६०
४	पानी पोखरामा सार्वजनिक शौचालय निर्माण	६	१ योजना	५				५
५	गरुलबासखोला, सेतुङ्गगैरा, गोरुङ्गगैरा, धुम्वाङ्ग, झुल्के लगायतका स्थानमा तटबन्ध निर्माण	७	६ स्थान	२०	१५	२५		६०
६	व्यक्तिगत चर्पी निर्माण अनुदान	सबै	४०० प	३०			३०	६०
७	टोल गाउँ सरसफाई कार्यक्रम	सबै	२ पटक	३०			२०	५०
८	पिउने पानीको मुहान संरक्षण	सबै	४० वटा	१६			१६	३२
९	वातावरण सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम	सबै	३२ का				४०	४०
१०	सबै वडाका मुख्य बस्तीहरुमा फोहोर व्यवस्थापन गर्ने ठाउँको सुधार	सबै	१६ ठाउं	१०			२०	३०
११	उच्च समथर भू-भागमा थप पोखरी निर्माण	सबै	५० पोखरी			६०	५०	११०
१२	नदी तथा खोलाको कटान रोक्न तटबन्ध निर्माण	सबै	१६ तट			१००	१००	२००
१३	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तालिम	पालिका	२ तालिम			१०	१०	२०
१४	ढल निकास, अध्ययन तथा कार्यान्वयन	पालिका	सबै वडा	१०				१०
	वातावरणको जम्मा			**१४१**	**३५**	**२५५**	**२८६**	**७१७**
	विपदः							
१	रिझा तटबन्ध निर्माण	५	१ योजना		१०			१०
२	वडा तथा गाउँमा पहिरो नियन्त्रण	सबै	३०० मि	४०				४०
३	अग्निरेखा सुधार र थप निर्माण	सबै	४० किमि	१०			२०	३०
४	विपद कार्यदल क्षमता विकास तालिम	सबै	९ तालिम	४५				४५
५	हेलिप्याड स्तरोन्नति	सबै	८ हेलि	१६				१६
६	सबै वडामा विपद व्यवस्थापन कोष थप गर्ने	सबै	९ कोष	१५			३००	३१५
७	विपद व्यवस्थापनका सामान राख्ने स्टोर निरन्तर	पालिका	१ स्टोर	१२				१२
८	गा पा स्तरमा विपद व्यवस्थापन समाग्री खरिद	पालिका				५०	१००	१५०
९	खरको छाना टिनमा परिणतगर्न अनुदान	पालिका	३०० प	२०	२०		६०	१००
१०	विपद पूर्वतयारी सचेतना गोष्ठी	पालिका	१ गोष्ठि	१०				१०
	विपदको जम्मा			**१६८**	**३०**	**५०**	**४८०**	**७२८**
	कुल जम्मा			**४१३**	**१६५**	**३४५**	**८६६**	**१,७८९**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-४१**	**-१५**	**-४५**	**१४**	**-८७**

५ संस्थागत विकास तथा सेवा प्रवाह, वर्ष - ३ (आ व २०७८।७९)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			१८६	१५०	०	२२०	५५६
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	व्यक्ति क्षमता विकासः							0
१	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकास तालिम - समसामयिक सामाजिक विषय	पालिका	५० जना	३०			२०	५०
२	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकास तालिम - समसामयिक प्राविधिक विषय	पालिका	५० जना	३०	२०			५०
३	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी अध्ययन अवलोकन भ्रमण	पालिका	२५ जना	१०			१०	२०
४	बैदेशिक रोजगारीमा जान युवा युवतीहरुलाई सिपविकास तालिम	पालिका	२५ जना	१०				१०
	जम्मा			**८०**	**२०**	**०**	**३०**	**१३०**
	संस्थागत क्षमता विकासः							०
१	कानुनी सल्लाहकारको व्यवस्था निरन्तरता	पालिका	१ जना	८				८
२	फर्निचर तथा मेसिनरी औजार व्यवस्थापन	पालिका	आवस्यक	१२	३०		९०	१३२
३	सूचना प्रविधि - गा पा र वडाको काममा अनलाईन सिस्टम स्थापना	पालिका	आ अ	१५	२०			३५
४	राजश्व परिचालन	पालिका	नियमित	६				६
५	स्थानीय एफ एम स्थापना निरन्तर	पालिका	१ स्टेशन	५				५
६	सवारी साधन थप खरिद	पालिका	१	२०	३०			५०
७	सहायता कक्षको व्यवस्थापन	सबै	९	४				४
८	सूचनाकेन्द्रको उपकरण व्यवस्थापन	सबै	९ केन्द्र		१०			१०
९	गा पा तथा वडाहरुमा ईन्टरनेट मर्मत संभार	सबै	९				७५	७५
	जम्मा			**७०**	**९०**	**०**	**१६५**	**३२५**
	सुशासनः							
१	बस्ती-बस्तीमा गा पा - घुम्ती शिविर	पालिका	२ पटक	२०			२०	४०
२	विबिध बिषयमा अन्तरक्रिया, परामर्श भेला	पालिका	४ पटक	१०	१०			२०
३	सार्वजनिक लेखा परीक्षण	पालिका	४ वडामा	१२	१२			२४
४	सुशासन तथा नागरिक सन्तुष्टि पुनरावालोकन	पालिका	१ अध्ययन	८	२		५	१५
५	वार्षिक योजनाको जेण्डर अडिट गर्ने	पालिका	१	२				२
६	सम्मान तथा पुरस्कार	पालिका	१५ जना	८	२			१०
७	बस्ती-बस्तीमा गा पा अध्यक्ष	सबै	१२ पटक		१८			१८
८	घर-घरमा वडाअध्यक्ष भेटघाट कार्यक्रम	सबै		४				४
९	सार्वजनिक सुनुवाई	सबै	४ पटक	२०			१०	३०
	जम्मा			**८४**	**४४**	**०**	**३५**	**१६३**
	कुल जम्मा			**२३४**	**१५४**	**०**	**२३०**	**६१८**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-४८**	**-४**	**०**	**-१०**	**-६२**

वर्ष - ३ (आ व २०७८।७९) को जम्मा बजेट

क्रसं	बिषयगत शीर्षक	बजेट लाखमा				
		गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
१	आर्थिक विकास	१,०७६	५८५	५६५	९१०	३,१३६
२	सामाजिक विकास	८८६	३६५	८००	५०९	२,५६०
३	भैतिक पूर्वाधार	१,२२२	२,३१०	९००	१,५६०	५,९९२
४	वन तथा वातावरण	४१३	१६५	३४५	८६६	१,७८९
५	संस्थागत विकास र सेवा	२३४	१५४	०	२३०	६१८
	जम्मा	**३,८३१**	**३,५७९**	**२,६१०**	**४,०७५**	**१४,०९५**
	प्रतिशत	**२७.२**	**२५.४**	**१८.५**	**२८.९**	**१००**

९.४ वर्ष - ४ (आ व २०७९।८०)

१ आर्थिक विकास, वर्ष- ४ (आ व २०७९।८०)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			1,064	800	800	1,120	3,784
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडा नं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	कृषिः							
१	व्यवसायिक च्याउ खेती	सबै	८ प्लट	४०			१०	५०
२	व्यवसायिक फलफूल खेती विस्तार	सबै	८ प्लट	८०			१६	९६
३	कृषि यान्त्रिकीकरण निरन्तर	सबै	४०० कृ	१००	१००			२००
४	बदाम तथा कागती खेतीको व्यवसायिक थालनी	सबै	८ प्लट	४०			४०	८०
५	कृषि उपज संकलन केन्द्र थप स्थापना र सुधार	५	३ केन्द्र	२५	७५			१००
६	व्यवसायिक केरा खेतीको विस्तार	सबै	१६ प्लट	१६	८०			९६
७	व्यवसायिक लसुन तथा प्याज खेती प्रबर्द्धन	सबै	२४ प्लट	२४		४८	८	८०
८	बांस, अमलिसो र निगालो खेती प्रबर्द्धन	सबै	७ हे			५२		५२
	कृषिको जम्मा			**३२५**	**२५५**	**१००**	**७४**	**७५४**
	पशुपालनः							
१	बाखापालनको आधुनिक खोर व्यवस्थापन	सबै	८०० खोर	४०		१००	४०	१८०
२	बाखा स्रोत केन्द्र व्यवस्थापन	३	१ केन्द्र	१०	१०			२०
३	घाँसको स्रोत केन्द्र स्थापना	सबै	८ केन्द्र	४०			४०	८०
४	व्यवसायिक बंगुर पालन थप	सबै	८ समूह	४०				४०
५	पशु बधशाला थप निर्माण	सबै	८		४०			४०
६	फ्रेस हाउस थप निर्माण	सबै	८		४०			४०
७	गाई तथा भैंसीको आधुनिक गोठ व्यवस्थापन	सबै	८०० गोठ	२०	१००		२०	१४०
८	पशु रोग नियन्त्रण तथा उपचार कार्यक्रम	सबै	सबै किसान	२०			२०	४०
९	व्यवसायिक मौरीपालन थप	सबै	१०० कृ	५०			५०	१००
१०	लोकल कुखुरा पालन विस्तार	सबै	५० कृ	४०			१०	५०
	पशुपालनको जम्मा			**२६०**	**१९०**	**१००**	**१८०**	**७३०**
	सिंचाईः							
१	थुम्पाकी सिंचाई योजना	१	१ योजना	२०	२०	५०		९०
२	धप्पाखोला सिंचाई योजना	२	१ योजना	५०				५०
३	खाराखेत खाराबारी सिंचाई योजना	३	१ योजना	२४		१००		१२४
४	खाराखोला पासिवाङ सिंचाई निर्माण	३	१ योजना			१००		१००
५	कासखोला अमिले सिंचाई योजना	३	१ योजना			१००		१००
६	लिफ्ट सिचाई योजना	४	१ योजना	१०	३०			४०
७	रिझा लिफ्ट सिंचाइ योजना	५	१ योजना	५	५०			५५
८	सिम्लेनी लिफ्ट सिंचाइ योजना	५	१ योजना	२५	८०			१०५

९	खहरेखोला आरुखारा सिंचाई योजना	६	१ योजना	१०	३०		१०	५०
१०	नयाँ कुलो सिंचाई योजना	६	१ योजना	१०	३०		१०	५०
११	पोखराखोला जुकेना सिंचाई योजना	६	१ योजना		५०		१०	६०
१२	लिफ्ट सिंचाइ योजना निर्माण	७	५ कि.मि.		४०		२०	६०
१३	रि खोलाहुँदै घानखोला जाने सिंचाइ	७	३ कि.मि.	१५			१५	३०
१४	जुतुङ्गखोला गरुलबास सिंचाइकुलो निर्माण योजना	७	४ कि.मि.		५०		५०	१००
१५	अरेश खोला, कोव्जा सिंचाई कुलो	७	१ योजना	१५			१५	३०
१६	खडारे सिंचाइकुलो निर्माण	८	४ कि.मि.	२०	८०		५०	१५०
१७	सातमुले अरेश सिंचाइ योजना	८	४ कि.मि.	१०	६०		४०	११०
१८	लेखदुम सिंचाइ पोखरी निर्माण	८	१ योजना	१०	३०		३०	७०
१९	लिफ्ट सिंचाई योजना	सबै	१६ योजना	५०	५०			१००
	सिंचाईको जम्मा			**२२४**	**५५०**	**३५०**	**२५०**	**१,३७४**
	पर्यटनः							
१	चतुर्भुज मन्दिर निर्माण र संरक्षण	२	१ योजना	१०				१०
२	गजुलकोट र खुडग्रीकोट दरवार संरक्षण थप सहयोग	२,६	२ योजना	२०				२०
३	सुलिचौर - जाटे जिपलाईन सम्भाव्यता अध्ययन	४	१ योजना	१०			१०	२०
४	कालीपोखरा रिझा धार्मिक स्थल मर्मत	५	१ योजना	१०				१०
५	क्वाली बराहाथान मन्दिर निर्माण	५	१ योजना	१०				१०
६	मन्घा मन्दिर निर्माण योजना	५	१ योजना	१५				१५
७	लिस्ने पर्यटन विकास	७	१ योजना	१५			१५	३०
८	लिस्नेयुद्ध संग्राहलय निर्माण	७	१ योजना	१०		५०		६०
९	अरेश सामुदायिक होमस्टे विस्तार	८	३० घर	३०	५०			८०
१०	कृषि पर्यटनको विकास र प्रबर्द्धन - होमस्टे	१-७	४० घर	२०				२०
	पर्यटनको जम्मा			**१३०**	**५०**	**५०**	**२५**	**२५५**
	उद्योगः							
१	थुम्पाकी सिसाखानी अध्ययन निरन्तर	१	१ उद्योग	१०		५०	३०	९०
२	चुन ढुङ्गा, तामा र फलाम अध्ययन निरन्तर	३	१ अध्ययन	१०		१०	१०	३०
३	मसला उद्योग स्थापना	४	२ उद्योग	१०			५०	६०
४	दाउँखानी फलामखानी अध्ययन निरन्तर	५	१ अध्ययन			२०	१०	३०
५	स्लेट ढुंगा खानीको विकास	६	३ योजना	१५			६०	७५
६	फर्निचर उद्योग आधुनिकीकरण	सबै	८ उद्योग	१०			४०	५०
७	घरेलु तथा साना उद्योग प्रबर्द्धन	सबै	१६ उद्योग	८०			१००	१८०
८	क्रसर उद्योग आधुनिकीकरण	सबै	२४ उद्योग	२०			१००	१२०
९	सुन छान्ने कार्यक्रम	पालिकास्तर	१ का क	४				४
	उद्योगको जम्मा			**१४९**	**०**	**३०**	**३७०**	**५४९**
	कुल जम्मा			**१,०८८**	**१,०४५**	**६३०**	**८९९**	**३,६६२**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-२४**	**-२४५**	**१७०**	**२२१**	**१२२**

२ सामाजिक विकास, वर्ष - ४ (आ व २०७९।८०)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			१,०६४	८००	८००	१,१२०	३,७८४
क्रसं	गरिने काम	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	शिक्षाः							
१	प्रा वि खलासिङगे, २ कोठे भवन निर्माण	२	१ भवन			४०		४०
२	सरस्वती प्रा वि गोगनपानी, २ कोठे भवन निर्माण	२	१ भवन			४०		४०
३	ज्योति प्रकाश मा वि, छात्रावास निर्माण	२	१ भवन	५०				५०
४	प्राविधिक शिक्षालय निर्माण, खुङग्री चतुर्भुज	२	१ भवन	१०	५०			६०
५	जनकल्याण आधारभूत विद्यालय, १२ कक्षा भवन निर्माण	६	१ भवन		१००			१००
६	ज्ञानज्योति प्रा वि गुरासे, २ कोठे भवन निर्माण	८	१ भवन			४०		४०
७	नमूना मा वि सहयोग कार्यक्रम	१,५,८	३	१५०				१५०
८	नमूना मा वि अरेस र हरिगाउं, भवन निर्माण	२,८	२ भवन	१००			१००	२००
९	६ वटा आ वि मा पर्खाल निर्माण	सबै	६			१००	१००	२००
१०	२८ वटा प्रा वि मा पर्खाल निर्माण	सबै	२८ वि			१००	१००	२००
११	सबै वालविकास केन्द्रमा बसाई व्यवस्थापन	सबै	सबै वाविके	४०			१०	५०
१२	वाल विकास भवन निर्माण	सबै	८ वटा	४०			५०	९०
१३	+२ हरुलाई व्यवस्थापन	सबै	सबै	३०				३०
१४	विद्यालय शुद्ध खानेपानी कार्यक्रम निरन्तरता	सबै	सबै			१००	१००	२००
१५	विद्यालय खाजा कार्यक्रम निरन्तरता	सबै	सबै वि			२००	१००	३००
१६	शिक्षक पेशागत विकास तालिम	पालिकास्तर	२ तालिम	५०				५०
१७	शैक्षिक भ्रमण कार्यक्रम	पालिकास्तर	१ भ्रमण	५०				५०
१८	क्याम्पस पर्खाल व्यवस्थापन निरन्तर	पालिकास्तर	१			५०		५०
	शिक्षाको जम्मा			**५२०**	**१५०**	**६७०**	**५६०**	**१,९००**
	स्वास्थ्य							
१	निःशुल्क औषधि खरिद	सबै	सबै स्वा.के	१००	२००			३००
२	सुत्केरी तथा नवजात शिशु स्याहार	सबै	सबै स्वा.के	२०			२०	४०
३	स्वास्थ्य सम्बन्धी उपकरण व्यवस्थापन	सबै	सबै स्वा.के	५०				५०
४	गाउंघर ल्किनिक संचालन	सबै	सबै	३०			१०	४०
५	स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम	सबै		३				३
६	स्वास्थ्य सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान	पालिकास्तर	१	१५				१५
	स्वास्थ्यको जम्मा			**२१८**	**२००**	**०**	**३०**	**४४८**
	खानेपानीः							
१	खलसिंगे खानेपानी मर्मत योजना	२	१ योजना			१०		१०
२	नुलेपानी, ओद्रेपानी टोल खानेपानी योजना	७	१ योजना			५०		५०
३	गल्डुङ, चिन्ने खा पा योजना -एक घर एक धारा	८	१ योजना		५०			५०
४	एकघर एक धारा अभियान संचालन निरन्तर	सबै	सबै	२०		५०	१००	१७०
	खा पा को जम्मा			**२०**	**५०**	**११०**	**१००**	**२८०**

	लक्षित वर्गः							
१	महिला विकास भवन निर्माण	सबै	८ भवन	२४				२४
२	लघु सिपविकास तालिम भवन निर्माण	सबै	८ तालिम	१६				१६
३	वाल विवाह, लैंगिक हिंसा, घरेलु हिंसा तथा छुवाछुत बिरुद्धको अभियान संचालन	पालिकास्तर	१	२०			२००	२२०
४	दलित, महिला, अपांग तथा विपन्नका लागि सिपविकास	पालिकास्तर	३ तालिम	६०			५	६५
५	महिलाकालागि क्षमता विकास सिपमूलक तालिम	पालिकास्तर	५ तालिम	३०			२	३२
६	प्रत्येक वडाको ४।४ जनालाई छात्रबृत्ति	पालिकास्तर	३२ जना	१६			२	१८
७	जेष्ठ नागरिक निःशुल्क स्वास्थ्य परीक्षण	पालिकास्तर	सबै जे ना	२५	२५		२	५२
८	युवाहरुका लागि व्यवसायिक सिप अनुदान	पालिकास्तर	३० जना	३०	५०		१९	९९
९	पालिकास्तरीय खेलकुदको आयोजना	पालिकास्तर	१ पटक	२८				२८
	लक्षित वर्गको जम्मा			**२४९**	**७५**	**०**	**२३०**	**५५४**
	खेलकुद तथा कला संस्कृतिः							
१	गा पा र वडास्तरीय खेलकुद कार्यक्रम	सबै	९	४०				४०
२	मा वि मा मार्सलआर्ट प्रशिक्षण सहयोग	सबै	सबै मा वि	३				३
३	कला र संस्कृतिको विकास कार्यक्रम	पालिकास्तर	१		२००			२००
४	अध्यक्ष कप खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना	पालिकास्तर	१	२०				२०
५	शान्ति सुरक्षा र मेलमिलाप कानूनी सल्लाहाकारको व्यवस्था	पालिकास्तर	१	४०				४०
६	मठमन्दिर संरक्षण, मर्मत र सुधार निरन्तरता	पालिकास्तर	सबै	३०				३०
७	मार्सलआर्ट प्रशिक्षणको लागि समाग्री सहयोग	पालिकास्तर	१	५				५
८	मार्सलआर्ट प्रतियोगिता संचालन सहयोग	पालिकास्तर	१	२				२
	खेलकुद तथा कला संस्कृतिको जम्माः			**१४०**	**२००**	**०**	**०**	**३४०**
	कुल जम्मा			**१,१४७**	**६७५**	**७८०**	**९२०**	**३,५२२**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-८३**	**१२५**	**२०**	**२००**	**२६२**

३ भौतिक पूर्वाधार, वर्ष - ४ (आ व २०७९।८०)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			१,४८९	२,०००	१,६००	१,९६०	७,०४९
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	मोटरबाटोः							
१	कलम खोला, पन्चीकोट मो बा स्तरोन्नति	१	५ किमि	२०				२०
२	कालिखोला, धम्पाको मो बा पिच	१	२ किमि	१००			५०	१५०
३	खुङग्री, महिन्द्री, हरिगाउं मो बा पिच	२	१० किमि	१००	८००			९००
४	गोगनपानी, खलासिङ्गे, सातदोवाटो मो बा ग्राभेल	२	९ किमि	५०			५०	१००
५	हरिगाउं आंपचौर हुंदै उवाखोला मो बा स्तरोन्नति	२	८ किमि	१००			१००	२००
६	पावाङ, खुङग्री, धानचौर मो बा स्तरोन्नति	२	४ किमि	१२				१२
७	महिन्द्री वस्तीका मो बा ग्राभेल तथा नाला कटिङ्ग	२	५ किमि	२०				२०
८	भुमिस्थान खन्नेचौर मो बा स्तरोन्नति	३	५ किमि	२०				२०
९	धोर्लाङ, लौवाङ हुंदै तल्लो खारा मो बा ग्राभेल	३	६ किमि	५०			५०	१००
१०	सुलिचौर बसपार्कदेखि नुवाकोट मो बा पिच	३	७ किमि	१००		६००		७००
११	वाईपास सडक ग्राभेल	४	४ किमि	५०			५०	१००
१२	बायाम कोईरालखर्क मो बा पिच	४	२ किमि	५०			५०	१००
१३	पुरानो बसपार्क पिपलबोट हुंदै लङखोला मो बा ग्राभेल	४	१ किमि	१०				१०
१४	कालिपोखरा रिझा मो बा स्तरोन्नति	५	२ किमि	१०			१००	११०
१५	काभ्रा, कालिपोखरा रिझा मो बा ग्राभेल	५	३ किमि	१०			१००	११०
१६	धोर्लाङ रातोपहरा, रिझा, कालिपोखरा मो बा स्तरोन्नति	५	१५ किमि	४५				४५
१७	खार्साचौर, मन्धा, क्वालिगाउँ मो बा पिच	५	१४ किमि	५०				५०
१८	कुवापानी, निपाने मो बा स्तरोन्नति	६	८ किमि	२४				२४
१९	आरुखर्क, लिस्ने मो बा स्तरोन्नति	७	६ किमि	३०				३०
२०	सुलिचौर, तेवाङ मो बा पिच	७	१५ किमि	२००		९००		१,१००
२१	ढुङ्गेसागु, झाँक्रि, अरेश, तेबाङ्ग मोटरबाटो ग्राभेल	७	१४ किमि	१०	१२०	८०		२१०
२२	जौलि पोखरी मो बा स्तरोन्नति	७	१३ किमि	५२				५२
२३	तेवाङ, अरेस मो बा स्तरोन्नति	७,८	१० किमि	४०				४०
२४	काप्रापाटा, रातामाटा, नाङगीलेक, मो बा नयाँ ट्रयाक निर्माण	८	५ किमि			३०		३०
२५	सुलिचौर, अरेस, प्यूठान मो बा पिच	८	१६ किमि	२०		१००		१२०
	मोटरबाटोको जम्मा			**१,१७३**	**९२०**	**१,७१०**	**५५०**	**४,३५३**

	भवनः							
१	गाउँपालिका भवन स्तरोन्नति	४	१	५०				५०
२	वडा कार्यालय भवन स्तरोन्नति	१,२,४,५	४	८०				८०
३	वाग्मा सामुदायिक भवन	४	१ वटा	५				५
४	बहुउद्देश्यीय सभाहल निर्माण	७		१०	१००			११०
	भवनको जम्मा			**१४५**	**१००**	**०**	**०**	**२४५**
	पुलः							
१	आलचौर तेवाङ जुतुङ्गखोला सेरम झोपु स्तरोन्नति	७	१ पुल	१०				१०
२	हरिगाउं लालतिवाङ मोटरखेल पुल सुधार	२	१ पुल	२०			१००	१२०
३	सुलिचौर अरेस लुङग्रीखोला पक्की पुल निर्माण	८	१ पुल	८०	२००		६२०	९००
४	तेवाङ अरेस ओराल खोला पक्की पुल	७,८	१ पुल		२००		२००	४००
५	लैवाङ बङसीरे पक्की पुल	३	१ पुल		४००		२००	६००
६	ओरीखर्क पक्की पुल	५	१ पुल		४००		२००	६००
७	कोछापखोला मोटरवेल पुल		५० मि.	२०	२००			२२०
	पुलको जम्मा			**१३०**	**१,४००**	**०**	**१,३२०**	**२,८५०**
	अन्यः							
१	सुलिचौर बसपार्क स्तरोन्नति	४	१ पार्क	२०				२०
२	गाउंपालिकास्तरीय खेलमैदान निर्माण	४	१	४२			५०	९२
३	एक वडा एक खेलमैदान निर्माण	सबै	८	२०			४०	६०
	अन्यको जम्मा			**८२**	**०**	**०**	**९०**	**१७२**
	कुलजम्मा			**१,५५४**	**२,४२०**	**१,६८०**	**१,९६०**	**७,६१४**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-६५**	**-४२०**	**-८०**	**०**	**-५६५**

४ वातावरण तथा विपद, वर्ष - ४ (आ व २०७९।८०)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			४२६	२००	४००	१,१२०	२,१४६
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	वनः							
१	खयर, चिउरी, काउलो, टिमुर, रुद्राक्ष, रक्तचन्दन र दालचिनीको बृक्षारोपण क्षेत्र संरक्षण	सबै	सबै		५०		५०	१००
२	सामदुायिक वन उपभोक्ता समूह गठन तथा वन हस्तान्तरण	सबै	१६ वन	८०				८०
३	खयर, चिउरी, काउलो, टिमुर र दालचिनीको बजार विस्तार	सबै	८ केन्द्र	८			२०	२८
४	सबै वडाको बृक्षारोपण क्षेत्र संरक्षण	सबै	सबै	१६		४०	३०	८६
५	वृक्षारोपण	सबै	४ लाख	२०				२०
६	वन उपभोक्ता सचेतना र क्षमता विकास गोष्ठी	पालिका	८ गोष्ठि	५६				५६
७	खयर, चिउरी, काउलो र दालचिनी प्रशोधन केन्द्र स्थापना	पालिका	१ केन्द्र	१०			५०	६०
८	बहुमूल्य बनस्पति तथा खनिज भएको क्षेत्रमा होडिङबोर्ड संरक्षण तथा थप गर्ने	पालिका	१०० वोर्ड	५				५
	वनको जम्मा			**१९५**	**५०**	**४०**	**१५०**	**४३५**
	वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनः							
१	व्यक्तिगत चर्पी निर्माण अनुदान	सबै	४०० प	३०			३०	६०
२	टोल गाउँ सरसफाई कार्यक्रम	सबै	२ पटक	४०			३०	७०
३	पिउने पानीको मुहान संरक्षण	सबै	सबै		५०		५०	१००
४	वातावरण सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम	सबै	३२ का				४०	४०
५	सबै वडाका मुख्य बस्तीहरुमा फोहोर व्यवस्थापन गर्ने ठांउको सुधार र व्यवस्थापन	सबै	१६ ठाउं	१६			२०	३६
६	उच्च समथर भू-भागका पोखरी संरक्षण	सबै	सबै			६०	५०	११०
७	नदी तथा खोलाको कटान रोक्न तटबन्ध निर्माण	सबै	३० तट			१२०	२२०	३४०
८	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना अनुगमन	सबै	८ योजना			४०		४०
९	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तालिम	पालिका	२ तालिम			१०	१०	२०
१०	ढल निकास, अध्ययन तथा कार्यान्वयन	पालिका	सबै वडा	२०				२०
	वातावरणको जम्मा			**८६**	**५०**	**२२०**	**४४०**	**७९६**
	विपदः							
१	वडा तथा गाउंमा पहिरो नियन्त्रण	सबै		४०				४०
२	विपद कार्यदल क्षमता विकास तालिम	सबै	९ तालिम		५०			५०
३	हेलिप्याड थप निर्माण तथा स्तरोन्नति	सबै	८ हेलि	१०				१०
४	गा पा तथा सबै वडामा विपद व्यवस्थापन कोषमा रकम थप	सबै	९ कोष	३०		८०	३००	४१०
५	अग्निरेखा सुधार र थप निर्माण	सबै	३० किमि	२०			२०	४०
६	विपद व्यवस्थापनका सामान राख्ने स्टोर निरन्तर	पालिका	१ स्टोर	१५				१५
७	गा पा स्तरमा विपद व्यवस्थापन सामाग्री खरिद	पालिका				५०	२००	२५०
८	विपद पूर्वतयारी सचेतना गोष्ठी	पालिका	१ गोष्ठि	१०				१०
९	खरको छाना टिनमा परिणतगर्न अनुदान	पालिका	२०० प	२०		२०	६०	१००
	विपदको जम्मा			**१४५**	**५०**	**१५०**	**५८०**	**९२५**
	कुल जम्मा			**४२६**	**१५०**	**४१०**	**१,१७०**	**२,१५६**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-१**	**५०**	**-१०**	**-५०**	**-११**

५ संस्थागत विकास तथा सेवा प्रवाह, वर्ष - ४ (आ व २०७९।८०)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			२१३	२००	४००	२८०	१,०९३
क्रसं	गरिने काम	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	व्यक्ति क्षमता विकासः							0
१	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकाश तालिम - समसामयिक सामाजिक विषय	पालिका	१०० जना	३०		५०	२०	१००
२	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकाश तालिम - समसामयिक प्राविधिक विषय	पालिका	१०० जना	३०		५०	२०	१००
३	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी अध्ययन अवलोकन भ्रमण	पालिका	५० जना, २ टोलिमा	२०		२०	२०	६०
४	लोकसेवा तयारी कक्षा संचालनमा सहयोग	पालिका	५० जना	२०		३०		५०
	जम्मा			**१००**	**०**	**१५०**	**६०**	**३१०**
	संस्थागत क्षमता विकासः							०
१	कानुनी सल्लाहकारको व्यवस्था निरन्तरता	पालिका	१ जना	१०				१०
२	फर्निचर तथा मेसिनरी औजार व्यवस्थापन	पालिका	आवस्यक	२०	३०	५०	५०	१५०
३	सूचना प्रविधि - गा पा र वडाको काममा अनलाईन सिस्टम सुधार	पालिका	आ अ	१०	२०			३०
४	राजश्व परिचालन	पालिका	नियमित	८	२०			२८
५	हलुका सवारी साधन थप खरिद	पालिका	९	३०				३०
६	सहायता कक्षको व्यवस्थापन	सबै	९	६			१०	१६
७	सूचनाकेन्द्रको उपकरण व्यवस्थापन	सबै	९ केन्द्र	१०	२०			३०
८	गा पा तथा वडाहरुमा ईन्टरनेट मर्मत संभार	सबै	९	१०			७५	८५
	जम्मा			**१०४**	**९०**	**५०**	**१३५**	**३७९**
	सुशासनः							
१	बस्ती-बस्तीमा गा पा - घुम्ती शिविर	पालिका	२ पटक	२०		५०	२०	९०
२	सार्वजनिक सुनुवाई	पालिका	४ पटक	२४				२४
३	विविध बिषयमा अन्तरक्रिया, परामर्श भेला	पालिका	६ पटक	१८	१८			३६
४	सार्वजनिक लेखा परीक्षण	पालिका	४ वडामा	१२	१२			२४
५	सुशासन तथा नागरिक सन्तुष्टि समीक्षा गोष्ठी	पालिका	३ गेष्ठि	१०	१०		१०	३०
६	वार्षिक योजनाको जेण्डर अडिट गर्ने	पालिका	१	३				३
७	सम्मान तथा पुरस्कार	पालिका	१५ जना	१०	२			१२
८	बस्ती-बस्तीमा गा पा अध्यक्ष	सबै	१२ पटक	२०	२०			४०
९	घर-घरमा वडाअध्यक्ष भेटघाट कार्यक्रम	सबै		८				८
	जम्मा			**१२५**	**६२**	**५०**	**३०**	**२६७**
	कुल जम्मा			**३२९**	**१५२**	**२५०**	**२२५**	**९५६**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-११६**	**४८**	**१५०**	**५५**	**१३७**

वर्ष - ४ (आ व २०७९।८०) को जम्मा बजेट

क्रसं	बिषयगत शीर्षक	बजेट लाखमा				
		गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
१	आर्थिक विकास	१,०८८	१,०४५	६३०	८९९	३,६६२
२	सामाजिक विकास	१,१४७	६७५	७८०	९२०	३,५२२
३	भौतिक पूर्वाधार	१,५४२	२,४२०	१,७५०	१,९६०	७,६७२
४	वन तथा वातावरण	४२६	१५०	४१०	१,१७०	२,१५६
५	संस्थागत विकास र सेवा	३२९	१५२	२५०	२२५	९५६
	जम्मा	**४,५३२**	**४,४४२**	**३,८२०**	**५,१७४**	**१७,९६८**
	प्रतिशत	**२५.२**	**२४.७**	**२१.३**	**२८.८**	**१००**

९.५ वर्ष - ५ (आ व २०८०।८१)

१ आर्थिक विकास, वर्ष - ५ (आ व २०८०।८१)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			१,३२३	१,०००	१,५००	१,३६०	५,१८३
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडा नं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	कृषिः							
१	एकघर एक बगैचा कार्यक्रम निरन्तर	सबै	८०० प	८०			४०	१२०
२	जैविक बिषादि निर्माण सहयोग	सबै	४०० कृ	१०			२०	३०
३	उन्नत आलुको बिउ वितरण	सबै	८ टन	४०			१०	५०
४	प्लास्टिक घर निर्माण	सबै	८० कृ	४०			४०	८०
५	कृषि यान्त्रिकीकरण	सबै	५०० मे	१००	३००		१००	५००
६	कृषि नर्सरी व्यवस्थापन	सबै	८ नर्सरी	४०			४०	८०
७	अर्गानिक तरकारी खेती प्रबर्द्धन	सबै	१६ ब्लक	८०			२०	१००
८	व्यवसायिक माहुरी पालन थप	सबै	८० कृ	४०			४०	८०
९	कृषि उपज संकलन केन्द्र स्तरोन्नति	सबै	८ केन्द्र	४०			४०	८०
१०	कागती र सुन्तला खेती विस्तार	सबै	८ ब्लक	४०	२०		१४	७४
११	पदमचाल संकलन तथा खेती विस्तार	सबै	४०० कृ	१०	२०			३०
१२	कोल्ड स्टोर निर्माण	पालिकास्तर	१	१०		२००		२१०
	कृषिको जम्मा			**५३०**	**३४०**	**२००**	**३६४**	**१,४३४**
	पशुपालनः							
१	भकारो सुधार कार्यक्रम	सबै	५०० कृ	८०	१००		२०	२००
२	पशु नश्ल सुधार कार्यक्रम	सबै	८०० प	४०		१००	४०	१८०
३	घाँसको स्रोत केन्द्र प्रबर्द्धन र विस्तार	सबै	८ केन्द्र	४०			२०	६०
४	पशु बधशाला थप विस्तार र सुधार	सबै	८	४०				४०
५	व्यवसायिक कुखुरापालन विस्तार	सबै	८ कृषक	१०			५०	६०
६	व्यवसायिक गाई तथा भैंसीपालन विस्तार	सबै	१०० कृ	६०		१००	४०	२००
७	पशु उपचार प्राविधिक तालिम ३ महिने	सबै	१ तालिम	६०				६०
८	पशुपालन सहकारी क्षमता विकास तालिम	सबै	१ तालिम	२०			१०	३०
९	व्यवसायिक बंगुरपालन थप विस्तार	३,४	१६ कृषक	३२			३२	६४
१०	नमूना पशुपालक पुरस्कार कार्यक्रम	पालिकास्तर	८ कृषक	१६				१६
	पशुपालनको जम्मा			**३९८**	**१००**	**२००**	**२१२**	**९१०**
	सिंचाईः							
१	लुङ्गी राङ्गकोट सिंचाइ योजना	५	१ योजना	५	५०			५५
२	झिवाखोला, डिहिखेत, स्याला, अवलधारा सिंचाई	६	१ योजना		१०		१०	२०
३	सिम पतिहाल्चा सिंचाई योजना	६	१ योजना		२०	१०	१०	४०
४	तल्लोमुख कुलो सिंचाइ निर्माण	७	१ योजना	२५	२०			४५
५	गोलकेल सिंचाइ पोखरी, धाराखर्क	८	३ कि.मि.	१०	५०			६०
६	फुलधारा सिंचाइ पोखरी निर्माण	८	३ कि.मि.	१०	६०			७०
७	दमदमेपानी सिंचाइ पोखरी निर्माण	८	१ ओटा	२०	२०		१०	५०
८	लिफ्ट सिंचाई विस्तार	सबै	३ योजना		२१०			२१०
९	सानासिंचाई निर्माण तथा मर्मत	सबै	१६ योजना	५०	५०		१००	२००
१०	थोपा सिंचाई विस्तार	सबै	१६ योजना		२००			२००
११	सिंचाई कुलाहरु मर्मत र सुधार	सबै	२४ यो	४८		५०		९८
	सिंचाईको जम्मा			**७०**	**२३०**	**१०**	**३०**	**३४०**

	पर्यटनः							
१	सुलिचौर - जाटे जिपलाईन निर्माण	४	१ योजना	१०			२००	२१०
२	लिस्ने पर्यटन विकास निरन्तर	पालिकास्तर	१ योजना	२०			५२	७२
३	औद्योगिक पर्यटन महोत्सव कार्यक्रम	पालिकास्तर	१ कार्यक्रम	२०		५०		७०
४	लुङग्री खोला ऱ्याफ्टीङ्ग विकास	पालिकास्तर	१ कार्यक्रम	१०	१०		१००	१२०
५	होमस्टे प्रबर्द्धन	पालिकास्तर	५० परिवार	२०				२०
	पर्यटनको जम्मा			**७०**	**१०**	**५०**	**१५२**	**२८२**
	उद्योगः							
१	दाउँखानी फलामखानी अध्ययन निरन्तर	५	१ अध्ययन	१०			१०	२०
२	क्रसर उद्योग आधुनिकीकरण थप सहयोग	सबै	८ उद्योग	३५			२००	२३५
३	मसला उद्योग सुदृढीकरण	सबै	८ उद्योग	३०		१००	१००	२३०
४	घरेलु कपडा बुनाई उद्योग स्थापना	सबै	८ उद्योग	१०		१००	४००	५१०
५	सुन छान्ने कार्यक्रम (लुङग्री खोलामा)	पालिकास्तर	१ का क	५				५
	उद्योगको जम्मा			**८०**	**०**	**२००**	**७००**	**९८०**
	कुल जम्मा			**१,१४८**	**६८०**	**६६०**	**१,४५८**	**३,९४६**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**१७५**	**३२०**	**८४०**	**-९८**	**१,२३७**

२ सामाजिक विकास, वर्ष - ५ (आ व २०८०।८१)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			१,३२३	१,०००	१,५००	१,३६०	५,१८३
क्रसं	गरिने काम	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	शिक्षाः							
१	मा वि हरिगाउं, प्राविधिक शिक्षा संचालनका लागि पूर्वाधार विकास	२	१			२००	१००	३००
२	मिझिङ मा वि, ४ कोठे भवन निर्माण	३	१ भवन		५०			५०
३	सुलिचौर मा वि, ८ कोठे भवन निर्माण	४	१ भवन		१००			१००
४	गजुल मा वि, प्राविधिक शिक्षा भवन निर्माण	६	१ भवन		१००			१००
५	सरस्वती प्रा वि, २ कोठे भवन निर्माण	६	१ भवन			२०		२०
६	मा वि अरेश, प्राविधिक शिक्षा संचालनका लागि पूर्वाधार विकास	८	१ भवन		१००			१००
७	सबै मा वि लाई नमूना बनाउने	सबै	सबै मा वि			८००		८००
८	नमूना मा वि हरुको व्यवस्थापन	सबै	सबै	१००				१००
९	८ वटा मा वि र ६ वटा आ वि हरुमा शौचालय निर्माण	सबै	१४		५०			५०
१०	सबै विद्यालयमा फर्निचर निर्माण	सबै	सबै	५०				५०
११	मा वि र आ वि सबैमा विज्ञान समाग्री व्यवस्था	सबै	सबै	२०			१००	१२०
१२	कक्षा १-५ मा बसाई व्यवस्था	सबै	सबै	५०				५०
१३	सबै विद्यालयमा खेलकुद समाग्री व्यवस्था	सबै	सबै	४०			१०	५०
१४	मा वि विद्यार्थी शैक्षिक भ्रमण	सबै	सबै मा वि	३०			५०	८०
१५	शिक्षक पेशागत विकास तालिम	सबै	१ तलिम	२०				२०
१६	वाल विकास भवन निर्माण	सबै	८ भवन	२५				२५
१७	विद्यालय खाजा कार्यक्रम निरन्तरता	सबै	सबै वि				२००	२००
१८	विद्यालय शुद्ध खानेपानी कार्यक्रम निरन्तरता	सबै	सबै वि		१००			१००
१९	प्रत्येक वडाका ४।४ विद्यालयमा शौचालय निर्माण तथा मर्मत	सबै	३२ वि		१००			१००
२०	अशक्त असहाय छात्रबृत्ति कार्यक्रम	सबै	सबै वि	३५				३५
२१	एक विद्यार्थी एक ल्यापटप कार्यक्रम	सबै	२८ वि	१८				१८
२२	सबै विद्यालयमा सरस्वतीको मन्दिर निर्माण	सबै	सबै		५०			५०
२३	विद्यालय उद्यान निर्माण	सबै	सबै		५०			५०
२४	मा वि हरुमा पर्खाल निर्माण तथा मर्मत	सबै	सबै मा वि	५०				५०
२५	क्याम्पस व्यवस्थापन निरन्तर	पालिकास्तर	१			५०	१००	१५०
	शिक्षाको जम्मा			**४३८**	**७००**	**१,०७०**	**५६०**	**२,७६८**
	स्वास्थ्य							
१	स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण	२,३,५,६,७	५ भवन			३००	१००	४००
२	निःशुल्क औषधि खरिद	सबै	सबै स्वा.के	१५०				१५०
३	सुत्केरी तथा नवजात शिशु स्याहार	सबै	सबै स्वा.के	२०			२०	४०
४	स्वास्थ्य सम्बन्धी उपकरण व्यवस्थापन	सबै	सबै स्वा.के	५०				५०
५	गाउंघर ल्किनिक संचालन	सबै	सबै	३०			१०	४०
६	सबै स्वास्थ्य चौकीमा वर्थिङ सेन्टर निर्माण तथा व्यवस्थापन	सबै	सबै स्वा के		८०			८०
७	स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम	सबै		३				३
८	स्वास्थ्य सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान	पालिकास्तर	१	१५				१५
९	स्वास्थ्यचौकी एवं अस्पतालका लागि समाग्री व्यवस्थापन	पालिकास्तर			५०			५०
	स्वास्थ्यको जम्मा			**२६८**	**१३०**	**३००**	**१३०**	**८२८**

	खानेपानीः							
१	धनुवा धौलिगाउँ खा पा योजना	६	१ योजना	१०				१०
२	दोखोला खानेपानी निर्माण योजना	७	१ योजना			५०		५०
३	गल्डुङ, अरेश ठुलोगाउं खा पा योजना (एक घर एक धारा)	८	१ योजना		५०			५०
४	एकघर एक धारा अभियान संचालन	सबै	१ योजना	०		५०	१००	१५०
	खा पा को जम्मा			**१०**	**५०**	**१००**	**१००**	**२६०**
	लक्षित वर्गः							
१	वाल विवाह, लैंगिक हिंसा, घरेलु हिंसा तथा छुवाछुत बिरुद्धको अभियान संचालन	पालिकास्तर	१	२०			२००	२२०
२	दलित, महिला, अपांग तथा विपन्नका लागि सिपविकास	पालिकास्तर	३ तालिम	६०			५	६५
३	महिलाकालागि क्षमता विकास सिपमूलक तालिम	पालिकास्तर	५ तालिम	३०			२	३२
४	प्रत्येक वडाको ४।४ जनालाई छात्रबृत्ति	पालिकास्तर	३२ जना	१६			२	१८
५	जेष्ठ नागरिक निःशुल्क स्वास्थ्य परीक्षण	पालिकास्तर	सबै जे ना	२५	२५		२	५२
६	युवाहरुका लागि व्यवसायिक सिप अनुदान	पालिकास्तर	३० जना	३०	५०		१९	९९
	लक्षित वर्गको जम्मा			**१८१**	**७५**	**०**	**२३०**	**४८६**
	खेलकुद तथा कला संस्कृतिः							
१	फगाम खोलामा त्रिवेणी धाम र शिवालय निर्माण	४	१ धम	१०				१०
२	गा पा र वडास्तरीय खेलकुद कार्यक्रम	सबै	९	४०				४०
३	विद्यालयस्तरीय रनिङ्ग शिल्ड आयोजना	सबै	सबै	२०				२०
४	मा वि मा मार्सलआर्ट प्रशिक्षण सहयोग	सबै	सबै मा वि	३				३
५	कला, संस्कृति र साहित्यको विकास कार्यक्रम	पालिकास्तर	१		४५			४५
६	अध्यक्ष कप खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना	पालिकास्तर	१	२०				२०
७	शान्ति सुरक्षा र मेलमिलाप कनूनी सल्लाहाकारको व्यवस्था	पालिकास्तर	१	५०				५०
८	मठमन्दिर संरक्षण, मर्मत र सुधार निरन्तरता	पालिकास्तर	सबै	३०				३०
९	मार्सलआर्ट प्रशिक्षणको लागि समाग्री सहयोग	पालिकास्तर	१	५				५
१०	मार्सलआर्ट प्रतियोगिता संचालन सहयोग	पालिकास्तर	१	२				२
	खेलकुद तथा कला संस्कृतिको जम्माः			**१८०**	**४५**	**०**	**०**	**२२५**
	कुल जम्मा			**१,०७७**	**१,०००**	**१,४७०**	**१,०२०**	**४,५६७**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**२४६**	**०**	**३०**	**३४०**	**६१६**

३ भौतिक पूर्वाधार, वर्ष - ५ (आ व २०८०।८१)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			१,८५२	२,५००	१,५००	२,३८०	८,२३२
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	मोटरबाटोः							
१	कलम खोला, पन्चीकोट मो बा ग्राभेल	१	५ किमि	४०				४०
२	गोगनपानी, खलासिङ्गे, सातदोवाटो मो बा पिच	२	९ किमि	२००		१,०००		१,२००
३	हरिगाउं, आंपचौर, उवाखोला मो बा ग्राभेल	२	८ किमि	१००		१००		२००
४	पावाङ, खुङग्री, धानचौर मो बा स्तरोन्नति	२	४ किमि	१२				१२
५	हरिगाउं, आंगरा वगर मो बा पिच	२	२ किमि		४०			४०
६	खुग्री महेन्द्री र हरीगाउँ मो बा पिच	२	२ किमि			३००		३००
७	खुग्रींकोट, हिले, गोगनपानी, खरसिंगेका मो बा पिच	२	१५ किमि			४००		४००
८	धोर्लाङ, लौवाङ हुंदै तल्लो खारा मो बा पिच	३	६ किमि	१००	४००	४००		९००
९	टापु दाईवाङ हुंदै दारिमधारा मो बा ग्राभेल	३	३ किमि	१२				१२
१०	भुमिस्थान, खन्नेचौर मो बा ग्राभेल	३	५ किमि	२०				२०
११	बन्दीपोखरा, लखजा मो बा स्तरोन्नति	३	४ किमि	३०				३०
१२	रिपोवाङ, सान्दीप मो बा स्तरोन्नति	३	३ किमि	१५				१५
१३	वाईपास सडक पिच	४	४ किमि	५०	३००			३५०
१४	फगामखोला पुलदेखि मन्दीर मो बा ग्राभेल	४	१ किमि	५				५
१५	काट्ने, क्वालिगाउँ मो बा स्तरोन्नति	५	७ किमि	३५				३५
१६	कालिपोखरा, रिझा मो बा पिच	५	२ किमि	१००				१००
१७	धोर्लाङ रातोपहरा, रिझा, कालिपोखरा मो बा स्तरोन्नति	५	१५ किमि	७५				७५
१८	फार्साचौर, काभ्रा, मन्घा, क्वालिगाउँ हुदै लगसमारे जोड्ने मो बा पिच	५	१४ किमि	१००	९००			१,०००
१९	कुवापानी, निपाने मो बा स्तरोन्नति	६	८ किमि	२४				२४
२०	आरुखर्क, लिस्ने मो बा स्तरोन्नति	७	६ किमि	३०				३०
२१	जोलि पोखरी मो बा स्तरोन्नति	७	१३ किमि	५२				५२
२२	ढुङ्गेसागु, अरेश, तेबाङ्ग मोटरबाटो निर्माण	७	१४ किमि	५०	२००			२५०
२३	तेवाङ, अरेस मो बा ग्राभेल	७,८	१० किमि	६०				६०
२४	आफले पोखरा, फुलधारा मो बा ग्राभेल	८	६ किमि	३०				३०
	मोटरबाटोको जम्मा			**१,१४०**	**१,८४०**	**२,२००**	**०**	**५,१८०**
	भवनः							
१	गाउँपालिका भवन स्तरोन्नति र थप	४	१	२००			९०	२९०
२	वडा कार्यालय भवन स्तरोन्नति	१,२,४,५	४	८०			१००	१८०
	भवनको जम्मा			**२८०**	**०**	**०**	**१९०**	**४७०**

	पुलः							
१	आलचौर तेवाङ जुतुङ्गखोला सेरम झोलङ्गे पुल स्तरोन्नति	७	१ पुल	५				५
२	हरिगाउं लालतिवाङ मोटरखेल पुल सुधार	२	१ पुल	२०			१००	१२०
३	सुलिचौर अरेस लुङग्रीखोला पक्की पुल निर्माण	८	१ पुल	८०			५००	५८०
४	तेवाङ अरेस ओराल खोला पक्की पुल	७,८	१ पुल	५			५००	५०५
५	लैवाङ बङसीरे पक्की पुल	३	१ पुल	५			५००	५०५
६	ओरीखर्क पक्की पुल	५	१ पुल				५००	५००
७	सुलिचौर, तेबाङ्ग लुङ्गीखोला पक्कीपुल निर्माण	७		४०	४००			४४०
८	लुङ्गी खोला पक्कीपुल निर्माण	७		२०	२००			२२०
	पुलको जम्मा			**११५**	**०**	**०**	**२,१००**	**२,२१५**
	अन्यः							
१	सुलिचौर बसपार्क स्तरोन्नति	४	१ पार्क	५				५
२	गाउंपालिकास्तरीय खेलमैदान निर्माण	४	१	१०			५०	६०
३	एक वडा एक खेलमैदान निर्माण	सबै	८	१६			४०	५६
४	सुलिचौर तेबाङ्ग लिस्ने केबलकार	७		१००			८००	९००
	अन्यको जम्मा			**१३१**	**०**	**०**	**८९०**	**१,०२१**
	कुलजम्मा			**१,६७८**	**१,८४०**	**२,२००**	**३,१८०**	**८,८९८**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**१७४**	**६६०**	**-७००**	**-८००**	**-६६७**

४ वातावरण तथा विपद, वर्ष - ५ (आ व २०८०।८१)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			५२९	२५०	५००	१,३६०	२,६३९
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	वनः							
१	वन संरक्षणका लागि तारको बार गर्ने	सबै	सबै	१००				१००
२	खयर, चिउरी, काउलो, टिमुर, रुद्राक्ष, रक्तचन्दन र दालचिनीको बृक्षारोपण क्षेत्र संरक्षण निरन्तरता	सबै	५० हजार		५०		५०	१००
३	नयां सामदायिक वन उपभोक्ता समूह क्षमता विकास तालिम	सबै	१६ ता	८०				८०
४	सामुदायिक वनमा एग्रो फरेष्ट्रि कार्यक्रम विस्तार	सबै	८ वन	८			२०	२८
५	सबै वडाको बृक्षारोपण क्षेत्र संरक्षण निरन्तरता	सबै	सबै	१६		४०	३०	८६
६	खयर, चिउरी, काउलो र दालचिनी प्रशोधन केन्द्र स्तरोन्नति	पालिका	१ केन्द्र	२०			५०	७०
७	बहुमल्य बनस्पति तथा खनिज भएको क्षेत्रमा होडिङबोर्ड संरक्षण तथा थप गर्ने	पालिका	१०० वोर्ड	५				५
	वनको जम्मा			**२२९**	**५०**	**४०**	**१५०**	**४६९**
	वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनः							
१	फोहर व्यवस्थापन कार्यक्रम	४	४ निरन	१०				१०
२	व्यक्तिगत चर्पी निर्माण अनुदान	सबै	४०० प	३०			३०	६०
३	टोल गाउँ सरसफाई कार्यक्रम	सबै	२ पटक	४०			३०	७०
४	पिउने पानीको मुहान संरक्षण	सबै	सबै		५०		५०	१००
५	वातावरण सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम	सबै	३२ का				५०	५०
६	सबै वडाका मुख्य बस्तीहरुमा फोहोर व्यवस्थापन गर्ने ठाउँको सुधार र व्यवस्थापन	सबै	१६ ठाउं				२०	२०
७	उच्च समथर भू-भागका पोखरी संरक्षण	सबै	५० पो			६०	५०	११०
८	नदी तथा खोलाको कटान रोक्न तटबन्ध निर्माण	सबै	३० तट	५०		१२०	२२०	३९०
९	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना अनुगमन	सबै	८ योजना			४०		४०
१०	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तालिम	पालिका	३ तालिम	१०		५	५	२०
११	ढल निकास, अध्ययन तथा कार्यान्वयन	पालिका	सबै वडा	२५				२५
	वातावरणको जम्मा			**१६५**	**५०**	**२२५**	**४५५**	**८९५**
	विपदः							
१	वडा तथा गाउंमा पहिरो नियन्त्रण	सबै	३०० मि	५०				५०
२	आगलागि नियन्त्रणका लागि अग्निरेखा निर्माण	सबै	३० किमि	३०			३०	६०
३	विपद कार्यदल क्षमता विकास तालिम	सबै	९ तालिम		५०		२७	७७
४	हेलिप्याड थप निर्माण तथा स्तरोन्नति	सबै	८ हेलि	१०			३०	४०
५	गा पा तथा सबै वडामा विपद व्यवस्थापन कोषमा रकम थप	सबै	९ कोष	३०		१००	३००	४३०
६	गा पा मा विपद व्यवस्थापनका सामान राख्ने स्टोर निर्माण	पालिका	१ स्टोर	५०			१८	६८
७	गा पा स्तरमा विपद व्यवस्थापन सामाग्री खरिद	पालिका			५०	५५	२००	३०५
८	विपद पूर्वतयारी सचेतना गोष्ठी	पालिका	१ गोष्ठि	१०				१०
९	खरको छाना टिनमा परिणतगर्न अनुदान	पालिका	५०० प	२०	२०		६०	१००
१०	दमकल खरिद	पालिका	१				१००	१००
	विपदको जम्मा			**२००**	**१२०**	**१५५**	**७६५**	**१,२४०**
	कुल जम्मा			**५९४**	**२२०**	**४२०**	**१,३७०**	**२,६०४**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-६५**	**३०**	**८०**	**-१०**	**३५**

५ संस्थागत विकास तथा सेवा प्रवाह, वर्ष - ५ (आ व २०८०।८१)

	आँकलन गरिएको बजेट सिलिङ			२६५	२५०	०	३४०	८५५
क्रसं	योजना (गरिने काम)	वडानं	एकाई	बजेट (लाखमा)				
				गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
	व्यक्ति क्षमता विकासः							0
१	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकास तालिम - सामाजिक विषय	पालिका	२५ जना	१५			१०	२५
२	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकास तालिम - प्राविधिक विषय	पालिका	४० जना	१५	१०		२०	४५
३	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी अध्ययन अवलोकन भ्रमण	पालिका	३० जना	१५			२०	३५
४	लोकसेवा तयारी कक्षा संचालनमा सहयोग	पालिका	१०० जना	१५	२०		२०	५५
	जम्मा			**६०**	**३०**	**०**	**७०**	**१६०**
	संस्थागत क्षमता विकासः							०
१	कानुनी सल्लाहकारको व्यवस्था निरन्तरता	पालिका	१ जना	१२				१२
२	फर्निचर तथा मेसिनरी औजार व्यवस्थापन	पालिका	आवस्यक		५०		५०	१००
३	सूचना प्रविधि - गा पा र वडाको काममा अनलाईन सिस्टम सुधार	पालिका	आ अ	१०	२०			३०
४	राजश्व परिचालन	पालिका	नियमित	१०	२०			३०
५	सवारी साधन थप खरिद	पालिका	२	३०	१००			१३०
६	सहायता कक्षको व्यवस्थापन	सबै	९	८			१०	१८
७	सूचनाकेन्द्रको उपकरण व्यवस्थापन	सबै	९ केन्द्र	१०				१०
८	गा पा तथा वडाहरुमा ईन्टरनेट मर्मत संभार	सबै	सबै	१०			७५	८५
	जम्मा			**९०**	**१९०**	**०**	**१३५**	**४१५**
	सुशासनः							
१	बस्ती-बस्तीमा गा पा - घुम्ती शिविर	पालिका	२ पटक	५०			२०	७०
२	सार्वजनिक सुनुवाई	पालिका	४ पटक	२४	१०			३४
३	विबिध बिषयमा अन्तरक्रिया, परामर्स भेला	पालिका	६ पटक	१०	४०			५०
४	सार्वजनिक लेखा परीक्षण	पालिका	४ वडामा	१२	२०			३२
५	चालु आवधिक योजनाको समीक्षा गोष्ठी	पालिका	१ गेष्ठि	१०				१०
६	आउंदो ५ वर्षको आवधिक योजना निर्माण	पालिका	१ योजना	४०			५	४५
७	वार्षिक योजनाको जेण्डर अडिट गर्ने	पालिका	१	३				३
८	सम्मान तथा पुरस्कार	पालिका	३० जना	१०	१०			२०
९	बस्ती-बस्तीमा गा पा अध्यक्ष	सबै	१२ पटक	२०	२०			४०
१०	घर-घरमा वडाअध्यक्ष भेटघाट कार्यक्रम	सबै		५				५
	जम्मा			**१८४**	**१००**	**०**	**२५**	**३०९**
	कुल जम्मा			**३३४**	**३२०**	**०**	**२३०**	**८८४**
	बजेट सिलिङ र योजनाको अनुपात			**-७०**	**-७०**	**०**	**११०**	**-३०**

वर्ष - ५ (आ व २०८०।८१) को जम्मा बजेट

क्रसं	बिषयगत शीर्षक	बजेट लाखमा				
		गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
१	आर्थिक विकास	१,१४८	६८०	६६०	१,४५८	३,९४६
२	सामाजिक विकास	१,०७७	१,०००	१,४७०	१,०२०	४,५६७
३	भैतिक पूर्वाधार	१,६३६	२,४४०	२,२००	२,८००	९,०७६
४	वन तथा वातावरण	५९४	२२०	४२०	१,३७०	२,६०४
५	संस्थागत विकास र सेवा	३३४	३२०	०	२३०	८८४
	जम्मा	**४,७८९**	**४,६६०**	**४,७५०**	**६,८७८**	**२१,०७७**
	प्रतिशत	**२२.७**	**२२.१**	**२२.५**	**३२.६**	**१००**

९.६ सबै आर्थिक वर्षहरूको सबै विषय शीर्षकको बजेट

रु लाखमा							
आ व	१ आर्थिक	२ सामाजिक	३ पूर्वाधार	४ वातावरण	५ संस्थागत	जम्मा	प्रतिशत
२०७६।७७	२,४३०	३,१३६	४,१०९	१,९४९	५४७	१२,१७१	१५.०
२०७७।७८	३,५५८	२,२८९	७,१६५	२,०३०	८०१	१५,८४३	१९.५
२०७८।७९	३,१३६	२,५६०	५,९९२	१,७८९	६१८	१४,०९५	१७.४
२०७९।८०	३,६६२	३,५२२	७,६७२	२,१५६	९५६	१७,९६८	२२.१
२०८०।८१	३,९४६	४,५६७	९,०७६	२,६०४	८८४	२१,०७७	२६.०
जम्मा	**१६,७३२**	**१६,०७४**	**३४,०१४**	**१०,५२८**	**३,८०६**	**८१,१५४**	१००
प्रतिशत	**२०.६**	**१९.८**	**४१.९**	**१३.०**	**४.७**	**१००**	

९.७ सबै आर्थिक वर्षहरूको सबै बजेटको स्रोत (कति रकम कताबाट आउने आशा गरेकोछ ?)

रु लाखमा					
आ व	गा पा	प्रदेश	केन्द्र	अन्य	जम्मा
२०७६।७७	४,०२६	२,४५५	२,२९०	३,४००	१२,१७१
२०७७।७८	४,५६४	४,५३३	३,२६०	३,५८६	१५,८४३
२०७८।७९	३,८३१	३,५७९	२,६१०	४,०७५	१४,०९५
२०७९।८०	४,५३२	४,४४२	३,८२०	५,१७४	१७,९६८
२०८०।८१	४,७८९	४,६६०	४,७५०	६,८७८	२१,०७७
जम्मा	**२१,७४२**	**१९,६६९**	**१६,७३०**	**२३,११३**	**८१,१५४**
प्रतिशत	२६.८	२४.२	२०.६	२८.५	१००

यसरी जम्मा ८ अरब ११ करोड ५४ लाखको योजना बनेको छ । योजनाको जम्मा बजेट मध्ये २६.८ प्रतिशत गाउँपालिकाको आफ्नै कोषमा आउने रकम हो भने २४.२ प्रतिशत प्रदेश र २०.६ प्रतिशत केन्द्र सरकारबाट थप योजनाको रूपमा ल्याउन सकिन्छ भन्ने आँकलन हो । त्यसैगरी २८.५ प्रतिशत अन्य संघ संस्थाहरूका आयोजनाहरू आउँदछन् भन्ने आँकलन रहेको छ । यस गाउँपालिकाले केही महत्वकांक्षी

र खर्चिला योजनाहरू पहिचान गरेको छ । जस्तै केवलकार निर्माण, खनिज तथा खानी उत्खनन्, फनपार्क निर्माण, जलक्रीडास्थल निर्माण र केही जलविद्युत योजनाहरू । यस्ता योजनाहरूमा अधिकांश निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्ने भन्ने सोच रहेको छ । यस्ता योजनामा गाउँपालिकाको थोरै लगानी सहितको समन्वयकारी भूमिका मात्र रहने हुन्छ । त्यस्तै यस गाउँपालिकाले धेरैवटा पक्की पुल, धेरैवटा विद्यालयका भवन र धेरैवटा स्वास्थ्य चौकीका भवनहरू निर्माण गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई यस योजनामा समावेश गरेको छ । ती सबै निर्माणका काम गाउँपालिकामा आउँने नियमित विकास अनुदानबाट मात्र सम्भव नहुने यथार्थ हो । यस गाउँपालिकामा पहिलेदेखि नै कार्यरत युनिसेफ लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्थाहरूको आर्थिक सहयोगमा त्यस्ता निर्माणका कामगर्न सकिन्छ भन्ने गाउँपालिकाको आँकलन हो । यस्ता सम्भाव्य लगानीहरू पनि अन्य शीर्षक अन्तर्गत नै परेका छन् । त्यसैले अन्य क्षेत्रबाट आँकलन गरिएको बजेटको आकार ठुलो हुन गएको हो ।

योजना निर्माण गर्दा महत्वाकांक्षी हुनै पर्दछ भनिन्छ । लामोसमयको लागि वनाईने योजना एक प्रकारको पहिचान गरेका कार्यक्रमहरूको बैंक पनि हो । योजनामा समावेश भएका सवै कार्यक्रमहरू त्यही वर्षमा कार्यान्वयन हुन्छन् भन्ने निश्चितता भन्दा पनि पहिचान, प्राथमिकता र पञ्चवर्षीय योजनामा सुचीकृत गर्नु मुख्य कुरा हो । राष्ट्रले पनि संधै महत्वाकांक्षी योजना र घाटाको बजेट नै बनाउँदछ । यद्यपि यस आवधिक योजनाको जम्मा बजेट, यसका स्रोत र आँकलन प्रतिशत हेर्दा यो योजना सारै धेरै महत्वाकांक्षी छैन र गाउँपालिका परिवारको संयुक्त प्रयास भएमा कार्यान्वयनमा आउँने सम्भावना बढी नै छ भन्न सकिन्छ ।

परिच्छेद १०: आवधिक योजनाको समग्र नतिजा तालिका

प्रस्तुत पञ्चवर्षीय योजनाले गाउँविकासको एउटा मार्गचित्र बनाएको छ । उक्त मार्गचित्र अनुसार योजनाहरू अगाडि बढे कि बढेनन् ? हरेक वर्षका लागि निश्चित गरिएका कोशेढुङ्गामा पुगियो कि पुगिएन ? नपुगेको भए कहाँ, के र किन कमजोरी भयो ? आदि हेर्ने प्रयासलाई नै अनुगमन तथा मूल्यांकन भनिन्छ । यसका लागि सबै तहका लक्ष तथा उद्देश्यहरूका लागि सूचकहरूको आवश्यकता पर्दछ । यस परिच्छेदमा तिनै सूचकहरू निश्चित गर्ने प्रयास भएको छ । यी सूचकहरू गाउँविकास मार्गचित्रमा राखिएका विकास र परिवर्तनका लक्ष तथा उद्देश्यहरूका आधारमा तयार गरिएका हुन् । स्थानीयतहको नेतृत्वमा अगाडि बढाईने विकासका कार्यक्रमहरूलाई आर्थिक, सामाजिक, पूर्वाधार, वन तथा वातावरण र संस्थागत विकास र सुशासन समेत पाँचवटा विषयगत शीर्षकहरूमा एकीकृत गरिएको छ । तिनै शीर्षक अन्तर्गत रहेका लक्ष तथा उद्देश्यहरू प्राप्त भए कि भएनन् भनी हेर्नका लागि सूचक, आधार रेखा (बेसलाईन), हेर्ने समय, पुष्ट्याईका आधार र परिकल्पना तलको टेवलमा राखिएका छन् ।

१०.१ उद्देश्य तथा सूचक सृङ्खला

नतिजा श्रृङ्खला	सूचकहरू	इकाई	उपलब्धि मापन बर्ष			पुष्ट्याइका आधारहरु	परिकल्पना
			आधाररेखा ०७५/७६)	आ व ०७७।७८	आ व ०८०।८१		
समग्र लक्ष्यः गाउँपालिका र यस अन्तर्गतका निकायहरूबाट प्रवाह गरिने सेवाको गुणस्तर वृद्धिगर्दै आधुनिक प्रविधियुक्त पूर्वाधारहरूको विकाससहित स्थानीय उत्पादनमा व्यवसायिक संस्कारको विकास गर्दै थप रोजगारीको सृजनागरी गाउँपालिकाबासीको आर्थिक अवस्था उल्लेख्य रूपमा सुधार गर्ने ।	गाउँपालिकामा बसोबास गर्ने परिवार	संख्या	५,६५७			गाउँको प्रोफाइल, अध्ययन, मूल्याङ्कन र प्रगति / अनुगमन प्रतिवेदनहरु र आवधिक योजना समीक्षा	संघ, प्रदेश र स्थानीयतह बीचको समन्वय, अधिकार र बजेटको बाँडफाडमा स्पष्टता आउने छ ।
	गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या	संख्या	२८,२१३				
	प्रतिव्यक्ति बार्षिक आय रु १ लाखभन्दा कमआम्दानी हुने	परिवार	४,७५१				
	आफ्नो उत्पादन र आम्दानीबाट वर्षभरी खान पुग्ने परिवार	परिवार	९०६				
	खाद्यान्न उत्पादनबाट हुने बचत - बचतको मात्र	मे टन	१०				
	स्नातक वा सो भन्दा माथिका शैक्षिक डिग्री प्राप्त गर्ने	संख्या	२७५				
	व्यवसायिक प्राविधिक सिपयुक्त दक्ष व्यक्ति	संख्या	८०				
	पक्की (पीच) सडकमा पुग्न लाग्ने औसत समय	घण्टा	३				
	गाउँपालिकाको सेवा प्रवाहबाट सन्तुष्ट सेवाग्राही	प्रतिशत	५४				
	बैंक र बजार केन्द्रमा पुग्न लाग्ने औसत समय	घण्टा	३				
१.आर्थिक विकासः उत्पादन, उत्पादकत्व र बजारसितको सम्बन्ध विस्तार र विविधीकरणगरी प्रभावकारी र उल्लेखनीय गतिमा गरिबी न्यूनीकरण गर्ने ।	गैरकृषि पेशा (उद्यम व्यापार जागिर) मा निर्भर परिवार	संख्या	८५			बार्षिक प्रतिवेदन समीक्षा, आवधिक योजनाको समीक्षा	राजनीतिक स्थिरता सहित संघीय शासन व्यवस्था संस्थागत हुनेछ ।
	व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालनमा संलग्न परिवार	संख्या	५				
	निकासीजन्य उद्योग	संख्या	०				
	गाउँपालिकामा आउने बार्षिक पर्यटक -बिदेशी । स्वदेशी	संख्या	१,१००				
	गाउँपालिकामा भएका सहकारी संस्था	संख्या	२४				

१.१ कृषिक्षेत्रमा सम्भाव्य उत्पादनका पकेटक्षेत्रहरू पहिचानगरी कृषिफसल उत्पादनमा आधुनिकीरणसहितको व्यवयायीकरणको माध्यमबाट उत्पादकत्व र उत्पादन परिमाण बृद्धि भएको हुनेछ ।	व्यवसायिक फसल उत्पादन पकेट क्षेत्र	संख्या	०			प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदनहरु	सरकारी र निजी क्षेत्रको कृषिमा लगानीमा बृद्धि हुनेछ ।
	व्यवसायिक कृषि उत्पादनमा लागेका कृषक परिवार	संख्या	०				
	कृषिमा प्रयोग भएका आधुनिक औजार तथा उपकरण - मिनि टेक्टर, थ्रेसर ०	प्रकार	४०				
	तरकारी बिक्री - आलुसमेत	टन	१,२००				
	सबै प्रकारका फलफूल बिक्री	टन	३				
१.२ पशुपालनमा नश्लसुधारसहितको व्यवसायीकरण गरी उत्पादकत्व, परिमाण र गुणस्तरमा सुधार भएको हुनेछ ।	व्यवसायिक पशुपालनमा संलग्न कृषक परिवार	संख्या	३७			प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदनहरु	सरकारी र निजी क्षेत्रको कृषिमा लगानीमा बृद्धि हुनेछ ।
	दूध तथा दुग्धजन्य उत्पादन	टन	१०				
	नश्ल सुधार, कृतिम गर्भाधान तथा पशुउपचार केन्द्र	संख्या	१				
	क्रियाशील ग्रामीण पशु स्वास्थ्य कार्यकर्ता	संख्या	१०				
	खसी, बोकाको बिकी मूल्य (जिउंदो प्रति के जि)	रु	५००				
१.३ कृषि-वनतर्फ सम्भाव्य उद्योगको पहिचान, व्यवसायको विकास र थप आम्दानी तथा रोजगारीको सृजना भएको हुनेछ ।	कृषि वनमा आधारित चालु घरेलु उद्योग	संख्या	६			प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदनहरु	निजी क्षेत्रको आकर्षण र स्वस्थ्य प्रतिस्पर्धा हुनेछ ।
	निकासी गरिएको जडीबुटीका कच्चा पदार्थको परिमाण	टन	२				
	कृषि वनमा आधारित व्यवसायमा संलग्न परिवार	संख्या	०				
	व्यवसायिक सीपमूलक तालिम प्राप्त व्यक्ति	संख्या	२५				
	जडीबुटी संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र	संख्या	१				
१.४ परम्परागत सिंचाई प्रणालीलाई सुधारगर्दै सिंचाईका वैकल्पिक उपायहरूको पहिचान र परीक्षण गर्दै सिंचाई सुविधाको विस्तार भएको हुनेछ ।	बह्रै महिना सिंचाई हुने क्षेत्र	रोपनी	२१,४७५			प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदनहरु	केन्द्र र प्रदेशको सिंचाईका लागि लगानीमा बृद्धि हुने छ।
	६ महिना सिंचाई हुने क्षेत्र	रोपनी	२५,००				
	सुचारु सिंचाई आयोजना	संख्या	४३				
	प्रयोगमा आएका सिचाईका वैकल्पिक प्रविधिहरु	संख्या	०				
	वैकल्पिक प्रविधिहरुद्वारा सिंचित क्षेत्र	रोपनी	०				
१.५ पर्यटकीय स्थलहरूको पहिचान, पूर्वाधारको विकास र होमस्टेको विकास भै आगन्तुकहरुको संख्या बृद्धि भएको हुनेछ ।	सम्भावित पर्यटकीय स्थल	संख्या	६			प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदनहरु	संघ, प्रदेश तथा विकास साझेदार र निजी क्षेत्रबाट पर्यटन विकासमा लगानी हुनेछ ।
	होमस्टे संचालन गर्न सकिनेगाउँ	संख्या	५				
	होमस्टे संचालन गरिरहेका परिवार	संख्या	०				
	वनभोज स्थान तथा पार्क, भ्यू टावर	संख्या	०				
	पर्यटकीय पदमार्ग	किमि	०				
१.६ स्थानीय बैक तथा वित्तीय संस्था र सहकारीको सुधारगर्दै वित्तीय सेवा र सुविधाको विस्तार भएको हुनेछ।	बैकको संख्या	संख्या	३			प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदनहरु	वित्तीय सेवा र सुविधा स्थानीय तहमा विस्तार हुनेछ
	सहकारीमा आवद्ध परिवार	संख्या	११,०००				
	बैकमा खाता हुने परिवार	संख्या	३,०००				
	सहकारी पसल	संख्या	०				
	सहकारीद्वारा संचालित उत्पादन संकलन केन्द्र	संख्या	०				

२. सामाजिक संघसंस्थाका पूर्वाधारहरूको उल्लेख्य सुधार गरी सेवा प्रवाहको प्रभावकारिता, गुणस्तर र पहुँचमा सुधारगर्दै सामाजिक न्यायसहितको विकास गर्ने ।	साक्षर जनता	प्रतिशत	५७.६			आवधिक योजनाको समीक्षा, बार्षिक समीक्षा	सरकारी, गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको लगानीमा बृद्धि हुनेछ, शिक्षक दरबन्दी प्राप्त हुनेछ ।
	उच्च शिक्षा (बि ए भन्दा माथि) मा अध्ययन गरिरहेका विद्यार्थी	संख्या	१५६				
	स्नातकतह उत्तीर्ण महिला	संख्या	१८				
	स्नातक तह उतिर्ण दलित	संख्या					
	स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुती गराउने गर्भवती महिला	प्रतिशत	७०				
२.१ विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधारको सुधारगर्दै सार्वजनिक विद्यालय शिक्षामा पहुँच र गुणस्तर बृद्धि भएको हुनेछ ।	विद्यालय वाहिर रहेका (५-१५ वर्ष) बालबालिका	प्रतिशत	२			प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदनहरु	सरकारी लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ
	पक्की भवन भएका सार्वजनिक विद्यालय	संख्या	४५				
	स्वीकृत दरबन्दीका शिक्षक	संख्या	२१५				
	महिला शिक्षकको अनुपात	प्रतिशत	४१				
	कक्षा १० को उत्तीर्ण दर	प्रतिशत	६०				
२.२ स्वास्थ्य सेवा तथा सुविधाको उपलब्धता, पहुँच र गुणस्तरमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	स्वास्थ्य चौकी, स्वास्थ्य केन्द्र	संख्या	६			प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदनहरु, सार्वजनिक सुनुवाई	पूर्बाधारमा लगानी जुट्नेछ ।
	अस्पताल	सैया	१५				
	अधारभूत सुविधा उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था	संख्या	२				
	सबै खोप लिएका बालबालिका	प्रतिशत	८५				
	क्रियाशील महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका	संख्या	९				
२.३ खानेपानी तथा सरसफाई सेवा सुविधाको उपलब्धता र गुणस्तरमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	निजी धारा उपलब्ध घर परिवार	प्रतिशत	७			प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदनहरु, सर्वेक्षण प्रतिवेदन	स्थानीय प्रतिवद्धता र साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ ।
	पाइपलाइनबाट वितरित पानी प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	८१				
	स्वच्छ (प्यान भएको) शौचालय भएका घरधुरी	प्रतिशत	३०				
	सार्वजनिक शौचालय	संख्या	२				
	चर्पीको प्रयोग पछि साबुनपानीले हात धुने	प्रतिशत	९०				
२.४ विपन्न तथा लक्षित वर्ग, जेष्ठ नागरिक, एकल महिला तथा दलितको आधारभूत सेवा तथा सुविधाको पहुँचमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	महिला तथा पिछडिएको वर्गको समिति तथा संजाल	संख्या	२			प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदनहरु,	सकारात्मक विभेद नीति र लक्षित वर्ग कार्यक्रमको निरन्तरता हुनेछ ।
	लैंगिक हिंसा र छुवाछुत सम्वन्धी घटना (बार्षिक)	संख्या	१६०				
	लक्षितवर्गबाट उजुरी गुनासो (बार्षिक)	संख्या	५५				
	एद्धार, उपचार र सहयोग प्राप्त गर्ने पीडित	संख्या	५५				
	वैदेशिक रोजगारीमा गएका युवा	संख्या	१,५००				
२.५ सु-संस्कृत, सिर्जनशील र व्यवसायिक युवाशक्तिको विकास भएको हुनेछ ।	युवा संलग्न स्थानीय संरचना वा ल्कव	संख्या	७			प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदनहरु,	युवामैत्री वातावरण र लगानीमा बृद्धि हुनेछ ।
	उद्यम, व्यवसाय र स्वरोजगारीमा संलग्न युवा	प्रतिशत	१०				
	खेलकुद मैदान	संख्या	९				
	गाउँपालिका स्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता - बार्षिक	संख्या	१				
	प्रदेश तथा राष्ट्रियस्तरका खेलाडी	संख्या	३				

२.६ स्थानीय कला, संस्कृति र सम्पदाको संरक्षण तथा विकास भएको हुनेछ ।	कला, संस्कृति, भाषा र साहित्य प्रतिनिधित्व गर्ने स्रष्टा	संख्या	२			प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदनहरु,	स्थानीय सहभागितामा बृद्धि हुनेछ ।
	संस्कृति, कला, सम्पदा संबन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान	संख्या	०				
	कला, संस्कृति, सम्पदा, भाषा साहित्यमा आधारित प्रकाशन	संख्या	०				
	कला, संस्कृति, सम्पदा, विकासका भएका कार्यक्रम	संख्या	०				
	संस्कृति संरक्षण केन्द्र	संख्या	०				
३. भएका पूर्वाधारहरूको स्तरोन्नति र आवश्यकतामा आधारित नयाँ पूर्वाधारहरूको विकास गरी सबै बस्तीलाई अत्याधुनिक पूर्वाधारयुक्त बनाउदै गाउँपालिकाबासीको जीवनयापन सहज र सुरक्षित बनाउने ।	१२ ब्है महिना यातायात सुचारु सडक लम्बाई	किमि	५०			आवधिक योजनाको समीक्षा, बार्षिक समीक्षा, सार्वजनिक सुनुवाई	पूर्वाधारको लागि लगानी जुटाउन सकिने छ ।
	६ महिनासम्म यातायात चल्ने सडक लम्वाई	किमि	१५०				
	पदमार्ग लम्वाई	किमि	०				
	पालिका र वडाका पक्की भवन	संख्या	५				
	झोलुङ्गे पुल	संख्या	२७				
३.१ भएका सडकहरूलाई कम्तीमा ग्राभेलस्तरमा स्तरोन्नति गरी गाउँपालिकाका सबै वडाकेन्द्रहरूसम्म बर्षैभरी यातायात सुचारु भएको हुनेछ।	कालोपत्रे सडक	किमि	२९			सर्वेक्षण प्रतिवेदनहरु प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदनहरु	संघ, प्रदेश र गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ ।
	ग्राभेल सडक	किमि	०				
	धुले सडक	किमि	६०				
	पक्की पुल (वेली समेत)	संख्या	५				
	वायोइन्जिनिरिङ्ग प्रविधि र सडक साइड वृक्षारोपण	किमि	०				
३.२ गाउँपालिका र वडा कार्यालयहरूका भवनहरूको निर्माण, स्तरोन्नति र सुधार गरी गाउँपालिका अन्तर्गतका सबै कार्यालयहरू व्यवस्थित र सुरक्षित भएको हुनेछ ।	पालिका तथा वडाका पक्की भवन	संख्या	५			प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदनहरु	आवश्यक लगानी जुट्ने छ ।
	पक्की अरु सार्वजनिक भवन	संख्या	३				
	भएका मध्ये भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधि र मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका भवन	प्रतिशत	०				
	सुरक्षित भवन निर्माण गर्नसक्ने दक्ष व्यक्ति	संख्या	२०				
	आधारभूत पूर्वाधारसहितको व्यवस्थित बजार	संख्या	१				
३.३ आवश्यक ठाउंहरूमा सिढिबाटो तथा तटबन्धहरू निर्माणगरी पैदल यात्रा सुन्दर, सुखदायक र सुरक्षित भएको प्रत्याभूति हुनेछ ।	पैदलयात्राबाट भएका दुर्घटना बार्षिक	संख्या	५			प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदनहरु	
	स्थानीय प्रविधिबाट सुधार गरिएका पैदल मार्ग	किमि	२				
	सिंढि बनाएको पैदलमार्ग	किमि	०				
	पर्यटन विकासकालागि वनाइएका पैदलमार्ग	किमि	०				
	द्वन्द पर्यटनकालागि बनाएका पैदलमार्ग	किमि	०				

४. वन, वातावरण, प्राकृतिक स्रोत तथा उपलब्ध खनिज पदार्थको संरक्षण र दिगो उपयोग गर्दै जलवायु परिवर्तनले ल्याएका चुनौतीहरू र सम्भाव्य विपदका जोखिमहरू सहन गर्नसक्ने स्तरको जीवनयापन विकास गर्ने ।	रुख विरुवाले ढाकेको वा हरियाली वा वन क्षेत्र	प्रतिशत	३८			गाउँको वस्तुगत विवरण (प्रोफाइल) सर्वेक्षण प्रतिवेदनहरु प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदनहरु	वन तथा वातावरण नीतिको पालना हुनेछ । कुनै विपद आउँने छैन
	वनमा आधारित उद्योग तथा व्यवसाय	संख्या	०				
	उत्पादित गैह्रकाष्ठ वन पैदावर	टन	१०				
	विपद व्यवस्थापन कोषमा संचय गरिएको रकम	रु	१०				
	हेलिप्याड	संख्या	०				
४.१ सामुदायिक वन कार्यक्रम मार्फत वन श्रोतको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा वैज्ञानिक व्यवस्थापन र संचितीमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	सामुदायिक तथा कबुलियती वन समूह	संख्या	६९			प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदनहरु	संघीय प्रणाली अनुसार वन ऐन तथा नियमावलीको संशोधन हुने छ ।
	सरकारद्वारा व्यवस्थित सरकारी वन क्षेत्र	प्रतिशत	६०				
	निजी वन क्षेत्र (कवुलियती)	संख्या	०				
	कृषि वनमा आधारित व्यवसाय संचालित वन क्षेत्र	हेक्टर	०				
	जडीबुटी संकलन गर्न सकिने वन क्षेत्र	हेक्टर	२५				
४.२ जलाधार संरक्षण तथा भूमिको एकीकृत तथा व्यवस्थित उपयोगमा बृद्धि भएको हुनेछ ।	नदी नियन्त्रण लम्बाइ	मि	०			गाउँ वस्तुगत विवरण (प्रोफाइल) सर्वेक्षण प्रतिवेदन प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	अतिबृष्टि तथा अनाबृष्टिको प्रकोप हुने छैन।
	संरक्षण गर्नुपर्ने संवेदनशील ठाउंहरु	संख्या	५				
	उपचार गरिएको/संरक्षित गल्छी र पहिरो	संख्या	१०				
	भू-क्षय हुने सम्भाव्य	संख्या	५०				
	वायोइन्जिनियरिङ प्रविधि प्रयोग संरचनाको लम्बाई	किमि	०				
४.३ गाउँको सुन्दरता तथा पर्यावरणीय स्वच्छता र जलवायु परिवर्तन अनुकुलन क्षमतामा बृद्धि भएको हुनेछ ।	वातावरण व्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन आयोजना/कार्यक्रम	संख्या	०			प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	सचेतना कार्यक्रमहरुका लागि पर्याप्त बजेट हुने छ ।
	स्थानीय जलवायु अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा	संख्या	०				
	कम्पोष्ट-विन र गार्वेज-पिट प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	५०				
	नियमित सरसफाइको अभ्यास गर्ने समुदाय	प्रतिशत	५०				
	जलवायु परिवर्तनको प्रशिक्षण पाउने व्यक्तिहरु	संख्या	१०				
४.४ विपद् जोखिमको सामना गर्ने क्षमताको बृद्धि तथा क्षति न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।	विपदका समयमा बस्न सकिने खुल्ला क्षेत्र	संख्या	११			प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	सचेतना कार्यक्रमहरुमा जनचासो रहनेछ ।
	विपद् व्यवस्थापन समितिहरु	संख्या	१				
	विपद् व्यवस्थापनमा लाग्न सक्ने संघ/संस्थाहरु	संख्या	१५				
	विपद व्यवस्थापन तालिम प्राप्त स्वयंसेवकहरु	संख्या	५				
	एम्बुलेन्स	संख्या	०				

५. गाउँपालिकालाई सशक्त स्थानीय सरकारका रूपमा स्थापित गर्दै पालिकाबाट गरिने सेवा प्रवाहलाई जनताले प्रत्यक्ष अनुभूति गर्नसक्ने स्तरमा छिटो, छरितो, पारदर्शी, सबैको सहज पहुँच हुनसक्ने र जिम्मेवार ढंगको वनाउने ।	गाउँपालिकामा उपलब्ध प्राविधिक मानव संसाधन	संख्या	६			गाउँ वस्तुगत विवरण (प्रोफाइल) सर्वेक्षण प्रतिवेदन प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	संघीय प्रणाली अनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीयतहका नीति र कानून तर्जुमा हुनेछन् ।
	गाउँपालिकामा उपलब्ध प्रसाशनिक मानव संसाधन	संख्या	१३				
	गाउँपालिकामा विकास साझेदार संस्था	संख्या	६				
	गाउँपालिकामा भएको दरबन्दीमा पदपूर्तिको अवस्था	प्रतिशत	५०				
	क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र	संख्या	१				
५.१ गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयहरूको संस्थागत क्षमता, मानव संसाधन र कार्य दक्षतामा बृद्धि भएको हुनेछ ।	गाउँपालिकाले स्वीकृत गरेका कानून तथा नीति	संख्या	२२			सर्वेक्षण प्रतिवेदन प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	केन्द्र तथा प्रदेश सरकारले मानव संसाधनको स्पष्ट नीति लागु गर्ने छन् ।
	क्रियाशील नीतिगत समिति	संख्या	६				
	सार्वजनिक सुनुवाइ -वार्षिक	संख्या	३				
	घर दैलो वा घुम्ती शिविर कार्यक्रम -बार्षिक	संख्या	१				
	सार्वजनिक लेखा परीक्षण - बार्षिक	संख्या	१				
५.२ स्थानीय कानून, नीति तर्जुमा चुस्त दुरुस्त र पालना अभिबृद्धि भएको हुनेछ ।	गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयका पक्की भवन	संख्या	५			प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन बार्षिक समीक्षा	गाउँपालिकामा कर्मचारीहरु लामो समयसम्म बस्ने छन् । खालि भएको पदपूर्तिको अधिकार हुने छ ।
	गाउँपालिका अन्तर्गतका सेवा तथा श्रोत केन्द्रहरू	संख्या	५				
	योजना समीक्षा गोष्ठी - वार्षिक	संख्या	२				
	क्षमता विकास प्रशिक्षणमा सहभागी जनप्रतिनिधिहरु - बार्षिक	संख्या	१८				
	क्षमता विकास प्रशिक्षणमा सहभागी कर्मचारीहरु - बार्षिक	संख्या	९				
५.३ गाउँपालिकाको आन्तरिक तथा वाह्य श्रोत परिचालनमा बृद्धि भएको हुनेछ ।	गाउँपालिको आन्तरिक आय -बार्षिक	लाख	७०			गाउँपाललिकाको बार्षिक प्रतिबेदन	स्थानीय सरकारको आर्थिक नीतिमा स्पष्टता आउने छ ।
	संघीय सरकारबाट प्राप्त रकम -बार्षिक	लाख	३४८५				
	प्रदेश सरकारबाट प्राप्त रकम -बार्षिक	लाख	१८९०				
	बार्षिक खर्चको अवस्था	प्रतिशत	८०				
	औसत वार्षिक वेरुजु रकम	लाख	२				
५.४ योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन नतिजामूलक र प्रभावकारी भएको हुनेछ ।	स्थानीय गौरवका आयोजनाहरुको सूची	संख्या	१५			गाउँपाललिकाको बार्षिक प्रतिबेदन	गाउँपालिकामा दक्ष मानव संसाधन उपलव्ध हुनेछ।
	उपभोक्ता समितिबाट कार्यान्वयन भएका आयोजनाको अनुपात	प्रतिशत	६५				
	कूल मध्ये समयमा सम्पन्न आयोजनाको अनुपात	प्रतिशत	७०				
	गाउँपालिकाबाट प्रकाशित दस्तावेज र प्रतिवेदन - वार्षिक	संख्या	२				
	योजना तर्जुमा र अनुगमनमा लक्षित वर्गको प्रतिनिधित्व	प्रतिशत	९०				

१०.२ समग्र लक्ष, उद्देश्य र सूचकहरूको योग

माथि उल्लेखित तालिकामा भएका सबै लक्ष, उद्देश्य र ती लक्ष तथा उद्देश्यहरूबाट आशा गरिएका उपलब्धि के कति भयो ? अनुगमन गर्नका लागि सबै लक्ष, उद्देश्य र सूचकहरूको संख्या तलको टेवलमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क्रसं	बिषयगत शीर्षक	लक्षहरूको संख्या	उद्देश्यहरूको संख्या	सूचकहरूको संख्या
१	समग्र लक्ष	१		१०
२	आर्थिक विकास	१	६	३५
३	सामाजिक विकास	१	६	३५
४	पूर्वाधार विकास	१	३	२०
५	वातावरण तथा विपद	१	४	२५
६	संस्थागत विकास र सेवाप्रवाह	१	४	२५
	जम्मा	**६**	**२३**	**१५०**

यसरी यस आवधिक योजनाको समीक्षा गर्नकालागि जम्मा १५० वटा सूचकहरू निश्चित गरिएका छन् । यिनै सूचकहरूका आधारमा गाउँपालिकाले वार्षिक योजनाको र आवधिक योजनाको समीक्षा गर्नुपर्ने हुन्छ । सूचकहरू यत्ति नै हुनुपर्दछ भन्ने छैन । आवश्यक ठानेमा गाउँपालिकाले थप अरु पनि सूचकहरू निश्चित गर्न सक्दछ । समीक्षालाई वैज्ञानिक वनाउँनका लागि प्रत्येक उद्देश्य अन्तर्गत बराबरी संख्यामा सूचकहरू राख्नु प्रभावकारी हुन्छ । माथिको टेवलमा समग्र लक्षका लागि १० र अरु प्रत्येक उद्देश्य अन्तर्गत ५।५ वटा सूचकहरू राखिएका छन् ।

परिच्छेद ११: अनुगमन तथा मूल्यांकन

अनुगमन तथा मूल्यांकन भनेको विकास योजना कार्यान्वयनको ऐना हो । नीति र योजना अनुसार कार्यक्रमहरूमा साधन र श्रोतको परिचालन समुचित ढंगले भएको छ वा छैन, कार्यतालिका अनुसार क्रियाकपालहरूको कार्यान्वयन भई लक्षित प्रतिफल प्राप्त भएको छ वा छैन भनी विभिन्न तहका निकाय वा पदाधिकारीहरूबाट नियमित र आवधिक रूपमा गरिने सुपरीवेक्षण तथा निगरानीलाई अनुगमन (Monitoring) भनिन्छ । गाउँपालिकाबाट गरिने आवधिक वा वार्षिक गाउँविकास योजनाको अनुगमनले सम्बन्धित विकास र निर्माणको प्राविधिक पक्षबाट हेरिने गुणस्तर र उत्पादित बस्तु वा सेवाको दिगोपन कायम गर्न सहयोग पुऱ्याउने अपेक्षा राख्दछ ।

११.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने संयन्त्र

गाउँपालिका अधिकार प्राप्त स्थानीय सरकार भएकोले आफूले गरेका कामको अनुगमन तथा मूल्यांकनको संयन्त्र वनाउने गाउँपालिका आफैंले हो । कतिपय कार्यक्रमको अनुगमन गाउँपालिका आफैंले आन्तरिक संयन्त्र वनाई गर्न सक्दछ भने स्रोतको उपलब्धता हेरी कतिपय कार्यक्रमको अनुगमन तेश्रोपक्षबाट पनि गराउंन सकिन्छ । यसका लागि गाउँपालिकाले विषयगत शाखाको जिम्मेवारीलिने जनप्रतिनिधिहरू र प्राविधिक सहितको समावेशी समिति र त्यसको कार्यविधि बनाई आयोजनाहरूको अनुगमनगर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्ने हुन्छ ।

अनुगमनले चालु आयोजनाहरूको कार्यान्वयनको अवस्थाको भरपर्दो सूचना एवं जानकारी उपलब्ध गराउँदछ । आयोजना सम्पन्न भएको अवस्थामा लक्ष्य र उदेश्य प्राप्तिको सुनिश्चितता र उत्पादित बस्तु वा सेवाको गुणस्तर कायमगर्न मद्दत गर्छ । कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्ने सिलसिलामा कतै नीतिगत समस्या छ भने त्यस्ता नीतिलाई परिमार्जन गरी व्यवहारिक बनाउन समेत अनुगमनले सहयोग गर्दछ । त्यसैले अनुगमनलाई मासिक र चौमासिक रूपमा नियमित ढंगले गर्ने परिपाटीको सुनिश्चितता गर्नुपर्ने हुन्छ ।

११.२ पञ्चवर्षीय योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कन

यो आवधिक पञ्चवर्षीय योजनामा समावेश गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू निश्चित समयका लागि आँकलन गरिएको बजेटको सीमाभित्र रहेर तर्जुमा गरिएका हुन् । समयक्रममा नागरिक तथा उपभोक्ताको बदलिंदो चाहना एवं आवश्यकताहरूसँगै यस योजनामा समाविष्ट कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूलाई पनि समायोजन, परिमार्जन एवं संशोधन गर्दै लगिनुपर्ने हुन्छ । यी पक्षहरूलाई मिलान गर्दै आवधिक योजनालाई समय सापेक्ष बनाउँदै लैजान यस आवधिक योजनाको मध्यावधि मूल्यांङ्कन गर्न अति आवश्यक हुन्छ । यो योजनाको मध्य अवधिसम्ममा प्राप्त भएका उपलब्धिहरूको आधारमा नयाँ सिर्जित आवश्यकताहरूलाई समेत शमावेस गरी यस आवधिक योजनालाई परिमार्जन गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यस्तो परिमार्जन पश्चात गाउँपालिकाले आवश्यक कानूनी प्रक्रिया पुऱ्याई परिमार्जित आवधिक योजनालाई पुनः कार्यान्वयन गर्दछ । यस्तै अरु कार्यक्रमहरूको पनि मध्यावधि मूल्यांकन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

११.३ अन्तिम मूल्याङ्कन

अनुगमन चालु योजनामा सुधार गर्नका लागि गरिन्छ भने मूल्यांकन सम्पन्न योजनाबाट सिकाई प्राप्त गर्नका लागि गरिन्छ । समग्र आवधिक योजना, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको कार्यान्वयनका क्रममा भएका सवल तथा कमजोर पक्षहरूबाट पाठ सिक्न सकिन्छ । यीनै सिकाईका आधारमा भविष्यमा तर्जुमा गरिने यस्तै योजना, नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूमा आवश्यक सुधार गर्न सकिन्छ । सम्बन्धित निकाय/पदाधिकारीलाई त्यस्ता योजना, नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको कार्यान्वयन, श्रोतको उचित प्रयोग र नतिजा प्रति जवाफदेही बनाउन समेत मध्यावधि र अन्तिम मूल्याङ्कनले सहयोग पुऱ्याउँदछ । यो आवधिक पञ्चवर्षीय योजनाको अन्तिम मूल्याङ्कन आ व २०८०।०८१ को अन्तमा गर्नुपर्ने हुन्छ । सो मूल्याङ्कनबाट प्राप्त सिकाईका आधारमा गाउँपालिकाले २०८१।८२ देखि अर्को पाँच वर्षका लागि आवधिक योजना तर्जुमा संस्थागत रूपमा गर्दै जाने अपेक्षा गरिएको छ ।

आवधिक गाउँविकास योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि योजनामा उल्लेखित प्रभाव, असर, प्रतिफल तथा नतिजा मापन तथा संचालित कार्यक्रमको प्रक्रिया अनुगमन गर्नुपर्ने हुन्छ । प्रक्रिया अनुगमन तथा प्राप्त नतिजाको मापन गर्ने जिम्मेवारी गाउँकार्यपालिकाको हुने हुँदा सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समितिको सक्रियतामा गर्नुपर्ने हुन्छ । आवधिक गाउँविकास योजनाको नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको ढांचा देहायअनुसार रहेको छ ।

गाउँ विकासको नतिजा श्रृङखला	नतिजा मापन गर्ने सूचकहरू			अनुगमनका साधन तथा मापन विधि	अनुगमनको समय	अनुगमनको जिम्मेवारी
	सूचक	आधाररेखा	लक्ष			
प्रभाव (समग्र लक्ष)						
असर (बिषयगत लक्ष)						
प्रतिफल (बिषयगत उद्देश्य)						
कार्यक्रम तथा आयोजना (गरिने काम)						

लक्ष, उद्देश्य, सूचक तथा आधार रेखाहरू परिच्छेद १० को नतिजा तालिकामा उल्लेख गरिएको छ । तिनै सूचकहरूका आधारमा माथि उल्लेखित ढाँचामा अनुगमन तथा मूल्याङकन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

गाउँविकास योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी देहायअनुसार हुन सक्दछ ।

- गाउँ कार्यपालिका तथा विषयगत समिति
- सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति
- जिल्ला समन्वय समिति
- विषयगत शाखा उपशाखा, परियोजना, संघ, संस्था
- नागरिक समाज, स्थानीय संस्था तथा आवश्यकता अनुसार तेश्रो पक्ष

आवधिक गाउँविकास योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका साधन तथा विधि देहायअनुसार हुन सक्दछन् ।

- स्थलगत अनुगमन
- कार्ययोजना (लक्ष्य) र प्रगति वीच तुलना
- नागरिक अनुगमन
- नतिजामा आधारित ढाँचा अनुसार बार्षिक समीक्षा
- नतिजामूलक ढाँचा अनुसार सहभागितामूलक मध्यावधि समीक्षा
- नतिजामूलक ढाँचा अनुसार सहभागितामूलक अन्तिम समीक्षा (तेश्रो पक्षबाट मूल्याङ्कन)

आवधिक तथा वार्षिक गाउँविकास योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको प्रक्रिया देहायअनुसार हुनु पर्नेछ।

के अनुगमन गर्ने?	कसले अनुगमन गर्ने?	कहिले अनुगमन गर्ने?	कसरी अनुगमन गर्ने?
कार्यक्रम वा प्रक्रिया अनुगमन (प्रत्येक आयोजना)	सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति, वडा समिति सरकारी र गैसस द्वारा संचालित योजना भएमा त्यस्ता आयोजना प्रमुख	पटके, मासिक, चौमासिक र बार्षिक	▪ स्थलगत अनुगमन गर्ने ▪ चौमासिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति विवरणको तुलना गर्ने
प्रतिफल अनुगमन (विषयगत शीर्षकका उद्देश्यहरु)	गाउँ कार्यपालिका, सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति	चौमासिक, बार्षिक र मध्यावधि	▪ स्थलगत अनुगमन गर्ने ▪ बार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति विवरणको तुलना गर्ने ▪ नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने
असर तह अनुगमन (बिषयगत शीर्षको लक्ष)	गाउँ कार्यपालिका सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेश्रो पक्ष	मध्यावधि र अन्तिम बर्ष	▪ सहभागितामूलक छलफलबाट । ▪ नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने ▪ नमूना सर्वेक्षण गर्ने
प्रभाव तह अनुगमन (समग्र लक्ष)	गाउँ कार्यपालिका सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेश्रो पक्ष	मद्यावधि र अन्तिम बर्ष	▪ नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने ▪ सहभागितामूलक छलफल गर्ने

गाउँविकासको यस आवधिक योजनाले अनुगमन तथा मूल्यांकनको आधार दिने काम गरेको छ। परिच्छेद १० मा उल्लेखित समग्र नतिजा तालिकामा अनुगमनका लागि प्रयोग गरिने सूचकहरू र हरेक सूचकको आधार रेखा अर्थात आ व २०७६।७७ को अवस्था उल्लेख गरेको छ। यिनै सूचकहरूका आधारमा व्यवस्थित अनुगमन तथा मूल्यांकनका लागि छुट्टै योजना बनाउनु पर्ने हुन्छ।

महत्वपूर्ण जानकारीः हालसम्मको गाउँपालिकाको वार्षिक योजनाको अभ्यास हेर्दा पालिका अन्तर्गत विषयगत समितिहरूले बनाएको योजना अलग्गै र वडाहरूले बनाएका योजना अलग्गै राख्ने गरेको पाईयो। अव आउँदा दिनहरूमा आवधिक योजना बनी लागु भै सकेको अवस्थामा विषयगत समितिले बनाएका र वडाले बनाएका योजनाहरू आईसकेपछि गाउँपालिकाले समग्र योजना र स्रोत समेत खुलाई यही आवधिक योजनाले प्रयोग गरेको फर्म्याटमा पूर्ण वार्षिक योजना बनाउन आवश्यक हुन्छ। त्यस्तो वार्षिक योजनाले गाउँपालिकाको समग्र योजना, बजेट तथा त्यसको स्रोत देखाउँदछ। वार्षिक योजना बनिसकेपछि पनि प्रदेश तथा केन्द्रबाट कुनै टुक्रे योजनाहरू र बजेट प्राप्तभए पनि यसै फर्म्याटमा राख्नुपर्ने हुन्छ। यस्तो समग्र योजनाले अनुगमन तथा मूल्यांकनको लागि समेत मार्ग प्रशस्त गर्दछ। अन्यथा यो आवधिक योजना र वार्षिक योजनालाई तुलना गर्न र आवधिक योजनाको समीक्षा गर्न सकिदैन।

११.४ सुशासनको अनुगमन

राष्ट्रले सुशासनलाई एउटा सशक्त नारा बनाएको वर्तमान सन्दर्भमा सुशासनका दृष्टिकोणले यो गाउँपालिकाको अवस्था के छ ? भन्ने जिज्ञाशा सबै सरोकारवालाहरूमा हुनु स्वाभाविकै हो । सुशासनको अवस्था अनुगमन गर्ने अनेक तरिकाहरू छन् जस मध्ये यो आवधिक योजनाले तलको टेवलमा उल्लेखित एउटा तरिका प्रस्तुत गरेको छ । यो तरिकाले वर्तमान अवस्थामा यस गाउँपाललिकाको सुशासनको अवस्थाको मोटामोटी आँकलन गरेको छ र भविष्यमा यस प्रकारको समीक्षालाई निरन्तरता दिने औजार (तरिका) का रूपमा काम गर्नेछ भन्ने आशा गरिएको छ ।

सुशासनको अनुगमन

क्रसं	कामको क्षेत्रसंग सम्बन्धित सूचकहरू	२०७५।७६	२०७८।७९	२०८०।८१
		(१ देखि १००)	(१ देखि १००)	(१ देखि १००
१	**प्रशासनिक**			
१.१	दर्ता (जन्म, मृत्यू, गाडी, चौपाय, आदि) दर्तागर्न जांदा लाग्ने समय - छिटो छरितो १००, ढिला सुस्ति ५	६३		
१.२	प्रमाणित (मूल्य, नाता, नाम, ठेगाना, बाटो, आदि) प्रमाणितगर्न जांदा लाग्ने समय - छिटो छरितो १००, ढिला सुस्ति ५	६३		
१.३	सिफारिस (घर-जग्गा, नागरिकता, पासपोर्ट, आदि) लिनजांदा लाग्ने समय - छिटो छरितो १००, ढिला सुस्ति ५	६०		
१.४	मालपोत बुझाउन जांदा लाग्ने समय - छिटो छरितो १००, ढिला सुस्ति ५	५८		
१.५	अन्य कर तथा शुल्क बुझाउन जांदा लाग्ने समय - छिटो छरितो १००, ढिला सुस्ति ५	६५		
	जम्मा	**३०९**		
२	**आर्थिक**			
२.१	बजेट बाँडफाँणको अभ्यास - सबै वडालाई बराबरी, आवश्यकताको आधारमा - आवश्यकताको आधारमा १००, बराबरी ५	५४		
२.२	तोक आदेश तथा दबावका आधारमा बजेट दिने अभ्यास - अधिकांश १००, थोरै वा छैन ५	५०		
२.३	उपभोक्ता समूहले संचालन गरेका योजनामा आर्थिक चुहावट - थोरै १००, धेरै ५	५९		
२.४	ठेकेदारसंग आर्थिक लेनदेन वा चुहावट - थोरै १००, धेरै ५	४६		
२.५	गाउँपालिकाको समग्रमा बजेटको सदुपयोग - राम्रो १००, नराम्रो ५	७०		
	जम्मा	**२७९**		

३	**निर्माण**			
३.१	उपभोक्ता समूह मार्फत गरिने कामको अनुपात - उपभोक्ता समूहबाट धेरै १००, थोरै ५	६१		
३.२	ठेक्काबाट गरिएको कामको गुणस्तर - राम्रो १००, नराम्रो ५	४९		
३.३	उपभोक्ता समूहमार्फत गरिएको कामको गुणस्तर - राम्रो १००, नराम्रो ५	६२		
३.४	ठेक्का दिंदा निष्पक्षता - राम्रो १००, नराम्रो ५	६०		
३.५	ठेक्कामा बाहिरिया दवाव - थोरै १००, थोरै ५	५३		
	जम्मा	**२८५**		
४	**योजनाबद्ध विकास**			
४.१	दीर्घकालिन योजना - छ १००, छैन ५	६५		
४.२	योजनाको छनौटको आधार - दीर्घकालीन योजना १००, अरु नै आधार ५	६३		
४.३	बार्षिक योजना - राम्रो र पारदर्शी ढंगले बनाइन्छ १००, नाममात्रको हुन्छ ५	६६		
४.४	जनप्रतिनिधिहरूले आवधिक तथा बार्षिक योजना बनाउन समय र ध्यान दिन्छन् - धेरै १००, थोरै ५	६४		
४.५	तलबाट आएका माग अनुसार योजना बन्दछन् - धेरै १००, थोरै ५	७०		
५	**अन्य**	**३३०**		
५.१	पालिका अध्यक्ष तथा उपाध्यक्षसंग भेट्न सकिन्छ - सजिलै १००, मुश्किलले ५	७६		
५.२	वडा अध्यक्ष तथा सदस्यहरुसंग भेट्न सकिन्छ - सजिलै १००, मुश्किलले ५	८३		
५.३	पालिका अध्यक्ष तथा उपाध्यक्षले जनताका कुरा सुन्छन् - ध्यानदिएर १००, सुनेजस्तो गर्छन् ५	७४		
५.४	मुख्य प्रतिनिधिहरूको समय जनताका काममा जान्छ - धेरै १००, थोरै ५	६९		
५.५	जनप्रतिनिधिहरू र कर्मचारीहरूको बीचको सम्बन्ध र सौहाद्रता - धेरै राम्रोछ १००, राम्रोछैन ५	६८		
	जम्मा	**३७०**		
	कुल जम्मा	**१,५७३**		

जम्मा पूर्णाङ्क २,५०० मा,

- माथिको तालिकामा १,५०० देखि २,००० सम्म आएको छ भने शासन अवस्था राम्रो छ र सुशासन उन्मुख छ भन्न सकिन्छ ।
- १,००० देखि १,४९९ सम्म आएको छ भने शासनको अवस्था ठीकै छ र सुधारगर्ने प्रयत्न गरेमा छिटै सुधार हुनसक्दछ भन्न सकिन्छ ।
- ९९९ भन्दा तल आएमा शासनको अवस्था राम्रो छैन र सुधारका लागि ठुलो मूल्य चुकाउनुपर्ने हुन्छ भन्न सकिन्छ ।

माथि उल्लेखित पाँचवटा कार्यक्षेत्रसंग सम्बन्धित रहेर तय गरिएका २५ वटा सूचकहरूका आधारमा गाउँपालिकामा राम्रो शासन अर्थात सुशासनको अवस्था कस्तो रहेको छ र यो कतातर्फ उन्मुख छ भन्नेकुरा अनुगमन गर्न सकिन्छ । यी सूचकहरूको प्रयोग गर्ने तरिकाका सम्बन्धमा निम्न बुंदाहरू महत्वपूर्ण रहेका छन्:

क) यो आवधिक योजना निर्माण गर्ने सिलसिलामा विभिन्न व्यक्तिहरूसंग भएका छलफलका आधारमा आ व २०७५।७६ को अवस्थाको मोटामोटी चित्रण माथिको टेबलमा गरिएको छ । यद्यपि यो वैज्ञानिक सिद्धान्तमा आधारित छैन ।

ख) सैद्धान्तिक अनुसन्धान विधि अनुसार शासनको बस्तुपरक अवस्था थाहा पाउँनकालागि यस गाउँपालिकामा बसोबासगर्ने जम्मा ५,६५७ परिवारको ५ प्रतिशत अर्थात २८३ परिवारबाट यो फारम भराउनुपर्ने हुन्छ । यो संख्यालाई पनि गाउँपालिकामा बसोबासगर्ने जातजातीका आधारमा समावेशी ढंगले छनौट गर्नुपर्ने हुन्छ ।

ग) यो फारम परिवारको मुख्य व्यक्ति (घरमुली) ले भर्ने हो । आवश्यक ठानेमा त्यस्तो व्यक्तिले परिवारका अरु सदस्यहरूको समेत राय लिई अंक दिन सक्दछ । व्यक्तिले भरेपनि परिवारको धारणा हो भन्ने रूपमा मानिन्छ ।

यसरी २८३ परिवारबाट आएको पूर्णाङ्कलाई २८३ ले नै भागगर्दा जुन भागफल आउँछ, त्यसैलाई आधार मानी त्यो वर्षको शासनको अवस्था कस्तो रहेछ भन्नेकुरा थाहा पाउंन सकिन्छ । यो काम गाउँपालिकाले आफ्नै कर्मचारी मार्फत वा वाह्य परामर्शदाताद्वारा गराउंन सक्दछ । यस प्रकारको अनुगमन र समीक्षा हरेकवर्ष गर्नु राम्रो हो । हरेकवर्ष गर्न सकिएन भनेपनि यो आवधिक योजनाको समीक्षाको साथसाथै सुशासनको पनि समीक्षा गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

परिशिष्ट १: स्थानीय जननिर्वाचित प्रतिनिधिहरू

क्र.स	नाम थर	पद	क्षेत्र	मो.नं.
१	गुणेन्द्र घर्ती मगर	अध्यक्ष	गाउँपालिका	९८५७८२४८१७
२	वाग्मती क्षेत्रिनी	उपाध्यक्ष	गाउँपालिका	९८५७६२४८१८
३	केशवलाल कुवर	वडा अध्यक्ष	वडा नं.-१	९८५७८२४९१३
४	नेत्रबहादुर गिरी	वडा अध्यक्ष	वडा नं.-२	९८५७८२१४७८
५	जेदबहादुर विष्ट	वडा अध्यक्ष	वडा नं.-३	९८४७९५२०११
६	गञ्जबहादुर क्षेत्री	वडा अध्यक्ष	वडा नं.-४	९८५७८२२८००
७	नमराज थापा	वडा अध्यक्ष	वडा नं.-५	९८०९७८९००५
८	सुना परियार	द.महिला/कार्यपालिका सदस्य	वडा नं.-५	९८१०८६४१२९
९	अर्जुन सुवेदी	वडा अध्यक्ष	वडा नं.-६	९७४८५२२७११
१०	आसा सुनार	महिला/कार्यपालिका सदस्य	वडा नं.-६	९८४४९४२०२४
११	मानसिं पुन	वडा अध्यक्ष	वडा नं.-७	९८६६९०३५४२
१२	सुनिता रोका	महिला/कार्यपालिका सदस्य	वडा नं.-७	९८६६८३९२९७
१३	पूर्णबहादुर पुन	वडा अध्यक्ष	वडा नं.-८	९८६८६०७९५८
१४	मन्सरी वि.क.	द.महिला/कार्यपालिका सदस्य	वडा नं.-८	९८०९८०१६९५
१५	चन्द्र मरमथानी	गाउँकार्यपालिका सदस्य	वडा नं.-२	९८१०९९५०१८
१६	तुल्सी सुनार	गाउँकार्यपालिका सदस्य	वडा नं.-१	९८४७९१२२९३